

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND FOR AALBORG AMT * 1966

FRA
HIMMERLAND
OG
KJÆR HERRIED

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

Redaktionsudvalg:

Lærer Henrik Møller (redaktør)

Skoleinspektør Kr. Værnfelt

Overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen

Rektor Kaj Løber

Af Nørre Tranders Historie

(En by bliver til)

Ved Kr. Værnfelt

Der kunde laves en stor og interessant beskrivelse af Nørre Tranders sogn med dets mærkelige kirke, to borge og syv byer; men efterfølgende skal ikke betragtes som nogen sognebeskrivelse, her skal kun gives nogle træk af sognets, særlig Vejgaardens, historie før indlemmelsen i Aalborg den første april 1950. Forhaabentlig kan disse oplysninger være en støtte for den forfatter, som engang vil skrive det interessante sogns historie.

1. Indledning.

I stenalderhavets tid var Limfjorden langt bredere, end den er i dag, og de himmerlandske aadale var lange fjordarme, som delte landskabet i øer og halvøer. Yderst mod Kattegat dannede Mulbjergene en ø, ved Vildmosebredningen skilt fra højderne ved Romdrup-Klarup-Gudum-Sejflod, et bakkedrag som de gamle paa egnen endnu for 100 aar siden kaldte »Øen«¹⁾. Længere mod vest var der to mindre øer, Tranders øen og Hasseris øen samt en ganske lille ø, Rørdalsbakken, som ved en smal fjordarm (Dybdal) var skilt fra »Tranten«. Navnet Tranders er formentlig afledt af »Trant«, der betyder holm eller forhøjning.

Engang var Tranten bevokset med skov, og allerede i den yngre stenalder var den tæt befolket, hvad ca. 100 gravhøje samt køkkenmøddingen paa Signalbakken vidner om. Endnu ved 1870 havde Nørre Tranders sogn 77 gravhøje, og tre af høje indeholdt »sten-

¹⁾ Meddelt o. 1930 af lærer A. P. Bendix.

stuer«, d. v. s. langdysser; resten var runddysser. Det var sagtens op imod aar 1000, at kristendommen fandt vej til egnen, og da Danmark o. 1070 blev sognedelt, blev der oprettet tre sogne paa Tranten, Nørre Tranders, Sønder Tranders og Gug. Gug sogn nævnes endnu 1425, 1453, 1499 og 1525; det kan jo være nedlagt efter reformationen, da flere sogne paa egnen nedlagdes; men for Gugs vedkommende er nedlæggelsen sikkert noget ældre, fra før 1400, efter at den sorte død havde tyndet ud i befolkningen. Sognet havde to landsbyer, Gug i syd og Filsted i nord; og man har førstnævnte sted fundet spor, baade af kirke og kirkegaard. I 1916 fandt man ved gravning i købmand Bertelsens have i Gug by skeletrester af mennesker, saa kirkegaarden har øjensynlig været der. Da sognet nedlagdes, kom Gug og et par hundrede tønder land af Filsted jorder, nemlig »Heden«, matr. nr. 17 m. m. af Sohngaardsholm, til Sønder Tranders sogn, medens Filsted by med resten af dens jorder, vel 7—800 tønder land, kom til Nørre Tranders. Navnet Filsted er dog bevaret lige til vore dage.

1400 og 1420 tog Vor Frue kloster i Aalborg lovhævd paa en eng, som strakte sig fra Blegkilde til Sønder Tranders skel, hvilket viser, at klosteret da var lodsejer i Filsted, og 1568 ydedes der tiende til Vor Frue kirke af »Filsted mark«. Vel engang i 14—1500rne blev Filsted by, der nok havde en halv snes gaarde og nogle huse, nedlagt, og dens jorder samlet til én stor gaard, Filstedgaard, Filsted Ladegaard, Øster Ladegaard, som blev ladegaard til Aalborg slot. Det var sagtens den Aalborg lensmand, som efter kongens befaling ordnede dette.

Slottets anden ladegaard, »Vester Ladegaard«, laa oprindelig i Damhaven ved Poul Paghsgades skole, men blev, efter at tyskerne i Kejserkrigen havde afbrændt den, i 1631 genopført lidt længere mod syd, der hvor Aalborg Kommunehospital nu er²⁾. Den gamle landsby Filsted laa rimeligvis ved vejen mellem Gug og Sohngaardsholm ved den dam, som de gamle i sognet kaldte Filsted Dam eller Filsted Gadekær, og dette navn samt Filstedvej, Filstedhøj og Filstedhede minder stadig om den.

²⁾ Se »Fra Himmerland og Kjær Herred« 1955, s. 41.

Nørre Tranders sogn var det betydeligste af sognene paa Tranten, idet det havde tre store landsbyer, Nørre Tranders, Øster Uttrup og Øster Sundby samt et befæstet herresæde, det ældste Rørdal, hvis voldsted var synligt ved Dybdal 5—600 m øst for Rørdal by, indtil tyskerne i 1940 ødelagde det. Det var antagelig dronning Margrethe, der o. 1400 nedlagde denne gaard som saa mange andre befæstede adelsgaarde, idet hun købte eller erobrede borgene og lagde deres jorder under kronen eller skænkede dem til gudelige formaal.

Fund fra oldtid og middelalder.

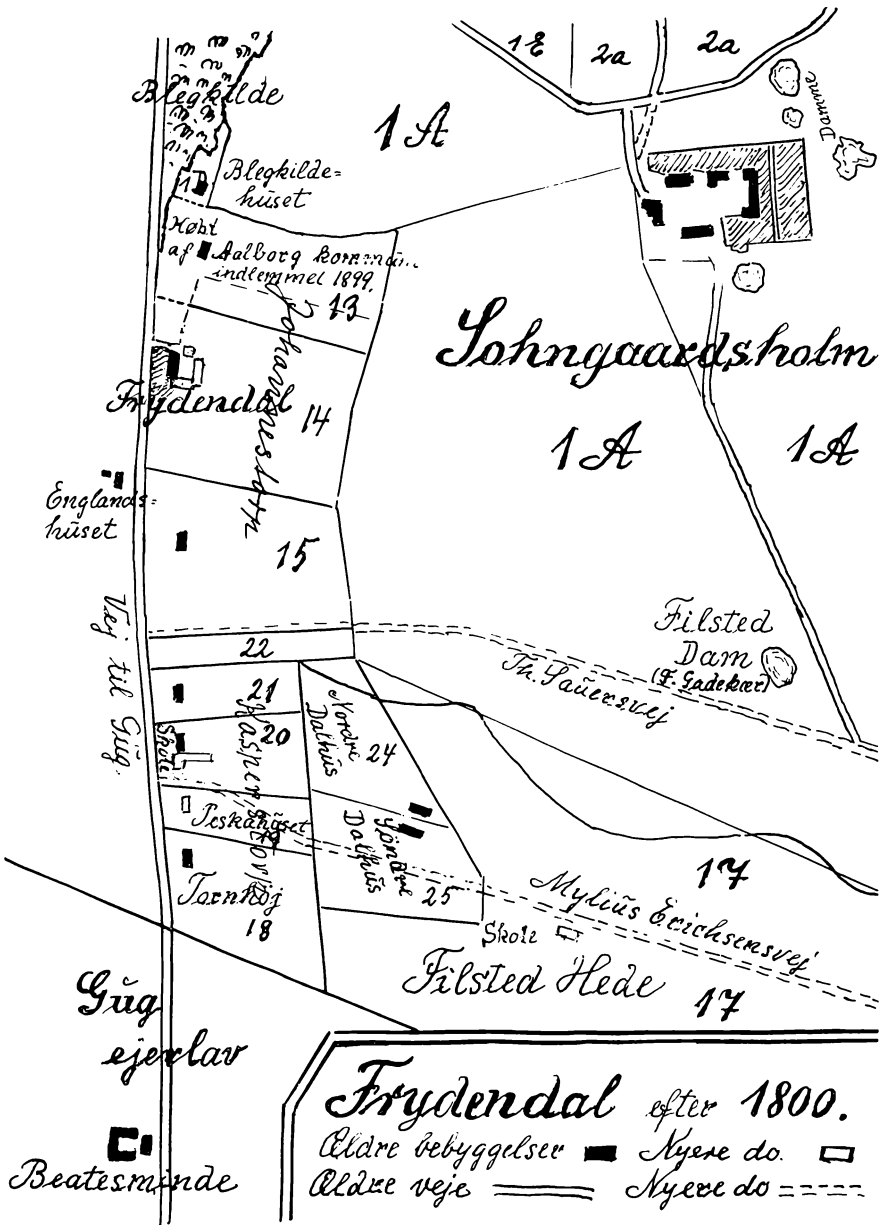
1. 1708 fandt man i en lille høj ved en af Øster Uttrup gaardene en rød stenpotte med 356 mønter fra kongerne Svends og Knuds tid, slaet i Aalborg, Hjørring, Randers, Aarhus, Horsens og andre nørrejydske møntsteder. Skatten var vel nedgravet under borgerkrigen i 1150erne, da Svend, Knud og Valdemar sloges om riget.
2. 1836 fandtes paa Rørdal mark resterne af et sølvspænde, en sølvring, 3 stumper af en ituklippet, rund sølvplade samt 33 kufiske (arabiske) sølvmonter (fra 950 til 1000 efter Kr.).
3. 1851 indsendte professor Japetus Steenstrup til Oldnordisk museum nogle flinteflækker og muslingeskaller fra en køkkenmødding paa Rørdalsbakken, hvor der ogsaa har været 3 stendysser.
4. 1895 foretog arkæologen frk. Zangenberg paa sydvestsiden af Signalbakken en udgravning; her blev gennem flere udgravninger fundet mange stenøkser af forskellige typer, pilespidser, flinteflækker og flinteblokke samt rester af urner fra den yngre stenalder, men kun faa fra den ældre. Der var ben af fugle, fisk og pattedyr, f. eks. faar og svin samt spor af korn (byg og hvede); og disse fund viste, at befolkningen i den yngre stenalder var fastboende og levede af agerbrug og kvægavl. Her er ogsaa fundet en stenkiste fra bronzealderen.
5. 1900 fandtes en meget smuk sølvhaandledsring tæt ved kilden i Blegkildeanlægget, og 1912 fandt man dens nøjagtige mage 700 m længere mod syd i Frydendal. De skønne ringe er fra vikingetiden, 800—100 e. Kr.

6. 1931 fandt man i Nørre Tranders præstegaards have en høvdingebegravelse fra jernalderen. I graven var urneskaar og en kniv, og oven paa den var skeletter af dyr og to trælle, der var begravet sammen med høvdingen.

Nyere fund:

7. Under det mellem Mylius Erichsensvej og Gug skel i 1961 opførte vandtaarn ligger der en hustomt fra den ældre romerske jernalder (omtr. fra Kristi tid).
8. I haveselskabet »Fritiden« ved Mylius Erichsensvej er undersøgt en storstensgrav fra den ældre jernalder.
9. Ca. 400 m vest for Hedegaardene, der hvor Sauersvej skærer sogneskellet, er der ved grusgravning fundet hustomter fra ældre romersk jernalder.
10. I sydsiden af Nørre Tranders by, matr. 14 a, Lomborgs planteskole, en storstensgrav fra ældre romersk jernalder.
11. Ca. 300 m sydøst for nr. 10 findes hustomter fra romersk jernalder, vel de første 500 aar af vor tidsregning.
12. Omtrent 200 m sydøst for nr. 11 fandt man en stensat kilde fra germansk jernalder, o. 500—800 efter Kr.
13. Godt 400 m nordøst for kilden findes jordfæstegrave fra samme tid.
14. Løsfundet tenvægt af klæbersten, nok vikingetid, fundet lidt sønden for Sønder Smedegaard paa gaardens grund.
15. Grubekeramisk boplads fra yngre stenalder. Fundet publiceret i »Kuml« 1962 af museumsinspektør O. Marseen. Lidt syd for nr. 14.
16. Storstensgrav fra ældre romersk jernalder paa matr. 69 mellem nr. 14 og 15.
17. Dobbeltgrav fra enkeltgravstid i den yngre stenalder. Nord for Signalbakken paa Bakkegaardens mark, ca. 200 m nordøst for gaarden.

Fundene viser, at der har boet mennesker i sognet allerede i den ældre stenalder (8000—3000 før Kr.), og at der i den yngre sten-

alder har været en ret tæt bebyggelse. Maaske stammer sognets 3 gamle byer helt fra den tid, men at hovedbyen Nørre Tranders allerede paa Kristi tid var betydelig, ses af fundene nr. 6 og 10—13. Samtidig boede Gammel Hasseriserne lige overfor paa vestsiden af Østeraadalen, hvor de dyrkede deres agre paa Skovbakkens sydskraaning og bearbejdede deres flintminer dér. Paa det ældste Aalborgs plads laa i det sumpede aadelta nogle smaa øer, og da fjordens vand sank, var det udflyttere fra Hasseris og Tranders, som flyttede ned og skabte det Aalborg, der nu er byens centrale del.

II. Sognets størrelse, folketal og beskaffenhed.

Nørre Tranders sogns areal var 3310 ha (5990 tdr. land), Vejgaard sogn iberegnet, og kommunens samlede indbyggerantal var ved indlemmelsen i Aalborg den 1. april 1950 13.599, hvoraf vel alene i Vejgaard ca. 9.000.

Ved 1600 havde sognet 110—112 hjem, nok med 550—600 indbyggere, et tal, der holdt sig saa nogenlunde uforandret til efter udskiftningerne sidst i 1700erne og de derpaa følgende udparcelleringer af sognets jorder.

1801 var der 651 indbyggere, 1827: 779, 1850: 1015, 1872: o. 1300, 1890: 1455, hvoraf vel o. 350 i det senere Vejgaard sogn. 1891 og 1896 startedes de store cementfabrikker »Rørdal« og »Danmark«, hvilket medførte en vældig tilvækst i befolkningstallet; 1899: 3078, 1901: 3541, 1911: 5531, 1921: 6892, 1930: 10436, 1940: 11816 og, som ovenfor sagt, i 1950: 13559.

Jorderne, der især mod vest og syd er højtliggende og bakkede, mod øst lavtliggende, er muldede og kalkblandede. S. Rebstrup siger 1873: »Størstedelen af jorderne er muldjorder med kalk (bleeg) under, en mindre del sandmuld, og den mellemste del egentlig lette jorder.

I de betydelige kærjorder langs fjorden, som hører til Rørdal, Ø. Sundby og Ø. Uttrup, er underlaget ler og mergel samt kalk og pletvis sandblandede. Den østre side af sognet langs aaen³⁾ er af

³⁾ Aaen: Romdrup Aa.

samme beskaffenhed, men forandres mod syd til tørvejord, hvormed kun Nørre Tranders by og dens udflyttere er tilstrækkeligt forsynede.«

De gamle mark- og modelbøger fra 1680erne, forarbejderne til matriklen 1688, fortæller meget om forholdene paa den tid.

Utterup: Vesten byen bestaar jorderne af sand og sort muld paa en rød sandig aare, norden byen af samme materie paa en blaa ler-aare, østen byen graa sand med muld og sønden byen af graa sand.

Nør Tranders mark er fast af samme materie, dog er en stor del af marken graa, sandig og over høje banker liggendes.

Sundby jorder er af lignende materie, engen er beliggende langs fjorden og er størstedelen af blød bund. Uddriften bestaar af haardagtig kier.

Endvidere fortæller landmaalerne, at: »Agerjorden til Utterup saaes med 1 kær v byg, 1 kær v rug, 1 kær v byg eller rug, 1 eller 2 kær v havre, hviler udi nogle aars tægter⁴⁾ efter 5 aars brug, andre efter 4 aars brug.

Markbogen fortæller videre, at der til

I. *Utterup by*, som har 536 tønder land under plov, er 7 vange:

1. Kildspring Vang.
2. Mehl-vangen.
3. Gaasagers Vang.
4. Weyerholms Vang.
5. Liungdals Vang.
6. Damsagers Vang og
7. Mølhøys Vang.

II. *Om Nør Tranders* siges, at byen har 7 gjøder (vange), hvoraf de 5 og undertiden ikkun 4^{1/2} aarlig bruges, og de 2 og undertiden 2^{1/2} aarlig hviler og ligger til græsning. Byen har 687,4 tdr. land under plov, og dens 7 vange hedder:

1. Langhals Vang.
2. Kjeldagers Vang.
3. Grydaggers Vang.

⁴⁾ Tægter, tægtjord: Agerjord, jord under plov.

4. Bieredals Vang.
5. Lille Vang mellem vejene.
6. Møllesti Vang og
7. Nørre Vang.

III. *Sundby* har 463 tdr. land under plov, og marken er delt i 8 gjøder, hvoraf aarlig 5 bruges og 3 hviler. Deres navne er:

1. Naalsprings Giøe.
2. Borrebiergs Giøe.
3. Gammel Jords Giøe.
4. Brudehøys Giøe.
5. Mellum Sti aars Giøe.
6. Nørre Lang Agres Giøe.
7. Synder Lang Agres Giøe og
8. Hinderdals Giøe Fellet.

IV. *Filsted Ladegaard* har 344,4 tdr. land under plov, delt i 7 vange:

1. Næst op til Synder Tranders Markskiel.
2. Næst norden op til forrige.
3. Næst synden for gaarden og østen til forskrevne.
4. Næst synden for forskrevne.
5. Næst østen for Blegkilde, næst Aalborg fædrift.
6. Norden for gaarden og
7. En del vesten og en del norden for gaarden.

Enge til *Filsted Ladegaard*:

1. En indelukket eng, kaldes Rørdal.
2. En lille eng i gaardens mark (nok Lilleeng syd for Kjærsholm).
3. Mølhaven og
4. En eng ved Ludtzholms Broe.

Endvidere beretter markbøgerne, at beboerne hverken har lyngslet eller tørveskjær, undtagen lidt. Af brændsel har de kun lidt split-tørv, ellers køber de tørv i Egense og lyng og træ i Hellum Herred. Hjul- og bygningstømmer køber de i Aalborg og i Hellum Herred, og deres korn lader de male i Sejlflod Mølle, Ridemands Mølle, og for hovedgaardens vedkommende i Kjær Mølle.«

I hele sognet var der 2031 tdr. land under plov; det var godt en tredjedel af arealet, resten var kær, eng og hede. Sognets 53 gaarde og et lignende antal huse med og uden jord ansattes 1688 til hartkorn 375¹/₃, hvilket tal ved matriklen 1844 ændredes til 396 tdr. 3 skp.

Matriklen 1688 siger:

Filstedgaard . .	1 gaard,	63,80 tdr. hk.,	344,4 tdr. land u. plov.
Nr. Tranders . .	19 gaarde,	108,60 tdr. hk.,	687,4 tdr. land u. plov.
Øster Sundby .	15 gaarde,	87,63 tdr. hk.,	462,9 tdr. land u. plov.
Øster Uttrup . .	18 gaarde,	115,30 tdr. hk.,	536,0 tdr. land u. plov.

I alt 53 gaarde, 375,33 tdr. hk., 2030,7 tdr. land u. plov.

Filsted Ladegaard tilhørte Johan Sohn, som 1688 ændrede gaardens navn til Sohngaardsholm.

Nr. Tranders: Sohn 15 gaarde, kirken 1 gaard, anneksgaarde 2, Aalborg Hospital 1 gaard.

Ø. Sundby: Sohn 14 gaarde, præsten 1 jord, Aalborg Hospital 1 gaard og 1 hus med jord.

Ø. Uttrup: Sohn 8 gaarde, præsten 1 jord, Aalborg Hospital 4 gaarde og 1 hus med jord, Otto Skeel 4 gaarde, Thøger Lassen 1 gaard.

Til mange af gaardene hørte 1 eller 2 huse, opførte paa gaardens grund.

III. Sognets ejerforhold gennem tiderne.

I oldtiden var næsten alle sognets bønder jordegne (selvejere), men hen imod 1500 var de fleste af dem blevet fæstere under krone, kirke eller adel⁵). I 1534 sluttedes de Nørre Tranders mænd sig til Skipper Klemens opstand mod den ny konge, Christian III, og da regningen efter fejden skulde gøres op, blev det en dyr historie for dem. Fæstebønderne maatte udrede vældige bøder, og de jordegne bønders gaarde blev konfiskeret, saa de degraderedes til at være fæstere under kronen.

⁵) 1460 skænkede Jep Wogensen til Hørbylund, af vaaben (adelig), en gaard i Øster Sundby til graabrødreklosteret i Aalborg, og samme aar solgte han paa klosterets vegne gaarden til en selvejerbonde Niels Simonsen. Graabrødrene maatte nemlig oprindeligt ikke besidde fast ejendom.

Før fejden var der fire store selvejergaarde tilbage i sognet, to i Nørre Tranders og to i Sundby, hver af dem beboet af to familier, og de blev hver senere delt i 2—3 mindre gaarde. Ifølge Aalborghus lens jordebog 1562 var Jens Kjeldsen og Jens Laursen i Tranders samt de to Sundby-mænd Christen Andersen og Anders Eriksen i Munksgaard sognets fornemste mænd; det var vel dem eller muligvis deres fædre, som i 1534 havde kæmpet paa skipperens side. Jens Kjeldsens gaard blev til nuværende matr. 12 (Bolsmand), 14 (Lomborg) og 16 (fru Christensens gaard), og Jens Laursens gaard er matr. 10 (Nørregaardslægten) og 13 (J. Winther).

I Øster Sundby blev Christen Andersens gaard til nuværende matr. 4 (fru Astrid Larsen) og 17 (den udflyttede Øster Henedal), medens Munksgaard deltes i matr 15, den udflyttede Skjøngaard (Lykkeseje) og 3, Jens Borups nedlagte gaard (Herredsslægtens gaard).

Kronen var allerede meget tidligt største lodsejer, og ifølge kong Valdemars jordebog af 1231 ejede den 2 mark sølv jord⁶⁾, d. v. s. 96 tdr. land under plov, og senere forøgedes krongodset yderligere.

Men 100 aar senere var krongodset svundet stærkt ind, idet de to konger, Erik Menved og Christoffer II, som var i konstant pengemangel, bortforleuede, solgte eller pantsatte en mængde af kronens ejendomme til pengestærke inden- og udenlandske stormænd, ja, Christoffer satte jo som bekendt hele Danmark paa laanekontoret.

Riget blev atter samlet af hans dygtige søn Valdemar Atterdag, og baade han og datteren dronning Margrethe søgte ogsaa at faa samling paa de krongodser, som stormændene i de urolige aar, »da tykkerne reves om Danmark«, havde faaet i pant eller len, og som de var kommen til at betragte som deres private ejendom. Den 6. august 1406 maatte Peder Høg til Elkjær og hans svigersøn Niels Eriksen f. eks. give dronning Margrethe og hendes søn kong Erik skøde paa 15 gaarde og 2 huse i Nørre Tranders, 3 gaarde i Uttrup og 5 i Sundby; for sidstnævnte to byers vedkommende kan det kun have været en del af krongodserne, men de andre adelige panthavere har sikkert ogsaa maattet aflevere deres del af rovet til den energiske

⁶⁾ 2 mark sølv: Skat af 96 tdr. land under plov.

drønning; thi det lovhævd, som lensmanden paa Aalborghus i 1519 tog paa kronens gods, omfatter: »Rørdal for et frit enemærke, Fogedengen, Kongens eng ved Ludsholms bro er 40 favne, en eng, Bjergby Kjær, østen for Tranders bro, en eng, kaldes Pederstrup Mark; desuden i Nør Tranders 12 gaarde og bol med 21 fjerding jord⁷⁾, i Sundby 6 gaarde og bol med 10¹/₂ fjerding jord og i Uttrup 7 gaarde og bol med 7 fjerding jord. Det bliver 25 gaarde og bol med 38¹/₂ fjerding jord, hvilket svarer til ca. 270 tønder land under plov⁸⁾.

Fogedengen var den østligste af Sundby enge ved Uttrup skel; den tilhørte kronen, og Fleskum herreds foged nød indtægten af den. Dens hk. var 0-2-0-2, og i 1786 købte Th. Adeler den af kronen for 110 rdl. 2 mk. og 8 sk. Ved udskiftningen kom den til Øster Hennedal, og Adeler fik i stedet »den ny fogedeng«, der hvor cementfabrikken Rørdal senere blev anlagt, se side 54.

Man regnede en helgaard til 10—12 tdr. hartkorn, en halvgaard til 5—6 tdr. og et bol til 3—4 tdr.; men der tales ogsaa om mindre ejendomme: halv- og kvartbol og gadehuse med og uden jord. Grænserne mellem alle disse benævnelser var dog ret flydende, idet samme gaard i én matrikel kaldes halvgaard og i den næste for bol o. s. v.

En almindelig gaard paa 3—4 tdr. hk. havde i 15—1600rne kun 10—12 tønder land under plov foruden del i hede, kær og fædrift.

Ifølge Aalborghus lens regnskab 1562 havde kronen da: 12 gaarde og 7 huse med jord i Nørre Tranders, 14 gaarde i Sundby og 3 gaarde og 2 huse i Uttrup samt Filsted Ladegaard; de helt jordløse huse synes ikke regnet med. Ved tre af gaardene i Tranders, tre i Uttrup og to i Sundby fik kongen dog kun en mindre afgift, herlighedsafgiften, medens kirken og præsten fik den store kornafgift.

Medens krongodset i Tranders og Sundby synes at have ligget fast i kongens haand, var dette ikke tilfældet i Uttrup. I Tranders havde Aalborg Hospital 1 gaard, matr. 11, og et hus, og i Sundby 1 gaard,

⁷⁾ I Christian Is Diplomatarium, s. 108, siges: »Til forskrevne gaard er en fierdingh jor dt, halftredesindsztue oc fire skipper jor dt«. Altsaa en fjerding jord = 54 : 8 = ca. 7 tdr. land.

⁸⁾ 1519 nævnes den store gaard Solgaard i Nørre Tranders paa 4 fjerding jord; den blev delt i flere mindre gaarde.

matr. 8, samt Altonahuset; resten var kronens og kom med undtagelse af kirke- og præstegodset under Filsted Ladegaard, der i 1664 blev solgt til proviantskriver for Københavns slot, Hans Hansen Osten. Men i Uttrup skiftede gaarde og huse jævnlige ejere, idet kongen, kirken og forskellige adelsmænd ofte prangede ejendomme her.

Tingsvidner af Fleskum herred: 1443: Brune Erik af Hedegaard giver skøde til Sct. Hans kloster i Viborg paa en gaard i Uttrup. 1512: Prior Mikkell i Sct. Johannes kloster i Viborg gør lovhævd paa en gaard i Uttrup i Fleskum herred. 1529: Jochum Lykke til Østergaard gør lovhævd paa samme gaard, som han har købt af prioren.

2. marts 1561 købte Aalborg Hospital en gaard i Uttrup af Frants Banner til Kokkedal, 7. maj 1628 tre gaarde af Mogens Kaas til Støvringgaard og 22. november 1647 endnu en gaard i Uttrup af Margrethe Marsvin, enke efter Jørgen Urne til Asløf; disse gaarde og fire huse havde hospitalet til efter udskiftningen. 16. marts 1580 købte kongen en gaard i Uttrup af Anders Blik til Havgaard, 22. november 1583 ligeledes en gaard af Erik Lykke til Eskjær og 18. februar 1585 endnu en gaard af hans moder, Magdalene Banner paa Krabbesholm, og endelig 9. juli 1588 fem gaarde og to huse af hendes søn, Knud Brahe til Thaastrup. Men 29. marts 1606 købte Knud disse fem gaarde og husene tilbage; de var nemlig af hans hustru Magdalene Langes arvegods, d. v. s. de havde formentlig tilhørt Langeslægten paa Gammel Rørdal. Disse fem gaarde solgte Ludvig von Plessen paa Fussingø i 1737 til doktor Jens Lodberg i Aalborg, hvis søn, købmand Anders Lodberg, i 1773 solgte dem til Th. Lassen paa Vester Ladegaard. Endelig købte Thøger Lassen til Rødslet 3. november 1682 en gaard i Uttrup af Viborg Hospital; den havde tilhørt Viborg bispestol. Ved udskiftningen var der dog kun to lodsejere i Øster Uttrup, Vester Ladegaard, som havde 16 gaarde og 14 huse, og Aalborg Hospital med 5 gaarde, et bolsted og 5 huse. Nørre Tranders og Øster Sundby blev udskiftet 1786, Øster Uttrup ikke før 1795. Straks efter sidstnævnte udskiftning købte hospitalsbønderne deres ejendomme til selveje, og et par aar efter begyndte Th. Adeler at sælge sit færstegods til bønderne.

IV. Udskiftningen.

1785 blev baron Theodorus Adeler⁸⁾ eneejer af Sohngaardsholm, og han lod samme aar landinspektør Wesenberg fra Aalborg opmaale og lave kort over Nørre Tranders og Øster Sundby, som blev udstykkede aaret efter.

Der var da i Nørre Tranders 21 gaarde og 24 huse, og 5 gaarde blev i 1787 flyttet ud paa Østermarken; det var Tornhøj, Lundsten og Tranmeden (nu Tranholm), som blev udflyttet paa de agre, de fik navn efter, samt de to Williamsgaarde. Sundby havde 15 gaarde og 25 huse, af hvilke 3 gaarde og et hus blev udflyttede. De to gaarde kom mod øst ud paa Henedals agre, og den tredje, Nymark eller Skjøngaard, flyttedes mod nord til fjorden. Lige vesten til Skjøngaard blev Hospitalets hus, Altona, udflyttet, og i 1896 blev de to ejendomme købt sammen som gaarden Lykkeseje. Bakkegaarden, matr. 21 af Ø. Sundby, er oprindelig samlet af nogle udlodder, som tilhørte Sohngaardsholms huse i Sundby.

Uttrup blev først udskiftet i 1795. I skellet mellem Sundby og Uttrup ejerlav gaar der ved midnatstide en landmaaler og raaber: »Her er reb og ret skel!« — det er sagtens gamle landinspektør Wesenberg, som folk ikke under muldfred, fordi han begik fiksfakserier ved udskiftningen; man sagde, at de Uttrup mænd havde bestukket ham.

Fra Uttrup blev ingen af gaardene flyttet ud, men 5 huse blev flyttet til Væderholm og Stakkelshede, og da nogle af gaardene i sommeren 1902 brændte, blev de genopførte ude paa marken.

Ved udskiftningen af Nørre Tranders forbeholdt Adeler sig arealer til 3 tønder hartkorn af Vestermarken, matr. 24 og 25, og disse jorder er oprindelsen til den ældste Vejgaard, se senere.

Syd for Sohngaardsholm, men i Sønder Tranders sogn, laa Filsted Hede, ikke at forveksle med »Heden« mellem Vejgaard og Nørre Tranders, et areal paa o. 200 tdr. land og af hk. 8¹/₂ td. Den havde

⁸⁾ Om Th. Adeler og Sohngaardsholm se: J. Jeppesen Jensen: »Nogle blade af Sohngaardsholms historie« (udk. 1963). Adeler var i øvrigt en oldesøn af den kendte søhelt Cort Adeler.

oprindelig tilhørt Filsted by, men var, se foran, sammen med Gug kommen til Sønder Tranders, da Gug sogn, vel o. 1400, blev nedlagt. Muligvis havde et par af Filstedgaardene ligget her, eftersom Adeler ved udskiftningen nævner arealet som »de to ødegaarde, der saa langt tilbage som nogen kan mindes, har været drevet under hovedgården«. Da samme areal havde meget dybt til vand og i det hele taget efter Adellers mening »laa ubelegent« for de Sønder Tranders mænd til udflytning, lagde han det til Nørre Tranders sogn og direkte under hovedgården. Til gengæld lagde han de to i 1787 opførte Williamsgaarde, senere kaldt Smedegaardene, hver af hk. 4-2-2-2, til Sønder Tranders sogn, som havde denne lille enklave lige til 1912. Navnet stammer fra to af Adellers indførte landbrugs-kyndige skotter, William Forest i Nør Williamsgaard og William Orem i Sønder Williamsgaard. De forpagtede deres gaarde paa 30 aar, og 30. oktober 1786 udstedte de en obligation paa 231 rdl. 4 mk. og 14 sk. til Adeler, som havde laant dem penge til køb af kreaturer og indbo. Det var Adellers mening, at de skulde lære de Tranders bønder moderne landbrug, og en indberetning af 1789 siger da ogsaa, at de to skotter havde anlagt pæne haver, opbrudt kærjorder og høstet korn paa dem, samt at de dyrkede baade roer, kartofler og kløver. 1792 indløste de ovennævnte obligation, og nogen tid efter forlod de stedet; thi da Morten Laursen Smed fra Sønder Tranders i 1816 købte Orem's gaard, var skotterne forlængst borte. Det var næsten 400 aar siden, det gamle Rørdal var blevet lagt øde, og bønderne i Øster Sundby havde fæstet »Rørdals Bakke« og »Bakkens Rimme« af kronen, senere af herren til Sohngaardsholm, medens den ca. 150 tønder land store eng Sundmund (Sundmoen) ved Bredhage var blevet eng til Filsted Ladegaard. Nu opførte Adeler i 1790 det ny Rørdal 5—600 meter nordvest for det gamle voldsted; til byggested udsaa han sig den ny fogedeng, som han havde tilbyttet sig ved udskiftningen af Øster Sundby. Han kaldte den ny gaard »Ferdinandinesdal« efter sin hustru Frederikke Ferdinandine Benzon; men dette navn slog aldrig rigtigt an, og mange kender det slet ikke. Til gården hørte omkring en halv snes fæstehuse, vel beboet af gårdens fodermester, forkarl og daglejere; men den nuværende by Rørdal stammer fra sidst i 1890'erne, da cementfabrikken lod opføre nogle

boliger til dens arbejdere og funktionærer. Nørre Tranders sogns tre gamle byer er, som vi foran har set, oldtidsbyer, medens de fire nyere byer er opstaaet efter udskiftningen. Og morsomt nok stammer disse byer: Vejgaard, Frydendal, Sølyst og Rørdal alle fra en enkelt gaard.

V. Kirker, præster, skoler og degne.

Efter som her kun skal gives nogle korte rids af sognets historie, er oplysningerne om præster og degne meget kortfattede, og for de sidstes vedkommende ikke ført til bunds, ligesom personalhistoriske oplysninger om deres familieforhold er udeladte.

Nørre Tranders kirke ligger højt og ses milevidt, saa den kan benyttes som sømærke. Dens ældste del, skib og kor, stammer fra først i 1100erne og har nok afløst en hundredaarig trækirke; den er ualmindelig lang, indvendig ca. 33 m, og bestaar af romansk kor og skib med forhal mod vest og vaabenhus og kapel mod nord. Skib og kor med apsis og forhal er af tilhugne granitkvadre paa skraakantet sokkel.

Forhallen, der er lidt bredere end skibet, har sværere mure, hvilket tyder paa, at den muligvis har baaret et taarn. Vistnok først i 1400erne er kirkens bjælkeloft erstattet med hvælvinger. Taarn og vaabenhus, som er af munkesten, er en del aar yngre end kirken, og taarnet bærer aastallene 1765 og 1778 samt konferensraad Johs. Benzons og hustru Fridericia Sophia de Withs navnetræk, hvilket tyder paa, at kirken nævnte aar har gennemgaaet en reparation. Det sengotiske sakristi blev 1777 omdannet til gravkapel for slægten Benzon, og i kælderen under kapellet hviler Johan Sohn, † 1690, og hans moder, »den gudelskende og af verden kedsommelige matrone« Anna Muhle, † 1687.

Den 8. april 1755 bestemte Johs. Benzon, der et par aar i forvejen var blevet ejer af kirken, at skoleholderen i Nørre Tranders skulde nyde en rigsdaler om aaret fra Sohngaardsholms ejer for at holde gravkapellet rent foroven og forneden og støve kisterne af samt forevise det for eventuelle gæster; og sognepræsten skulde have to rigsdaler aarlig for at paase, at skoleholderen ikke forsømte denne bestilling.

Kirken havde forud to pulpiturer, et for herskabet paa Sohn-gaardsholm og et for andre kirkegængere, og i koret findes et sten-epitafium fra 1755 over familien Benzon og i skibet et epitafium over amtsforvalter Thyge Thomsen, † 1737, og hustru Geske Blum, † 1736, der hviler i en muret grav nedenunder.

Over pillen i forhallen hænger et krusifiks fra o. 1525, altertavlen er fra 1625 og prædikestolen fra o. 1750. Døbefonten er fra kirkens allerførste tid. Paa kirkegaarden findes en anselig gravhøj fra oldtiden.

Efter et lokalt sagn skal dronning Margrethe Sprænghest, barnekongen Erik Glippings moder, have slaet nordmændene ved Limfjorden, og de døde fra slaget blev jordet i højen. Paa kirkegaarden blev i 1891 Chresten Chr. Larsen, »Tordenkalven« kaldet, begravet (mindst 1956).

Vejgaard kirke er opført 1903—04 paa to tønder land, som man for 2000 kroner havde købt af slagter P. Magnussen i Tornstedet; arealet var en parcel af Ny Vejgaard.

Det kostede 27.611,18 kr. at opføre den. Ved en indsamling blandt beboerne indkom 7.000 kr., cementfabrikken Rørdal gav 4.500 kr., en kreds af damer i Aalborg 3.500 kr., og staten ydede et tilskud af 18.500 kr.

Kirkens granitsokkel er skænket af pastor Tommerup og gaardejer P. Chr. Lundsgaard; stenene er fra den gamle tiendelade, der stod syd for Nørre Tranders kirke. Grundstenen nedlagdes den 3. juni 1904, og kirken blev indviet den 18. december, ved hvilken lejlighed stiftsprovst Jacoby og sognepræst H. U. Barfoed, Nørre Tranders, talte; den toges i brug i julen 1904. Pastor Barfoed¹⁰⁾ blev den ny kirkes første præst, og overlærer J. P. Stæhr blev kirkesanger; Alexander Strøm blev graver og kirkebetjent, senere hans hustru Marie og nu sønnen Niels Strøm.

Kirkens arkitekt var Christoffer Warming, København, og dens bygmestre tømrermestrene Chr. Plougmand og Hans Chr. Larsen; den er bygget af røde haandstrøgne mursten, taget er af sortglasseret tegl

¹⁰⁾ Fader til forfatterne Viggo Barfoed (Ærbødigt), Per Barfoed (Sørensen Fugholm) og pastor Niels Aage Barfoed.

og spiret kobbertækt, og den har o. 220 siddepladser. Der var to kapelrum, hvoraf det ene er præste- og venteværelse, medens det andet var ligkapel. Sidstnævnte indlemmedes 1939 i kirkerummet, og et nyt ligkapel blev opført. Paa kirkegaarden hviler sogneraad-formand E. C. Riishøj, † 1924, socialminister Johan Strøm, † 1958, og skoledirektør Bertel Kristensen, † 1958. En ny kirkegaard, »Østre Kirkegaard«, ved Nørre Trandersvej og Filstedvej, blev taget i brug fra 1. januar 1959.

Rørdal kirke er opført 1929—30 paa et hjørne af »Lykkeseje«s mark. Dens arkitekt var Ulrich Plesner; den kostede 140.000 kr. og har 200 siddepladser. Den er treskibet, opført af røde mursten og med rødt tegtag; taarnet, hvori der er vaabenhus, har kamgavle.

Den katolske kirke var ved aar 1500 Danmarks største godsejer, og ved reformationen 1536 blev alt kirkegodset, det vil sige en tredjedel af alle Danmarks jorder, konfiskerede. Men medens kong Christian III sikrede kronen alle bispe- og klostergodser, synes han de fleste steder at have ladet kirker og præster beholde deres lokale ejendomme.

Oprindeligt har hvert sogn haft sin præst og degn, og præsten havde til sit underhold en præstegaard, medens degnen havde en mindre gaard, ét degnebol; men fra reformationen og længe derefter havde Sønder og Nørre Tranders en fælles præst og degn. Efter reformationen blev der stor præstemangel, idet mange katolske præster gik over i andre erhverv, og ved det saakaldte »Klemmebrev« af 1555 befalede kongen, at »naar den præst i Nørre og Sønder Tranders bliver forset med nogle andre sogne, da skal samme kirker være anneks til Vor Frue sogns kirke i Aalborg og sognepræsten dér sammesteds at holde en kapellan dertil, som kan gøre sognefolket den tilbørlige tjeneste, som dennem bør.« Og saaledes blev det gennem mange aar.

1789 blev Sønder Tranders lagt til det residerende kapellani ved Vor Frue, og i 1933 blev Sønder Tranders anneks til det ny Sct. Markus sogn i Aalborg. Nørre Tranders vedblev at være anneks til Vor Frue sognekald indtil 1887, da det atter blev selvstændigt kirkesogn. 28. marts 1924 blev Vejgaard udskilt som selvstændigt sogn.

Sognepræster i Nørre Tranders.

9. juni 1359 nævnes den første kendte præst *Thomas Nielsen* i et tingsvidne, og 14. april 1364 nævnes »Dominus Thomas Nicolai« som sognepræst i »Trannys« i et gældsbevis paa 8 mark sølv, som Thord Jacobsen Lange paa Rørædal skylder Johannes Werkmester af Bangsbo.

1488 var hr. *Niels* sognepræst i Trannes.

1532 fortæller *Christen Christensen*, sognepræst i Sdr. og Nør Tranders, at den sidste katolske præst ved Sct. Budolfus, hr. Jens Ibsen, var blevet fordrevet af de lutherske. Det blev han nok ogsaa selv.

O. 1536—55: Magister *Ambrosius*. Han blev »ynkelig myrdet« af sin avlskarl, hvorefter hans sogne blev annekser til Vor Frue i Aalborg.

Fra 1555: *Peder Jensen*, som havde været prior i Vor Frue kloster.

- 15 . . : *Magister Olluf*, »Som kom fra Skiørping oc døde snart«.
- 15 . . : *Hans Ibsen*, »oc han døde 1592«.
- 1592: *Magister Ambrosius Hansen*, »kallit i hans faders sted«, † 1601.
- 1602: *David Jensen Klyne*, hvis første hustru *Lisbeth Nielsen* datter i 1618 blev forhekset af den adelige heks *Christence Kruckov* og mistede forstanden.
- 1634: *Niels Andersen Holm (Vadomius)* var præstesøn fra Vadum.
- 1645: *Jacob Poulsen Thisted*, blev 1676 provst.
- 1677: *Hans Hansen Ramløse*, havde været feltpræst i den skaanske krig.
- 1688: *Jacob Andersen Langebeck*, blev 1699 provst.
- 1705: *Sixtus Adamsen Aspach*, 1705 stiftsprovst, 1714 consistorialraad og senere titulær biskop.
- 1739: *Peder Olufsen Hovedstrup*, havde været skibspræst og derefter i nogle aar kapellan ved Sct. Budolfus.
- 1758: *Nicolai Clausen*, havde fra 1736 været sognekapellan ved Vor Frue kirke.

- Fra 1773: *Ebbe Clemmensen Kynde*, var stiftsprovst. Efter hans afgang i 1789 hørte Sønder Tranders indtil 1932 til sognekapellaniet ved Vor Frue.
- 1789: *Chr. Fred. Milling*, fra 1762 sognekapellan ved Vor Frue.
 - 1796: *Peter Mathias Gesmell Schierup*, var stiftsprovst.
 - 1827: *Jens Stochholm*, var amtsprovst, kom 1826 til Sct. Budolfus, var 1827—33 fungerende biskop.
 - 1829: *Christian Jes Almstrup*.
 - 1830: *Jens Krarup*, var stiftsprovst, kom 1833 til Sct. Budolfus.
 - 1833: *Lic. theol. Peter Tetens Hald*, 1836 dr. theol., 1837 stiftsprovst ved Sct. Budolfus. 1838 medlem af stænderforsamlingen og 1842 af Aalborg amtsraad, forfatter. Han menes at være forfatter til den berygtede stændervise og var ret demokratisk indstillet, hvorfor han aldrig naaede sine ønskers maal, som hans store begavelse og alsidige viden ellers gjorde ham fortjent til, bispestolen.
 - 1837: *Jacob Samuel Hertel*.
 - 1845: *Niels Peter Henneberg*.
 - 1858: *Carsten Mathias Schou*.
 - 1776—87: *Christian Claus Lorenzen*, † 1887. Efter hans død fik Nørre Tranders sogn atter sin egen sognepræst, hvilket det ikke havde haft siden 1555.

Præster i Nørre Tranders siden 1887.

- Fra 1887: *P. Tommerup*.
- 1904: *H. U. Møller Barfoed*.
 - 1924: *Holger Møller Husum*, † 1956. Pastor Husum var meget historisk interesseret og efterlod sig mange oplysninger om Nørre Tranders historie. Disse oplysninger findes paa »Nordjyske Landsbibliotek« og er benyttet ved dette arbejde.
 - 1948: *Halvor Storm Jensen*.

Residerende kapellaner i Nørre Tranders
(Vejsgaard distrikt):

- Fra 1909: A. B. C. Reumert, 1914: A. H. Reumert (broder til formanden), 1920: O. C. M. Holmgaard.
Sognepræster i Vejgaard sogn. Sognet blev 28. marts 1924 udskilt fra Nørre Tranders; 637 ha (1.147 tdr. land) med 6.000 indbyggere.
- Fra 1924: O. C. M. Holmgaard, var fra 1920 residerende kapellan i Nr. Tranders.
- 1932: Chr. Georg Trauelsen, † 1951.
 - 1951: Sv. Aa. Odborg.

Residerende kapellaner i Vejgaard:

- Fra 1929: A. O. Gaarn Larsen, 1933: K. P. Bindeballe, 1941: J. Johannessen (Sauntved), 1946: P. S. Hess-Nielsen.

Deegnene var i den katolske tid ikke lærere, men kun præsternes medhjælpere ved kirkelige forretninger; og der var overhovedet ikke *skoler* i landsbyerne, kun borgerlige privatskoler i de større byer samt klostreskolerne og domskolerne i stiftsbyerne.

I dronning Margrethes skøde af 6. august 1406 over gods i Nørre Tranders nævnes en *Anders Dyæk*, et andet sted *Anders Dick*, som beboede en mindre gaard, hvoraf han svarede 4 tdr. byg til kirken og 16 grote¹¹⁾ til Aalborg slot; han har sikkert haft en af de gaarde, som senere gav byg til kirken, men hvis herlighedsret tilhørte kronen. I et tingsvidne af 1532 nævnes *Per Degn* i Nørtranders; men efter reformationen synes degnebolet at være fæstet ud til bønder. Christian II havde forordnet, at »Præster og degne paa landet skulde undervise bøndernes børn i religionens hovedsandheder samt læsning, skrivning og regning«; men alle hans forordninger blev 1523 brændte paa Viborg landsting.

Christian III var ogsaa interesseret i skolevæsenet, d. v. s. mest i latinskolerne, og han vilde have latinskole i alle købstæderne. For at støtte de gamle (domskolerne) og mange nyoprettede latinskoler lagde han landets degneembeder under dem, saaledes at degnetjeneren besørgedes af elever fra skolernes ældste klasser; disse »løbe-

¹¹⁾ 1 grot = $\frac{3}{4}$ skilling danske. Hele Anders degns landgilde svarer til et bol paa $4\frac{1}{2}$ tønne hartkorn.

Vejgaardens hovedbygning (»Fredensbo«), det gamle kommunekontor.

degne« fik lidt til mad og tøj, medens deres skole tog resten af indtægterne.

Aalborg latinskole havde 14 sogne nordenfjords og 16 søndenfjords, og hver søndag morgen startede 18 af de saakaldte løbedegne for at varetage deres kirkelige forretninger. Ganske vist skulde løbedegnene ogsaa holde skole, idet de før gudstjenesten, naar der var ringet første gang, skulde samle børnene og de unge i kirken og lære dem religion, hvilket kun blev til, at de lærte dem nogle salmevers og skriftsteder udenad. Den art skole var jo ikke meget værd, og beboerne blev for øvrigt snart kede af de store latinskoledrenge, der ikke altid forstod at optræde med den ro og værdighed, som deres embede krævede.

F. eks. havde den stridbare præst Christen Christensen i Ferslev ansat sin søn af samme navn og sind som degn i pastoratet til trods for, at rektoren i Aalborg havde udnævnt en anden elev fra skolens mesterlektie til stillingen. Begge de to unge mennesker mødte den 5. maj 1642 i Volsted kirke, hvor de til menighedens store forargelse kom op at slaas foran alteret. En af de Nørre Tranders degne har gjort sig udødelig, idet han, medens pastor Holm prædikede, morede sig med at udkære paa latin i altertavlens bagside: »Aar 1637 fastelavns søndag blev jeg Mads Hansen udset til løbedegn i disse sogne«.

Folk var ked af løbedegneinstitutionen og forlangte faste sogne- degne (sædedegne), som der før havde været, og i 1685 blev den op- hævet; men allerede da havde mange sogne faaet faste degne, som maatte holde latinskolerne skadesløse ved at afstaa en del af deres løn til dem enten i penge eller korn. De ny sognedegne skulde bl. a. renholde kirken, samt rende til biskop og provst med præstens breve; dette »brevløb« blev i tidens løb aarsag til megen strid mellem præst og degn.

Nørre og Sønder Tranders fik, vist o. 1630—40, deres første skole, hvor degnen skulde være lærer; thi 26. juni 1626 havde Christian IV paabudt: »Det maa paalægges de velhavende bønder i de store lands- byer at holde en skolemester og opføre et lidet skolehus til deres børns lyksaligheds forfremmelse«. Og nogle aar efter blev der saa bygget en lille skole; den blev opført og vedligeholdt af kirkens midler.

De første lærere kender vi ikke; men 1677 aflagde *Christen Chri- stensen Aalborg* sin degneed, og i præsteindberetningen af 1690 op- giver han sine indtægter saaledes: »Af hver gaard i sognet 1 skæppe byg og af en del bolsfolk slet intet, saa det i det højeste kan være 10 tønder byg, hvoraf aarlig penseres (ydes) 8 tønder til Aalborg skole. Offer: Hvad de ordinaire offerdage kan importere, er ganske lidet, af hver, som ofrer, 1 skilling danske, og af mange slet intet, en del ogsaa af modvillighed gaa ganske forbi, saa det højeste, en offer- dag kan strække sig, lidet over 2 sletdaler. Til Sct. Hansrente nyder jeg af hver gaard en liden ost, men af en del bolsfolk slet ingen, som give skyld paa deres avlings og opfødnings ringhed, saa jeg i det højeste kan faa henved 1 lispund ost. Paaskerente af hver gaard en liden kage og 8—10 æg. Her er hverken degnebol, sæd eller nogen avling, men aleneste et lidet skolehus, som jeg bor i. Baade mine for- mænd¹²⁾ og jeg har nydt tilforn af kgl. Majestæts korntiende¹³⁾ af Nør Tranders sogn 4 tdr. byg indtil 1685, da salig assessor Thøger

¹²⁾ Formænd som lærere. Der har altsaa været mindst to skolemestre, før Christen Aalborg i 1677 tiltraadte embedet.

¹³⁾ 1664 var amtsforvalter Mogens Willumsen i Aalborg forpagter af Nørre og Sønder Tranders kirketiende. Han gav 4 tdr. byg til Nørre Tranders skole- væsen; men Th. Lassen og dr. Jespersen vilde altsaa ikke betale de 4 tønder.

Lassen bekom samme korntiende og havde den i 2 aar, og efter ham hr. assessor dr. Niels Jespersen i 3 aar.

Jeg nyder intet af Sohngaardsholm uden den offer paa de tre store højtider. Ildebrand og olden er her intet af«.

Christen Aalborg var altsaa baade sognedegn og skoleholder, og for sidstnævnte embede fik han vel de 4 tdr. byg eller de 6—8 daler, som man i de dage betalte en skoleholder, der sædvanligvis ikke underviste i 3—4 sommermaaneder. Da herrerne til Sohngaardsholm senere blev ejere af kirke og tiende, betalte de altid de 4 tdr. byg til skolevæsenet.

1732 brændte skolen, og da man ikke var særlig interesseret i at bygge den op, lejede degnen, som da hed *Bartolin Bloch*, et jordløst hus af stiftsprovst Aspach og holdt skole der. I en indberetning af 1735 fortæller provsten: »Det lidet, degnen kan faa af sognefolkene for at undervise deres børn, er hartard intet, og ligesom ydelserne til sognets fattige give de det af ond vilje«.

Men saa skete der det, at amtsforvalter Thyge Thomsen¹⁴⁾ oprettede et legat paa 500 rigsdaler til bedste for Nørre Tranders skolevæsen; men hvis der ikke inden et aar efter hans død blev bygget en ny skole, skulde det store legat tilhøre fattigvæsenet. Thomsen døde i 1737, og nu kom der skub i baade godsejeren paa Sohngaardsholm, Thøger Benzon, stiftsprovst Aspach og beboerne, og i 1738 blev den ny skole opført »næst ved den gamle« paa samme sted, hvor den nuværende skole i 1872 blev bygget.

23. januar 1739 udkom Christian VI's skolelov, og 16. december 1740 fastsattes den Nørre Tranders skoleholders løn saaledes:

- 1) 25 rigsdaler i rente af kammerraad Thyge Thomsens legat.
- 2) 3 fdg. rug og 3 fdg. byg af hver af sognets 60 bøndergaarde, er 5 tdr. og 5 skpr. af hver slags.
- 3) Leverer hver bondegaard $\frac{1}{2}$ læs tørv.
- 4) Foder og græs til en ko.

¹⁴⁾ Thyge Thomsen, f. 1662, † 1737, var amtsforvalter i Aalborg 1702—16. Foruden de 500 rdl. til løn for skoleholderen i Nørre Tranders skænkede han en lysekroner til kirken, 1000 rdl. til Vor Frue kirke og 1600 rdl. til de fattige. Gift med Gedske Blum, f. 1665, † 1736. Epitafium i Nr. Tranders kirke.

- 5) Betaler hver husmand til ham 8 skilling aarlig ved nytaarstid. I indskrivningsgebyr betaler forældrene 4 skilling pr. elev; læsning og religion er gratis, men for regning og skrivning betales 2—4 skilling for en uge.

I 1739 flyttedes sognedegnen til Sønder Tranders¹⁵⁾, hvor der var indrettet bolig til ham; han skulde saa tillige undervise de Sønder Tranders børn. De 4 tønder byg fra Sohngaardsholm fulgte med sognedegnen til Sønder Tranders til stor fortrydelse for skolemesteren i Nørre Tranders, som med rette hævdede, at de af kongen var skænket til skolevæsenet i Nørre Tranders og ikke til degneembedet. Om det var Bartolin Bloch, der fulgte med degneembedet til Sønder Tranders, eller om det var læreren dér, som blev sognedegn, vides ikke.

I 1754 skænkede konferensraad Johannes Benzon et orgel til 300 rdl. til Nørre Tranders kirke; organistlønnen, 10 rdl. aarlig, skulde betales fra Sohngaardsholm. Hvis degnen kunde spille, maatte han godt tjene de 10 rdl.; men i saa fald skulde han holde en »substitut« til at lede kirkesangen. Ovennævnte orgel blev solgt i 1818, og de 10 rdl. blev fremtidig delt mellem lærerne i Uttrup og Nørre Tranders.

1760 blev Mathias Hobolt, f. 1732, † 1816, skoleholder og organist; hans søn, Hans Hobolt i Sønder Tranders, var skoleholder dér og sognedegn.

1787 var cand. theol. Claus Vadum, f. 1731, personlig kapellan for provst Kynde og tillige skoleholder i Nørre Tranders.

Ifølge skoleforordningen af 16. december 1740 skulde der om vinteren holdes omgangsskoler baade i Øster Uttrup og Øster Sundby.

Sognedegneinstitutionen ophævedes ved skoleloven af 29. juli 1814, og degnen hed herefter »Skolelærer og kirkesanger«, og de to Tranders-byer fik nu hver sin kirkesanger. Vi kender en lang række lærere i sognets skoler; men da dette arbejde ikke skal være nogen sognehistorie, men kun give nogle »glimt« af Nørre Tranders historie, vil vi ikke give nogen nøjere beskrivelse af dem og deres familieforhold, men kun nævne nogle af dem. En af Nørre Tranders mærkeligste

¹⁵⁾ Efter pastor Husum.

lærere var *Thomas Just Jermin*, f. o. 1753, † 1833. Han var søn af doktor Henrik Jermin i Aalborg, havde nydt en god opdragelse og skulde oprindeligt have studeret. Men 1780 træffer vi ham som skytte hos Johs. Benzon paa Sohngaardsholm; i 1787 var han høker og værtshusmand og bosat i Store Vestergade, Aalborg, og 1795 udnævnte baron Adeler ham til skoleholder i Nørre Tranders. Ved en bispevisitats fik han følgende udtalelse: »Han er ikke seminarist, men derfor ikke mindre duelig skoleholder paa landet, helst (især) naar han med flid opagter sit embede og lærer ordentlig«. Sidste sætning tyder paa, at Jermin godt kunde forsømme sin skole lidt, og det var vel jagten, det var galt med; thi han var en vældig jægersmand.

I 1800 blev han sognedegn i Albæk-Vøer; men allerede fem aar efter frasagde han sig embedet og flyttede til Aalborg, hvor han blev høker i Sct. Hansgade. Han drev stadig jagten og averterede 1826 sit jagtnet til salg, og en anden gang udlovede han 6 rdl. i findeløn for den, som bragte ham to bortløbne røde jagtmynder. I 1819 gik han konkurs; saa flyttede han til Kattevad, hvor han boede, da han i 1833 gik over til de evige jagtmarker. Da han i 1800 flyttede fra Nørre Tranders, blev den 60 aarige *Jens Nielsen Roed* konstitueret som skoleholder; hans efterfølger var *Jens Karmark*, f. 1757, † 1825. Karmark var 1780 forvalter paa Langholt, 1781 ejer af Store Havrekrogen i Vester Hassing og 1782—84 ejer af Voerbjerggaard. Herefter var han fæster af Tiendegaarden ved Gudum, senere forvalter paa Sohngaardsholm og derefter gaardmand i Nørre Tranders. Hans efterfølger fra 1825 til 1841 var *Michael Christian Rold*, født 1796 paa Nr. Ravnstrup, † 1841, søn af Peder Rold, ejer af Nr. Ravnstrup, senere af Voerbjerggaard, og Dorthe Marie Meldahl.

Herefter *Johan Christian Bendix*, f. 1813 i Vestervig, † 1895 i Terndrup. Bendix var lærer her i 43 aar, 1842—85, og han og Bertel Kristensen er vel nok de mest omtalte og videst kendte af sognets mange lærere. »Gamle Bendix« var en dygtig, men striks lærer, som underviste godt og havde en fin disciplin i sin skole; han var en meget klog mand, som beboerne ofte søgte om raad og daad, og han hjalp dem gerne. I 18 aar styrede han Nørre Tranders kommune, idet han 1859—67 var formand i sogneforstanderskabet og 1867—76 sogneradsformand. Sommeren 1864 var hans besværligste

*J. C. Bendix,
lærer og sognerådsformand.*

tid, idet sognet var besat af tyskerne, som krævede forplejning for sig og deres heste, og han maatte ofte optræde som tolk.

Der fortælles, at han en søndag var paa vej til kirken, ledsaget af sin 13 aarige søn Carl Frederik, som senere i mange aar var lærer i Lyngby; men saa kom der en tysk ordonnans og bød Bendix følge med til kaptajnen, da han skulde være tolk. Bendix protesterede og mente, det kunde vente til efter kirketid; men nej, der hjalp ingen kære mor, han skulde følge med straks. »Ja, saa maa du jo klare det i kirken, Carl,« sagde han til sønnen; og den ungdommelige kirkesanger besørgede sit hverv til alles tilfredshed. Bendix tog sin afsked i 1885, herefter Jørgen Pedersen 1886—95, Jens Plougmand fra Skyum 1896—1935 og sidst J. P. Ovesen fra 1935—50. I 1913 fik skolen sin første forskolelærerinde.

Øster Uttrup havde vel siden 1739 haft vandre- eller vinterlærere, som underviste i lejet lokale, og først 1824 fik byen en skole.

9. november 1823 blev skolelærer Søren Nielsen gift med tjenestepige Gjertrud Nielsdatter. Han var nok den sidste vinterlærer; thi

ved sin død i 1835 kaldes han »husmand og vinterlærer«. Den første lærer i den ny skole var *Lars Jensen Hallund*, f. 1772, † 1844, og fra 1842—62 var *Søren Sørensen Rebstrup*, f. 1807, † 1882, lærer. Som pensionist boede han i Aalborg, og han forfattede da en lille sognebeskrivelse over sit gamle sogn: »S. Rebstrup: Nør Tranders Sogn«, som findes i »Jyske Samlinger« 1873. Af de fem lærere, skolen har haft siden Rebstrup, var *P. J. Jensen* lærer 1862—98; den sidste førstelærer var *P. J. Svane* 1923—50. I 1913 fik Uttrup skole forskolelærerinde, senere andenlærer.

Da Rebstrup i 1862 gik af, fremsatte sogneraadsmedlemmerne fra Uttrup og Sundby en plan om at opføre en centralskole midt i sognet med 1 overlærer, 1 andenlærer og 3 lærerinder, og i den vestre side af sognet en biskole; men paa sogneraadsmødet 6. februar 1862 blev forslaget nedstemt, og først i 1950 fik sognet centralskolen i Mjel, hvorpaa skolerne i Tranders, Uttrup og Sundby nedlagdes.

Vejgaard fik i 1885 sognets tredje skole. Børnene fra Sundby, Vejgaard og Frydendal søgte Nørre Tranders skole; men da denne i Bendix's sidste aar fik for mange elever, indrettede man i 1884 en vinterskole i sidebygningen til tømrermester Chr. Plougmands villa »Firkløver«, Hadsundvej 39.

Skolestuens inventar var yderst primitivt: et bord med to lange og to korte bænke samt en klapstol til læreren, seminarist *J. M. Jensen* fra Gug; denne Vejgaards første lærer kom senere til Egholm og Rødhus.

Hen ad den midterste af bordets fem fjæle var der boret en række huller til blækhusene. Skolen begyndte med 62 elever, delt i to klasser.

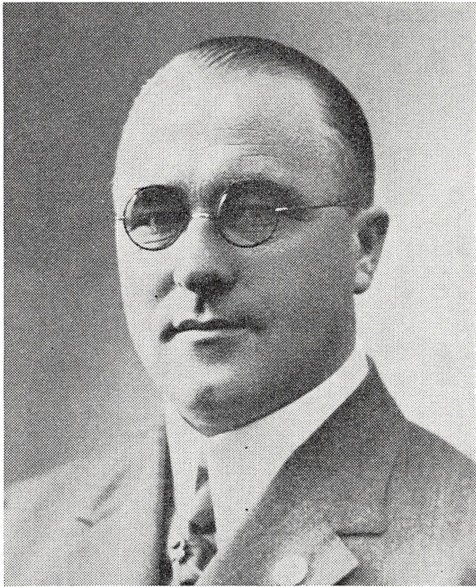
I løbet af sommeren opførtes Vejgaards første skole i Skolegade nr. 8. Skolens første lærer 1885—89 var *Andreas Peter Bendix*, f. 1862, † 1953, søn af J. C. Bendix i Nørre Tranders; han flyttede til Terndrup og senere til Aalborg, hvor han i mange aar var sekretær for skoleudvalget. Fra 1889—1933 *J. P. Stæhr*, f. 1868, † 1938, som havde været hjælperlærer hos »Gamle Bendix«. I Stæhrs tid gennemgik Vejgaard skolevæsen en enestaaende udvikling. I hans første aar var det jo, at de store cementfabrikker opførtes, og den vældige indvandring til sognet fandt sted, og da næsten alle indvandrerne var yngre folk, som havde eller snart fik børn, blev den ny skole

*Skoleinspektør J. P. Stæhr,
Vejgaard.*

snart alt for lille. 1891 havde Stæhr 123 elever, 44 i ældste og 79 i yngste klasse, og da klasseværelset ikke havde siddepladser nok, maatte eleverne skiftes til at staa ved vinduerne, hvis karme de benyttede som borde. Samme aar opførtes der en tilbygning og ansattes en lærerinde, frk. A. Virum, den senere fru Stæhr; men meget hurtigt maatte der ansættes en andenlærer og endnu en lærerinde. Andenlæreren hed N. P. Andersen (Balle); han flyttede senere til Aalborg, hvor han i en aarrække var medlem af byraadet.

Men Vejgaard skole blev snart igen for lille, og da børneantallet i 1898 var 325, maatte der atter bygges. Den ny skole projekteredes til 29.000 kroner, et beløb som forfærdede kommunens skatteydere, saa der blev afholdt flere borgermøder, hvor man protesterede skarpt imod sogneraadets utidige ødselhed. Men bygget blev der, og i 1900 tog man »Vejgaard vestre skole« i brug; den havde 6 klasseværelser og 4 lærerboliger, men maatte udvides baade 1910 og 1926. I 1924 havde den 900 elever, 1 overlærer (inspektør) og 18 lærere; inspektør Stæhr ledede skolen til 1933, derefter Bertel Kristensen til 1940,

*Skoleinspektør Bertel Kristensen,
Vejgaard.*

J. E. Jensen til 1958 og herefter N. P. Engelbrechtsen. I 1926 oversteg elevtallet de 1.000, og i 1927 opførtes den store »Vejgaard østre skole« paa Nørre Trandersvej; den havde almindelig folkeskole samt realskole med præliminæreksamen; men i 1932 afløstes sidstnævnte afdeling af almindelig mellem- og realskole. Denne skoles første leder var J. P. Christensen til 1946, saa Hans Hansen til 1962 og nu K. Stamhus.

Da Nørre Tranders kommune 1. april 1950 blev indlemmet i Aalborg, havde de to Vejgaard skoler: 1.465 elever, 2 inspektører, 2 viceinspektører, 8 overlærere, 38 lærere og lærerinder samt 4 timelærere.

Øster Sundby fik vel ligesom Uttrup vinterlærer fra o. 1740, men senere blev børnene henvist til skolen i Nørre Tranders. Da cementfabrikken Rørdal i 1891 blev anlagt, og byerne Rørdal og Sølyst snart derefter opstod, blev der mange skolesøgende børn fra den del af sognet, og i 1894 fik Sundby sin skole, hvor P. Chr. Bennedsgaard Olesen fra Staby, f. 1867, † 1932, blev lærer; hans efterfølger blev Chr. A. Stavvad.

I 1905 blev her opført en forskole, og dér indrettedes et lokale, hvor sogneraadet holdt sine møder, indtil det 1917 flyttede til Vejgaard.

I 1898 dannede beboerne i Sølyst og Rørdal en skoleforening og oprettede en friskole, som startede 1. januar 1899 og havde til huse i logebygningen i Sølyst. Forældrene ydede 10 øre maanedlig pr. barn, kommunen gav 300 kr. om aaret og cementfabrikken resten, der for det første aar beløb sig til 500 kr.; Bertel Madsen fra Besser blev privatskolens første lærer.

Kommunen overtog den fra 1. januar 1903 og opførte aaret efter en skole i Rørdal, hvor Thomas Thomsen fra Boddum, f. 1879, † 1949, var førstelærer til 1939; han efterfulgtes af E. M. Søndergaard Andersen. Samtidig med, at skolen flyttedes til Rørdal, ansattes en forskolelærerinde og 1910 en andenlærer.

Kort efter aarhundredskiftet oprettedes der en række ny hjem syd for Sohngaardsholm, og godsejer Hollensen og beboerne her oprettede en privatskole, der 10. august 1912 fik skolemyndighedernes approbation og for øvrigt snart blev overtaget af Nørre Tranders kommune. Den holdtes i et lejet lokale, det senere soveværelse i Ejner Thomsens gaard paa Mylius Erichsensvej, og lededes 1912—19 af frk. Elna Klitgaard, som senere i o. 30 aar var lærerinde paa Klostermarksskolen. 1919—20 opførtes skolen i Frydendal, som flere gange maatte udvides, efterhaanden som Frydendal fra en gaard og nogle smaasteder forvandlede til en anselig landsby. Skolens ledere var: 1919—48 C. A. Kjær, 1948—63 Aage C. Pedersen og nu A. Bjerre Kristiansen. Ejner Thomsens gaard var Mylius Erichsensvej 78, matr. 17p; efter hans død for nogle aar siden købte Aalborg kommune den til nedrivning. Skolen i Frydendal er matr. 20d, Mylius Erichsensvej 1.

VI. En by bliver til (Vejgaards historie).

Da Nørre Tranders by i 1785—86 blev udskiftet af fællesskabet, forbeholdt kammerherre Adeler sig jord til 3 tdr. hartkorn nordvestligst i ejerlavet, nemlig matr. 24 og 25, hvoraf han oprettede en lille fæstegaard, hvis bygninger opførtes paa hjørnet af Egensevejen (Nørre Trandersvej) og Hadsundvej paa den plads, hvor Vejgaard

raadhus nu ligger. Husene laa paa et hjørne af matr. nr. 19 af Øster Sundby, og gaarden nævnes allerede ved folketællingen 1787, men er næppe den allerførste bebyggelse i Vejgaarden.

Th. Adeler, som i 1785 var blevet eneejer af Sohngaardsholm, som hans hustru og hendes søskende aaret før havde arvet efter forældrene, var en mand med mange gode ideer og tillige en human godsejer, der gerne vilde gøre noget for sine undergivne. Mange af datidens godsejere var interesserede i at skabe en dansk hjemmeindustri; saaledes havde den bekendte københavnske storkøbmand Niels Rydberg i 1770 paa sit gods Øbjerggaard i Sydsjælland anlagt spinderier samt lærreds- og linnedvæverier. Ernst Schimmelmann paa Lindenberg og Frederik von Buchwald paa Gudumlund søgte ligeledes at fremelske industrier paa deres godser, og Adeler delte fornævnte herrers interesse. Han ønskede ogsaa at forbedre landbruget paa sit gods, og da Skotland i de dage var foregangsland paa landbrugets omraade, indkaldte han flere dygtige skotske landmænd, som skulde belære hans fæstebønder, og i 1789 modtog han landhus-holdningsselskabets store guldmedalje for sin indsats som landmand og godsejer. Hans svigerfader Johannes Benzon havde i 1763 faaet privilegium paa at indrette en kro i Nørre Tranders; denne kro flyttede Adeler i 1789 til Sønder Tranders, hvorfra den senere blev flyttet til Gistrup. Adeler, som ønskede, at smaafolk paa hans gods skulde have en chance til at forøge deres indkomster, indrettede derfor 1789 en spindeskole i Nørre Tranders krogaard og tillige en væveskole, sagtens i »Væverhuset« i Kjærsholm, og i de ældste folketællinger, 1787 og 1801, staar adskillige livsstillinger opført som »Husmand og væver« eller »Husmoder, spinder for folk«. Fornævnte væverhus maa tillige med Vejgaarden være opført 1785—86, men det er den eneste bebyggelse, som findes angivet paa »Viden-skabernes Selskabs Kort« af 1786; det maa derfor antages at være byens første bebyggelse, og beboeren *Magnus Pedersen*, der nævnes 1787, maa betragtes som Vejgaard ældste borger.

Omtrent samtidig med Væverhuset opførtes Vejgaarden og Hulevejshuset, der ogsaa undertiden kaldes Hulevigshuset, og straks efter Rebslagerhuset, Kjærsholmhuset og møllen.

Vejgaarden med kroprivilegium blev 1787 forpagtet ud til en af

de skotske landbrugskyndige, som Adeler havde importeret; det var den 46 aarige *George Ogilvie*, som dog kun boede her et par aar og allerede 1789 købte gaard i Sønder Tranders og flyttede dér til. Senere blev han proprietær i Nordsjælland¹⁶⁾. 25. november 1789 forpagtede prokurator *Jørgen Peter Romerdal* i Aalborg Vejgaarden og 23. oktober 1791 tillige Kjørsholmjorden, 18 tdr. land med tre paastaaende huse. Romerdal bosatte sig her, og det var sikkert hans hensigt at købe hele sit fæstegods og forblive her; men købet strandede, og i 1795, skøde læst 14. januar 1796, tilbagekøbte Adeler for 3.999 rdl. de to forpagtningskontrakter, kroprivilegiet samt gaardens og de tre huses bygninger »med 3 vind- og 5 stykker bilæggerovne«. Romerdal maatte blive boende til 1. maj 1796 og skulde have husleje af de tre fæstere i Kjørsholmhusene.

Herpaa forpagtede Adeler Vejgaarden ud paa 10 aar til købmand Frederik Brinch i Aalborg, som dog aldrig boede her, men holdt folk til at passe bedriften.

Bagermester *Henrik Aarslev* i Aalborg, f. 1754, † 18. november 1826, var en af byens ansete og velhavende borgere, og 1787 blev han udnævnt til »eligeret (udvalgt) borger«, d. v. s. medlem af det 8 mands raad, som skulde assistere borgmestre og raadmænd ved byens styrelse.

I aarene op imod 1800 blev mange landsbyer udstykkede og mange godser solgte og splittede, og flere Aalborg borgede erhvervede sig jordegods paa landet. Aarslev deltog ivrigt i disse handeler; han købte 1803 Vejgaarden for 5.400 rdl., men overtog den først i 1806, skøde læst 24. marts 1807, eftersom den jo var bortforpagtet paa en aarrække.

25. marts 1803 købte han tre gaarde i Øster Sundby af Adeler for 3.060 rdl.; han solgte dem straks efter til fæsterne, men forbeholdt sig deres udlodder »mellem Sundby Bakke og Vejgaarden«, d. v. s. Sundby matr. 18 og 19. Samme aar erhvervede han Bakkegaarden, matr. 21 af Sundby, en gaard i Nørre Tranders og en i Sønder Tranders, og senere Leibjerggaarden, Tornstedet, Ulsighus og Vejgaardshuset, og i 1812 havde han i alt 17 tdr. hartkorn i sognet. Nævnte

¹⁶⁾ Død 6. marts 1826 i Birkerød.

*Proprietær W. C. Lassen,
Vejgaard.*

aar solgte han sin gaard i Aalborg, Jomfru Anegade 23, til købmand Johannes Frisch, søn af postmester Frisch, der en kort tid havde været ejer af Sohngaardsholm.

Det var Aarslev, som gjorde Vejgaarden til en proprietærgaard; han døde 1826, og hans enke, Johanne Frederikke Thorn, solgte 1. april 1831 gaarden med Leibjerg og de to Ulsigsteder for 7.000 rdl. sølv til W. C. Lassen. Hun forbeholdt sig uden godtgørelse »den sydlige del af raalingshuset indtil tværgangen, der fører fra gaarden til haven, samt et lille stykke havejord til urter og blomster, endvidere adgang til bryggers og kælder, brønd og hendes tørv, samt ret til at lade grave 12.000 tørv aarlig, som køberen skal køre hjem til hende«. Endvidere skulde køberen befordre hende 1 gang aarlig til Hobro og 10 gange aarlig til Aalborg; og hvis hun skulde ønske at flytte, skulde han give hende 20 rdl. aarlig til husleje andetsteds. Gaarden havde da ca. 9 tdr. hartkorn; men Lassen, som var en dygtig og energisk mand, købte en del jorder til, saa dens hk. blev over 12 tdr. og arealet o. 130 tdr. land.

*Fru Elise Lassen,
født Ammitzbøll,
Vejgaard.*

Werner Christian Lassen, f. 11. juni 1800 paa Egensekloster, † 9. juni 1869, var søn af krigs- og landvæsenskommissær Lars Lassen i Haslevgaarde, f. 1765, † 1843, der igen var søn af Peder Thøgersen Lassen til Høstemark og Egensekloster og Margrethe Grotum Werchemester.

Lassen var i mange aar medlem af Nørre Tranders sogneforstanderskab og et par aar formand; han ægtede 1826 Elise Frederikke Mathilde Ammitsbøll, f. 28. januar 1804, † 3. juni 1866, datter af kaptajn Rasmus Ammitsbøll paa Holbækgård; deres eneste barn Erasmine Hansine *Marie* Lassen, f. 25. november 1826, † 6. februar 1904, blev 28. november 1845 gift med handelsbetjent Søren Haubroe, f. 16. juni 1821, † 15. oktober 1886, søn af brændevinsbrænder i Viborg Søren Nielsen Haubro og Ellen Baggesdatter. Haubroe blev senere købmand og sæbefabrikant og ejede Nytorv nr. 12 og 14; han og Marie Lassen havde to sønner, Søren, der overtog Vejgaarden efter morfaderen, samt Werner, der fik sæbesyderiet.

Proprietær Søren Haubroe.

Søren Haubroe, f. 1. marts 1847, † 19. juli 1909, ægtede 24. maj 1871 sin kusine Olga Konradine Hansine Haubroe, f. 18. oktober 1848, † 19. februar 1918, datter af proprietær Konrad Haubroe og Signe Buhl, Nygaard ved Skive.

Han var ikke særlig interesseret i landbrug, opførte en forpagterbolig og lejede gaarden ud. 13. december 1876 forpagtede Johan August Johansen, senere staldforpagter paa Rørdal, gaarden for en aarlig afgift af 5.418,28 kr.; han var forpagter i 18—19 aar. Da Haubroe solgte Vejgaarden, forbeholdt han sig en grund, matr. 8a, lige over for gaarden; her opførte han i 1896 sin villa »Nostra«, hvor der nu er menighedsbørnehave. En adoptivsøn af Haubroe, Johan F. K. Haubroe, f. 1872, † 1928 i Liege, var major i belgisk tjeneste i Kongo.

Broderen Werner Christian Lassen Haubroe, f. 19. oktober 1848, † 19. februar 1915, overtog sæbesyderiet paa Nytorv og købte 1889 Frydendal, som han 1898 solgte til A. Haagensen, se nedenfor; han ægtede 10. juli 1874 Wilhelmine Hoppe, f. 17. januar 1855, † 17.

marts 1925, datter af boghandler J. Chr. Hoppe i Kristiania og Emma Winther.

I 1896 oprandt Vejgaardens skæbnetime, idet den som saa mange andre større gaarde paa den tid blev »slaget«. Haubroe havde tidligere afhændet Ulsighusene og nogle byggegrunde ved Hadsundvej, og 15. april 1896 solgte han for 72.000 kr. gaarden, nu 12¹/₂ td. hk., o. 130 tdr. land, til gaardmændene Niels Peter Pedersen og Peter Christensen Lundsgaard fra Nørre Tranders. De solgte straks hovedbygningen med gaardsplads og have for 21.000 til isenkræmmer Th. Schockert i Aalborg, som gav den navnet »Fredensbo« og boede her, indtil han i 1917 afhændede den til Nørre Tranders kommune, der indrettede den til kommunekontor.

Straks efter, skøde læst 30. december 1896, købte Lundsgaard sin partner ud, hvorpaa han solgte den paa østsiden af Nørre Trandersvej liggende del af gaardens arealer, matr. 18 m. m., i alt 64 tdr. land til Amandus Haagensen fra »Skovskrænten« i Øster Uttrup, som ogsaa fik forpagterbolig og udbygninger til nedbrydning. Haagensen, der oprindeligt havde været smed i Nørresundby, byggede i 1897 »Ny Vejgaard«, matr. 18a, nu Nørre Trandersvej nr. 67; han opførte et flot stuehus, højt og med kamgavle, og de gamle beretter, at da man spurgte, hvorfor han byggede saa højt, svarede han: »Jeg vil bo saa højt, at jeg kan spytte ned i Per Lundsgaards skorsten!« Lundsgaard havde netop opført sin mere beskedne villa »Omega«, nu »Østen«, lige nedenfor paa vestsiden af vejen. Haagensen var senere en kort tid ejer af Sohngaardsholm og Frydendal; baade han og følgende ejere af Ny Vejgaard solgte grunde fra, og saavel Langgade med dens tilstødende gader som Vejgaard kirke ligger paa dens arealer. 1910 købte tømremester N. Petersen gaarden, der da var paa o. 50 tdr. land, nu sønnen tømremester Bælum Petersen. Lige sønden for den gamle Vejgaard laa »Provstejorden«, matr. 2 af Nr. Tranders, en lod af hk. 0-6-1-2¹/₄, som tilhørte præsteembedet, men som gaardens ejere havde haft i arvefæste for 25 skp. byg aarlig lige fra Aarslevs tid. Lundsgaard erhvervede provstejorden for 950 kroner, og paa den blev Østergade og Tværgade anlagt.

Han er faktisk det moderne Vejgaards grundlægger, idet han paa sin part af jorderne opførte flere villaer og efterhaanden udstykkede

den, f. eks. afhændede han i 1896 18—19 tdr. land til sin svoger gartner Th. Lomborg i Hobro, som her anlagde sit landskendte gartneri »Granhøj«. Det sidste minde om den gamle gaard var det ældre kommunekontor, som tillige med den store sørgepil fra Lassens tid maatte vige pladsen for den smukke ny administrationsbygning. Peter Christensen Lundsgaard, f. 1845, † 1931, var fra Lyngdalsgaard i Nørre Kongerslev og broder til P. M. Lundsgaard i Aalborg, som var lærer og forfatter (Palle Bister, født Gram).

Vejgaard bys udvikling.

Først i 1890erne var man i stor tvivl om, hvad den ny by skulde hedde, da man ikke var saa begejstret for den gængse betegnelse »Vejgaardshusene«, og der fremkom flere forslag: Kjærsholm, Vejgaarden, Petersdal, Frederiksberg, og man søgte, siges der, i 1892 ministeriet om tilladelse til at bruge sidstnævnte navn, men fik af hensyn til postvæsenet afslag og slog sig saa til ro med »Vejgaarden«; men næsten en snes aar var der uro om navnet, og mange af byens borgere vilde hellere have haft »Kjærsholm« legaliseret som bynavn. Byens ældste gader er de to landeveje, Hadsundvej og Nørre Trandersvej (Egensevej), og de gamle markveje Øster Sundbyvej, Møllevej, Petersborgvej, Odinsgade, samt den gamle hovvej Filstedvej, ad hvilken de Nørre Tranders bønder fordem gik til hove paa Sohnsgaardsholm; alle disse veje findes paa udskiftningskortene. Hertil kom i 1890erne Søndergade, Nørregade, Østergade, Tværgade med flere.

Aalborg Vejviser nævner første gang i 1899 de to smaa cementbyer Rørdal med 14 og Sølyst med 24 bebyggelser. Rørdal er anlagt paa Rørdalsgaardens grund og Sølyst paa en udlod, matr. 12 b paa 7—8 tdr. land, der i 1885 blev solgt fra matr. 12 i Øster Sundby (Poul Winthers gaard), og nogle aar senere udparcelleret.

Byens ældste bebyggelse var bolstedet »Sølyst«, der laa Sølystvej nr. 2 ved nordvesthjørnet af kirkegaarden; de gamle beretter, at stedets første beboer var en ung mand fra Sundby, som havde faaet det i arv fra sit hjem. Huset, nu matr. 12 ac, ejes af Albert Hansen og kaldes »Gammel Sølyst«, se side 63 og 73.

De to byer er mærkelige modsætninger; thi medens Sølyst med den blanke fjord foran og de grønne marker bagved ser saa venlig og smilende ud, virker Rørdal noget mat og dystert, idet dens huse og træer gerne er overpudrede med cementstøv fra den store fabrik.

Fra 1786 til 1950 voksede Vejgaard fra tre bebyggelser til en moderne stad paa godt 9.000 indbyggere, og det er meget interessant at følge denne udvikling. Som foran sagt, findes der kun én bebyggelse paa »Videnskabernes Selskabs Kort« af 1786, nemlig »Væverhuset«; men de tre bebyggelser, som folketællingslisten af 1787 har, er sikkert samtidige. Det er:

Vejgaard, en gaard:

George Ogilvie, 46 aar, forpagter, født i Skotland, gift 2. gang.
 Johanne Madsdatter, 30 aar, husmoder, gift 1. gang.
 Jacobus (James) Ogilvie, 17 aar, af 1. ægteskab¹⁷⁾.
 Johanne Ogilvie, 14 aar, af 1. ægteskab¹⁸⁾.
 Elisabeth Ogilvie, 6 aar, af 2. ægteskab.
 Andreas Ogilvie, 3 aar, af 2. ægteskab.
 Theodorus Ogilvie, 1 aar, af 2. ægteskab.
 Marens Simonsdatter, 22 aar, stuepige.
 Maren Jensdatter, 30 aar, malkepige.

Et hus (er Hulvejs huset):

Christen Thomsen, 32 aar, forpagter af noget jord, gift 1. gang.
 Inger Jørgensdatter, 25 aar, hans kone, gift 1. gang.
 Ane Margrethe Christensdatter, 3 aar, konens uægte datter.
 Christen Christensen, 1 aar, deres søn.
 Maren Jørgensdatter, 22 aar, sypige.
 Ane Hansdatter, 30 aar, tjenestepige.

Et hus (er Væverhuset):

Magnus Pedersen, 32 aar, væver og forpagter af noget jord, gift 1. gang.
 Ellen Hansdatter, 28 aar, hans kone, gift 1. gang.

¹⁷⁾ 1796 kromand og gaardmand i Sdr. Tranders, † 1820.

¹⁸⁾ Gift i Sdr. Tranders 20. november 1791 med William Orem.

P. C. Lundsgaard.

Mette Lauridsdatter, 26 aar, inderste, ugift.
Maren Jensdatter, 1 aar, hendes uægte barn.

I alt 19 personer.

Ved folketællingen 1801 er Ogilvie borte, og gaarden bebos af købmand Brinchs fire tjenestefolk: En husbestyrerinde, en pige, en karl og en gammel røgter; men der er nu fem familier i Kjærsholm, og »byen« har i alt 23 indbyggere. Ved de næste tællinger i 1834, 1840 og 1845 er der 10—11 ejendomme med et halvt hundrede personer, og »Traps Danmark« 1875 siger 16 gaarde og huse (vel med 140—50 beboere), idet der nu er kommen nogle bebyggelser ved Nørre Trandersvej og Hadsundvej.

Og helt op imod 1890 er der næppe mere end 320—30 indbyggere i det senere Vejgaard sogn, d. v. s. »Vejgaardshusene« plus Sohngaardsholm med afbyggere. *Men saa kom det store sus!*

I 1888 besluttede man at opføre en cementfabrik ved Rørdal, og 16. oktober 1889 stiftedes aktieselskabet »Aalborg-Portland-Cement-

fabrik« med firmaet F. L. Smidth som hovedaktionær, købmand og konsul Hans Holm som direktør og ingeniør D. Berg som driftsleder. Fabrikken startede i 1891, og efter nogle besværlige aar blev »Rørdal«, som man i daglig tale siger, til den store succes, som stifterne havde ventet, og fabrikken, som i dag beskæftiger ca. 1.300 arbejdere og funktionærer, udfører nu cement til alle verdensdele og har gang paa gang maattet udvide. Det var konsul Holm¹⁹⁾, som var sjælen i foretagendet; han var en meget dygtig initiativrig forretningsmand og ledede virksomheden til sin død i 1902, hvorefter ingeniør D. Berg blev direktør. Der blev brug for en mængde arbejdere og funktionærer; men det kneb vældigt for de hundreder af tilflyttere at finde logi; alle folks gæsteværelser og andre ledige rum blev lejet ud, og en gammel rørdalpioner beretter, at adskillige arbejdere om sommeren fik lov til at logere i folks lader og kostalde. I løbet af faa aar opstod der langs Nørre Trandersvej, Hadsundvej og de gamle markveje i snesevis af ny huse, og da cementfabrikken »Danmark«, nu »Eternitten«, i 1896 startede, byggede ogsaa mange arbejdere herfra i Vejgaard.

Det gik i en ruf; byplan og byggemodenhed spurgtes der ikke om, ikke heller om belynings- og sanitetsvæsen; man byggede, hvor der kunde erhverves en grund, og grundene var billige, 15—16 øre pr. kvadratalen. Gaderegulering var ogsaa et ukendt begreb; gaderne var jo de gamle markveje, der i regnperioder og om foraaet laa hen i et frygteligt pløre og ælte, og de ildelugtende grøfter var den lille bys kloakker. Saa sent som i 1911, da »Vejgaard Borgerforening« saa lyset, og gartner Larsen og købmand Brinch var ude for at hverve ny medlemmer, sank de i bløde i Søndergade, saa købmanden maatte efterlade sin ene galosche. Vejgaard mindede med sine hulter til pulter opførte huse om en i hast opført guldgraverlejr; vi har i vore dage set noget lignende med de i lyntempo voksende byer Hvide Sande og Hirtshals; den vældige indvandring belyses

¹⁹⁾ Konsul Holm, f. 1838, † 1902, søn af postmester i Skive Ingvord Blegvad Holm og Christiane Qvistgaard, havde tilknytning til Nørre Tranders sogn, idet hans hustru Henriette Lassen var broderdatter af W. Chr. Lassen i Vejgaarden; deres datter Antonie Holm var gift med konsul A. Abel.

allerbedst ved folketallet: I 1890 havde Nørre Tranders sogn 1455, i 1901 3541 og i 1911 5531 indbyggere.

Den ny befolkningstilvækst var lidt blandet, idet der mellem indvandrerne var adskillige urolige elementer, som var meget tørstige og ofte lidt løse paa næverne, og rundt om i byen opstod der flere saakaldte »selskabelige Klubber«, hvor man mod at betale 25 øre i indskud kunde blive kontingentfrit medlem paa livstid. Disse klubber var forklædte »Sutter«, smugkroer, og her gik det ofte temmelig vildt til ved aften- og nattetide; det var derfor ikke sært, at omegnens beboere kom til at anse Vejgaard for at være et rigtigt rabarberkvarter, thi næsten hveranden aften fik folk deres nattero forstyrret af hyl og skraal fra gaden og sutterne, hvor gæsterne ofte tildelte hinanden blaa øjne og blodige næser. En ældre borger fortæller, at da hans forældre for godt 60 aar siden flyttede ind fra landet, blev de advaret af en velmenende nabo, som sagde: »Der er tre slags mennesker i Vejgaard; den ene slags er noget rak, den anden noget pak og den tredje noget rakkerpak!«

Vist i 1893 ansattes en gendarm i Vejgaard, han hed Sandvad, men han havde meget vanskeligt ved at holde justits, idet befolkningen hadede gendarmkorpset og nærmest sympatiserede med urostifterne og godtede sig, naar gendarmerne blev gjort til grin eller fik paa klaptræerne. Men saa blev den bomstærke og solide Iver Grave ansat som landbetjent med bopæl i det urolige Vejgaard, og han tog med fast haand fat paa at oprette ro og orden. Grave havde for øvrigt ogsaa været gendarm; men da korpset i 1894 opløstes, blev han oversat til politiet; hans søn Johan var en stærk prygl, og naar det kneb, tog faderen ham med som assistent. Gik det først paa næverne løs, og det gjorde det tit, særlig i begyndelsen, sørgede Grave altid for at faa »første slav«; men det gik somme tider lidt ud over døre, vinduer og møblement i byens sutter, hvoraf den mest berygtede var paa Petersborgvej 12, medens den fineste var det senere afholdshjem.

Samtidig satte afholdsbevægelsen stærkt ind; allerede i 90erne var der flere loger og andre afholdsorganisationer, til sidst i alt en 14—15 stykker. Der blev en logebygning i Sølyst og en i Vejgaard, og 1904 købte tømremester Hans Larsen, malermester A. Sørensen og P. Chr. Lundsgaard som repræsentanter for »Forposten«, »Astra« og »Vej-

Smedens hjørne med Vejgaard afholdshjem.

gaard«, tre loger inden for I. O. G. T., det senere »Vejgaard Afholdshjem« af smedemester Christian Hansen. Hansen havde opført huset i 1893—94, og byens mest mondæne klub havde til huse her. Ældre vejgaardborgere husker endnu smedens abekat, der tjente til at underholde Hansens gæster i smedje og klub; men da den engang rev sig løs og strejfede om og forskrækkede nabolagets smaabørn, gav betjent Grave den et skud hagl.

Afholdshjemmet blev byens kulturelle midtpunkt; her holdtes baller, foredrag og oplæsning, og her spillede komedie. Efter flere skiftende ejere købte Olaf og Marie Paulsen det i 1924 og afhændede det i 1940 til kommunen, som i 1962 lod det vige pladsen for den store, smukke »Vejgaardhal«.

Ved borgerforeningens baller gik det meget stilfuldt til: Herrerne skulde møde i hvide handsker, og ballets ordensmarskal sørgede for, at der ikke blev for mange »bænkevarmere«.

Grave og afholdsfolkene hjalp hinanden med at pacificere og tørlægge byen, og det hjalp ogsaa noget, at mange af dens ansete borgere var afholdsinteresserede, og at flere af de højere funktionærer

paa »Rørdal« og »Danmark« helst vilde ansætte organiserede afholdsfolk.

Politibetjent Graves efterfølger fra 1919, Theodor Andersen, var ogsaa en meget dygtig mand, som forstod at holde god orden; sutterne forsvandt, og ligeledes forsvandt det lidt blakkede skær, der ved aarhundredskiftet havde hvilet over byen; den havde passeret barne- og lømmelalderen og var nu ved at blive voksen. Nørre Tranders sogn var nu en af de »tørreste pletter« paa egnen, og dersom en af borgerne absolut ønskede at være bjørnetrækker, maatte han udklække bjørnen hjemme hos sig selv eller hente den udensogns; thi kommunen var helt tørlagt. Og da direktør Odgaard i 1924 imod at faa spiritusbevilling tilbød at opføre et hotel med rummeligt forsamlingslokale og biograf, fik han et bestemt »Nej«; thi sogneraadet ønskede ikke, »at spiritusdjævelen atter skulde slippe løs over Vejgaard!«

En del af de ældre var imidlertid ret betænkelige over byens hurtige udvikling, da den eventuelt kunde stille store krav til kommunens pengekasse; det fortælles der flere historier om. En af de morsomste er den om den djærve Søren Heilskov paa Petersborg og sogneraadsformanden. Heilskov havde solgt nogle byggegrunde til invandrerne, og da han en dag mødte sogneraadsformanden, bebrejdede denne ham, at han saaledes trak folk til byen, folk, som i første omgang vilde bebyrde skolevæsenet og senere alderdomsforsørgelsen. De to herrer kom op at skændes, og det endte med, at Heilskov sagde: »Du er da en stor indiot,« hvilken udtalelse medførte en retssag. Da de mødtes i retten, sagde dommeren, som gerne vilde have sagen ordnet i mindelighed: »Ja, men De mente da ikke noget med det, De sagde, Heilskov, for der er jo slet ikke noget, som hedder indiot!« »Naa, ikke det,« sagde Heilskov; »men jeg mente den o . . . renneme, at han er en stor torsk!« »Hov, hov, De maa sandelig da ikke kalde formanden for en torsk!« »Jo, naar han nu er det!« »Ja, det koster 20 kr. i bøde,« og da Heilskov ikke vilde tilbagekalde det fornærmelige udtryk, maatte han betale. Da han havde betalt, sagde han: »Jeg maa altsaa ikke kalde sogneraadsformanden for en torsk?« »Vist ikke nej!« »Maa jeg saa heller ikke kalde en stor torsk for sogneraadsformand?« Og da dommeren ikke mente, at det var for-

budt i loven, vendte Heilskov sig til modparten og sagde smilende: »Farvel, hr. sogne-raads-formand!« hvorefter han forlod lokalet. Rettens folk døjede med at holde paa alvoren, og da historien kom ud, morede hele egnen sig.

Allerede i 1894 fik den hurtigt voksende by sit første vandværk og nogle aar efter det andet »Grønhøj«; de to vandværker sammen-sluttedes i 1907. 1893—94 fik man den første busforbindelse med Aalborg, idet vognmand Søren Christensen oprettede hestebusforbindelsen »Aalborg Omnibuskompagni«; dette afløstes af vognmand J. P. Lundbyes toetagers hestebusser, som igen fulgtes af P. Lunds-gaards og smed Mathiasens busser paa gummihjul. I 1912 kom en ny forbindelse, nu med motorbus, og 1920 startedes »Aalborg Omnibusselskab«, idet to unge mænd, J. L. Studstrup og Svend Larsen, hver satte en vogn ind; men da de ny busser ofte maatte køre tom-gang, gav et vittigt hoved dem navnet »Onkel Toms Hytte«.

De første aar var trange, og Larsen gav op, medens Studstrup fort-satte og kæmpede sig igennem de vanskelige tider. Foretagendet blev en stor succes, og »Aalborg Omnibusselskab« har nu 40 store moderne busser og beskæftiger 120 mennesker. 1899 oprettedes sygekassen »Phønix«, og i 1907 fik Nørre Tranders sin første kærner; det var gartner Th. Lunde Christensen. 1907—08 opførtes Vejgaard gas-værk, som kostede 137.000 kroner, og nu fik byen moderne gade-belysning; men allerede kort efter aarhundredskiftet havde tømrrer-mester Chr. Plougmand over for sogneraadet rejst sagen om gade-lygter, og man fik da opstillet en række petroleumslygter paa høje pæle. Disse lamper blev passet af fru Marie Strøm, gift med Alexander Strøm²⁰⁾ i Sømmandshuset (Hadsundvej 68), som var byens skatte-opkræver og i 1904 blev ringer og graver ved kirken.

1907 ophævedes handelslæbæltet²¹⁾, og Vejgaard fik nu en række ny forretninger: Købmand Helbo paa hjørnet af Nørre Trandersvej og Hadsundvej, købmand Anton Nielsen, Hadsundvej 1, og Cilius Nielsen, Uffe Simonsens boghandel, Alfred Købsteds materialhandel,

²⁰⁾ Forældre til socialminister Johan Strøm.

²¹⁾ Købstædernes handel og industri beskyttedes forud af et læbælte paa en mil, inden for hvilket der ikke maatte oprettes forretninger, som kunde skade byen.

Vejgaard Isenkramforretning m. fl. I 1911 stiftedes »Vejgaard Borgerforening« med tømremester Chr. Plougmand som formand, 26. november 1913 »Vejgaard Grundejerforening« og 20. september 1932 »Vejgaard Handels- og Haandværkerforening«.

1912 oprettedes »Vejgaard Idrætsforening«, som 22. november 1925 fik navneforandring og blev til »Vejgaard Boldspilklub« med barbermester H. Hansen som formand og lærer, senere skoleinspektør J. E. Jensen som kasserer.

1918 stiftedes »Atletklubben Thor, juli 1925 »A. I. K.«, »Arbejdernes Idrætsklub«, og i 1929 sammensluttedes fornævnte tre klubber under navnet »V. S. I.«, »Vejgaards Samvirkende Idrætsforeninger«. Byen har gennem aarene haft mange dygtige brydere, boksere, løbere, gymnaster og andre idrætsmænd, og sporten har altid fundet god støtte i befolkningen og hos de skiftende kommunalbestyrelser, f. eks. var Bertel Kristensen baade før og i sin tid som sogneraadsformand den en god mand.

Vognmand Lundby i Tornstedet skænkede 1925 idrætsfolkene den ældste sportsplads; den nuværende fra 1939 er en parcel af Bakkegaarden, udvidet i 1947 og senere, og den har et smukt og rummeligt klubhus, opført i 1957.

Handel, haandværk, industri og alskens idræt trivedes udmærket i den hurtigt voksende by; men heller ikke det kulturelle blev forømt.

Den 2. oktober 1903 oprettedes »Vejgaard Folkebibliotek«, et privat foretagende, hvis første bestyrelse var bogbinder Herskind, overlærer Stæhr, møller Estrup, garver Winther og sadelmager Pedersen; Herskind, f. 1836, † 1915, var den første formand, og han skænkede over 100 bøger til biblioteket. Fra 1920 til 1945 var skoleinspektør J. E. Jensen formand, og han udførte i disse aar et meget stort arbejde, og der blev oprettet filialer i Nørre Tranders, Øster Uttrup, Frydendal og paa alderdomshjemmet. Biblioteket har fra 1917 haft til huse i administrationsbygningen. Som før fortalt holdtes der møder og foredrag i afholdshjemmet paa »Smedens Hjørne«, nu Vejgaard torv, og her spillede ogsaa komedie. I 1916 oprettedes »De Vejgaard Dilettanter«, idet et par unge arbejdere paa skibsværftet, Johan Strøm, den senere minister, og Otto Gerdt, blev enige om,

at der skulde spilles komedie; de fik hold i en del ligesindede unge: Marie Kjeldsen, Peter Andersen, Schultz, Poulina Strøm, Helga Sørensen, Richard Jensen, Niels Strøm og flere, og saa startedes der. »De Vejgaard Dilettanter« blev en stor succes, kendt over hele Nordjylland; de begyndte paa afholdshjemmet, men spillede senere i Nibe, Brønderslev, Hadsund og mange andre steder, og under sidste verdenskrig paa Aalborg teater. Der opførtes forestillinger foran Vejgaard raadhus og paa Aalborg friluftsteater, og gennem 40 aar glædede »De Vejgaard Dilettanter« deres bysbørn og mange andre, ja, de kom 1956 endog i radioen, en sjælden ære for dilettanter fra en lille provinsby.

1924 oprettedes »Vejgaard Bogtrykkeri« af bogtrykker V. Hjorth Thomsen, og den 24. februar 1924 udsendte redaktør Chr. Bigum første nummer af »Vejgaard Avis«, trykt hos Hjorth Thomsen. Da Bigum et par aar efter forlod egnen, redigerede Thomsen selv avisen i nogle aar, hvorefter der var flere skiftende ejere og redaktører, indtil »Aalborg Stiftstidende« den 5. februar 1936 overtog bladet med journalist Otto Barsted som redaktør. Barsted købte avisen i 1939 og har siden udgivet den til glæde for sine bysbørn, der sætter stor pris paa »den bette avis«, som i aarenes løb har bragt mange interessante artikler om forskellige emner, for »den er«, som en Vejgaard borger engang sagde, »ligesom et bindeled imellem os Vejgaard folk!« Et par konkurrerende ugeblade, »Vejgaard Adresseavis« og »Vejgaard Tidende« kom til, men afgik ved døden i meget ung alder. »Vejgaard Avis« udkommer hver onsdag.

1917 var et saare bevæget aar i Vejgaards historie. Sogneraadet købte isenkræmmer Schockerts villa »Fredensbo« og indrettede den til kommunekontor, og man erhvervede ligeledes gaarden »Petersborg«, hvor der blev baade aldersrenteboliger og husvildeafdeling (se senere under »Kommunestyre«). Samme aar opførtes »Vejgaard Elektricitetsværk«, som kostede 570.000 kroner. Alt dette var jo noget, som rykkede haardt i kommunens kasse, saa skatteprocenten nødvendigvis maatte stige stærkt.

Ogsaa 1924 blev et mærkeaar. Som ovenfor sagt fik man da »Vejgaard Avis«, og 24. maj aabnedes byens første bank, en filial af »Haandværkerbanken« i Aalborg, og samme aar opførtes Vejgaard

Apotek paa hjørnet af Hadsundvej og Møllevej ved »Smedens Hjørne«; det er senere flyttet til Hadsundvej 31. 10. juli 1924 startede direktør N. Odgaard »Vejgaard Biograf«; men hans plan om hotelbyggeri blev slaet i stykker af sogneraadet, som nægtede spiritusbevilling. Det var folk godt tilfredse med; men nogle mente dog, at det var forkert, og at en by paa Vejgaards størrelse burde have et hotel, som kunde huse turister og andre gæster og med større mødesal end det beskedne afholdshjem i Møllegade. Som før berettet fik man en politibetjent i 1895, og 1. september 1947 fik byen en filial af Aalborg politivæsen, idet der indrettedes en politistation med en overbetjent, Carlo Nielsen, og fem politibetjente. Vejgaards første residerende kapellan A. O. Gaarn Larsen stiftede en ungdomsforening, »Kristelig social Forening« og samlede byens unge til sang, andagt og foredrag i kapellanboligens store kælderstue. Foreningen fik stor tilslutning, og efterfølgeren, pastor K. Bindeballe, arbejdede for, at de unge kunde faa bedre pladsforhold. Man købte en grund, Hadsundvej 61, og opførte her »*De Unges Hus*«. Ungdomsforeningen blev delt i K. F. U.K. (1932) og K. F. U. M. (1935); huset blev indviet den 8. april 1934.

VI. Nogle stednavne i og ved Vejgaard.

Altona, matr. nr. 22 af Øster Sundby, var et bolsted, tilhørende Aalborg Stiftshospital, udflyttet 1787, laa vesten for Lykkeseje. 7. juli 1796 solgte Christen Nielsen til hattemager Auning Fich i Aalborg sit hus, som han havde købt af Aalborg Hospital for 130 rdl.; »huset ligger ved Jungbjerg paa sønder side«. Ved 1830 ejes huset af landvæsenskommissær Lauritz (Lars) Lassen, fader til W. Chr. Lassen i Vejgaarden. 1898 købt til nabogaarden Skjøngaard; den samlede ejendom fik navnet »Lykkeseje«, se side 59.

Bakkegaarden, matr. nr. 21 af Ø. Sundby. Anlagt o. 1800 paa nogle græsningslodder, som tilhørte Sohngaardsholms husmænd i Sundby. Adeler afhændede i 1803 gaarden til Henrik Aarslev, som 1812 solgte den til agent Josef Nielsen, Aalborg, der købte meget jord til. 1834 var Johan Ludvig Flyger ejer, og efter flere andre ejere købte Nørre Tranders kommune i 1944 gaarden (92 tdr. land).

Blegkildehuset (Kalkhuset), matr. 1 D af Sohngaardsholm, var et fæstehuse med lidt jord, købt af Aalborg kommune, indlemmet 1. april 1899.

Brixgaarden, matr. 1 C og 1 D af Sohngaardsholm, laa nordvest for hovedgaarden ved Karnersvej; det var en fæstegaard paa 26 tdr. land, som havde navn efter købmand N. Chr. Brix, Aalborg, der 1786 fæstede den paa 40 aar. Brix boede her ikke, men holdt bestyrer, 1801 hans broder Stefan Brix, senere dennes søn Jeppe Brix, derefter Sohngaardsholms fallerede ejer Thomas Kragh. 1834 solgte Nyholm gaarden med dens vestlige halvdel af jorderne til fæsteren A. C. Sørensen, og 1837 afhændede han den østlige del af Brixmarken til Jens Schou paa Petersborg, hvis søn Niels Schou 1857 købte resten af gaarden. »Trap« nævner 1875 »Brixhuset«.

Carlebysminde var et bageri, som tilhørte Vejgaarden og laa paa spidsen, hvor Egensevej, nu Nørre Trandersvej, og Hadsundvej mødes. Bageriet var forpagtet ud, og de gamle fortalte om bager Kjær, der var lidt af en original. Han var yderst sparsommelig, men drak gerne en snaps til sin mellemmad; han skænkede den op, og mens han tyggede paa de tørre klemmer, sad han og glædede sig til at nyde snapsen bag efter. Men naar han var færdig, skete det ofte, at han hældte drammen tilbage i flasken, idet han smilende sagde: »Der narrede jeg dig skam, min go'e Kjær«. Carlebysminde, der muligvis har forbindelse med den rige skræddermester Carleby, der engang havde ejet Bakkegaarden, nævnes 1845. Senere opførte sadelmager Petersen sin villa »Taarnet« her; i mands minde har købmand Elbegaard boet her, nu købmand Mortensen.

Dalhusene, Sønder og Nørre Dalhus, matr. 25 og 24 af Sohngaardsholm, laa ved Hans Egedesvej og var endnu 1844 fæstehuse under Sohngaardsholm. Maa ikke forveksles med Dalhuset ved Leibjerg.

Damhaven, matr. 12 af Sohngaardsholm. Navnet skyldes en lille dam, som laa sønden for afholdshjemmet. Arealet kaldtes ogsaa Trianglen, se side 64.

Ferdinandinesdal, det ny Rørdal; navnet bruges i matriklen af 1844, se side 61.

Filsted, Filsted by, Filsted Ladegaard, se indledningen.

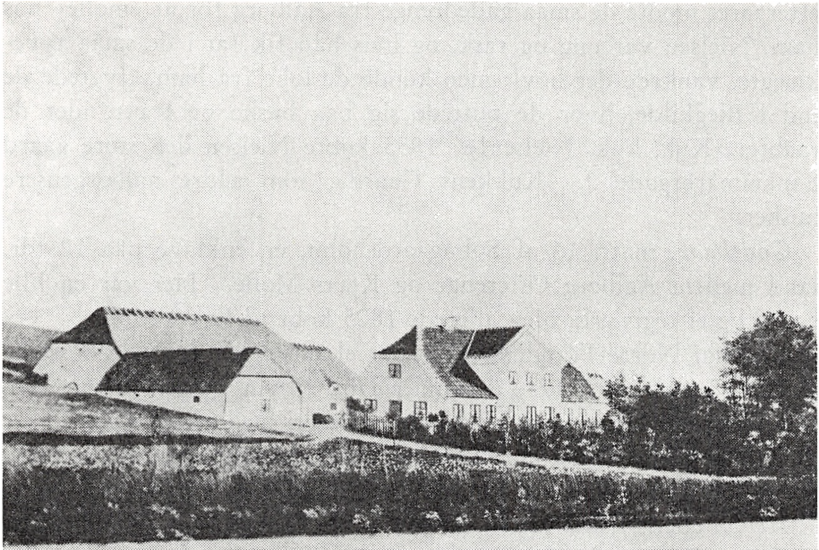
Fogedengen, Øster Hennedals eng mod Uttrup skel ved Bredhage. Fulgte Fleskum herreds fogedembede, indtil Th. Adeler i 1786 købte den af kronen. Ved udskiftningen ombyttede Adeler den med den ny Fogedeng, et areal af Øster Sundby enge, som laa i skel med hovedgaardens store eng, Sundmoen; hundrede aar senere blev cementfabrikken opført paa den ny Fogedeng. Ved matriklen 1688 nævnes Fogedengen under Øster Uttrup, se side 15.

Fredensbo, matr. 19x af Øster Sundby. Det er stuehuset til den gamle Vejgaard, som købmand Schockert i 1896, da gaarden blev splittet, købte, og som i 1917 blev kommunekontor. Foran huset stod en kæmpestor sørgepil, se side 26.

Frydendal, matr. 14 m. fl. af Sohngaardsholm. I 1795 lod baron Adeler ved Gugvej sydvest for hovedgaarden anlægge to smaa torper (udflytterbyer), hver paa tre ejendomme, og gav dem navn efter sine sønner; og i folketællingen 1801, men ikke senere, nævnes Johannes-torp og Kasperstorp; men disse navne slog, lige saa lidt som navnet Ferdinandinesdal, an. Adeler tjener Claus Dahl blev gift med stuepigen Kristine, og Adeler gav dem en ny gaard, »Beatesminde«, i fæste; den var opkaldt efter Adeler ældste datter Anne Beate, og dens navn slog bedre an.

Sohngaardsholms jordebog af 1802 nævner »den østre by« (Johantorp) og »den vestre by« (Kasperstorp). 1805 solgte Sohngaardsholms ejer dr. Koefoed matr. 19 (Peslahuset) til tømremester Hans Bosch i Aalborg; fæsteren Christen Christensen købte i 1855 ejendommen til selveje, og den havde mange ejere, inden J. P. Søndermølle i 1915 købte den; den laa lige over for Frydendal skole. Ligeledes i 1805 købte købmand Mads Galthen lodderne matr. 15, 20 og 22 samt tre sammenliggende parceller i Ludsholm enge. Det var mest de velhavende borgere i Aalborg, som købte Frydendalsjorderne og prangede med dem; den betydeligste af dem var matr 14 paa 17¹/₃ tdr. land (1¹/₄ td. hk.).

12. august 1837 købte Niels Christoffersen Møller, som før havde haft Bakkegaarden, matr. 13 og 14, og det var ham, som gav gaarden navnet Frydendal, og han og vel ogsaa eftermanden, proprietær Lars Madsen Grønvoldt fra Randers (ejer 1842—50), tilkøbte matr. 15, 18 og 22 samt byggede gaarden herskabelig op og anlagde en

Frydendalsgaarden 1964.

smuk have langs Gugvej. Den var nu paa o. 50 tdr. land ($3\frac{1}{2}$ td. hk.) og nærmest en lystgaard, som regel beboet af folk uden for bondestanden.

Da Aalborg vandværk²²⁾ blev anlagt, købte byen 5—6 tdr. land fra Frydendal.

Blandt senere ejere kan nævnes fra 1850 Niels Chr. Jørgensen, 1853 major P. C. von Bokkenheuser, 1858 købmand Adolf Herskind, 1882—89 Aalborg kommune, 1889—98 sæbefabrikant Werner Chr. Lassen Haubroe (se Vejgaarden), 1898 Amandus Haagensen, 1899 Th. Nielsen og sagfører Carl Berg; Nielsen, kaldet »Skovbakke Nielsen«, blev 1903 eneejer, og det var vist ham, der i 1903 eller 1904 lod gaardens bygninger nedbryde og jorderne udparcellere i byggegrunde, hvorpaa landsbyen Frydendal opstod.

I et af de mindre Frydendalssteder boede ved 1850 Anders Peter Nielsen, kaldet »Kukken«. Han havde en god frugthave, men om

²²⁾ Anlagt 1855.

efteraaret mødte de smaa gadedrenge fra Aalborg for at »molle« hos ham. Nielsen var ung og rask, og hvis han fik fat i de smaa tyveknaegte, vankede der høvl; men kunde de løbe fra ham, flygtede de ind i Blegkilde, hvor de puttede sig bag buske og træer, idet de raabte: »Kuk, kuk, Nielsen!« 1855 købte Nielsen den store gaard Sankelmarksgade 2, »Kukkens Gaard«, som ældre aalborgensere husker.

Godthaab, matr. 16 af Sohngaardsholm, en enklave paa 12 tdr. land mellem Aalborg Østerenge og Kjærs Mølle. Her var en lille gaard og et teglværk; blev allerede 1805 købt til Kjærs Mølle.

Granhøj, Nørre Trandersvej 36, parcel af Vejgaarden. 1896 solgte P. Chr. Lundsgaard 17—18 tønder land til sin svoger gartner Th. Lomborg, der her anlagde sit kendte gartneri med planteskole.

Gummerumsdal hed en sænkning i Sohngaardsholms mark, østen for gaarden, parallel med Hadsundvej. Her er nu golfbaner.

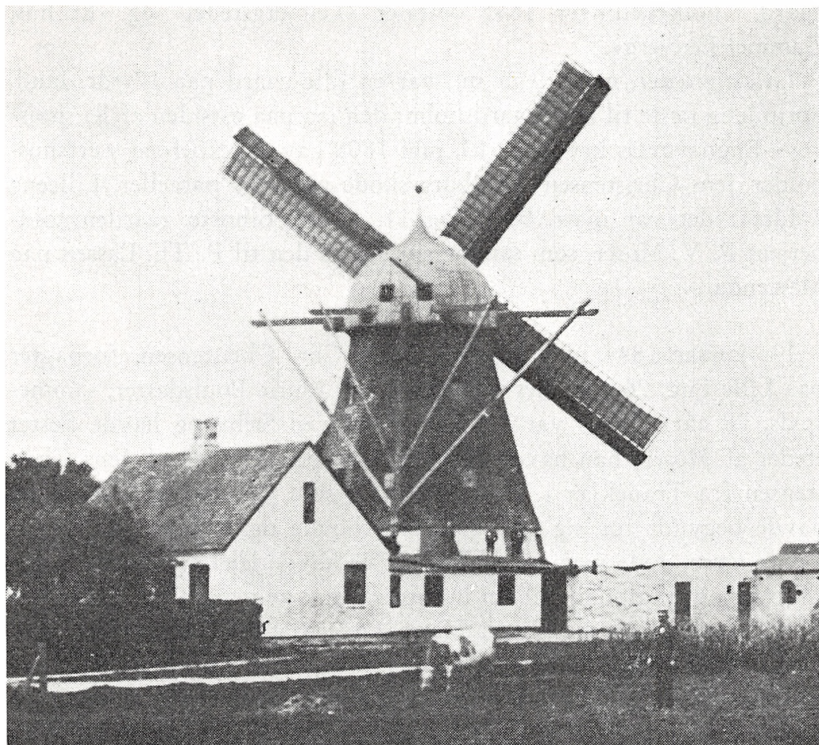
Heden eller Filsted Hede, matr. 17, 18, 19 m. m., et 200 tdr. land stort areal, som, da Gug sogn o. 1400 nedlagdes, kom til Sønder Tranders sogn, men som Adeler i 1786 lagde til Nørre Tranders; det er jorderne omkring Mylius Erichsensvej.

Hulvejshuset i Kjærsholm, matr. 6, kaldes undertiden for Hulevigshuset; eksisterede allerede 1787 som fæstehus under Sohngaardsholm, senere under Petersborg. Ejes fra 1906 af møller Estrup.

Johannestorp, nordlige del af Frydendal by, matr. 13, 14 og 15, laa mellem Blegkilde og Sauersvej, se side 9.

Kasparstorp, sydlige del af Frydendal, matr. 18, 20 og 21 m. fl., laa mellem Sauersvej og Gug skel, se side 9.

Kjærsholmsjorderne er den nordvestligste spids, o. 18 tdr. land, af Sohngaardsholms mark mellem Hadsundvej, Odinsvej og Aalborg byskel. Her laa Vejgaardshuset, Rebslagerhuset, Hulvejshuset, Damhaven, Væverhusene og Kjærsholms Mølle. I det lavtliggende Kjærsholm, som gennemstrømmedes af en fra Mariendals mark kommende bæk, havde de gamle herrer til Sohngaardsholm deres fiskedamme. I en skelstrid 1757 mellem Aalborg magistrat og Johannes Benzon siges, at bygrænsen skal gaa »norden og vesten om de gamle fiskedamme.« Bækken er forlængst lagt i kloak; men de ældre Vejgaard borgere kan huske baade den og de sidste fiskedamme.

Kjærsholms mølle, Møllevej, Vejgaard.

Kjærsholms huset, matr. 5, fæstehus med $3\frac{1}{4}$ td. land. Det laa ved Væverhuset, og de to huse kaldtes ofte for Væverhusene.

Kjærsholms Mølle. Den gamle vindmølle var i mange aar Vejgaards smukke vartegn, er o. 1800 bygget af Th. Adeler, senere fæste under Petersborg, derefter fælles ejer med Gl. Mølle i Aalborg (C. Levring, F. Pill, Chr. Roenborg m. fl.). 1876 blev P. A. Estrup ejer og havde møllen i mange aar, senere bl. a. grosserer H. Thorn-dahl, som solgte den til isenkræmmer C. Johansen, der i 1947 lod den nedbryde.

Leibjerg, udmarksparcel af gaard matr. 15 i Nørre Tranders. 25. februar 1805 fik Henrik Aarslev skøde paa $1-7-2\frac{1}{2}$ td. hk. af Adeler, og 1812 solgte han en parcel fra, resten var fæste under Vej-

gaard. Folketællingen 1845 omtaler »Leibjergstedet« og »Et hus, Gammel Leibjerg«.

Lilleengstedet, matr. 9 m. m., var en lille gaard paa 17 tdr. land, oprindelig fæste til Sohngaardsholm; den laa paa østsiden af Riishøjsvej—Enghavevejs krydset. 13. juni 1808 gav dr. Koefoed værtshusholder Jens Christensen i Aalborg skøde paa »tre parceller, Lilleeng kaldet«; det var matr. 9, 10 og 11. 1844 tilhørte gaarden toldbetjent P. V. Moser, som samme aar solgte den til P. Th. Lassen paa Mariendal.

14. januar 1844 blev ungkarl Niels Chr. Christensen, forpagter paa Lille Eng, 26 aar, viet til pigen Bodil Marie Poulsdatter, samme steds, 28 aar. Niels var fra Understed ved Sæby og havde fæstet stedet af Moser; han havde laant en sum penge dertil af Jens Christensen fra Tranekjær i Vester Hassing, som var tørvegraver og nu havde begyndt for sig selv som tørvebonde og smaakører. De to havde været gode venner, og Tranekjær havde lejet staldkammeret i Lilleeng og staldpdads til sin hest; men nu var venskabet revnet, thi Niels havde filmet med Inger Marie Andersdatter i Væverhuset, med hvem Jens havde et par børn, og han havde derfor krævet sine penge tilbage. Niels havde en yngre broder, Jens, der snart boede hos ham, og snart gik som daglejer paa forskellige gaarde i Vendsyssel. Niels fattede saa den plan at myrde Jens Tranekjær og tage hans penge, og den 28. august 1844 brød brødrene ind i kammeret, hvor Jens, der var noget enfoldig, slog Tranekjær ihjel med langjernet til en gammel hjulplov. Saa delte de pengene, og Jens forsvandt over fjorden til Vendsyssel; liget lod de ligge paa gulvet. Nørre Tranders kirkebog siger: »Død den 28. august, begravet den 6. september 1844, Jens Christensen, tørvegraver, logerende i Lille Eng, 31 aar, født i Vester Hassing«, og der tilføjes i marginen: »myrdet af 2 brødre, som henrettedes«. Under sagen henvendte deres gamle moder Ane Jensdatter, der opholdt sig i Lille Eng og forsørgedes af sin søn, »som nu er livsfange«, sig til sogneforstanderskabet og bad om understøttelse, hvorefter man sendte hende tilbage til Understed. Mistanken faldt straks paa brødrene, som blev arresterede og maatte tilstaa; de blev dømt til døden, halshuggede paa Galgebakken sydvest for Nørre Tranders

og gravet ned lige uden for kirkegaardsdigets sydvestre hjørne. Meddelt af skoleinspektør J. E. Jensen.

Lykkeseje, udflyttergaard fra Øster Sundby, hed oprindeligt Skjønsgaard (Nymark). Fik sit ny navn, da den i 1896 af mejeriejer M. Thygstrup lagdes sammen med nabostedet Altona; købt af cementfabrikken 1906, se side 52.

Mariendal, matr. 1 af Nørre Tranders m. m., ogsaa kaldet Øster Mariendal til forskel fra Mariendal i Hasseris sogn, var oprindeligt et lille sted, opført paa en parcel af Nørre Tranders kirkejord. Ejedes 1808 af Mette Catrine Bay, enke efter kobbersmed Sindalsen i Aalborg; hun solgte 26. august 1809 stedet tillige med »Trianglen« i Kjærsholm til hattenmager Auning Fich, som 28. november 1817 solgte til købmand Erik Møller, som tillige havde to parceller fra Sohnsgaardsholm, 1 F, »Tobaksløkken« kaldet, i fæste. Fra 1831 kaptajn Christian Lassen, f. 1772, † 1850, farbroder til W. C. Lassen i Vejgaarden. Lassen købte 1837 Tobaksløkken, og hans brodersøn og efterfølger var Peder Thøgersen Lassen, der 1844 erhvervede Lilleengsgaarden. Efter mange ejere havde sognefoged Mogens Brix Kjeldgaard 1883—1904 gaarden; han solgte mange grunde fra og opførte en del huse. Dette sidste tabte han mange penge paa; thi det var i en svær tid, og folk kunde faa hus i Vejgaard uden udbetaling, bare flytte ind og saa klare de løbende udgifter. I 1904 overtog Sparekassen i Aalborg gaarden, og efter flere ejere 1912 et konsortium, som yderligere »slagtede« den. Ved gaarden laa der et teglværk.

Mjel hed en stor flyvesandsbanke imellem Nørre Tranders og Øster Uttrup. Ved nattetide kunde man fra bakketoppen høre smuk sang og snurren af en rok; det var en underskøn jomfru, som sad og sang, mens hun traadte sin rok. Men hvis en modig nattevandrer besteg bakken, blev jomfruen forvandlet til en kæmpestor graa kat med flammende øjne, saa han kom snart ned igen. En gammel sej i sognet lyder: »Haa do noentier sit Mjel kat?«

Men der var skidteri flere andre steder i sognet. I en bakke nordøst for *Uttrup* boede der dværge; om natten slog de deres kister i laas inde i højen, og om dagen gik de med deres røde huer paa højen og soledede deres kostbarheder. I *Sivedalen* laa en vældig stor sten, som

en kæmpe havde staaet paa Vester Hassing hede og kastet mod Nørre Tranders kirke for at knuse den, og her gik ogsaa en hovedløs so og spøgede. Om den fredløse landmaaler er fortalt under udskiftningen. Nytaarsnat ruller et gloende hjul gennem Vejgaard og ud i fjorden, hvor det slukkes, og ved midnat gaar der et ligtog fra Vejgaard og gennem Østerport ind til Aalborg.

Muligvis har den sidste historie forbindelse med sagnet om den onde friherreinde Sophie Amalie Lindenov til Lindenberg, der først lod sin mand, Claus Daa, myrde og derefter levede letsindigt og avlede børn med forskellige elskere. Engang kom hun i barnsnød og søgte lægehjælp i Aalborg, hvor til hun blev transporteret liggende paa et læderdækken, der var spændt ud mellem 4 heste, medens et musikkorps spillede for at overdøve hendes jammerskrig. Hvis man var synsk, kunde man gaa op paa *Solbakken* ved Hadsundvej og der fra overvære hendes forbifart.

Nostra, Hadsundvej 40, er bygget 1896 af Søren Haubro, da han havde solgt Vejgaarden, nu menighedsbørnehave. Her laa det gamle Vejgaardshus, se side 64.

Peschahuset (Peslahuset), matr. 19 i Frydendal, er formentlig identisk med det 1786 nævnte »Markhus«, der o. 1800 blev nedrevet. Ejedes fra 1915 af J. P. Søndermølle, se side 54.

Petersborg, matr. 2 a m. m. af Sohngaardsholm. 6. januar 1806, skøde læst 11. juni 1807, købte købmand Peder Hansen Sødring i Aalborg parcellen 2 a, 24 tdr. land indhegnet agermark, samt et par enge af dr. med. Jens Koefoed til Sohngaardsholm for 3.189 rdl. og opførte her den gaard, som han gav sit navn, og 1809 købte han endvidere tre fæstehuse i Kjærsholm med 12 tdr. land agerjord og tre enge ved Ludsholm bro. Den tidligere gartner Jens Chr. Nielsen Schou forpagtede gaarden af Sødring og købte den i 1819; 1837 købte han den østlige halvdel af Brixmarken af godsejer Nyholm, og hans søn, Niels Chr. Schou, der 1841 blev ejer, erhvervede 1853 Porsgrund og 1857 resten af Brixjorden.

1877 købte Søren Christian Heilskov Petersborg, som han ved tilkøb udvidede betydeligt, saa gaarden i hans tid havde 8 tdr. hk. og vel o. 100 tdr. land. Han døde 1907, og sønnen Lars Heilskov solgte gaarden i 1916; han og et par senere ejere solgte store arealer fra, og

1917 købte kommunen Petersborg med de sidste 45 tdr. land, se senere; her er nu aldersrenteboliger.

Porsgrund, matr. 3 af Sohngaardsholm, var en lille gaard, som 1804 blev købt af den tidligere ejer af Odden, Pors Munk, der nu boede i Aalborg. 1809—31 var købmand Jacob Kjellerup ejer, og 1853 blev gaarden købt til Petersborg; paa dens plads blev Vejgaard vestre skole i 1899 opført.

Rebslagerhuset, matr. 7, var et jordløst hus, som fik navn efter rebslager Steenchenberg, som i 1795 boede der; huset fik senere fælles ejer med matr. 6, Hulvejshuset.

Rørdal (Ferdinandinesdal). I middelalderen laa der ca. 500 m øst for den nuværende gaard en befæstet borg, der tilhørte slægten Lange. 1364 underskrev Thord Jacobsen Lange, søn af Jacob Ebbesen Lange, et gældsbevægelse paa, at han skyldte Johannes Werkmester til Bangsbo 8 mark sølv. Det var nok dronning Margrethe, der o. 1400 købte gaarden og sløjfede den, ligesom hun havde sløjfet Egholm, Rugtved, Nørlund og mange andre af adelens gaarde; thi baade hun og hendes fader, kong Valdemar, havde ofte besvær med de adelige herrer, som fra deres velbefæstede borge førte krige indbyrdes, trodsede kongen og tyranserede borger og bonde. Da gaarden var nedlagt, fik bymændene i Sundby Rørdals Bakke og Rørdals Rimme til leje for 1 pund²³⁾ smør i aarlig afgift til kronen, medens gaardens store enge, Sundmoen ved Bredhage, blev lagt til Filsted Ladegaard, der vel er oprettet paa den tid.

Efter Øster Sundbys udskiftning 1786 lod Adeler opføre en ny gaard, »*Ferdinandinesdal*«, hvortil han lagde Sundmoengene og de markjorder, som de Sundby bønder havde haft fra gammel Rørdal; denne ny Rørdalgaards hartkorn sattes til 7-2-0-³/₄. Den var forpagtergaard under Sohngaardsholm, og 1802 fæstede købmand Mikkel Jeeg i Aalborg den paa 10 aar for 700 rdl. aarlig; han købte den i 1804 og døde aaret efter. Hans enke, Ane Marie Kraft, solgte 1809 gaarden med 9 fæstehuse til Th. Nysum, og efter flere ejere havde Israel Warburg Ferdinandinesdal fra 1852 til 1887, da Niels Olsen

²³⁾ 1 pund: ca. 7 kg.

gav 160.000 kr. for den og i 1889 afhændede den til »Aalborg Portland cementfabrik«, som opførtes det følgende aar. Efterhaanden blev store arealer af Sundmoengene opdyrkede, og ved matriklen 1844 ansattes gaardens hartkorn til 24 tdr. Omkring 1850 udgravedes paa det gamle voldsted, som tyskerne sløjfede i 1940, en kælder af røde mursten, 15 × 15 alen.

Sct. Hans Kilde i kanten af *Jyngebjerg* var en hellig kilde, og folk fra omegnen valfartede hertil for at drikke af det helsebringende vand eller bade deres syge lemmer i det. Ved siden af kilden stod en blok, hvori folk lagde en skilling til sognets fattige, og en nærboende husmand, »Kildedoktoren« kaldet, havde en pæn fortjeneste ved at drage vand op til de besøgende. Men da kilden efterhaanden var ved at tørre ud, kom »doktoren« i knibe; men onde tunger paa-stod, at han natten før Sct. Hans aften var set slæbe vand fra sin brønd op til kilden. Omkring 1850 ophørte kildedyrkelsen her.

Signalbakken paa Bakkegaardens mark har sit navn deraf, at der forud var et stillads, hvori man højste signaler for at vejlede skibene paa fjorden. 1895 foretoges her en større udgravning, hvorved man fandt flere køkkenmøddinger fra den yngre stenalder med urneskaar, vaaben, knogler m. m.

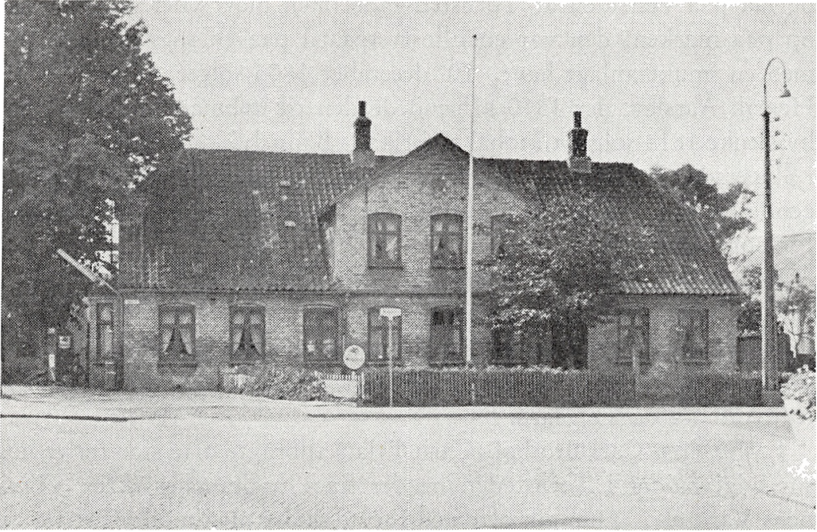
Skjøngaard, matr. 15 af Øster Sundby, udflyttet 1786, se Lykeseje.

Slothuset laa tæt ved det gamle Rørdals voldsted; her boede omkring 1850 Peder Nielsen, som vittige hoveder kaldte »Slotsherren«. Før krigen var Slothuset fodermesterhus til Rørdal, og omegnens beboere brugte voldstedet som affaldsplads; tyskerne nedbrød huset og planerede i 1940 baade grunden og voldstedet og opførte nogle barakker, som senere blev fjernet.

Smedens Hjørne, matr. 12b, hjørnet af Hadsundvej og Møllevej, er en af »Trianglen«s grunde. 1879 opførte smed Chr. Hansen sin smedie her. Senere opførte han Afholdshjemmet ved Møllevej.

Sohngaardsholm, Filsted Ladegaard, Øster Ladegaard, fik 1688 sit navn efter ejeren Johan Sohn. Se J. Jeppesen Jensens interessante: »Nogle blade af Sohngaardsholms historie« fra 1963.

Snedkerhuset, matr. 21 i Frydendal; her boede 1831 og 1845 snedker Diderik Jensen Møller.

Smedens hus.

Sundmund, Sundmoen, hed Rørdals 150 tdr. land store enge ved Bredhøge.

Sølyst er opstaaet kort efter, at cementfabrikken Rørdal i 1891 var startet, og arbejderne herfra købte grunde fra gaard matr. 12 i Øster Sundby. I 1900 havde byen 24 ejendomme. 1930 opførtes Rørdal kirke i sydvestsiden af byen; baade den og kirkegaarden ligger paa Lykkesejes mark. 1885 opførtes her en lille gaard »Sølyst«, se side 42.

Sømandshuset, Hadsundvej 68. Her boede kirkebetjent Aleksander Strøm og Marie, forældre til socialminister Johan Strøm.

Tobaksløkken eller Tobaksmarken, matr. 1 F af Sohngaardsholm, solgtes 1837 til Ø. Mariendal. Her havde Adeler vel prøvet at dyrke tobak.

Tornhøj, matr. 18 i Frydendal, et af Adalers fæstehuse, et sted med 8½ tønder land. 1. april 1806 købte købmand Mads Galthen det tilligemed to andre parceller af Sohngaardsholm; senere kom det under gaarden Frydendal.

Tornstedet, matr. nr. 20 af Ø. Sundby, var en udmarksparcel af Thorns gaard i Sundby. Gaarden blev opført kort efter udskiftningen

og laa paa vestsiden af Tornstedsgade, men blev senere flyttet lidt op paa marken; den var en lille lystgaard paa en snes tønder land med en smukt anlagt have. 10. december 1803 solgte Adeler den til Henrik Aarslev, der 1810 afhændede den til købmand Niels Ørum, hvis enke 1814 solgte til tobaksfabrikant Bønnelykke, »Hjorts Gaard« i Slotsgade, der flyttede ud og boede her i en lang aarrække. De følgende ejere var oftest aalborgfolk, der lejede stedet ud til folk uden for bondestanden.

Blandt de senere ejere var exam. juris. Johan Peter Hoff, † 1882, læderhandler Jungclaus, slagtermester Magnussen og vognmand J. P. Lundbye, der i 1925 skænkede Vejgaard ungdom den gamle sportsplads. Lundbye startede sidst i 1890erne en hestebusforbindelse mellem Aalborg og Vejgaard.

Forfatteren Carl Brosbøl (Carit Etlar) tilbragte ofte sine ferier hos sin svigermøder i Tornstedet, og der siges, at han her skrev »Tranens Vardsel«. Han gik ofte ned for at sludre med møller Estrup og skrev engang sit navnetræk paa en bjælke i møllen; det stod i mange aar, se side 73.

Tranholmhuset, matr. 2c, Odinsgade 5, ikke at forveksle med gaarden Tranholm ved Nørre Tranders. Denne gaard hed oprindeligt Tranmeden efter Tranmedens agre, som den blev flyttet ud paa.

Trianglen, matr. 12 i Kjærsholm, se »Damhaven« og »Smedens Hjørne«, en 2 tønder land stor parcel, som hørte til Mariendal, senere til Vejgaarden.

Vejgaarden, en proprietærgaard paa o. 130 tdr. land (12—13 tdr. hk.): Matr. 2, 24 og 25 af Nørre Tranders, matr. 18 og 19 af Øster Sundby samt matr. 8 og 12 af Sohngaardsholm m. m., oprettet 1786, splittet 1896, har givet navn til byen Vejgaarden. Se foran.

Ny Vejgaard, matr. 18 m. m. af Øster Sundby, opstod 1897, havde oprindeligt 64 tdr. land. Gaardens hovedbygning er opført af Amandus Haagensen, der senere havde Sohngaardsholm og Frydendal.

Vejgaardshuset, matr. 8 af Sohngaardsholm, en 1 td. land stor parcel med paastaende hus. 7. maj 1806 solgte Adeler huset til Aarslev for 324 rdl.; væver David Schweigert var da fæster paa 10 aar. 1896 opførte Haubro her sin villa »Nostra«.

Væverhuset, matr. 4, nu Petersborgvej 9 og 11, var et hus med

4 tdr. land, opført af baron Adeler 1785—86; det er sikkert det første hus i Kjærsholm og findes paa »Videnskabernes Selskabs Kort« af 1786. Her boede ifølge folketællingen 1787 Magnus Pedersen; ret betegnende, at den vordende industribys første borger var væver.

Ulvshus, matr. 21 af Nørre Tranders, var et fæstested paa $\frac{1}{2}$ td. hk.; det ejedes 1801 af bager Clausen i Aalborg og beboedes af Christen Nielsen Sjørup. 1845 var Jens Lauritzen Jæger fæster under Vejgaard; 1875 var der 6 Ulvshuse. De laa ved Filstedvej vesten for den ny kirkegaard.

Gader og veje: Der var ved indlemmelsen o. 70 gader og veje i selve Vejgaard by, men mange er kommen til siden da. De ældste gader er nævnt foran side 42; det var de gamle markveje fra før udskiftningen.

Af senere gader havde nogle navn efter de gamle aser: Odinsgade, Thorsgade, Frejsgade, andre efter forskellige lokaliteter: Mariendalsvej, Sohngaardsholmsvej, Kovshøjsvej, Tornstedsgade, og andre igen har navn efter ansete og fortjente borgere: Riishøjsvej, Lunds-gaardsgade, Herskindsgade, P. A. Estrupsvej. Byen har nu ogsaa et malerkvarter: Dalsgaardsvej, Michael Anchersvej, Krøyersvej, Køb-kesvej, og et digterkvarter: Grundtvigsvej, B. S. Ingemannsvej, Th. Kingosvej, Kaj Munksvej. Saa er der fuglekvarteret i Frydendal: Fasanvej, Falkevej, Hejrevej, Duevej og nu grønlænderkvarteret paa Sohngaardsholms mark: Mylius Erichsensvej, Gustav Holmsvej, Grønlands Torv, Peter Freuchensvej, og samme sted gymnasiekvar-teret: Rektorvej, Lektorvej, Adjunktvej, Magisterparken m. v.

Gamle slægtsnavne: 1401: Myrk, Biil, Rut, Kragh; 1562: Bruun, Juul, Holst, Glad, Bruus, senere Qvust, Nørsgaard, Boelsmand, Vogensen, Holdensen, Hellesen, Sæderup, Bach, Thorup, Bundgaard, Koch, Pejstrup, Peen, Krogh, Markmand, Hasseri, Dahl, Thorn, Hjulmand, Herred, Winther, Uhrenholdt, Flyger, Munch, Melgaard, Lundbye, Lomborg, Bælum, Ammitzbøll, Lassen, Lundsgaard, Ogilvie og Heilskov.

VII. Kommunestyre, indlemmelsen i Aalborg.

Ifølge forordningen af 13. august 1841 fik Danmarks landkom-muner fra 1842 selvstyre, idet der oprettedes sogneforstanderskaber,

til hvilke sognepræsten og ejerne af mindst 32 tønder hartkorn var fødte medlemmer, de øvrige valgte af beboerne; de valgte skulde være uberygtede mænd over 25 aar og ejere af mindst 1 tønne hartkorn eller fæstere af mindst 5 tønder.

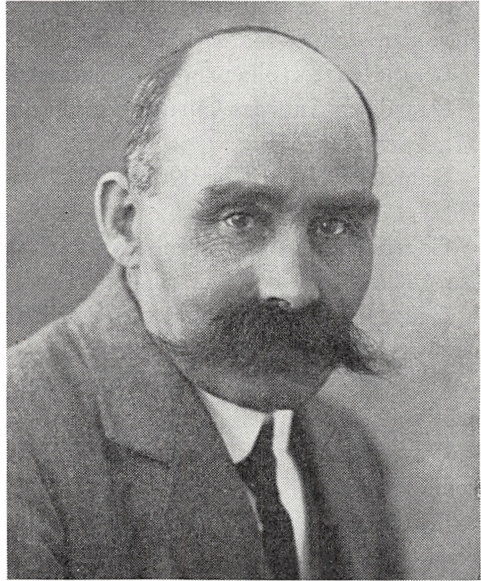
Fra 1855 var præsten kun født medlem af forstanderskabet for sagers vedkommende, som angik fattig- og skolevæsenet, og samtidig blev forstanderskabet delt i en mindre halvdel, hvortil alle havde stemmeret, samt en større halvdel, hvis medlemmer valgtes af den højst beskattede femtedel af vælgerne. Ved landkommunalloven af 6. juli 1867 erstattedes sogneforstanderskabet af et sogneraad under amtsraadets tilsyn. Først kommunalloven af 20. april 1908 gav kvinderne lige stemmeret med mændene.

Nørre Tranders kommunes første sogneforstanderskab var paa 9 mand:

Pastor Hertel ved Vor Frue kirke i Aalborg,
godsejer N. V. P. Sachmann til Sohngaardsholm,
Werner Chr. Lassen paa Vejgaarden,
Peter Lundbye, gaardmand i Nørre Tranders,
Christen Mikkelsen Krogh, gaardmand i Øster Uttrup,
R. H. Ammitzbøll, gaardmand i Parkholt, Øster Uttrup,
Jens Christensen Peistrup, Øster Uttrup,
Rasmus Nielsen, gaardmand i Øster Sundby, og
auditør Christian Schou, Uttrupgaard.

Auditør Schou var formand fra 1842 til marts 1844, derefter W. Chr. Lassen til 31. december 1845, da han afløstes af J. A. von der Reche paa Sohngaardsholm. Saa igen Lassen fra 17. januar 1848 til 31. december 1848, og fra 1. januar 1849 til 3. februar 1855 pastor Henneberg ved Vor Frue, der efterfulgtes af gaardejer Niels Jensen i Nørre Tranders, og fra 11. januar 1859 til 31. december 1876 lærer J. C. Bendix, Nørre Tranders.

Sogneforstanderne døjede meget med de mange legestuer med dans og drik. Fra mødet den 23. juli 1842 udtaltes: »Dette uvæsen er til betydelig skade for kommunens velvære og forøger dens udgifter. Det er særlig sognets daglejere og husmænd, der er hengivet til brændevinens nydelse, men selv gaardbrugerne betræder ofte den

*Sogneraadsformand
E. C. Riisbøj, Vejgaard.*

samme fordærlige vej, hvorpaa der ikke mangler eksempler.« Samme aar ansøgte beboerne i Øster Sundby sogneforstanderskabet om at maatte faa en skole, hvilket blev nægtet; i stedet vilde man forbedre skolevejen imellem Sundby og Nørre Tranders. Ved mødet 29. oktober 1844 ansøgte tre karle fra Øster Uttrup om lov til at holde fem legestuer imellem 1. november og 1. maj samt én om sommeren, og lignende ansøgninger forelaa fra de unge i Nørre Tranders og Øster Sundby. Alle ansøgningerne bevilgedes med den klausul, at legestuerne skulde holdes samme dag i alle tre byer og holde op klokken fire. Ved mødet 6. februar 1862 fremsattes et forslag om en fælles centralskole med 5 lærere for de tre byer; men forslaget nedstemtes, og beboerne maatte vente paa centralskolen i 90 aar.

For 1862 var kommunens udgifter til skole- og fattigvæsen 487 rdl. I mødet 6. august 1872 fortælles der, at under en ulovlig legestue hos Thomas Sørensen i Sundby var karlen Rasmus Chr. Thomsen blevet skamslaaet, saa han maatte have lægehjælp. Om gaardmanden har solgt spiritus til de unge, vides ikke, men han har utvivlsomt faaet

leje af stuen, og sogneforstanderskabet haaber, at han, der er advaret flere gange, maa faa en klækkelig bøde.

Bendix's efterfølgere som sogneraadsformænd var:

Gaardejer Andreas Christian Pedersen, Tranholm, 1. januar 1877—31. december 1879,

Gaardejer Søren Chr. Krogh, Ø. Uttrup, 1. januar 1880—31. juni 1880,

Gaardejer Jens P. Uhrenholdt, Ø. Uttrup, 1. juli 1880—31. december 1882,

Gaardejer Christen Larsen, Øster Uttrup, 1. januar 1883—31. december 1885,

Gaardejer Jens P. Uhrenholdt, Ø. Uttrup, 1. januar 1886—31. december 1888,

Gaardejer Niels Johan Poulsen, Ø. Uttrup, 1. januar 1889—31. december 1892,

Gaardejer Thomas Sørensen, Ø. Sundby, 1. januar 1893—31. december 1894,

Gaardejer Joachim Clausen, Nørre Tranders, 1. januar 1895—31. december 1897,

Gaardejer Johannes Jensen, Ø. Sundby, 1. januar 1898—31. december 1900,

Gaardejer Jens P. Uhrenholdt, Ø. Uttrup, 1. januar 1901—31. december 1905. Var formand i 10¹/₂ aar.

I Uhrenholdts første aar, 1880, betalte kommunens 163 skatteydere 7.896 kroner i skat, deraf til skole- og fattigvæsenet 4.200 kr., og 1885 var budgettet steget til 8.618 kr., hvoraf de 6.464 faldt paa hartkornet; heraf betalte Henius paa Sohngaardsholm omtrent en tiendedel. Efter Uhrenholdt fulgte atter Niels Johan Poulsen, Øster Uttrup, 1. januar 1906—31. marts 1916, cementmøller E. C. Riishøj, Sølyst, 1. april 1916—23. september 1924, smed C. C. Kjeldsten, Søløst, 24. september 1924—31. december 1928, skoleinspektør Bertel Kristensen, Vejgaard, 1. januar 1929—3. december 1940, eternitarbejder N. P. Nielsen, Vejgaard, 4. december 1940—30. november 1941, smed Jens Jensen, Nørre Tranders, 1. december 1941—31. maj 1943, og havnearbejder Robert Sørensen, Vejgaard, 1. juni 1943—1. april 1950.

Alle de første sogneraadsmænd med undtagelse af lærer Bendix hørte til det saakaldte »større hartkorn«; men allerede i 90erne begyndte arbejderpartiet at vælge sine folk ind i sogneraadet, og i 1913 erobrede flertallet²⁴). N. J. Poulsen var da formand; men da han var en dygtig forhandlingsmand, lige agtet af sognets bønder og arbejdere, blev han genvalgt. Poulsen havde været formand i godt 15 aar. Han efterfulgtes i 1916 af cementmøller E. C. Riishøj, der var valgt ind i raadet i 1909, og han blev dets første socialdemokratiske formand. Riishøj var en meget dygtig og velbegavet mand, og i hans »regeringstid« skete der mange og store forandringer.

Man havde ofte talt om at faa en administrationsbygning, og da købmand Schockert i 1917 tilbød kommunen sin villa »Fredensbo«, det tidligere stuehus til Vejgaarden, købte man den for 43.000 kr. og ombyggede den for yderligere 23.000, saa her blev kontorer, sogneraadssal, udvalgsværelser og bibliotek. I 1842 holdt man sogneraadsmøder i Øster Uttrup skole, og de senere møder afholdtes hos formændene eller i skolerne, indtil man fra 1897 holdt møde i »den ny brugs« i Øster Sundby, sognets mest centrale by; men da der i 1905 byggedes en forskole her i Sundby, indrettedes der ogsaa et mødelokale, som anvendtes 1905—17. I 1942 blev »Fredensbo« nedbrudt, og den ny smukke administrationsbygning opført; og efter sammenlægningen i 1950 flyttede Aalborg skolestyrelse ind her, idet skoledirektør Bertel Kristensen fik kontor her for anden gang, og her blev tillige kontorer for viceskoleledere, skolepsykologer m. v.

Her var i forvejen et udmærket kommunebibliotek med læsestuer. Den 1. november 1940 blev Bertel Kristensen skoledirektør i Aalborg, og han holdt sine møder med byens skoleledere i et lokale paa C. W. Obels Plads; men efter indlemmelsen blev disse inspektørmøder henlagt til Vejgaard raadhus, og naar skoleinspektørerne beklagede sig over den lange vej, sagde direktøren smilende: »Ja, men vores mødested ligger da lige midt i Aalborg kommune!«

²⁴) Før indlemmelsen havde arbejderpartiet 8 pladser af 11 i sognerådet. Ikke saa sært, at statsminister Hans Høftoft, engang han var her oppe, betegnede Nørre Tranders som »Danmarks rødeste kommune«.

Ligeledes i 1917 købte sogneraadet gaarden Petersborg med resten af dens jorder, 45 tønder land, for 147.000 kroner. Udbygningerne indrettedes for 185.000 kr. til husvildeboliger, og hovedbygningen ombyggedes for 68.000 kr. til aldersrentelejigheder, medens jorderne udstykkedes til 99 villagrunde, og i aarene 1919—25 opførtes her det store Petersborgkvarter.

I de samme aar opførtes der en mængde ejendomme paa Mariendalsjorderne. Det var ellers meget vanskelige tider med stor arbejdsløshed og en mængde husvilde, saa der var meget for Riishøj og hans flinke kolleger i sogneraadet at tage vare paa; de mange ny gaders anlæg med kloakering og det stadig voksende skolevæsen stillede store krav til kommunens kasse, og i 1923—24 var budgettet oppe paa 633.122 kr., hvoraf til skolevæsenet alene 135.105,82 kr. Det var Riishøjs sidste aar; han havde formelig slidt helbredet op for sin kommune og døde i september 1924.

Hans efterfølger, smed Kjeldsteen, var formand i 4 aar og efterfulgtes af skoleinspektør Bertel Kristensen ved Vestre Skole. Foruden at være en afholdt lærer og dygtig skoleleder var »Kong Bertel«, som man spøgende kaldte ham, en indsigtfuld kommunalpolitiker, der ofrede meget paa skole- og vejvæsenet. Hans rige evner og store arbejdskraft bevirkede, at man fra mange sider lagde beslag paa ham; han var medlem af Aalborg amtsraad og senere i bestyrelserne for købstadforeningen og skoleinspektørforeningen, og i 16 aar var han leder af Aalborg skolevæsen; han døde i 1958. De sidste sogneraad-formænd var eternitarbejder N. P. Nielsen i et og smed J. Jensen i halvandet aar, og fra juni 1943 Robert Sørensen, som var sogneraadets populære chef, indtil han den 1. april 1950 kunde aflevere sin vel styrede kommune til borgmester Marius Andersen, der nu fik de arealer til udvidelser, som Aalborg trængte saa haardt til.

Allerede kort efter aarhundredskiftet begyndte man at tale om indlemmelse, og i 1926 rejste Aalborg byraad spørgsmaalet, idet det over for amtet berørte tanken om at indlemme dele af Nørre Tranders og Hasseris kommuner; men amtsraadet og de to sogneraad afviste sagen. Efter megen tale om spørgsmaalet afholdtes 1932 i Nørre Tranders kommune en folkeafstemning, hvor man med stort flertal vedtog indlemmelse, men af hele kommunen, da man ikke ønskede,

*Robert Sørensen, Nørre Tranders
sidste sogneraadsformand.*

at den skulde splittes i to; men Aalborg vilde have Hasseris kommune med, hvilket baade beboerne dér og sogneraadet satte sig stærkt imod. Man forhandlede saa videre om sagen, og endelig den 7. juli 1947 enedes alle parter om, at hele Nørre Tranders og dele af Hasseris skulde indlemmes; denne indlemmelse skulde ske 1. april 1950, og Aalborg kommune skulde som erstatning betale 1,2 millioner kr. til amtet.

Lige før indlemmelsen holdt Nørre Tranders sogneraad en lille afskedsfest, til hvilken raadets poetiske medlem, fru N. C., havde skrevet en sang, hvori et af versene lyder:

»Vort kære Vejgaard vi prise vil
i ord og toner paa sangens vinger.
Den lille by, hvor vi hører til,
bynavnet lifligt i øret klinger;
og ingen sinde i dagen ny
gaar os af minde vor lille by.«

Hvis man vil prøve paa at karakterisere de Nørre Tranders og Vejgaard folk, maa man sige, at de gerne har vist udmærket sammenhold og godt borgersind, egenskaber, der f. eks. altid viste sig, især naar der skulde ofres tid, penge og arbejde til gavn for børnene og de unge. Hertil kommer en stærk lokalpatriotisme, og »Vi fra Vejgaard« udtales ofte med beskeden selvfølelse. Talte man efter indlemmelsen med venner der øster fra, mærkede man saa sandt ikke til noget mindreværdskompleks, nej tværtimod; de mente snarere, at det var det lille Aalborg, der var indlemmet i den store Nørre Tranders kommune.

De vigtigste kilder:

Nørre Tranders og andre sognes kirkebøger, kronens skøder, kancelliets brev-bøger, matriklerne 1662, 1664, 1688 og 1844, mark- og modelbøgerne, Aalborghus lens regnskaber, C. Molbech og N. M. Petersen: »Udvalg af Diplomer og Breve«, Fleskum herreds og Aalborg birks skøde- og pantebøger, do. tingbøger, Sohngaardsholms godsarkiv, forskellige folketællinger, Jydske Efterretninger, de forskellige udgaver af »Traps Danmark«, S. Rebstrups beskrivelse af Nørre Tranders sogn 1873, pastor Husums efterladte notitser, skoledirektør B. Kristensens artikler i Vejgaard Avis 1924, samt skriftlige og mundtlige meddelelser fra historisk interesserede folk paa egnen: Borgmester Th. Christensen, overlærer Svend B. Olesen, skoleinspektørerne J. E. Jensen og Aage C. Pedersen, museumsinspektør O. Marseen, redaktør O. Barsted, fru Mary Bælum, tømmermester V. Estrup, tømmerhandler J. C. Plougmand, murer L. Thomsen, Marie og Olaf Paulsen og mange andre. Min varmeste tak til dem alle for velvillig ydet hjælp.

Rettelser og tilføjelser:

Aarboeg 1965: Side 57, linje 17 fra oven: iden skal være siden.

Aarboeg 1965: Side 69, linje 2 fra oven: 1853 skal være 1953.

Aarboeg 1964: Side 63, linje 30 fra oven: Spies skal være Meinig.

Side 37: Jørgen Peter Romerdal, f. 1750 i Hjørring, † 1821, var søn af klokker Johan Romerdal og Katrine Jørgensdatter, Lund, — cand. jur. 1787 og byfoged og birkedommer i Hobro 1807.

Side 37: Henrik Jensen Aarslev, f. 1754, † 1826, var søn af skoleholder Jens Henriksen i Aarslev ved Aarhus, — tog 1780 borgerskab som bagermester i Aalborg og ægtede 1781 jomfru Johanne Frederikke Thorn, døbt 1762 i Sønder Tranders, datter af Poul Thorn og Ane Bjørn. 1760 var Thorn ridefoged paa Sohngaardsholm og Ane husbestyrerinde sammesteds.

Side 40: Søren Haubroe tog 1869 studentereksamen, men læste ikke videre, idet han samme aar arvede Vejgaarden efter morfaderen.

Side 41: Ny Vejgaard. 26. september 1896 købte Amandus Haagensen parcel matr. 18 m. m., i alt 64 tdr. land (hk. godt 6 tdr.) af N. P. Pedersen og P. C. Lundsgaard for 21.000 kr. med pligt til at bebygge parcellen, inden der var gaaet et aar fra 29. maj 1897 at regne; og han fik tillige de bygninger i den gamle gaard, som Schockert ikke havde købt. 1891 købte sagfører Karl Berg og Th. Nielsen, forpagter paa Myhlenberg Ladegaard, gaarden, som Nielsen (Skovbakke Nielsen?) i 1903 blev enejer af. Han solgte 1905 til Chr. Jensen, der 1910 afhændede Ny Vejgaard, nu 50 tdr. land, til tømrermester N. Petersen, hvis søn tømrermester Bælum Petersen nu ejer stedet, se side 41 og 64.

Side 42: Sølysts første borger hed Niels Nielsen Gregersen og var stedsøn af Poul Winther Christoffersen i Øster Sundby. Han købte 12. november 1885 Gammel Sølyst af stedfaderen for 4.000 kr., men boede her kun i tre aar. Siden har stedet haft mange beboere, af hvilke kan nævnes N. Andersen og Chr. Bækgaard, der solgte mange byggegrunde til arbejderne paa Rørdal. Af senere beboere kan nævnes: Janus Nielsen, Marinus Leibjerg, Joh. N. Bertelsen og fra 1944 Albert Hansen, se side 42 og 63.

Side 53: I skøderne, som de første ejere af Damhaveparcellerne fik, stod »fri fiskeriet i Dammen«.

Side 54: Om Frydendalsgaarden se: Fr. Bokkenheuser: »Det var i Aaret«, Det Schonbergske Forlag 1909, og Knud Bokkenheuser: »I gammel længst . . .«, Hagerups Forlag 1919.

Side 62: Da en kone vilde vande sit skabede faar i den hellige Sct. Hans kilde, faldt faaret i kilden og druknede, hvorefter kilden mistede sin kraft.

Side 64: Forfatteren Carit Etlar ferierede tit hos sin svigermoder fru hofjægermesterinde Schultz i Tornstedet; han gik ofte ned til møllen for at blive vejret og snakke med møller Estrup. Engang skrev han med kridt paa en bjælke: »Carit Etlar vejer 152 pund«; det stod i mange aar. Fortalt af V. Estrup.

Side 26: Vejgaardens stuehus brændte i 1860erne, hvorpaa W. C. Lassen opførte det hus, vi kender som villa »Fredensbo« eller det gamle kommunekontor. Under branden var folk saa ivrige til at bære ud, at en stor del billeder, møbler og service blev beskadiget eller ødelagt (V. Estrup).

Side 46: Sandvad blev senere politibetjent i Aalborg. Da gendarmerne jo altid optraadte to og to, har vel baade han og Grave været ansatte i Vejgaard.

Ved de mange smaa pæne huse, som Vejgaards borgere ved aarhundredskiftet opførte, søgte de gennem villanavne at markere »Vejgaardshusenes« overgang til et villakvarter: Haubroes »Nostra«, Schockerts »Fredensbo«, grosserer Sørensens »Aldershvile«, Herskinds »Landlyst«, smed Hansens »Petreasmind«, P. C. Lundsgaards »Omega«, drejer Rasmussens »Signesmind«, slagter Magnussens »Villa Ud-sigt« (»Ny Tornsted«), Lunde Christensens »Granly« m. fl.

Minder fra Sulsted Præstegaard

Om Oberstløjtnant S. A. Sørensen

Af Biskop Christen Møller

Det første Møde i »Salen«.

En Aften i Efteraaret 1851 kom Skolelærer Sørensen fra Aistrup over til Sulsted Præstegaard for at tale med den nys ankomne Provst, min Fader, Henrik Møller. Lærer Sørensen havde sin ældste Søn Anton med. Fader kaldte derfor paa min ældre Broder Niels og mig: »Her skal I se en Kammerat, som Lærer Sørensen har til Jer, Drengel!« — Vi traadte i Halvmørket nysgerrige og forlegne ind over Tærskelen i den rummelige trefags Stue paa højre Side af Gangen. Der var lavt til Loftet, nøgne hvilkalkede Vægge, som kun prydede med to Kobberstik, forestillende en spansk Ridder og hans Dame i Møde med en Elskovssang, og saa to store Pastelmalerier af min Morfar og Mormor i stiveste Puds. En stor gammeldags rektanglet Kakkelovn i tre à fire Etager, hvor »den blinde Belisar med Drengen paa sin Skulder« vandrede trøstesløs frem paa alle de snørklede Kakkelovnsdøre, var Stuens eneste Pryd, forøvrigt foruden de kanelerede gamle Døre. Træloftet med de brede Egebjælker var perlemalet ligesom Døre og Vinduer. Ud fra Ovnens gennem alle dens Sprækker lyste en munter Ild. Midt paa Gulvet stod det store runde Bord med seks Rørstole om. Bordet var nu dækket med store Protokoller, og et enligt Tællelys brændte midt paa det i en gammel Messingstage. Der skulde vist holdes Skolekommissionsmøde.

Denne Stue kaldte vi »Salen«; i vor Fantasi var den et umaadeligt stort Rum, og den blev da ogsaa Vidne til mange af vor Barndoms fornøjeligste Minder med »Tag fat« om det runde Bord, Brydekampe

Oberstløjtnant
S. A. Sørensen.

og Dukketheater, Børneballer og Ungdomsballer og store dramatiske Forestillinger efterhaanden.

Broder Niels var 9 Aar og jeg 6, da vi her første Gang rakte *Søren Anton* Haanden. Han var en lille kraftig, tætsluttet Dreng paa 11 Aar med runde Kinder og frisk Lød, »hvid og rød« som David i Kongens Gaard. Men den Gang var han endnu saa lille af Vækst, at Broder Niels paa de 9 Aar ragede et godt Stykke op over ham, hvad der bidrog meget til, at jeg, som var vant til at dele alt med Niels som Legekammerat og fortrolig, slet ikke følte Afstanden mellem Anton og mig trykkende, uagtet han var hele fem Aar ældre end jeg!

Lærer Sørensen fortalte os paa sin livfulde Maade, at Anton havde læst »Saxo« og nok kunde lide at prøve, om Niels Møller eller han var stivest i den danske Kongerække. De to gik da ogsaa straks i

Gang med at stille hinanden Spørgsmaal i Historien, til Lærer Sørensen saa sagde paa sit fornøjelige Vendelbomaal: »Ja, nu kan I bitt' Fyre jo praat' med hveran'r, mens Prosten og jeg taler sammen.« Far gav os et Nik, og glade forlød vi tre den højtidelige Sal for paa vore egne Enemarker i »Barnekammeret«, bag Dagligstuen, at fortsætte Bekendtskabet under friere Former.

Barneleg.

Aldrig har jeg kendt noget Menneske med rigere Afpasningsevne overfor sine Omgivelser og med større Aandssmidighed til at gaa ind paa deres Interesser end *Søren Anton Sørensen*. Uden al Efterabelse eller Snakken efter Munden bragte hans varmt og rigt interesserede, menneskekærlige Hjerter ham til at sætte hele sin Villie ind paa at fylde sin Plads i den Kreds, hvor han blev stillet, til alles Tilfredshed. Fri, munter og aaben paatog han sig med sin vældige Energi enhver Anstrengelse og ethvert Arbejde, hvormed han kunde fremme de fælles Planer og Formaal og glæde og gavne andre.

Saaledes var han fra den første Dag, vi mødte ham, og saaledes kendte jeg ham til den Dag, jeg stod ved hans Døds seng.

Det følger deraf, at han var velset af alle i Præstegaarden, baade Fa'er og Mo'er og Bedstemo'er og Folkene paa Gaarden, og en ubetalelig Kammerat for os Drengene.

Fader havde baade som forhenværende Lærer og Officer aabent Øje for den legemlige Sports Betydning og opmuntrede ved sin egen Deltagelse sine Smaadrenge til al Slags Brydning, Springen, Kapløb og Leg. Med sit troende og danske Hjerter gav han os ogsaa tidligt Sans baade for Bøn og Psalmer og dansk Litteratur af Kæmpeviser, af Grundtvig og Øhlenschläger, og i den Henseende gav han sig særligt meget af med sin ældste Søn *Niels*, som havde et mærkeligt fromt og romantisk Barnesind, modtageligt og forstaaende overfor alt det bedste, Fader levede i.

Vi var, da Anton første Gang kom til Sulsted Præstegaard, 5 Søskende, 4 Sønner og 1 Datter, men de to mindste var da endnu for smaa til »at lege med«, naar det gjaldt vore vilde Drengelige. Bror *Peter* derimod paa 4 Aar blev stadig taget med, for han var en lille

tyk, hidsig og stærk Krabat, som Far derfor kaldte »Per Bus«. Mit eget Tilnavn den Gang var »den lystige Skomager«, vel sagtens paa Grund af mit lette Sind og rundt dinglevorne Ben sammen med min lystige, løse Tunge. Og Far fortalte os Eventyr baade om »Per Bus, den frygtelige Røverkaptajn« og om »Christen eller den lystige Skomager«. *Tre* var jo vel lidt til »løbende Lege«, og Anton var os derfor snart helt uundværlig! I Brydekampene, som altid gik efter »retfærdige« Love, uden »Spænden-Ben« eller andre Kunstgreb, var Niels i Drengaaarene den stærkeste, men *Anton* den smidigste; og i alt, hvad der angik Spring og Løb, var han i alle Henseender den første. Vor prægtige livsfriske Moder gik med hele sin Sjæl op i vor Barneglæde og skyede ingen Anstrengelser for at opmuntre os i vore Lege og pynte os ud efter vore romantiske Hjerters Lyst. Der hørte nu heller ikke meget til, at vi skulde føle os som »Riddere«; naar vi havde drejet Kasketskyggen i Nakken, havde vi »Hjelm«, og vore smaa Forklæder, »Busseronnerne«, som de kaldtes, blev til Ridderkapper, naar de hængtes over Ryggen ned fra Skuldrene. Saa var Anton »Borgherre« og Niels »Trubadur«, og vi to andre efter Omstændighederne »Svende« eller »Røvere«. I »Barnekammeret« havde vi Lov at tumle, som vi vilde. Med praktisk Sans havde Moder ladet den lange gammeldags Sofa med sine to Pøller betække med et Tjæretøjr Overtræk, som hun ansaa for »uopslidelig«; men hun havde næppe beregnet, at Sofaen skulde blive »Ridderborg« og »Fæstning«, og at de to haarde lange Pøller skulde blive frygtelige »Stridskøller« i vore Hænder! Den Salgs Kampele gik sjældent af uden at ende med Skrig og Skraal fra os yngre, hvilket Anton siden har fortalt, at han undrede sig meget over. Men han vænnede sig hurtigt ogsaa til *det*; thi han mærkede jo snart, at det ikke gjorde nogen som helst Forandring i vort gode indbyrdes Broderforhold.

Niels havde betydelig mere Interesse for *Læsning* end for Sport. Ofte fik han da Anton med til at læse Sagaer og Kæmpeviser eller Øhlenschlægers »Nordens Guder« og Grundtvigs »Optrin af Kæmpelivets Undergang i Norden«, senere ogsaa »Holberg« og »Shakespeares Tragedier«. Saa glødende begejstret blev Anton ved at læse »Njals Saga«, at han en Dag udbrød: »Min ældste Søn skal hedde *Skarpbedin!*«

Han blev aldrig gift, og ingen Helteson af ham kom derfor til at bære det stolte Navn; men maaske har han alligevel ved sit Liv og sin Daad fostret en og anden »Skarphedin« i de danske »Jenser«s Række. Thi han blev som en »Far« for mange unge Krigere.

Naar Per Bus og jeg fandt, at Sagaerne blev os for lange og kedede os, medens de to store hang over dem inde i Sofaen, vovede vi os til at gøre saa mange Afbrydelser fra den aabne Dør, at de to for Fredens Skyld maatte se at faa »nakket« os. Saa kilede vi af det bedste, vi havde lært, og naar de først var lokkede ud i Haven, besluttede de sig gerne til at blive der med det samme, og saa fik vi os vor Yndlingsleg »Troid«. Den Leg blev ved at more os langt op i Ungdomstiden. Sagen var, at baade Niels og Anton havde *Føretalent*, derfor blev den Leg, saa vel som vore andre, ikke en blind Jasken om uden Mening og Maal, men en disciplineret Brug af Kræfterne *under Kommando* og *med Plan* for begge Parter i Legen, baade de »tagende« og de, der skulde »tages«. Vi blev efterhaanden en hel Del til at tage Del i vore Lege; thi to Fætttere fra Vadum Præstegaard og to Smaabrødre forøgede efterhaanden vor Skare. Min lille Søster Sofie døde, da hun var 9 Aar gammel; men vi fik en lille Søster Kirstine et Par Aar efter. Herligst gik Legene, naar de flinke, friske Døtre fra Sindholt mødte, tre, siden fem, i Tal. Saa blev der leget »Høg efter Duerne« paa den store rummelige Gaardsplads, og saa gik der Dans i »Salen«.

Nærmere endnu end gennem disse Lege og Læsningen knyttedes Anton næsten straks fra Begyndelsen til Niels gennem dennes Barndomsdigtning. Min Broder nøjedes nemlig ikke med at opføre Stykker paa vort Dukketheater, men skrev ogsaa saadanne til Opførelse af os selv og vore trofaste kvindelige Kammerater fra Sindholt. Anton, som fra Dreng af skrev en nydelig fast Haandskrift, paatog sig nu hele Ulejligheden med at afskrive de mange Roller og blev selv snart en uundværlig Hovedfigur blandt de agerende. Saa blev der trukket Lagener for den bageste del af »Salen«, hvor vi havde Adgang til »Scenen« fra et Gæsteværelse paa venstre Side og kunde springe ud af en Vindue til højre, for atter gennem et Vindue i Gæstekammeret at bane os Vej til den rigtige Indgang, hvis det gjor-

des fornødent. Publikum bestod af Forældre, Slægt og Venner samt hele Gaardens Husstand.

Antons Yndlingstanke var at komme til at udføre »Henriks« Rolle i »Maskerade«, og han havde trolig afskrevet alle Rollerne dertil, men til vor store Ærgrelse afslog vore Damer aldeles kategorisk at ville spille i noget af Holberg! Mange Aar efter fik dog Anton som ung Løjtnant i Aalborg Lejlighed til at agere »Henrik« paa et Maskerade-bal i et Selskab, hvortil ogsaa nogle af de Herregaardsdøtre fra »Vang« hørte, som undertiden prydede vore Ungdomsballer i Provstegaarden.

Han har sikkert gjort det godt; thi der var ikke saa lidt hos Anton af den Snarraadighed, Dristighed og »Aldrig-given-op«, som gør »Maskeraden«s Henrik saa uimodstaelig vindende og endnu mere af »den ubetingede Hengivenhed for sin Herre«, der ogsaa lyste ham i Møde i Idealets Glans hos Rolf Krakes Kæmper som »Troskab til Døden«.

Naar Niels i sin Romantik dvælede ved »Elskovs Fryd og Kval« i Kæmpeviserne, saa var Anton stærkest optaget af alt, hvad der angik »Kamp og Sejr«, og der fortælles adskillige Træk fra hans tidligste Barndom i Hjemmet om, hvorledes han slugte de voksnes Samtaler om Napoleons Krigene, sværmede for Bernadotte, slugte Bøger og Aviser, som fortalte om Frihedskampe, og altid fortalte, at han vilde være »Officer«!

Allerede den første Jul, efter at vort Bekendtskab var stiftet, var Venskabet med Anton blevet saa varmt, at vi plagede Mor for at faa ham med over til Juleaften. Han maatte naturligvis først fejre den hellige Fest i sit eget Hjem og skulde saa springe den lille halve Mil i Mulm og Mørke over til Præstegaarden; men hvad gjorde det for en Dreng som Anton! Aftalen var, at han saa skulde ligge over om Natten hos os og køre med til Ajstrup Kirke næste Dag.

Det betragtedes af os Børn som en stor Herlighed at faa Lov til at ligge tre i en Seng *med Anton i Midten*. Da Tiden kom, at Anton skulde konfirmeres, kom han under Forberedelse regelmæssigt to Gange om Ugen i Præstegaarden, og nu blev det hyppigere og hyppigere, at han blev Natten over hos os og delte alt med os som Ven og Broder.

II

Fra Konfirmationstiden.

Da Niels var en ualmindelig stærkt-religiøst udviklet Dreng, har Anton med ham sikkert udvekslet mange alvorlige Barnetanker under Konfirmationsforberedelsen om de Ting, som hører Guds Rige til. Vist er det, at Anton ikke blot i Barnearene trolig passede sin Kirkegang, men senere som ungt Menneske under sin Undervisning i Aalborg, før han kom paa »Aspirantskolen«, med stor Begejstring og Ihærdighed ilede med os andre til Biskop Kierkegaards aandfulde Fasteprædiken. I den lille Hospitalskirke stod vi stuvede som Sild i en Tønde og holdt ud, ofte under Taler paa fulde to Timer, med stor Glæde trods den kvælende Atmosfære. Ikke sjældent maatte en og anden kvindelig Tilhører bæres besvimet ud; men saa fængslende var Biskoppens levende, dybsindige og dog klare forkyndelse, at jeg endnu efter 50 Aar husker Hovedgangen i en af disse Bibellæsninger!

Hvor skarp end Antons Forstand og Hukommelse var, saa viste dog altid *den ihærdige Villie* sig hos ham som *Hovedevnen*. Fra Barnelegene husker jeg en Gang, at Peter og jeg ved forenede Kræfter i en Brydekamp havde faaet Anton væltet. Nu var Regelen, at den, der laa under, skulde erklære sig for overvundet, før man turde slippe ham, ellers havde han Ret til at tage Del i Kampen paany til Hjælp for sine Kammerater. Anton vilde imidlertid ikke udtale det forløsende Ord, og saa svarede vi saa længe med Knæene paa hans Bryst, til han blev ligbleg, og han fik Taarer i Øjnene. Forfærdede sprang vi op og var bagefter ængstelige for, at vi skulde have voldt ham alvorlig Skade. Men *saaledes* var han: »*Hellere dø end overgive sig!*« Denne Villiestyrke hjalp vist til, at han, saavidt jeg ved, aldrig kom ind i religiøse Anfægtelser.

Han tog sin Barnetro, som den var ham givet, og jeg mindes en Gang, da vi var blevne modne Mænd, længe efter Krigen, at vi, medens jeg var Præst i Kjøbenhavn, kom til at tale om nogle af de sværmeriske Fænomener i Nutiden med Mirakelkure og Helbredelse ved Bøn. Anton ytrede da: »Jeg troede, at det var Forskellen paa os Protestanter og Katolikerne, at vi holdt paa, at det kun var i Kirkens Grundlæggelsestid ved Jesus og Apostlene selv, at saadanne

Undere fandt Sted, medens Katolikerne paastod, at de endnu sad inde med de undergørende Gaver?« Jeg holdt paa, at Vor Herre var jo i Gaar og i Dag og i al Evighed den samme, og *vilde* han, *kunde* han derfor godt gøre Undere den Dag i Dag. Han har jo selv givet os store Forjættelser om Troens og Bønnens Magt i hans Navn; men at ville *forcere* Undere frem ved sine egne Bønner var vistnok en farlig Sag, som let slog over i Selvbedrag og højere Egoisme. Anton svarede: »Det er ikke, fordi jeg har svært ved at tro paa Undere. Tværtimod, jeg har set saa meget underfuldt i Krigens Tid; men jeg mente, som sagt, at det var vor *Kirkes* Lære.« Til min Fader, som konfirmerede ham, bevarede han hele sit Liv en Højagtelse, der nærmede sig til Ærefrygt, og en ubetinget sønlig Hengivenhed. Han regnede det blandt sit Livs skønne Erindringer, at han som Løjtnant i Aalborg modtog sin gamle Præst, da Fader, som var bleven forflyttet til Steenmagle og Stenlille paa Sjælland i 1863, to Aar efter med min Søster Kirstine aflagde sine gamle Menigheder et Besøg. Anton fulgte ham trolig fra Kirke til Kirke og ved Møderne med de gamle Venner, og han skildrede det for mig som et herligt Triumftog, han havde oplevet.

Den ubetingede og urokkelige Tro hos Anton paa Gud Faders almægtige Forsyns Styrelse, der gav ham hans mandige Dødsforagt i Krigen, skulde straks efter hans Konfirmation bestaa sin første Prøve.

Den dag, Anton havde haft sin første Altergang, var vi Drengene fra Præstegaarden Gæster i hans Hjem. Hvor levende mindes jeg ikke den lille gule Skolebygning med Straataget og den lille velholdte Have foran.

Hvorledes Mand, Kone og 10 Børn kunde rummes i den lille Lejlighed, saa at de alle kunde faa Natteleje, er mig en stor Gaade. De maa vist have været anbragt i »Køjer« over hinanden. Gamle *Lærer Sørensen* havde været Sømand i sine unge Dage, da den smukke, lille, fine Skolelærerdatter i Ajstrup tog hans Hjerte med Storm; for at vinde sin Brud havde han opgivet Sømandsvejen, taget Skolelærereksamen og var bleven sin Svigerfars Efterfølger i Embedet. Hvor var han dog haandsnild, flittig og ihærdig, altid fuld af Viser og Spøg, en begejstret Fædrelandsven, som sværmede for den Vækkelse af Nordens Aand, der var kommen ved Grundtvig. Det var beteg-

nende for ham, at han kaldte sin yngste Søn »Nicolai Frederik Severin Grundtvig Sørensen«, og ligesaa betegnende, at han en 6te Juli Morgen kom over til Præstegaarden næsten som »en Søgende Snarensvend med Egen under sit Bælte«, idet han paa sine stærke brede Skuldre bar en ung Lind, som han forærede Fader til Minde om Fredericiaslaget og selv plantede midt i Gaarden. Da den gik ud, plantede han ihærdigt en ny, der endnu staar som et vældigt Træ, hvis Blade hvisler om alle de gamle Minder fra det kønne Samliv mellem Sulsted Præstegaard og Aistrup Skole.

Det var Festdage for os som Smaabørn, naar Lærer Sørensen kom kørende til Præstegaarden med »Rulletøjet« fra Storvasken hjemme, for at benytte den store Rulle »Vesten ovre«, det vil sige, i den vestre Bindingsværkslænge i vor Gaard, som nu er erstattet af en ny, men den Gang rummede Konfirmandstue, der ogsaa brugtes til Sovekammer for os større Dreng, Skolestue, Huggehus, Rullestue og Faaresti og Vognskure. Sørensen havde da gerne et Par af sine mindste Børn med, som tillige med os Børn blev anbragt paa den store Rulle, som han selv trak, mens han sang for os uafbrudt. Hans lille fine, nydelige og milde Kone kunde sjældent selv være med fra de mindste hjemme. Hvor holdt hun dog den lille Dagligstue i Skolen sirlig og pæn som sig selv, med alle de malede Kopper og Tallerkener paa Hylder langs Væggen og Blomsterpotterne i de smaa Vinduer! Det blev en yndet Tur for Anton og mig senere mangan Gang, naar vi havde haft Hestene til Vands og redet vore raske Ture i strakt Galop ned ad de dejlige faste »Baarer« til Aaen mellem Aistrup og Sulsted, saa, efter at have tøjret Hestene, at springe over Aaen og løbe over til »Madsine Sørensen«, der altid var parat med en Kop Kaffe og et Stykke Kandis, naar Anton overraskede hende i Køkkenet. Ellers mindes jeg mest fra Aistrup Skole *den gamle smukke »Globus«*, som Lærer Sørensen med egen Haand havde forarbejdet.

Hin mindeværdige Dag efter Antons Altergang var alle vi Børn ude i den lille Have, hvor Dannebrog vajede i Dagens Anledning, og Solen skinnede straalende kønt over Buskene og hele det vide Landskab. Vi havde sat os paa Havegærdet for at puste lidt efter Legen. Da saa vi en Mand i en underlig luvslidt Frakke dreje om paa Vejen

under Gærdet og styre lige op mod Skolen. Der gik en Følelse af Uhygge gennem mig, da han nikkede op imod os, og kort efter kom Lærer Sørensen ud og kaldte ad Anton. En halv Time efter kom Anton tilbage; saa bleg og ulykkelig havde jeg aldrig set ham før. Snart fik vi da at vide, at den fremmede var en Udsending fra en ung ugift Købmand i Hjørring, som tilbød at tage Anton i Købmandslære. Han skulde i Læreaarene nyde fuld Forplejning hos Købmanden selv med Kost og Klæder, og denne vilde desuden sørge for, at han lærte Tysk og Engelsk m. m. Tilbudet var saa gunstigt, at Lærer Sørensen, i Tanken om den store Børneflok, fandt det uforvarsomt ikke at tage derimod; men for *Anton*, som altid havde drømt om at blive »Kriger«, kom dette Tilbud som et frygteligt Slag. Kort før denne Begivenhed indtraf, havde han ved et Selskabovre paa »Sindholt«, hvor en Datter samme Aar blev konfirmeret, ikke kunnet dy sig, da en ung Stabsofficer, som var forlovet med Husets ældste Datter, spurgte ham: »Hvad *han* nu vilde være?« — Med stor Sikkerhed havde Anton frejdigt svaret: »*Jeg vil være Officer!*« Den rige unge Løjtnant smilede spodsk hen til sin Kæreste, ihukommende, hvilke uhyre Anstrengelser og Bekostninger *hans* Uddannelse havde kostet; og adskillige af Selskabet lo ogsaa den Dag indvendig over den lille Drengs naive Sikkerhed i Svaret. Nu, faa Dage efter, maatte hans egen varmhjertede Fader, som havde opelsket den mest levende Fædrelandskærlighed og Begejstring for Heltedaa i sin flinke Dreng, vistnok med blødende Hjerter vise Anton, hvor rent umuligt det vilde være for *ham* at føre Sønnen frem ad den militære Vej. »Højskolen for Officerer« kunde der aldrig være tale om, og selv en Underbefalingsmands beskedne Stilling kunde Drengen, saa lille som han var af Vækst, ikke gaa ind i, før han naaede Værnepligtsalderen.

Anton var for klog til ikke at indse dette, og han var alt for god en Søn, ogsaa for stolt, til at ville ligge sine Forældre til Byrde. »Faders Ønske og Raad« lød paa, at han burde sige Ja til den lovende Plads, og saa *matte* han sige Ja! Men nede i Haven hos os stod han som et Menneske, der har ofret sit Livshaab for sin Pligt, stille og fattet, men saa bleg, saa bleg! — Vi legede ikke mere den Dag, men tavse og trykkede tog vi med tungt Hjerter Afsked fra vor Ven.

I Handelslære.

Aaret efter, at Anton kom i Købmandslære, kom Niels og jeg ind paa Latinskolen i Aalborg, men vi mødtes gerne med ham i de store Ferier hjemme. Thi den Købmand, i hvis Hus Anton var, viste sig overordentlig venlig imod ham og opfyldte ikke blot de indgaaede Forpligtelser, men betalte Danseskole for ham, tog ham op i sin Fortrolighed og gav ham Smaafferier ved Jul og i Sommertiden. Det hængte sammen med, at Anton, fra det Øjeblik Beslutningen var fattet hin skæbnesvangre Dag, kastede sig over sine nye Pligter med hele sin Energi; derved blev han snart Købmanden helt uundværlig, og denne holdt slet ingen anden Hjælper.

Da vi første Jul efter Ansættelsen i Hjørring saa Anton med ny Løveskindshue paa det blonde Haar, rødt straalende Silketørklæde om Halsen og i flunkende ny Overfrakke, maatte vi tænke paa Erik Bøghs Vise: »Nu var jeg slet ikke længer »Søren«, nu var jeg »den unge Pipperup«!« — I *Hjertet* var han altid vor gamle uforandrede, trofaste Ven »Søren Anton«, og de lidt flotte Manerer, den Lyst til at spejle sig og den lidt selvbevidste Maade, hvorpaa han anvendte sine nye Færdigheder lagde vi Kammerater meget lidt Mærke til; men des mere gjorde vore kvindelige Kammerater det og udsatte ham for ikke faa og ikke altid harmløse Drillerier. I Almindelighed holdt Anton Hovedet højt og forandrede ikke derfor noget i sin friske og livlige Optræden. Men pludselig kunde han i enkelte Øjeblikke føle et stærkt Tungsind bryde igennem, saa søgte han ud i Mørket i Havens ensomme Gange.

Vi Drengene stod altid af *Hjertet* paa Antons Side og søgte da ud for at trøste ham, og det varede heller ikke længe, før hans stærke Villie atter havde Overtaget over de bitre Stemninger, og han atter kæk og smilende kunde træde ind i Salen. Men drøje Tungsindsanfald, som vi aldrig før havde mærket, blev vistnok ved at følge ham af og til gennem hele hans Liv. Han levede under et Højtryk af stærke Lidenskaber, som krævede en stadig stærk Concentration af hans Villiesenergi for at beherskes. Og den Kraftanstrengelse, det kostede ham at holde hele sin Personlighed samlet om det, han *vilde*, og som han mente at *burde* være overfor andre, medførte, at saadanne

Sindets Udladelser blev saa meget voldsommere, fordi han i sin udprægede Mandighed aldrig søgte Hjælp mod dem ved fortrolig Meddelelse til Venner, men maatte og vilde gennemkæmpe dem alene.

Hvor fuldt og helt end derfor Anton i Aarenes Løb kom ind i vor hele Fortrolighed, og med sin Finfølelse og Troskab viste sig som forstaaende og energisk deltagende Ven, saa blev der altid eet Omraade, som han aldrig i Fortrolighed fra *sin* Side delte med *os*. Alt, hvad der angik hans egne erotiske Stemninger og Følelser, Planer og Maal, maa jeg derfor, hvor betydningsfuldt det vistnok end har været for hans Karakterudvikling og hans Livsskæbne, helt give Afkald paa at skildre. I vore Skuespil fik han derfor ogsaa meget ofte tildelt »*den ærværdige Fader*«s Rolle; og de unge Piger kaldte ham ofte drillende »Fader Anton«, hvilket dog ikke hindrede, at muligvis en af dem brændte sit Hjerte lidt paa »Fader Anton«, da han siden stod som den over alt feterede unge Helt fra Sankelmark. — Kun to Aar varede hans Kræmmeruddannelse i Hjørring, saa gik hans Principal fallit. Et travlt Arbejde Nat og Dag med Regnskabsopgørelse og Pakkassforsendelser gik for Anton forud for Fallittens Offentliggørelse og anstrengte ham til det yderste.

En, efter hvad jeg fra flere Sider senere har hørt, ret uduelig Herredsfoged, som paa den Tid var i Hjørring, havde Mistanke om, at Principalens Fallit var svigagtig. Han nøjedes da i sin Embedsmandsiver ikke med i længere Tid at sætte Principalen fast, men torterede ogsaa den unge Lærling Anton i meget skarpt Forhør for at pine en eller anden brugelig Oplysning til at fælde Principalen ud af ham. Anton svarede imidlertid kort og klart og klogt, og Principalen maatte løslades. Forresten har jeg det Indtryk af Anton Sørensen, at han, ligesom de gamle Sagakæmper, hele sit Liv igennem satte »*Troskab mod sin Herre*« over alle andre Hensyn, saa at han hellere havde ladet sig radbrække end være troløs mod sin Principal.

Da Købmanden var sat paa fri Fod, sagde han før Afskeden til Anton: »Jeg har lært din Dytighed og Paalidelighed at kende, og du skal ikke behøve at staa længere i Lære, her har du dit Svendebrev!«

Efter Forretningens Ophævelse tog Anton straks hjem med *Svendebrevet* i Lommen, men kun for at sige sin Fader, at hvad han ellers skulde tjene sit Brød ved, »*Købmand*« vilde han ikke være!

Kort efter stod han hos Fader i Sulsted Præstegaard, og Fader sagde da til ham: »Indtil du finder noget, som passer dig, kan du jo blive her i Præstegaarden og være Lærer for Smaabørnene!« —

Som Huslærer i Præstegaarden.

Fra nu af var Anton altsaa Huslærer i Sulsted Præstegaard for mine tre yngste Søskende, Holger, Emil og Kirstine, snart tillige for en lille forældreløs Dreng Vilhelm Buch, som mine Forældre havde taget i Huset, til han, efter halvandet Aars Tids Forløb, skulde konfirmeres og efter eget Ønske sendes til Søs. Det var en meget smuk lille Dreng paa 12¹/₂ Aar med lyse Krøller og troskyldige blaa Øjne, hjertensgod, blid og tjenstvillig, men meget langsom af Fatteevne. Min lille Søster fattede en særlig Godhed for den smukke, opmærksomme Dreng, og af *hende* faar Anton derfor ingen god Omtale som »Lærer«, da hun paastaar, at han var »altfor streng mod Vilhelm« og »partisk« for hende og Brødrene. Naturligvis har det vel nok faldet Anton Sørensen med sit lette Nemme og sit energiske Temperament for Brystet, at en tolvaars Dreng undertiden ikke kunde klare, hvad den lille Tøs paa fire Aar kunde; men ellers har jeg aldrig hørt, at Anton Sørensen, som kom til at uddanne saa mange Hold af Danmarks Ungdom som Rekrutter siden, blev beskyldt for at være »partisk«; tværtimod var han *i høj Grad afholdt* og kunde i en sjælden Grad forene det, at blive betragtet som god Kammerat af Folkene, med det, at *holde udmærket Disciplin og bringe sine Afdelinger frem til et fortrinligt Standpunkt*. Flere Træk har jeg da ogsaa hørt om, hvorledes han har vist *stor Humanitet*, hvor det gjaldt at skaane en Karl, som af religiøse Grunde viste sig ulydig mod Reglementet, eller saadanne, som i Overilelse havde forset sig. Ogsaa som Huslærer i Sulsted havde han da den Tilfredsstillelse, at baade Holger og Emil uden Vanskeligheder blev optagne i Latinskolen i de Klasser, som passede efter deres Alder, da Tiden kom. Og udenfor Skoletiden var han altid kun som en af os andre Brødre, der delte vore Lege med de smaa og efterhaanden drog dem med ind i vore Interesser. Om der ubevidst har spillet noget ind i Antons Forhold til Vilhelm, som hængte sammen med de Følelser, som de begge senere kom til at nære overfor den lille Kirstine, skal jeg lade staa hen. I saa Fald har han

bødet haardt for det senere, men altid blevet sit eget Ideal af mandig og broderlig Ridderlighed tro.

En dejlig Sommer-Eftermiddag kørte pludselig en fin Kareth frem for »den brede Dør« i Præstegaarden. Alle vi Unge var i det Øjeblik travlt optagne af at iføre os »Ridderdragter« til et Skuespil, som skulde begynde en Time senere. Moder stod svedende ved Comfuret, før de mange fremmede, som skulde overvære Komeden og tage Del i Ballet bagefter, skulde komme, og Fader var tilfældigvis nede i Haven, hvorfra han maatte »kaldes op«. Kun Anton var saa vidt færdig med sin Paaklædning, at han straks kunde tage imod det ubekendte Herskab. Han mødte da frem som »Kong Valdemar Sejr« med langskaftede Støvler, Guldpapirsbrokade paa Kjortelen, Faders lange Sabel fra Krigen spændt om Lænden, en opkrattet Bulehat med et afbrukket Laag af et Ølkrus som stor blaa »Safir« i Hatten!

Jeg kom lige tids nok ud efter Anton til at se det kostelige Syn, da en Herre fra Karethen stak et ubehageligt Ansigt med sort Skæg ud fra Vognen, og Anton og han *maalte* hinanden, han med Studsen, *Anton* med overlegen Frejdighed! I det samme kom Fader til og sagde til den fremmede Herre, som havde Guldtridser om Kasketten: »Maa jeg forestille Hr. Herredsfogeden for »Kong Valdemar Sejr!«

Det var den samme Herredsfoged, der havde torteret den lille Kræmmerdreng i Hjørring, der nu fik hans naadige kongelige Nik, mens han stod der »stolt, støttet til sit Sværd!« En morsom Skæbnens Ironi! Forresten vilde Manden kun spørge om Vej, og Vognen rullede til vor store Lettelse straks bort.

Efterhaanden samledes i Præstegaarden i de Aar flere og flere af Herregaardens Ungdom og Skolekammeraterne i Ferierne. Vore herlige »Bækketure« om Sommeren og Dansen i Salen om Vinteren staaer levende i Mindet. Jeg hører endnu »Røgterens Harmonika« eller »den gamle Spillemand«s fortvivlede Anstregelser paa Violinen. Naar Tonerne slet ikke vilde komme, hjalp han sig med at trampe Takten i Gulvet og raabe: *Batre! batre! batre!* —

Ofte var Ballerne forenede med Dramatiske Forestillinger, og vi blev saa dristige, at vi endog en Gang opførte »Genboerne« af Horstrup. Anton agerede *Smedesvend Madsen* »med Løvefødder og Gesvejsninger«. I den Scene, hvor Smedesvenden halvfuld skal holdes

tilbage af de to andre Svende i Selskabet, spillede han imidlertid saa kraftigt, at mine Smaabrødre, Holger og Emil, der som »de to andre Svende« hver havde grebet fast om en Arm, blev slynget med Panderne mod hinanden, saa at de forlod Scenen med et stort Hyl samtidig med den energiske Skuespiller!

Skakspilleren.

Bror Niels var utrættelig i at føre os ind i »Dansk Skønlitteratur«. Hans Lyst var »at læse højt«, og med vore friske Nerver kunde vi den Gang godt nyde, naar han sad og læste højt for Moder, medens vi andre forlystede os med alle Slags Spil ogsaa med Skakspillet, som dog kræver saa aarvaagent Blik og saa fast Eftertanke.

Da Niels ikke havde mindste Interesse for Spil af nogen som helst Slags, blev det mig, der kom til at lære Anton Sørensen de første Begyndelsesgrunde i *Skakspillet*. Fader havde i sin Tid været Formand for en Skakklub i Kjøbenhavn og var den Gang anset for den dygtigste Skakspiller i Hovedstaden. Den tyske Gesandt van der Laxa havde i den Anledning foræret ham sin store Haandbog for Skakspillere med en smigrende Dedikation, og da Skakklubben ophævedes, havde Fader købt dens Skakbibliotek. I den rigelige Tid Anton nu havde til sin egen Raadighed i Præstegaarden, kastede han sig meget ivrig over denne Skaklitteratur og studerede omhyggeligt alle Spilleaabninger og Skakproblemer i Bilguers og van der Laxas Haandbog. Snart var han naaet saa vidt, at det morede Fader at gennemgaa Spilleaabninger og Slutningsspil med ham, og efterhaanden spillede de ogsaa nogle selvstændige Partier sammen. Nu maatte Anton give mig »en lille Matador« forud, naar Chancerne for Sejr skulde staa nogenlunde lige. Min Broder Peter var allerede da stærkt paa Siden af mig, Holger spillede ivrigt, og den lille *Emil* paa 6 Aar syntes ligefrem at have arvet noget af Faders Anlæg for dette Spil. Det morede os kosteligt, da han i den Alder satte en gravalvorlig Nabopræst Mat.

Anton fik os snart til at danne *en Skakforening*. Naar vi kom hjem fra Aalborg Skole Løverdag Aften, havde han gerne et lille haandskrevet Skakblad tilredt, hvortil Niels havde prentet Titelvignetten »Merkur« med sirlige Sving — *hans* eneste Bidrag til det

ædle Spil! Saa løste vi Skakopgaver, spillede Partier med passende Forgave efter hvers Styrkegrad, holdt Skakforedrag og »Turneringer«, ved hvilke vist Anton trods de forskellige Forgaver altid blev »Sejrherreren«. Af vore Lommepege udredede vi Turneringspriser, saa at *hver* kunde faa en lille Gave, ogsaa den, om hvem det hed i Festsangen: »Deri vandt han sidste Pris, for han spilled som en Gris!«

De første Skakopgaver fra Søren Anton Sørensens Haand er samlede i et lille Haandskrift, han forærede mig en Juleaften. Faa Aar efter var det, at han vandt *Verdenspræmien for en fire Træks Op-gave* ved en »Verdensconcurrence i London for Skakproblemer«.

Mod Slutningen af sit Ophold i Sulsted optraadte han første Gang som Spiller »uden at se Brædtet«.

Han var kommen ind i en Købmands Stue i Nørre Sundby. Hos denne holdt nemlig »Præstens« som andre Folk fra Landet til med deres Køretøjer, naar de vilde gæste Aalborg. To Borgere sad i Stuen fordybede i det ædle Skakspil, og Anton kunde ikke dy sig for at gøre nogle Bemærkninger om deres *slette* Træk. De maalte den unge Landbo med temmelig forbitrede Miner og udfordrede ham til at spille med dem om *en Rigsdaler*. For Anton var det den Gang en høj Sum, og vi havde aldrig spillet nogen Slags Spil om Penge i Præstegaarden. Men ihukommende et af vore mange staaende »Sprichwort« under vore Partier: »Man soll sich nicht verbløffen lassen!« tilbød han rask de to Herrer, at han vilde spille *samtidig* med dem begge, hver paa sit Bræt, saa at han vendte Ryggen til det ene Parti. Det lød noget ubegribeligt for de værdige Borgere; men han udførte det og gjorde dem begge Mat. At han med disse Begyndelser kunde naa frem til at blive Hovedfiguren i den danske Skakverden i Hovedstaden senere og berømt som Skakredaktør langt ud over Skandinavien, tænkte vi ikke paa den Gang. Hvormegen Ære og Glorie han senere har vundet i Udlandet, og hvilken Hjælp det blev ham til at knytte værdifulde Forbindelser og Venskaber paa sine Rejser fik jeg adskilligt siden at vide om.

Den vordende Aspirant.

Under *den italienske Frihedskrig* fik Anton os til ved fælles Sammenskud at holde et lille Skrift om Krigens Gang med Billeder af de

optrædende Monarker og Generaler. Vor Sympati var udelte for Fraskmændene og Italienerne, og vor Glæde over deres Sejre var derfor stor. Hans Begejstring for Krigerbedrifter var ogsaa Aarsag til, at vi efter hans Forslag skillingede sammen og forærede Niels »De tre Musketerer«. »D'artagnant« var i særlig Grad Antons Helt, og der var meget hos denne raadsnare, uforfærdede og uovervindelige Gascogner, der mindede om Anton selv. Da det mere og mere trak op til Krig mellem Tyskland og Danmark i Begyndelsen af »60-erne«, stod der en Dag i Aviserne en Meddelelse om, at Regeringen havde oprettet en Skole for vordende Officersaspiranter paa Frederiksberg Slot. Dertil kunde unge, dannede Værnepligtige melde sig. Det slog jo straks ned i Søren Anton. Hans Huslærergerning var allerede afsluttet, Vilhelm Buch var kommet til Søs, Holger og Emil paa Latin-skolen, og min lille Søster havde faaet Lærerinde. Anton gik da til Fader med sit nyvakte Haab om at naa sine BARNEDRØMMES Maal i »Officersstanden«.

Men hans Fordømmelse var jo kun ringe i Forhold til de Krav, den ny Skole stillede for Optagelsen. Hans Sprogkundskaber var saa godt som Nul, og Mathematik kendte han kun af Navn.

Det morede os tidt i ældre Aar at snakke om, at han havde foræret Moder en lille Bog oversat fra Tysk lige efter sin Tiltrædelse som Handelslærling, og i den Oversættelse havde han været saa uheldig at gengive Titelen »Osterejer« ved »Østriger« i Stedet for »Paaskeæg«. Fader og Onkel Christen i Vadum var begge bekendte Lærere fra »Efterslægten«, hvor de gik under Navnene »Danske Møller« og »Franske Møller«, og de imødekom gerne hans brændende Ønsker og tog selv fat paa at undervise ham samtidig med, at de sørgede for, at han fik Timer hos forskellige Adjunkter i Aalborg. Anton gik saa til Aalborg et Par Dage om Ugen og laa Natten over hos os fire Drengene derude. Vi var jo saa vante til at dele Sengeleje med vor gamle Kammerat og gjorde det med største Fornøjelse, selv om Sengen var saa smal, at man maatte *avertere* hinanden, hvis man ønskede at dreje sig. Hvor tidt har jeg ikke set Anton staa og spejde efter Hanen paa Budolfi Taarn fra vore Vinduer paa Nytorv ved Hassings Plads, for at forvise sig om, at han var skarpsynet nok for den kommende »Felttjeneste«. Onsdag Morgen, naar Vagten trak

op med Fanen under fuld Musik, mens Bataillonon stod opstillet paa Torvet for at drage ud paa Øvelser, var Anton aldrig til at holde i Sengen, skønt det var grumme tidligt efter *vore Begreber*, som var vante til, ovenpaa Lektielæsningen til 11 à 12 foregaaende Aften, at nyde Morgensøvnen til sidste Minut før Skolegangen. Det saa kosteligt ud at se ham i bar Skjorte springe over Sengekammeraten og snige sig til Vinduet for, uset, at fryde sit Øje ved den gamle forrevne Batallionsfane, hvorunder han selv siden skulde øve sit Livs Heltedaad, og ved de blanke Vaaben, som han skulde lære at bruge saa vel.

Jeg mindes fra den Tid som et karakteristisk Træk for hans Ihærdighed, at han foreslog mig, som da skulde op til første Del af Artium, at vi skulde gennemgaa forskellige Lande i Geografien paa Kortet og saa prøve, hvem der kunde faa den anden til at give tabt ved Beskrivelsen af, hvor den By laa, hvis Navn den anden opgav.

Det lykkedes da ogsaa Anton at bestaa Optagelsesprøven til Aspirantskolen, og hvad mere var, efter Uddannelsen at blive udskrevet som Nr. 2 af hele det store Hold. Han skrev et Afskedsdigt til mig, maaske det eneste, Søren Anton har skrevet. Jeg mindes endnu deraf kun de karakteristiske Strofer, som i lige Grad viser, at han *ikke* var »Digter« og at han med hele sin Sjæl var den unge »Officersaspirant«:

Tag du kun fat med Pen og Bog.
Jeg spænder om mit Bælte!
Vi vil ej være Pilte,
nej vi vil være Helte! —

Endnu maa jeg kun omtalte Antons Rytterfærdighed. Det havde været en yndet Sport for alle os Drengene i Sulsted at faa Lov til at ride Hestene til Vands. Vi begyndte med at »sidde foran« hos Karlene, naar de adstadig lod Hestene gaa fra Marken, men snart besørgede vi det alene.

Og nu fik Hestene Saganavne: »Grane«, »Skømning« o. s. v., og det blev en hel Kavalkade, naar vi paa usadlede Heste lod det staa ned over Baarene i strakt Galop. Der blev lagt et Par unge Plage til paa Præstegaarden, og navnlig den ene var fyrig og vild, før den blev tilredet. Det paatog Anton sig at gøre, og det lykkedes ham ogsaa.

Naar han siden overraskede sine Løjtnantkammerater ved som ung Adjudant foran Danevirke at lade sin Hest uforfærdet søge den korteste Vej midt i Slaget, hvor Kuglerne peb fra begge Hæres Skytte-linier, for at bringe Bud fra den ene Fløj til den anden, og han tvang sin raske Hest over Grøfter og Hegn, uden at den mukkede, saa var det den modnede Frugt fra hans Ryttermod i Sulsted-Tiden.

Med den unge »Officersaspirant« ender »Sulstedminderne« om *Anton Sørensen*.

Aalborg Bispegaard, Julen 1911.

sign. *Christen Møller*.

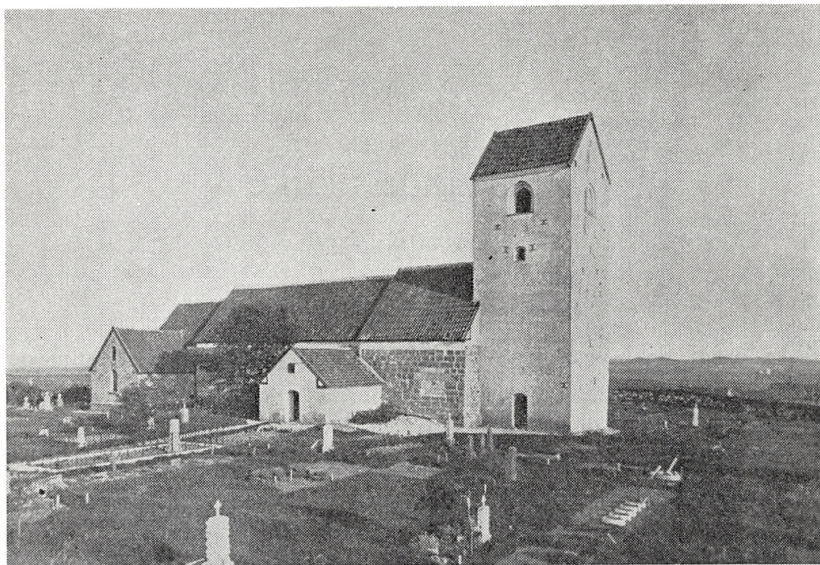
Nr. Tranders kirke

Af Svend B. Olesen

På et af de højeste punkter af den ældgamle Trandersholm og nogenlunde midt på den står en af Nordjyllands største og mest gådefulde kirkebygninger og skuer ud over store dele af Himmerland og Vendsyssel. Selv ses den fra Kattegat i øst til Næsborg i vest. Men allerede forud for kirkens tid må det formodes, at der har været et helligsted på bakkedraget vest for Nr. Tranders.

En undersøgelse af kirkens omgivelser kan give interessante oplysninger om dette forhold. Dens centrale placering kan iagttages på Videnskabernes Selskabs kort fra 1793. Det undgår ikke opmærksomheden, at seks veje udstråler fra kirken mod hver sit verdenshjørne. En af disse er nu helt borte. Den førte over Lejbjerg, Gug og Dall til hovedvej 10 ved Bonderup og videre til den gamle Viborgvej. Sydpå gik en anden færdselsåre, der stødte til den gamle Aalborg-Mariager kongevej. Visse ting tyder på, at den oprindelig var den nordligste del af denne nu også forsvundne vej. Mod øst førte en vej til den rige Gudumholm og egnen øst derfor. De øvrige veje var af mere lokal art. Dog gav vejen til Ø. Uttrup forbindelse til Vendsyssel over Laden færgested og vestvejen forbindelse til Aalborg.

Vejknudepunkter opstår ikke tilfældigt. Her på stedet har det sikkert fra de hedenske tider været et helligsted, der har trukket folk og dermed vejene til sig. Trandersholmen har været beboet i alle tidsafsnit af oldtiden. Fra romersk jernalder kendes begravelser i kirkegårdens umiddelbare nærhed¹⁾. På kirkegården ligger i det nordvestlige hjørne en meget stor, fladtoppet høj, som lige netop er kommet inden for stendiget. For at opnå dette var det nødvendigt at lade kirkegården strække sig usædvanligt langt mod nord. Kun en trediedel af

Kirken set fra nordvest før tårnets ombygning i 1896.

(Nationalmuseet fot.)

den ligger syd for kirken. Når man betænker, hvilken uvilje folk i ældre tid havde mod at blive begravet nord for kirkerne, kan der vist kun gives én forklaring. Højen skulle med ind på den kristenviede jord. Den skulle berøves den hedenske menighed.

Der går adskillige sagn om den høj. Her skal Guldharald være begravet i vikingetid. En anden overlevering siger, at den gemmer nogle af Margrethe Sprænghest's krigere. En tredie taler om dronning Margrethes. Også landsknægte fra svenskekrigenes dage skal her have fundet deres sidste hvilested.

Sandheden er jo nok, at højen slet ikke er nogen gravhøj, men en kulthøj, en scene, hvorpå hedenske, religiøse optrin har fundet sted. Tilskuerne må man så tænke sig placeret rundt om højen.

Den gamle helligkilde på bakkeskråningen over mod Ø. Sundby har det derimod ikke været muligt at få »inden for murene«. Den blev i stedet for indviet til en kristen helgen. Så kunne den for øvrigt fortsætte sin funktion som helbredelseskilde og blev da også flittigt benyttet. Så sent som sankthansaften 1804 var der forsamlet »mange

gebrækkelige mennesker ved kilden på Tranders bakke for at søge lægedom²).«

I den smukke dal neden for kilden går ved nattetide en hovedløs so og spøger, medens den trebenede helhest humper omkring på kirkegården og driver sit lige så famøse spil dér. Hvorfor nu netop en gris og en hest? Jo, det var de sædvanlige offerdyr ved de hedenske fester. Ved de store blotgilder åd man sig mæt i heste- og svinekød og drak mjød og hesteblood, til man i hellig beruselse gik under bordet i Thors og Frøjs navn. Disse offerdyr kunne kristendommen ikke godtage. De blev symboler på hedenskabet, og kun ved nattetid tør de lade sig se på det gamle helligsted.

Alle disse ting synes at godtgøre, at højderne vest for Nr. Tranders allerede i den hedenske tid har rummet en helligdom.

Sættes kristendommens sejr på egnen til ca. år 1000, er det nok ikke meget forkert, men den nuværende kirke kan tidligst være bygget 1150, vel endda snarere et par årtier senere. I de mellemliggende 150-175 år har stedet næppe ligget øde hen. Det går vel an at mene, at en trækirke har dannet mellemlid mellem hedensk hov og kristen stenkirke. Forholdet er aldrig undersøgt. I 1929 blev kirkens gulv sænket, og der fandtes rester af et stenpikket gulv, men nogen tilbunds gående undersøgelse blev ikke foretaget og bliver det måske aldrig.

Gådefuldt er det også, hvorfor der netop her blev opført en stenkirke af så stort format og med så rig en grundplan som kun få steder i landet. Kirkens oprindelige dele er alle opført af fint tilhuggede granitkvadre. Det gælder apsis, kor, skib og det store vesttårn, hvoraf kun den nederste del er bevaret. Materialet er sædvanligt for romansk kirkebyggeri, men kirkens udformning er bemærkelsesværdig. Hvem har kunnet magte så stor en opgave, og hvem har formået at skaffe de dygtige bygmestre, der nødvendigvis må have arbejdet her?

Svaret på disse spørgsmål må nok blive: kongen. Af Valdemar Sejrs jordebog ses det, at han ejede gods i Tranders³). Senere — i 1406 — generhvervede dronning Margrethe det meste af bøndergodset i Nr. Tranders sogn, der i de urolige tider i 1300 årene var kommet i adelig eje⁴). Kongerne har muligvis i de ældste tider været eneejere

af hele Trandersholmen. Senere var de i al fald største godsbesiddere. Der er da en vis sandsynlighed for, at Valdemar den Store er kirkens bygherre.

Til kirken lå i ældre tid et meget stort jordegods. I 1664 således ca. 60 tdr. hartkorn fordelt i de tre byer i sognet, men med hovedparten i Nr. Tranders, hvor også præstegården lå⁵).

Om dette gods eller dele deraf oprindeligt har hørt til den hedenske helligdom, eller det af kongen er henlagt til den nyopførte kirke, kan ikke med sikkerhed siges; men det er påfaldende, at der langt tilbage i tiden fandtes en meget stor gård i Nr. Tranders, der hed Solgård⁶). Derimod er det givet, at kirken var usædvanlig rig, og det alene kan måske forklare det store romanske byggeri. Til dette er der gået en umådelig mængde granitsten, men mon ikke adskillige af disse har været på pladsen i form af stensatte grave fra vikingetiden? Hvor på Trandersholmen har ellers den tids mennesker gravsat deres døde? En stor part af det kæmpearbejde, det har været at samle sten til det store romanske kirkebyggeri landet over, er nok udført af hedenske bønder i vikingetid!

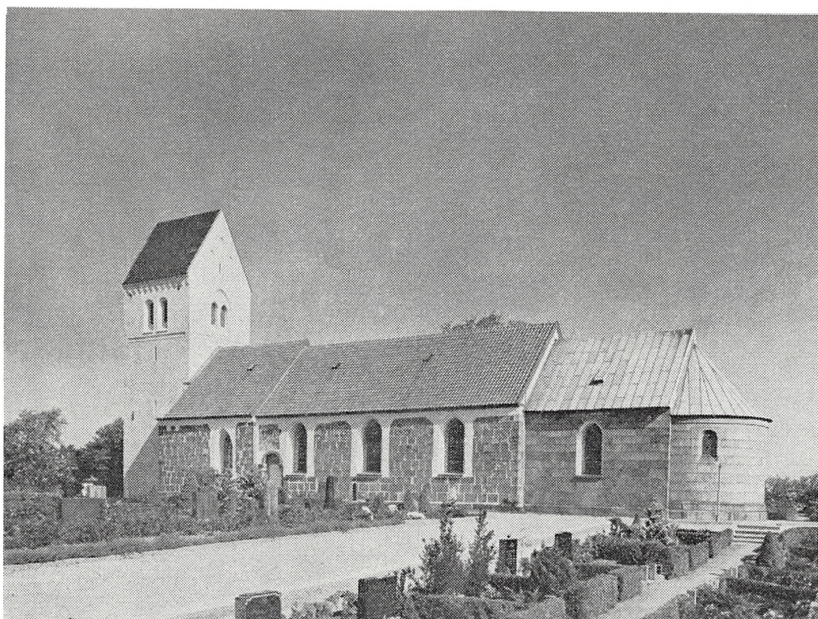
Kirkebygningens ydre.

Som kirken står i dag, er den resultat af skiftende tiders stilperioder og mange slægters medvirken. Netop derfor er den et charmerende bygningsværk, som har meget at fortælle dem, der vil give sig tid til at se og fordybe sig i tingene.

De ældste dele røber sig tydeligt ved materialet, granitten. Det er den romanske stils bidrag: Apsis, kor, skib og underdelen af det oprindelige vesttårn.

Her som overalt ved romansk kirkebyggeri er man begyndt fra øst med apsis og kor, Guds og præstens huse. Apsis hviler på en smuk dobbeltsokkel og har øverst en profileret gesims. I sin nuværende skikkelse er den omsat med anvendelse af nogle nye sten. Den har to rundbuede vinduer, som nok ikke er oprindelige.

Koret hviler på en simpel skråkantsokkel og har mod syd et stort, moderne spidsbuet vindue. Ligesom apsis er korets ydermur omsat i 1890'erne⁷).

Kirken set fra sydøst 1966.

(H. Clausen fot.)

Skibet, menighedens hus, har som koret en sokkel med skråkant. I en af sokkelstenene på sydsiden er hugget et skaktavlmønster. Sådanne sten er ret almindelige i jyske granitkirker. Der knytter sig forskellige sagn til dem. Bedst kendt er det, der siger, at disse kirker har været bortspillet af en herremand i kortspil. Forklaringen er nok snarere den, at de er symboler på livet uden for kirkens mure, der er lunefuldt som et spil. Endnu en skaktavlet sten findes i kirkens syd-mur, hvor der tillige ses to stenhuggermærker, et cirkulært og et kvadratisk. Et tredie teformet findes på det gamle tårns sokkel.

Skibets nordmur står temmelig urørt og har bevaret to oprindelige vinduer. De er dog begge tilmuret. Sydmuren er derimod stærkt omsat og gennembrudt af tre store spidsbuede åbninger, hver med et mindre heldigt jernvindue. De blev indsat i 1842—1844⁸⁾, men afløste ikke de oprindelige. En overligger fra et af disse er gen-anvendt på et tidligere tidspunkt i kapellets østsokkel.

Ud over de to romanske vinduer har kirken sine to gamle indgangs-

Sydportalen.

(H. Clausen fot.)

portaler i behold. Den sydlige, mandsdøren, er tilmuret, men kvindedøren mod nord er intakt og fungerer som eneste adgang til kirkerummet.

Disse portaler er hver især flankeret af et par granitsøjler, hvis baser har lige afskårne hjørneklodser, og hvis terningkapitæler ligeledes er af viborgtype⁹). De er de eneste bevarede søjleportaler i Himmerland. Kapitælerne er dekoreret med en palmet omgivet af en perlebort. I sydportalens tympanon er udhugget et sct. gegorgskors, medens norddørens er glat. Bag disse søjler står i tre tilfælde karmsten i døråbningens fulde højde. De er alle hugget ud af en og samme sten, som må have haft en enorm størrelse¹⁰). Kun sydportalens vestkarm er opmuret af flere kvadre.

Portalernes placering helt i skibets vestende er ejendommelig. Såfremt de forskere har ret, der hævder, at det gamle vesttårn er nogle årtier yngre end den øvrige kirke, må portalerne være flyttet¹¹); thi de kan umuligt have siddet klods op ad vestmuren. Pudsigt nok er der i skibets mure tegn på, at en sådan flytning kan have fundet sted. På nordsiden øst for våbenhuset ses et stykke murværk, der ikke er muret i forbandt med de omgivne sten. Bredden af stykket svarer nøje til portalens. Er dens tympanon revnet ved flytningen? Også sydmuren viser svage spor af noget lignende, men her har den senere omsætning virket forstyrrende. Hvis denne gåde skal løses, må der en gennemgribende og kostbar undersøgelse til. Et er dog klart: Sidder portalerne på oprindeligt plads, er det romanske tårn bygget i takt med den øvrige kirke.

De bevarede rester af dette tårn er så absolut kirkens interessanteste del. I det ydre viser det sig ved en noget større bredde og højde end skibets og ved at hvile på en dobbeltsokkel noget forskellig fra den, der pryder apsis. Endelig er murene betydelig sværere end skibets. Vinduet på sydsiden er ikke oprindeligt ligeså lidt som det, der i 1890'erne blev helt muret til på nordsiden. Derimod har der fra vest været adgang gennem en nu tilmuret dør til det bevarede rum.

Som denne bygningsdel står i dag, er den kun en torso. Den har tidligere båret et tårn eller dog i det mindste været bestemt til at bære et sådant. Hvorledes det kan have set ud, ved ingen. Måske kan det have mindet om tårnet på He kirke i Vestjylland. Romanske

Nordportalen.

(H. Clausen fot.)

tårne på danske landsbykirker er sjældenheder. Flere har haft sådanne tårne, men har mistet dem. Vistnok fordi de som regel var for dårligt funderet og derfor vanskelige at vedligeholde. Lignende forhold har nok gjort sig gældende ved Nr. Tranders kirke, selvom andre teorier kunne være fristende at fremsætte.

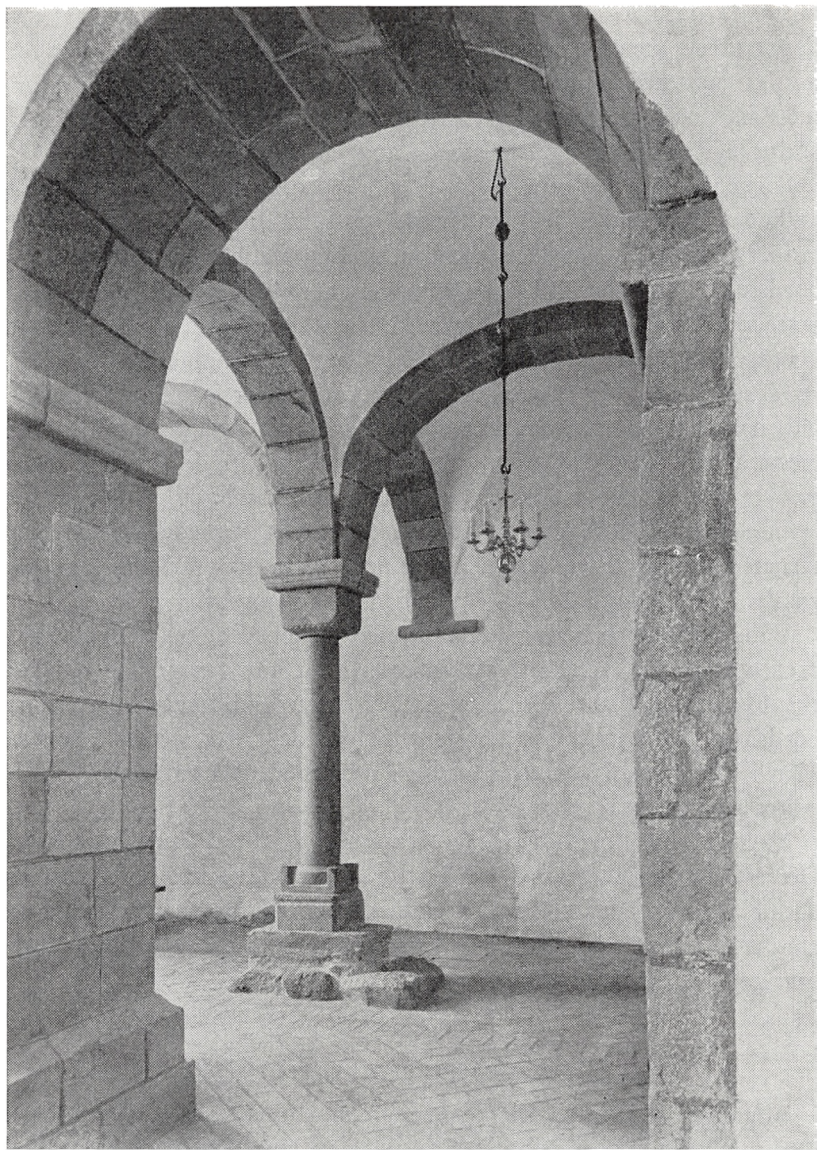
Kirkens yngre bygningsdele er alle opført af teglsten og hvidkalkede. Det gælder det nuværende vesttårn, hvis nederste parti er opført i sengotisk tid. Det ses bl. a. af den fladbuede døråbning på nordsiden. Årstallet 1777 på vestsiden henviser kun til en istandsættelse i Johannes Benzons ejertid. De årstal og initialer, der nævnes i Trap: Danmark, forsvandt i 1896. Dette år skulle tårnet restaureres, men inden de ansvarshavende myndigheder kunne nå at gribe ind, havde lokale håndværkere fjernet hele det øverste parti og det meste af sydsiden¹²). Der fandtes ingen tegning af de fjernede tårnpartier, så det kunne ikke genopføres i den gamle stil. I stedet for lavede arkitekt V. Ahlmann en ny tegning, som dannede grundlag for tårnets nuværende udseende, der langt fra er så markant som det gamle. Det kendes heldigvis fra et gammelt fotografi.

Våbenhuset er nok jævngammelt med tårnet. Indgangsdøren er ny, så den siger intet i denne forbindelse. Man kan fæstne sig ved det ejendommelige i, at våbenhuset findes foran kvindernes indgang på nordsiden. Modsat, hvad der er tilfældet de fleste steder i landet. Men i Himmerland og da navnlig i nærheden af Limfjorden er det en ret almindelig foreteelse¹³).

Yngst af samtlige bygninger er gravkapellet ved korets nordside. Det er nok lidt ældre end 1700 tallet, men måske har det afløst en middelalderlig sakristbygning. Sokkelen er af store, meterlange og ganske ens granitsten, som er tilført fra et granitbrud enten i Vest-sverige eller på Bornholm.

Kirkebygningens indre.

Adgangen til kirken sker gennem våbenhuset, der er overdækket med to gotiske krydshvælvinger, hvoraf den ene desværre skærer noget ned over den romanske søjleportals bueslag. Dørfløjen er ny, fra 1929. Straks man fra våbenhusets mørke træder ind i kirken, får

Forhallen set fra skibet. Orglet fjernet.

(H. Clausen fot.)

man indtryk af et stort, lyst og venligt rum; men gå først til højre. Her er kirkens ældste og interessanteste interiør. Det er underdelen af det gamle tårn. Det har bevaret meget af sit romanske præg og ejer en stemning, der kun forstyrres af det alt for dominerende orgel og det nye spidsbuede sydvindue. Rummet er næsten kvadratisk. Ud mod skibet åbner det sig med to rundbuede arkader, hvis buer hviler på en fælles fritstående midterpille med kvadratisk tværsnit. Til siderne hviler de på piller, der støtter mod ydermurene. Disses sokkelsten er dekoreret med udhuggede tolstave, medens midterpillen må nøjes med en hulet skrånkant. Hvor piller og buer støder sammen, findes smukke kragbånd med forskellig profilering. Det sydlige har et kors mage til det på sydportalens tympanon. Alt er udført i granit.

Midt i rummet står en markant og velproportioneret granitsøjle med base som portalernes. Den hviler på en plint med tolstave udhugget i kanten. Skaftets højde alene måler 169 cm. Søjlen afsluttes foroven af et ejendommeligt terningkapitæl med dobbeltskjolde. Enkelte forskere har i dette forhold villet spore engelsk indflydelse¹⁴). Men allerede V. Koch har i 1890'erne klart redegjort for, hvorfor dette ikke er tilfældet¹⁵). Kapitælets forbillede findes i Vesttyskland og er over Viborg kommet til Nr. Tranders. Søjlen bærer fire granitbuer, hvorved rummet deles op i fire mindre kvadrater, der hver dækkes af et romansk grathvælv. Disse er muret af kridtsten.

Gennem den tilmurede vestrør har der i romansk tid været adgang udefra til dette rum, der således må betragtes som en forhal. Den har nok mere tjent verdslige end kirkelige formål, kirkestævner og lignende. Fra 1320 kendes et eksempel på, at den har været benyttet af højtstående gejstlige i anledning af et vigtigt møde. Den 15. juni 1320 mødtes viborgbispens Petrus og abbed Boëtius fra Vitskøl i Nr. Tranders kirke. De havde forud aftalt at mødes et passende sted for at afgøre nogle stridigheder om gæsteri. De mødte begge op med anseligt følge, og der blev udfærdiget et brev om det forlig, der blev opnået.

Forhallen er en arkitektonisk sjældenhed. Kun én dansk kirke foruden Nr. Tranders ejer en forhal bygget efter det her benyttede princip. Det er Bejstrup kirke i Hanherred. Men den er langt fra så elegant udført.

Skibet og forballen set fra koret.

(H. Clausen fot.)

Af romanske enkeltheder i det indre er udover forhallen kun bevaret den store triumfbue eller korbue, der adskiller skibet fra koret. Som den står med sine forskelligfarvede granitkvadre, virker den både statelig og smuk. Dens to kragbånd er forskelligt profileret. Symmetri interesserede ikke de romanske stenmestre i alt for høj grad. I sydturen markerer en niche stedet, hvor mandsdøren er tilmuret.

Skib og kor er præget af de gotiske hvælv, der engang i 1400 tallet har erstattet det romanske bjælkeloft. I skibet er der tre krydshvælv. Det er den simpleste form for gotiske hvælv. Koret fik derimod et hvælv af mere kompliceret konstruktion, idet man ikke nøjedes med at mure ribber i et simpelt kryds, men føjede så mange til, at de dannede et mønster mindende om en stjerne. Koret, der i katolsk tid i højere grad end nu var kirkens fornemste rum, fik altså det fineste hvælv, man formåede at lave, et stjernehvælv.

Overhvælvningen i apsis er ikke oprindelig, men det er vanskeligt at bedømme dens alder.

Kalkmalerierne.

Allerede ved den store istandsættelse af kirken i 1929 blev det konstateret, at der fandtes kalkmalerier på hvælvene. Kun et enkelt — Sct. Jørgen — blev fremdraget. Vistnok fordi man fandt en større afdækning for kostbar. I 1963 blev det besluttet at foretage en nødvendig reparation af hvælvene, som derfor måtte befries for de mange kalklag, der i tidens løb var påført. Under dette arbejde fremkom flere malerier, og man fandt tiden inde til at bevare, hvad der lod sig redde. Arbejdet med restaureringen blev overdraget Nationalmuseets konservator, maleren Olaf Hellvik, som har æren af det smukke resultat, der er opnået.

Hvem der har malet disse billeder vides ikke, men det må være sket i sidste halvdel af 1400 tallet. De er alle udført af samme maler. Han røber sig tydeligt i de firkantede snipper, hvori de helliges klæder ender, og ved de fine, sarte farver, han anvender. Dog er måske malerierne i koret af en anden maler.

En gennemgang af de bevarede malerier kan passende begynde over kirkens indgangsdør. Her ses i hvælvets nordkappe to hellige mænd

Skibet og koret set fra forhallen.

(H. Clausen fot.)

Aron og Johannes.

(S. B. O. fot.)

stående på hver sin side af en stor dekorativ blomst, der viser frem mod renæssancen. Til venstre ypperstepræsten Aron og til højre apostelen Johannes. Aron er kendetegnet ved sin løvbærende mandelstav, Johannes ved bægeret med slangen. De holder begge en bog i den ene hånd og står tilsammen som symbol på den hellige skrift. Aron som det gamle testaments repræsentant, medens Johannes symboliserer det nye.

I den østlige hvælvingskappe er vist scenen, hvor Kristus piskes. Han står bunden til marterpælen, medens to bødler foretager piskningen. Den ene benytter en trehalet »kat« med jernpigge og rækker tunge ad Kristus. Hans sortsmudskede makker bruger et ris, som han svinger med kejten. På gjordbuens underside er malet to modstillede dyr, en løve og en grif.

Over vinduet mod syd ses et gådefuldt billede, hvoraf kun en del er bevaret. Det viser en kvinde læsende i en bog, som ligger opslået på en pult. Hun bærer glorie og hovedlin. Det karakteriserer hende

Kristus piskes.

(S. B. O. for.)

som hellig og gift. Følgelig kan hun ikke være Jomfru Maria i bebudelsesscenen. Snarere kunne man tænke på den svenske helgeninde og klosterstifter Birgitta. Den hellige Birgitta var af fornem slægt. Hun var gift og havde flere børn. Efter mandens død gik hun i kloster, men længtes i den første tid ofte efter børnenes og tidligere venners selskab¹⁶). Dyret, der på billedet står bag hende, kan opfattes som en djævel, idet de streger, der udgår fra dets hoved og ryg, kan være rester af horn og vinger. Denne djævel hvisker hende søde, lokkende ord i øret for at friste hende til at vende tilbage til den syndige verden.

Den sidste kappe i dette hvælv har kirkens bedst bevarede malerier. De forestiller de tre helgener Sct. Katarina, Sct. Nicolaus og Sct. Laurentius.

Sct. Katarina var af kongelig æt, derfor bærer hun krone. Hun levede omkring år 300 i Alexandria, hvor hun antog kristendommen. Kejser Maximian syntes godt om hende og ønskede, at hun skulle

Sct. Katharina, Sct. Nicolaus og Sct. Laurentius.

(S. B. O. fot.)

afsværge sin tro. Han sendte derfor halvtredsindstyve lærde til hende for, at de skulle overbevise hende. Hun stod fast på sit og omvendte i stedet de lærde mænd til troen på Kristus. Kejseren blev rasende, lod dem brænde og bød, at Katarina skulle martres på en maskine med fire store hjul. Netop som det skulle foregå, slog lynet ned og splintrede torturinstrumentet. Kejserens vrede steg yderligere, og han lod hende henrette med sværd. Således led hun martyrdøden. Manden, hun træder på, er enten den overvundne kejser eller en af bødlerne. Det er svært at afgøre, om hovedprydelsen er resterne af en kejserkrone eller af en bøddelhat. Hjulet og sværdet, hun bærer, henviser til hendes martyrdød. Hendes helgendag er den 25. november.

Ved Katarinas side står Sct. Nicolaus med bispehue og stav. Han var biskop i Myra omkring 350 og de søfarendes helgen. Det er ham, der er Sct. Claus, julemanden. Om ham er der bevaret en lang række legender. Her i kirken fortælles den om den gerrige og pengegriske kromand, der myrdede tre unge, vejfarende mænd med en økse, medens de sov i en af herbergets senge. Senere huggede han dem i små

Maria i solgissel.

(S. B. O. fot.)

stykker og lod dem koge i en stor gryde. Ikke desto mindre lykkedes det Nicolaus ved Guds hjælp at genoplive dem. På billedet ses kromanen med hævet økse og ungersvendene i en »tre i en seng« med et fint ornamenteret tæppe. De har mærker i panden efter øksehuggene. Sct. Nicolaus hæver den højre hånd til velsignelse. Han kalder dem til live. Hele historien er på ægte middelaldervis fortalt i ét billede. Sct. Nicolaus helgendag er den 6. december.

Den tredie helgen i denne gruppe er Sct. Laurentius. Han levede i Rom i det tredie århundrede og var diakon og skatmester hos pave Sixtus II. Da denne døde under en kristenforfølgelse, græd Laurentius bitre tårer. Selv led han martyrdøden ved at blive stegt levende på en rist. Derfor står han med den i hånden. Hans helgendag er den 10. august. De mange stjernesked omkring denne dato kaldes Laurentii tårer.

Både Nicolaus og Laurentius har en malet firkant på tøjet. Det kan forestille martyrkloeder, tunge træstykker, der ved hvert skridt slog

*Sct. Jørgen
dræber dragen.*

(S. B. O. fot.)

hårdt mod skinnebenene, eller tablion, perle- og guldbroderi. Midterhvælvet har ikke så mange bevarede billeder som det vestlige. Til gengæld rummer det de morsomste og det mest følelsesbetonede. Det sidste ses øverst i vestkappen og viser en lille, men meget elegant madonnaframstilling. Maria står i solgisselen, stråleglansen, trædende på halvmånen, der her vender ansigtet nedad. Maria bærer krone som himmeldronning. På venstre arm bærer hun barnet, der har korsglorie, og i højre hånd holder hun et æble. Til hver side ses en knælende engel, som med meget sigende håndbevægelser tilbeder moder og barn.

Restaureringen af dette billede er en enestående bedrift. Kalkpudset var her løsnet fra murværket og måtte stykke for stykke fæstnes med indsprøjtet lim.

Den spedalske tigger.

(S. B. O. fot.)

Over vinduet mod syd står Sct. Jørgen i kamp med dragen. Almindeligvis er han til hest, sådan som den syd fra kommende version af legenden fremstiller ham. Her har vi den engelske opfattelse, der ofte viser ham til fods og kalder ham Georg. Han er iført middelalderlig rustning med opslået visir og i færd med at gennembore dragen med sin lange lanse. Legendens om hans kamp med dragen er næppe historisk, men må opfattes som et symbol på kristendommens sejr over hedenskabet.

Til højre for Sct. Jørgen ses en krøbling med krykke og en kande i hånden. Hans ansigtstræk er delvis gået tabt, så man har indtryk af at stå over for en blind tigger, men han er nok snarere en spedalsk, siden han optræder i selskab med Sct. Jørgen. Han var jo de spedalskes helgen, til hvem alle spedalskeshospitaler — Sct. Jørgensgårde — var indviet. På disse hospitaler, der fandtes uden for snart sagt hver købstad i Danmark, holdtes de spedalske isolerede fra omverdenen. Sct. Jørgens helgendag er den 23. april.

I hvælvets nordøstlige kappeflig er malet en mærkelig person. Vel nærmest en nar. Et af de firkantede ventilationshuller er anvendt som narrens mund. Med pegefingrene vider han den ud. En gestus, der skal vise, at han rækker tunge. Han knæler iført spidse sko samt kjortel med bælte og knapper. Den flade baret, han bærer på hovedet, viser i modsætning til skoene frem mod renæssancen. Over narren var der svage spor af Sct. Gertrud, men hende var glansen i den grad gået af, at hun ikke kunne reddes.

I skibets østligste hvælv er der slet ingen malerier bevaret, kun et par svage rester af en indskrift skimtes. Alt andet var ødelagt ved tidligere istandsættelser af dette hvælv.

Tilbage er derefter kun korets stjernehvælv, hvis mange ribber gør det mindre egnet til billedfremstilling. Kun i to af felterne findes der malerier. Over altertavlen en korsfæstelsesscene, der på gotisk vis fremstiller den lidende Kristus. Ved korset står som tradionen byder Maria og Johannes. Det er et mærkeligt billede. Kristus har store stirrende øjne og er korsfæstet med kæmpenagler. Billedets kontur er trukket stærkt op. Kunstneren har været klar over, at der skulle stærke midler til, for at billedet kunne virke trods det beskedne format.

Modsat dette billede over korbuen ses en biskop med bispehue på hovedet og stav i venstre hånd. Den højre hæver han til velsignelse, og da han ikke er kendetegnet ved andre attributter, er det utvivlsomt atter Sct. Nicolaus, den gamle maler har fremtryllet. Det kan ikke undre, når man betænker, at Nr. Tranders kirke gennem tiderne tjente som sømærke for de skibe, der søgte ind i Limfjorden. Kirken har sikkert været indviet til denne de søfarendes helgen. Derfor findes hans billede to gange, og i begge tilfælde på fremtrædende pladser i kor og skib.

Over korvinduet og over døren til gravkapellet var der spor af to dekorative træer, som det ikke var muligt at bevare. De mange ribber i stjernehvælvet er smukt og varieret dekoreret med skråbånd, ranker og blomsterrosetter.

Den store skare af middelalderlige kalkmalere var kunstnere, for de levede intensivt med i det, de gennem deres billeder fortalte den undrende menighed, og Trandersmaleren hører ikke til bagtroppen af denne skare.

Menighedsrådet fortjener en meget stor tak, fordi det gav kirken denne billedskat tilbage.

Inventaret.

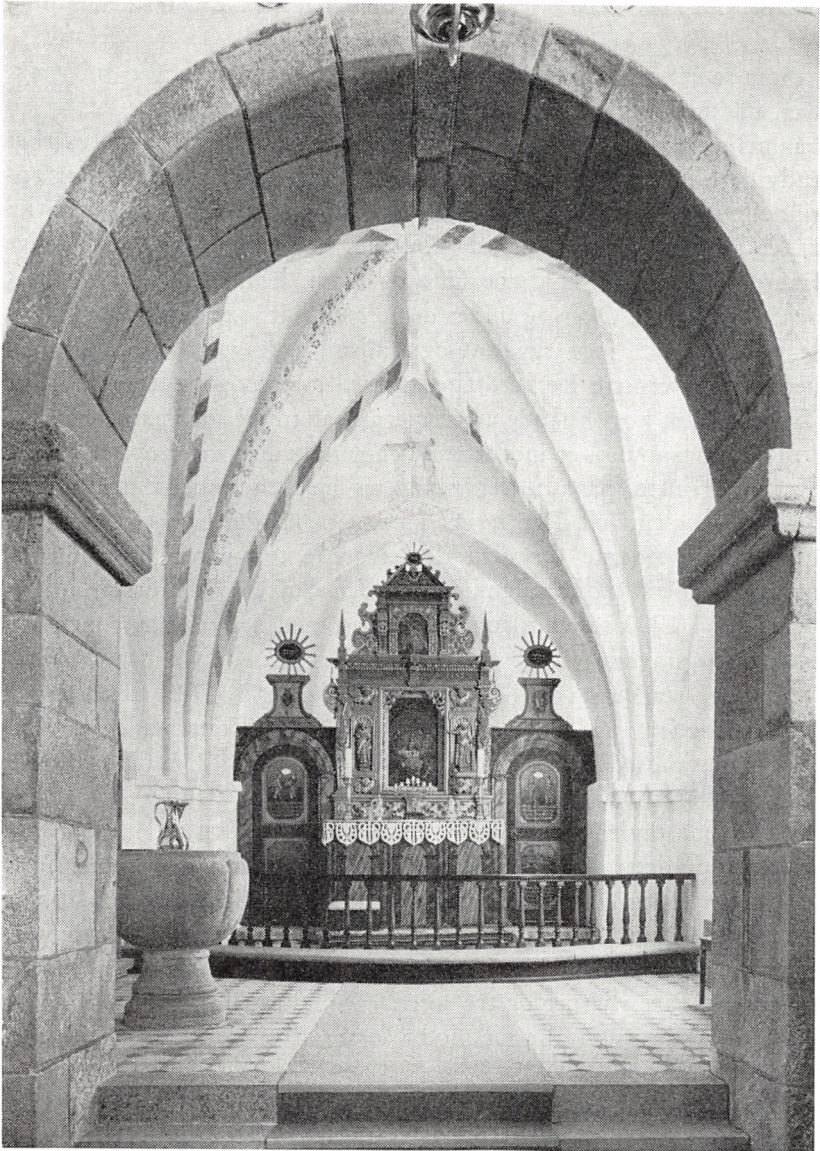
I så godt som alle vore gamle landsbykirker findes et rigt og varieret inventar, anskaffet i det lange tidsrum, i hvilket de har eksisteret. Derfor ejer de ting, der repræsenterer så at sige alle stilperioder lige fra romansk tid til nutiden.

På dette punkt adskiller Nr. Tranders kirke sig ikke fra flertallet. Inventaret kan dog ikke i samme grad som bygningen siges at være enestående. Det hæver sig end ikke over gennemsnittet, men derfor er det ikke dårligt.

Alterpartiet.

Under apsisbuen står alterbordet. Frontsiden har tre rundbuede blindarkader i renæssancestil. Bemalingen, sort og grå marmorering, er yngre svarende til hele alterpartiets¹⁷⁾.

På alterbordets bagkant er opbygget en renæssancetavle. Den er et aalborgarbejde fra midten af 1620'erne. Det stemmer godt med, at en

Alterpartiet set gennem korbuen.

(H. Clausen fot.)

latinsk indskrift i 1637 er skåret i dens bagside. En løbedegns tidsfordriv¹⁸).

Som renæssancearbejde betragtet er tavlen et meget enkel snitværk. Den har malerier i såvel storfeltet som i topfeltet. Storfeltets er en temmelig naiv og dårligt malet gengivelse af nadveren. Det virker endvidere stærkt sammentrængt i det smalle felt; men da det er oprindeligt, bør det absolut bevares. (Fra 1858 til 1929 var det erstattet af et simpelt trækors.) Nadverbilledet flankeres af to kvindelige figurer. Det er nok dyderne Håb og Kærlighed, men de har mistet deres kendetegn. Over og under dem er udskårne englehoveder. Tavlen hovedgesims med æggestav og tandsnit bæres yderst af to kvindeshermer. Til venstre Retfærdigheden med sværd og vægt og til højre Troen med et kors i hånden. Hermerne har tillige løvemasker.

Topfeltets maleri er indfattet af en rundbue og viser opstandelsen. Tavlen afsluttes på ægte renæssancevis med en trekant, her med et bevinget englehoved. Den hviler på en gesims, der bæres af figurløse hermer. Til siderne for dem de bevarede topvinger. Storvingerne mangler. Yderst på hovedgesimsen er der slanke pyramidespir. Allerøverst er i 1700 tallet tilføjet en glorie med Jahves navn med hebraiske bogstaver.

Tavlen staffering er ikke den oprindelige. I 1929 fjernedes en overmaling fra 1858. Man søgte ikke helt ind til renæssancebemalingen, men standsede ved den staffering, tavlen fik i 1753, da apsis blev skilt fra koret med to dørpartier, et på hver side af alteret. Ved den lejlighed må tavlen storvinger være fjernet.

Ideen til dette dørarrangement er nok hentet i den gamle Frue kirke i Aalborg eller måske i Viborg. Dørkarmene bærer barokke, profilerede buer. Over disse er opsatser med Johannes Benzons og frues malede våbenskjolde. Hans ses til venstre. Det har en skaktavlet sparre samt tre stjerner og tre roser. Hendes er til højre. Det har tre morianhoveder, som alle ser mod venstre. Øverst findes glories som altertavlen.

Dørfløjene har fyldninger med pietistiske allegorier og vers malet af viborgmaleren Mogens Chr. Thrane i 1753¹⁹). Andre steder har han givet bedre prøver på sin kunst. Om han også har digtet versene, er nok tvivlsomt. De kunne snarere tilskrives den ivrige pietist Peder

Hovedstrup, som var sognepræst ved Vor Frue kirke i Aalborg og Nr. Tranders kirke fra 1739 til 1758.

Norddørens vers:

Min søde Frelser Hierte Ven
Kom dog og lad os Vandre Hen
i Eenrom her at talles Ved
Min Siæl til Himmels Fryd og Fred.

Nei Milde gud ieg Troer og Veed
Du ikke er men synes Vreed
Lad mig dit bliide Ansigt see
Saa lindres ald min Sorig og Vee.

Syddørens vers:

Min søde brudgom du er min
Min Fryd er det at ieg er din
Naar ieg i Troen elsker dig
Saa veed ieg at du elsker mig.

O Fromme gud staa mig dog bi
Paa hver en vildsom vei og sti
Saa skal ieg dog til Maalet naa
og ærens Krands omsider faa.

Versene hentyder til, at apsisrummet blev benyttet til skriftestol.

Altersranken er fra 1858, medens det smukke tæppe er ganske nyt. Det er syet af en kreds af sognets damer. Motiverne er hentet fra byzantinske mosaikker i Ravenna.

Altersølv og alterstager.

Alterkalkens fod har seks tunger, og skaftet er derfor sekskantet. Knoppen har lige så mange rudebosses med bogstaverne I.H.E.S.V.S. Det fint formede bæger er rundbundet med lodrette vægge. Under foden er indstempelt et mestermærke, et hjerte med bogstaverne I. K. S., der står for Jens Kiøldsen Sommerfeldt. Han var mester i Aalborg fra 1726 til 1767. Endvidere er der en indprikket indskrift:

»Kalken med Patellen (sic) wog 48 lod 2 qt.« På en af fodens tunger er graveret en krone. Under den to våbenskjolde og initialerne I. B. og F. S. W. samt årstallet 1758. Våbenmærkerne og initialerne står for Johannes Benzon og Friderica Sophia With.

Patenen eller disken er ligeledes lavet af Jens Kielsen Sommerfeldt og givet af samme ægtepar, som gav kalken. Diskens eneste udsmykning er et cirkelkors. Både kalk og disk har rester af forgyldning.

Til altersølvet hører også en meget smuk cirkelrund oblatæske. Under bunden i centrum er indstempet mestermærket B. L. Det er mester i Aalborg Børge Mathiasen Lemmick. Han virkede fra 1677 til 1694. Under bunden står endvidere W. 9½ Lod. Låget har denne indskrift:

Anno 1686 den 4. Oktober er denne Eske
til Nør Tranders Kirche confeceret.

På den lodrette side findes to indskrifter:

Denne Eske er gifvet til Kirchen af Her
Hans Jørgensøn Mørck Medtiener i Ordet
til St. Maria Kirche i Aalborg og Synder
og Norder Tranders Menighed. Gud til
Ære og hans Kirche til prydelse.
Anno et dic ut supra.

Joh. VI. 51.

Jeg er det Brød, som lefver, som kom ned af Himmelen.
Om nogen æder af dette Brød, han skal lefve til
Evighed, men og dit Brød, som jeg vil gifve er mit
Kiød, hvilket jeg vil gifve for Verdens Lif.

Hans Jørgensen Mørck var født 1656 og blev sognekapellan til Aalborg Vor Frue kirke i 1685. Han døde 1687. Wiberg kalder ham en lærd pedant, hvad indskrifterne nok kunne tyde på²⁰).

Af langt nyere dato er de to vinkander af sølv, som kirken ejer. Den ældste er fra 1923. Den har følgende indskrift på foden: »Nørre Tranders Kirke 1923«. Den anden er kun fem år yngre og bærer under foden denne indskrift: »Til Minde om Sognefoged, Gaardejer

Døbefonten.

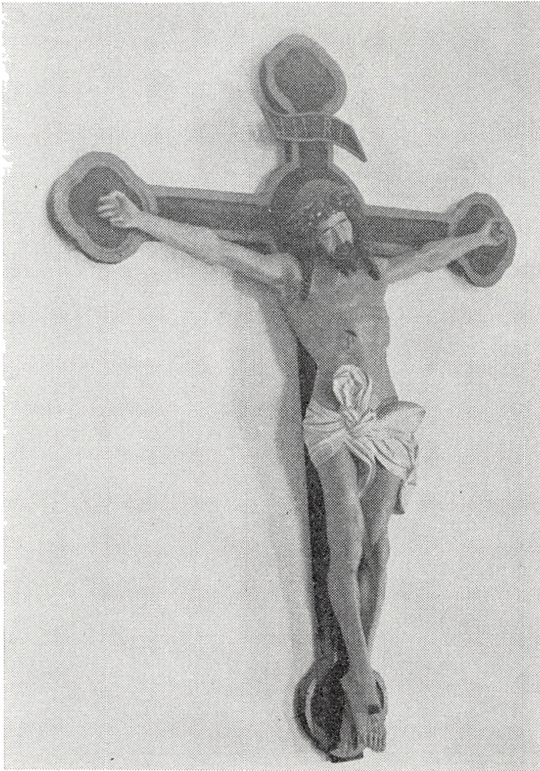
(H. Clausen fot.)

Johannes Jensen. F. i Øster Sundby 25.-12.-1860. D. i Hasseris 17.-4.-1928.« Kanden er givet af hans enke Karoline født Sørensen, Johannes Jensen var sidste ejer af en nu forsvunden gård i Ø. Sundby, hvor hans forfædre i lige linje havde boet siden 1766.

På alteret står desuden et par svære 1700 tals malmstager uden indskrift. Af ny dato er derimod den syvarmede lysestage.

Døbefonten.

Kirkens døbefont står nu til venstre i koret. Dens oprindelige plads var i skibets vestende ved forhallens pille, straks inden for indgangsdøren. Men her som i hovedparten af danske kirker er den på et eller andet tidspunkt efter reformationen flyttet op i koret. I katolsk tid havde menigheden jo ikke adgang til dette. Fonten er

Korbuekrucifikset.

(S. Juel Jensen fot.)

romansk og dermed kirkens ældst bevarede inventarstykke. Den består af to sten, fod og kumme, og er 102 cm høj. Foden er rund med en smuk profilerings²¹). Kummen har en diameter af 82 cm og viser en påbegyndt dekoration af brede udhævede bukler. Kun to er færdighugget, medens en tredje er antydet. Resten af kummen er glathugget. Fonten har afløb midt i kummens bund gennem et hul, der fortsætter i foden. Derigennem kunne dåbsvandet ledes ned i kirkens grund. Det hellige viede vand måtte ikke benyttes til andre formål. Den ret statelige font hører til blandt de senromanske, hvilket harmonerer godt med kirkens noget sene karakter.

Det nu benyttede dåbsfad med tilhørende kande er i 1929 udført i malm af kobbersmedemester Kugelmann fra Vejgaard. Et ældre fad

af tin blev af det daværende menighedsråd foræret til den mangeårige førstelærer og kirkesanger Jens Plougmand, i hvis efterslægt det opbevares med pietet.

Gotiske træskærerarbejder.

Udover døbefonten findes der intet romansk inventar bevaret i kirken. Ligesom også gotikken er sparsomt repræsenteret. Dog findes korbuekrucifikset og to træskulpturer stadig. Krucifikset har nu sin plads på skibets nordvæg under skjoldbuen i det midterste hvælv. Dets oprindelige plads var, som navnet antyder, i korbuen²²). Man bemærker straks, at korstræ og kristusfigur ikke er samhørende. Korset er alt for lille. Kristi hænder og fødder når helt ud i de firpasformede korsender, der ellers er bestemt til at udfyldes med malede evangelistsymboler.

Kristus bærer tornekrone på det hældende hoved. Øjnene er lukket og munden åben. Brystkassen er stærkt hvælvet og lemmerne spændt stramt ud mellem naglerne. Fødderne er på gotisk vis fæstet med én nagle, og lændeklædet har fortil en voldsom knudesløjfe. Alt viser mod gotikkens sidste dage. Det er den døde Kristus, kunstneren har fremstillet, og det er nok en mand med tilknytning til den kendte billedskærer Claus Berg, der har skåret figuren²³). Claus Berg arbejdede i Odense i første fjerdedel af 1500 tallet. Han oplærte og beskæftigede mange svende. Efter hans død spredtes de ud over landet. Muligvis har en af dem bosat sig i Nordjylland og vel snarest i Aalborg, eftersom hans arbejder findes både nord og syd for Limfjorden.

Til de gotiske korbuekrucifikser hørte altid en skulptur af Maria og Johannes. Sådanne er også bevaret i Nr. Tranders kirke. De er blot ikke samtidige med krucifikset. Det er årsagen til, at de ikke er anbragt sammen med dette, men nu har deres plads i forhallen²⁴). De er ligesom krucifikset skåret i træ og bemalede. Maria, Jesu moder, holder med en elegant fingerstilling af højre hånd sammen på det draperede hovedklæde, medens hun med den venstre hånd samler den folderige kappe ved hoften. Johannes hæver sin højre hånd. Almindeligvis holder han den under kinden, som det kan iagttages på kalkmaleriet over altertavlen. Denne gestus skal udtrykke sorg. I venstre hånd bærer han en bog i posebind, hans evangelium.

Maria og Johannes.

(S. Juel Jensen fot.)

Ansigtstrækkene hos begge er stereotype og giver ikke udtryk for den bevægelse og sorg, som situationen ellers nok kunne give anledning til. De skal jo tænkes stående på hver sin side af den korsfæstede frelser.

Prædikestolen.

Op mod skibets sydmur ved det østligste vindue er prædikestolen anbragt. Det er i fuld overensstemmelse med Peder Paladii anvisning: Prædikestolen skal være opbygget ved den søndre side i kirken, over alle andre stole guds salige ord til hæder og ære, op til et vindue, sognepræsten til gode om vinteren, og besynderlig, når hans øjne de falme og dummes²⁵).

Prædikestolen er et af de inventarstykker, der holdt deres indtog i kirken ved reformationen. Helt så gammel er den nuværende ikke. Nogle vil endogså mene, at den først er foræret kirken af Johannes

Benzon i 1753. Det er vist en misforståelse. Johannes Benzon satte sit og fruens våbenmærker på alt det nye, de gav til kirken, medens han undlod det ved de ting, der kun blev moderniseret. Prædikestolen hører til den sidste gruppe. Den er vist oprindelig en renaissancestol. Hele dens opbygning, dens arkitektur vidner om det. De fremspringende hjørner med de korintiske søjler og de rundbuede nicher taler samme sprog. Derimod er decorationen barok, og det er alt sammen påsat, ikke udskåret i stolens træværk. Kort sagt modernisering anno 1753.

I de fem nicher står udskårne træfigurer. Det er Kristus — Salvator Mundi — og de fire evangelister: Matthæus, Markus, Lukas og Johannes. Det er ikke den store kunst og da slet ikke for Johannes' vedkommende. Han er yderst primitivt og ubehjælpsomt skåret. Men hvor meget kan man forlange, når en landsbysmed får til opgave at lave en træskulptur? Smeden var fra Ø. Sundby. Hvornår og hvordan den oprindelige Johannes er bortkommet, vides ikke. De andre figurer er sandsynligvis fra moderniseringen i 1753. Til prædikestolen hører en ottekantet lydhimmel med helligåndsdue i centrum. Langs kanten foroven findes barokt snitværk i stil med stolens. Stafseringen er fra 1930. Bundfarven er grå og søjlernes skafter sorte. Kapitæler, baser og alt snitværk samt de fem skulpturer er forgyldt.

Stolestaderne.

Stolestaderne er alle fra 1930. Gavlene er lige afsluttet og dekoreret med rosetter i fire forskellige udførelser. De to øverste på nord-siden har henholdsvis Chr. X's monogram og årstallet 1930, medens de to tilsvarende på sydsiden har en alterkalk og en kirkeklokke.

Kirkens skiftende orgler.

For mindre end hundrede år siden var orgler en sjældenhed i danske landsbykirker. Det er derfor bemærkelsesværdigt, at Nr. Tranders kirke allerede fik sit første orgel i 1755. Det blev skænket af Johannes Benzon og opstillet på et pulpitur i skibets vestende den 13. juli 1755. Det kostede noget over 300 rdl.; men for disse mange penge fik kirken et anseligt og fint instrument. Herom oplyser Hoffmanns fundationer: Orgelet har ni stemmer, der alle er af metal.

Principal 4 Foed, Gedacht 8 Foed, Gedacht Fløyte eller Spits-Fløyte 4 Foed, Qvinta 3 Foed, Oktav 2 Foed, Spets Fløyte 2 Foed, Sin Fløyte 2 $\frac{1}{2}$ Foed, Mixtur 3 Fach, Sexqvaltera 2 Fag, foruden 2 Cimble Stierner med Klokke, Tremulanter og Ventil. Og er Værket i Facaden eller Fordeel 5 $\frac{1}{4}$ Allen høj og 5 Allen breed, spiller ved den høyre Side med fuld Oktav og Pedal og er forsynet med 3 Bælge.

Til orgelets vedligeholdelse gav Benzons desuden en kapital på 400 rdl. Endelig skulle der hvert år udredes 4 tdr. byg af Sohngaards-holm som løn til en organist²⁶). I 1796 skænkede hans svigerinde Caspara Hermine Braëm yderligere 400 rdl. til dets vedligeholdelse²⁷). Men trods disse betydelige legater blev orgelet i 1818 fjernet fra kirken. Om det skyldtes brøstfældighed, eller at der ingen organist kunne skaffes, oplyses der intet om.

Legaterne blev henlagt til skolevæsenet, dels til lærerlønnens forbedring og dels til indkøb af bøger til fattige skolebørn.

Orgelets videre skæbne er ikke kendt. Men på herregårdsmuseet Gammel Estrup står et smukt, grønmalet rokokoskab, som i museets katalog kaldes et orgelskab, og som opgives at stamme fra Visborggaard. Det første er rigtigt, men det sidste må være forkert; thi endnu ved 1920 stod det på Overgaard, Udbynedre sogn, Randers amt²⁸).

På Overgaard boede Johannes Benzons datter Albertine fra 1774 til 1828. Hun blev viet i Nr. Tranders kirke den 4. juni 1773 til Frederik von Arenstorff til Overgaard²⁹). Da nu det gamle orgelskab yderligere bærer Johannes Benzons og hustru Frederica Sophia de Withs våbenmærker i rokokoskjolde øverst på facaden, må det være tilladt at slutte, at vi her står over for skabet til det orgel, Nr. Tranders kirke fik i 1755. Der er intet mærkeligt i, at datteren erhvervede dette minde om sine forældre og vel også om sit bryllup 45 år tidligere. I 1818 havde hun været enke i 25 år. At hun har haft pietetsfølelse over for slægten ses bl. a. af, at hun på Overgaard har samlet portrætter af sine nærmeste. Der findes således de eneste kendte malerier af hendes forældre og af broderen Hans.

I 1904 fik kirken sit næste orgel, købt for opsparet kapital af Det Benzonske og Det Braëmske begravelseslegat. Det fik plads midt på skibets nordvæg, hvor det tog megen plads op og forstyrrede rumvirkningen; derfor blev det i 1929 flyttet til forhallen, hvor det stod

til 1952, da det blev afløst af et, som blev bygget i 1898 til kirken i Nørresundby. Medens det gjorde tjeneste dér, blev det ombygget i al fald to gange. I 1947 blev det solgt til Nr. Tranders, hvor det så efter en ny ombygning blev taget i brug i 1950³⁰). I foråret 1966 erklærede sagkundskaben, at orglet var kassabelt, hvorefter menighedsrådet vedtog at anskaffe et nyt, som får flere stemmer, men glædeligvis bliver det også mindre pladskrævende end det gamle. Det leveres af Troels Krohn i Hillerød.

Pulpiturerne.

Det gamle orgelpulpitur og et herskabspulpitur, der ligeledes var opsat af Johannes Benzon, blev fjernet ved restaureringen af forhallen i 1892. Hvorledes herskabspulpituret har set ud, kan man måske få et indtryk af ved at betragte det pulpitur, som Benzon havde i Budolfi kirke, og som stadig er bevaret.

Lysekronerne.

I skibet hænger tre ottearmede malmkroner. Den nærmest koret bærer følgende indskrift: Denne Lysse Crone haver salig Cammerraad Tygo Thomessen og hans salige Frue Giedsche Blom, som hand døde indeværende Aar 1737, foræret til Nør Tranders Kirke.

Kronen i midterhvælvet har denne indskrift: Skænket til Nørre Tranders Kirke den 31.-10.-1922 af K. P. Hass og Hustru, Øster Sundby.

K. P. Hass var skræddermester dér.

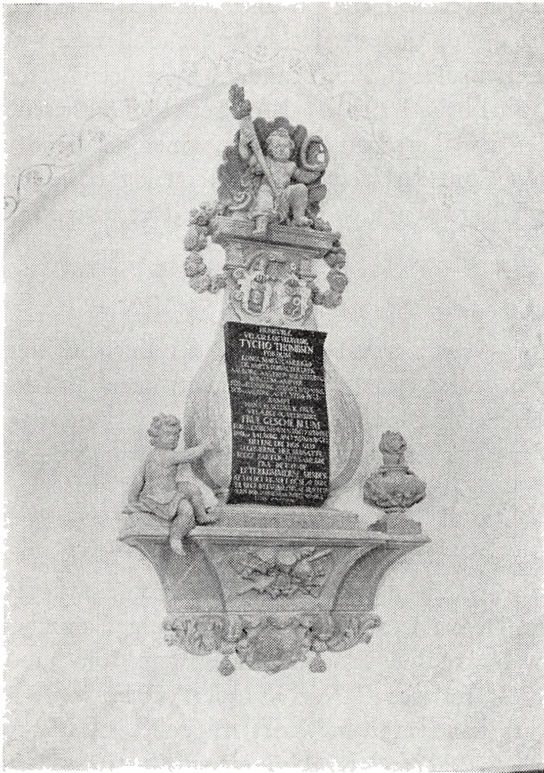
Den tredie krones indskrift lyder: Skænket, dels ved egen Gave, dels ved Indsamling, af Fru Pastorinde Thyra Barfoed 1913.

Thyra Barfoed var gift med kirkens sognepræst H. U. M. Barfoed.

De to små kroner i forhallen er anskaffet på kirkens bekostning.

Kirkeklokken.

Kirkens ældre klokke bar følgende indskrift: Alfa og omega. Du Gud og Menneske Herlighedens Konge Christus kom med Fred. Anno 1521. — Den revnede den 9. maj 1841, da der blev ringet til gudstjeneste. Den nye klokke blev brugt første gang ved gudstjenesten den 28. november 1841, som var første søndag i advent⁸). Også den

Tyge Thomsens epitafium.

(H. Clausen fot.)

har en indskrift, som lyder: Støbt af I. C. og H. Gamst Kiøbenhavn. Nørre Tranders Sogns Kirkeklokke Anno 1841.

Gravminder.

Med renæssancens interesse for det enkelte menneske og den deraf følgende selvhævdelse og egoisme blev det almindeligt, at velhavende mennesker opførte store gravkapeller og lod opsætte epitafier på kirkernes vægge til egen amindelse. Kirkerne tog med glæde imod denne skik. Den gav et velkomment tilskud til kirkernes ikke alt for gode økonomi efter reformationen. Skikken vedvarede gennem et par århundreder.

*Johannes Benzons
epitafium.*

(H. Clausen fot.)

I Nr. Tranders kirke findes et gravkapel og to sådanne epitafier. Det ældste lod amtsforvalter i Aalborg Thyge Thomsen opsætte på skibets nordvæg i 1723 samtidig med, at der blev indrettet et muret begravelsessted under kirkegulvet. Det er senere forstyrret af et varmekærk, der blev borttaget i 1929, da kirken fik elektrisk opvarmning.

Epitafiet er barokt og udført i grå sandsten. På en gesims sidder en lille putto*) og peger på tavlens indskrift, der er i guld på sort bund. Modsat ham står en olielampe. Øverst sidder en anden putto. Han holder en vældig fakkel i højre hånd og et evighedsymbol, en

*) Nøgent drengebarn.

slange, der bider sig selv i halen, i den venstre. Bag ham en muslingeskal. Over indskriftstavlen er der to våbenmærker. Til venstre en strålende sol — hans mærke. Til højre den samme sol, der skinner på en solsikke — hustruens mærke. Der er ikke tale om egentlige våbenmærker, da ingen af dem var adelige. Men fint skulle det være. Indskriften lyder:

Her hvile
 velædle og velbyrdig (sic)
 Tycho Thombsen
 fordem
 Kongl Majest^s Camerrad
 og Ampts-Forvalter over
 Aalborg, Aastrup, Seilstrup og
 Børglum Ampter
 Fød udi Flensborg, Ao. 1662 d. 29. April
 Død udi Aalborg Ao. 1737 d. 4. Juli.
 Sampt
 hans elskelige k. Frue
 velædle og velbyrdige
 Frue Gesche Blum
 Fød udi Kiøbenhavn Ao. 1665 d. 26. Dec.
 Død udi Aalborg Ao. 1736 d. 14. Avgvs.
 Sielene ere hos Gud
 Legomerne her nedsatte
 Begge Parter hensamlede
 fra det onde
 Efterkommerne mindes
 at stedet er solt, de sl afdøde
 til Begravelse saaledis at den efter
 deris Død aldrig maa røris, brydes
 eller forandris.
 Anno 1723.

Nederst et memento mori**).

**) Husk, du skal dø.

Thyge Thomsen var 1693 herredsfoged i Fleskum og Hornum herreder og tillige birkedommer i Nibe, hvor han boede til 1702, da han blev udnævnt til amtsforvalter med bopæl på Aalborghus³¹). Han fik afsked i 1716 og blev kammerråd i 1720. Hans ægteskab med Gesche Blum var barnløst³²). De testamenterede 500 rdl. til en skoleholders løn i Nr. Tranders.³³). Vor Frue kirke i Aalborg fik 1000 rdl. og de fattige samme sted 1600 rdl. Til Nr. Tranders kirke gav de den store lysekroner og til Nibe kirke en prædikestol.

Det andet epitafium er indmuret i korets nordvæg over døbefonten. Det er opsat af Johannes Benzon til Sohngaardsholm i 1755. Det består af en sort marmortavle med udhugget ramme af sandsten. Det er ligeledes i barokstil dog med våbenskjolde i rokokostil for Benzon og frue. På hver side af tavlen står en lille putto med en slukket fakkel i den ene hånd, medens de med den anden aftørre de tårer, de fælder over de afdøde. Forneden har rammen et timeglas og et dødningehoved. Symboler på tiden, der alt for hurtigt bringer døden, et memento mori. Tavlens indskrift står med forgyldte bogstaver og lyder:

Johannes Benzon
Til Sohngaardsholm Kongl. Mayst. virkelig
Estatz Raad
og
Frue Friderica Sophia
With
haver Aar 1755 ladet opsette
dette steen Epitaphium
over dette for Dem Selv og Familie
efter Deres af 8. Apr. E. A.
i Aalborg Stifts Kiste giemte Fundatz
her inden oven Jorden indrettede Begravelse
hvorudi nu ere
foruden 7 smaae Liig Kister
med Deres egne Børn
2de store Kister med Liig af deres Familie.

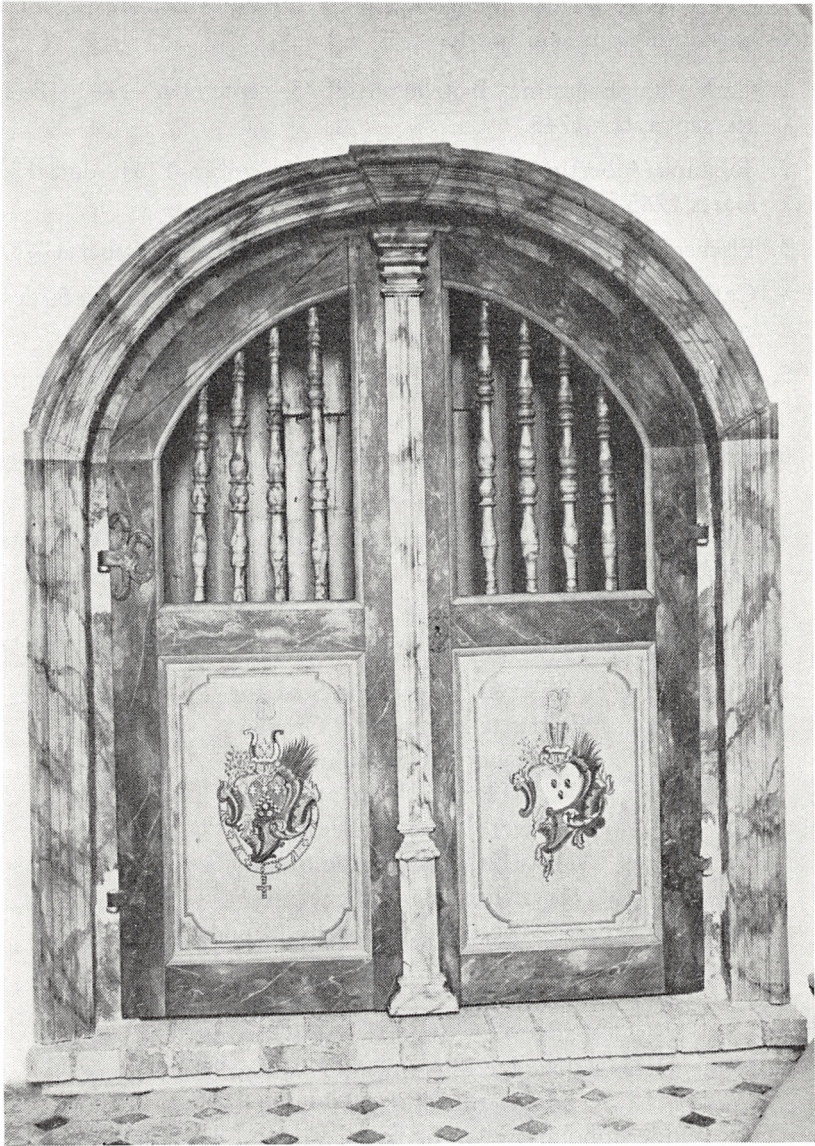
Johannes Benzon var født den 3. marts 1712 og søn af kommerce-råd Hans Benzon og Elisabeth Lasson. De ejede Sohngaardsholm og Vester Ladegaard, de to tidligere ladegårde til Aalborghus.

Johannes Benzon blev sammen med sine søskende adlet i 1717. Ved faderens død arvede han Vester Ladegaard, som han solgte i 1737. I stedet købte han Sohngaardsholm af broderen Thøger i 1740. Den 15. juni 1742 blev han viet til Frederica Sophia de With, født den 7. november 1722. Året efter blev han virkelig etatsråd, og i 1760 fik han titlen konferensråd. Endelig blev han hvid ridder i 1773. Han døde den 7. juni 1784. Hun døde 24. december samme år³⁴).

Fra korets nordside fører en dobbeltdør til Det Benzonske kapel. Dørfløjene har øverst et felt med drejede søjler, 4 i hvert. Nederst er der fyldinger, hvor Benzons og hustruens adelsvåben er malet i rokokoskjolde.

I kapellets overjordiske del står der syv store og syv små kister. De rummer ligene af nedenfor nævnte personer. Først de store kister.

1. Stiftsbefalingsmand over Viborg stift Johan Albert With, født 1683, død 1754.
2. Dennes hustru Catharina Ernestina von Huusmann, født 1694, død 1760.
3. Konferensråd, landsdommer i Jylland Christian de Braëm, født 1683, død 1752.
4. Dennes tredje hustru Caspara Hermine de With, datter af nr. 1, født 1725, død 1804.
5. Konferensråd, hvid ridder Johannes Benzon til Sohngaardsholm, født 1712, død 1784.
6. Dennes hustru Frederica Sophia de With, datter af nr. 1, født 1722, død 1784.
7. Elisabeth Benzon, en søster til Johannes Benzon, født 1692, død 1710.

Døren til Det Benzonske kapel.

(H. Clausen fot.)

De syv mindre kister rummer ligene af Johannes Benzons og hustrus børn, alle døde som spæde.

1. Catharina Ernestina Benzon, født 5. september 1743, død 19. september 1743.
2. Johanna Albertine Benzon, født 13. december 1744, død 17. marts 1745.
3. Elsebet Benzon, født 5. december 1745, død 5. december 1745.
4. Catharina Ernestina Benzon, født 5. december 1745, død 5. december 1745.
5. Johan Albert Benzon, født 23. december 1746, død 30. december 1746.
6. Catharina Ernestina Benzon, født 23. december 1746, død 4. januar 1747.
7. Adam Gottlob Benzon, født 6. december 1752, død 16. marts 1753³⁴).

En metalplade på Johannes Benzons kiste bærer følgende indskrift:

Her er et rolig Hvile-Sted for
de trætte Lemmer nu Graven
modtager det ærefulde støv
af Høy og Velbaarne
Herr Johannes Benzon
Hvis Fødsel Alder og Stand
skal her staa optegnet til
Efter-Slægtens skjønsomste Minde
Kom til verden d:
3. Martii 1712 til Glæde for
de Salige Forældre Hr Hans Benzon
Deres Kongelige Mayestæts Commerce Raad
Herre til Sohngaardsholm
Budderupholm Vester Ladegaard og Julinge Lund
Frue Elsebeth de Lasson
Han gik med lykkelige Trin

frem paa Ærens Bane
Fra en høy Værdighed til en anden som Capitain
ved det Nordre Jydske National-Regiment
fra 3. Juni 1735 til 9. April 1742 som virkelig
Etats-Raad d: 13. Decb. 1743 som Conferentz-Raad
d: 17. Octbr. 1760 som Ridder af Dannebrog
d: 4. Sept. 1773 Han fulgte stedse sit Valg-Sprog
nulla bona quam honesta
Guds Naade var Hans aller største Klenodie
Der for agtede Han Dyd og Retskaffenhed Høyere end
alle jordiske Fordeele
Han indgik en Kiærlig Ægte-Forening d: 15. Juni 1747
med sin nu efterladte Enke-Fru
Høy og Velbaarne Fr. Friderica Sophia de With
ved Hende velsignet med ti Børn
af hvilke Sørgeligst efterleve 1 Søn 2 Døttre
9 Børne-Børn Der savner den bedste
Mand og Fader som i en høy velsignet Alder
forlod Verden d: 7. Junii 1784 og længselsfuld
efter en uforstyrret Roe overgav sin
ædle Siel til Gud i Døden og Flyttede fra
sit jordiske Sohngaardsholm som Hand
Havde eyet prydet og forbedret udi 45 Aar

Søde Død jeg dig omfavner
Og indseer det mig ey gavner
Her at blive al min Tid
Mig min Jesus nu hiemkalder
udi en velsignet Alder
til at se hans ansigt blid
Far nu vel al jordisk Glæde
For Guds Throne skal jeg træde
Fuld af Fryd og Salighed
Mine som jeg efterlader
Gud selv være skal en Fader
Trøst for Dem han har bered⁵⁰).

I kælderen under kapellet står der 3 store og 3 små kister. Om disse ved man ikke fuld besked. Kun om to af de store kan der gives sikre oplysninger.

1. Johan Sohn til Sohngaardsholm, født 1639, død 1690.
2. Dennes moder Anna Muhle, født 1604, død 1687.

Johan Sohn var skriver på proviantgården i København, da han den 15. april 1678 blev ejer af Filsted Ladegaard, den tidligere lade-gård til Aalborghus. Den 1. december 1688 fik han bevilling til at kalde den Sohngaardsholm³⁵).

Om Anna Muhle er det ofte sagt og skrevet, at hun var Sohns hustru. Det er ikke rigtigt. Allerede arkivar O. Nielsen tvivlede om rigtigheden deraf³⁶). I Kop- og Kvægskatmandtallet for Aalborghus Len den 5. december 1687 står der udtrykkeligt anført, at Anna Muhle var Johan Sohns moder. Misforståelsen er fremkommet ved en fejllæsning af nogle sørgelige rester af indskriftsplader fra de to kister. På den ene er der læst »hans af verden kedsommelige matrone«, men der står »den«. Følgende kan endnu læses:

Sohns kisteplade:

. . r hvil. . den edle høy mand nu sal n Sohn fordum
. gaard S

Anna Muhles kisteplade:

Her hviler i Gud og Herren den gudelskende og af verden kedsomme-
lige Matrone Ann. Himmell. føed i weren
16. . død 1. . 7 paa Chris. . Himmelfard . ag i hendis alders 8.
Ann.

En af de små kister bærer årstallet 1706. Den kan måske rumme liget af Johannes Benzons søster Anne, født den 4. december 1705, døbt i Budolfi kirke og ifølge kirkebogen død 24 dage gammel. Op-rindelig stod søsteren Elisabeths kiste også i kælderen³⁷).

Hvem der hviler i de øvrige tre kister vides ikke. Der har været fremsat visse gisninger derom, men gåden lader sig næppe løse.

Kapellets tilblivelseshistorie er også gådefuld. Det vides, at Johan Sohn købte begravelsesstedet under jorden af friherreinde Sofia Amalia Lindenou på Lindenborg i 1687³⁷). Det år hans moder døde.

Det fremgår ikke af Hoffmanns oplysninger, om der på dette tidspunkt fandtes noget kapel over jorden; men det er vel sandsynligt, da Benzon på epitafiet bruger udtrykket »lod indrette«. Hvis han havde bygget kapellet, havde han nok gjort opmærksom på det. Det er heller ikke rimeligt at antage, at det underjordiske begravelsessted har eksisteret, uden at der har været en bygning over det. Den tanke er da nærliggende, at Sofia Amalia Lindenou har ladet kapellet opføre, uden at man deraf kan slutte noget om, hvilke planer hun har haft med hensyn til dets anvendelse.

Til kapellets vedligeholdelse stiftede både Johannes Benzon og hans svigerinde Caspara Hermine Braëm et legat. Hans var oprindeligt paa 200 rdl., og hendes var i 1899 vokset til 3.945 kr. 99 øre³⁸).

Kun få gamle gravsten er bevaret. Den sten, der ligger i den tilnærede syddør, er svagt hvælvet og affaset på de tre sider, der kan iagttages. Den er muligvis en romansk gravsten, men kun en kostbar undersøgelse kan afgøre det.

Lige neden for trappen til koret ligger en lang og smal ligsten med en kort indskrift i koncentriske cirkler. Den lyder:

Her under hviler salige Karen Christensdatter, som døde
anno 1592.

Det er alt, hvad der vides om hende.

Som sålbænke i skibets og forhallens vinduer er benyttet gamle overhuggede gravsten. Et bomærke og enkelte bogstaver kan ses under gunstige lysforhold. Måske er en af dem kammerråd Justesens. Fra Hoffmanns fundationer vides det, at der har eksisteret en sten sat over ham og hustruen med følgende indskrift:

Herunder hviler Velagte Sr. Lauritz Justesen, som boede og
døde i Uttrup 1676 den 25. Januarie med sin Hustru Maren
Lauritz Datter, som døde 1681 den 19. Sept. Gud give dem
en.³⁹).

De skænkede 100 sletdaler til kirken og sognets fattige. Han har ikke været almindelig bonde, eftersom han benævnes signiør og var kammerråd. Sandsynligvis var han søn af tidligere rådmand og viceborgmester Just Nielsen i Aalborg⁴⁰), der i 1636 boede i Ø. Uttrup⁴¹), hvor han havde en af kronens gårde i fæste. Lauritz Justesen boede i nuværende matr. nr. 4, som til 1664 netop var en af kronens gårde.

I december 1891 blev en af Himmerlands mange omvandrende originaler begravet på Nr. Tranders kirkegård. Det var »Tordenkalven«. Han blev noget nær verdensberømt takket være Johs. V. Jensens mesterlige skildring af ham. Og det er årsagen til, at der for nogle år siden rejstes en mindesten på hans formodede grav. Den viser den gamle særling med stok og krykke og er udført af maleren Carlo Wogensen.

Kirkens sognepræster.

Fra katolsk tid kendes kun få:

1. Thome de Trannijs nævnes ⁴²⁾	1359 og 1364
2. Her Thomes, præst af Trannys, nævnes ⁴³⁾	1406
3. Hr. Niels i Tranders nævnes ⁴⁴⁾	1488
4. Hr. Christen Christensen nævnes	1532

Efter reformationen:

1. Magister Ambrosius blev ynkelig ihjelslagen af sin avlskarl	—1555
--	-------

Fælles med Vor Frue kirke i Aalborg:

1. Peder Jensen	1555—
2. Magister Oluf	
3. Hans Ibsen	—1592
4. m. Ambrosius Hansen	1592—1601
5. m. David Jensen Klyne	1601—1634
6. m. Niels Andersen Holm	1634—1645
7. m. Jacob Povlsen	1645—1677
8. m. Hans Hansen Ramløse	1677—1688
9. m. Jacob Andersen Langebech	1688—1705
10. m. Sixtus Adamsen Aspach, stiftsprovst og titulær biskop	1705—1739
11. Peder Olufsen Hovedstrup	1739—1758
12. Nicolai Clausen	1758—1773
13. Ebbe Clemensen Kynde, stiftsprovst	1773—1789
14. Chr. Frederiksen Ludvigsen Milling	1789—1796
15. Peder Mathias Gesmell Schjerup, stiftsprovst	1796—1827
16. Jens Stochholm, amtsprovst	1827—1829
17. Christian Jes Almstrup	1829—1830

18. Jens Krarup	1830—1833
19. Peter Tetens Hald, lic. theol.	1833—1837
20. Jacob Samuel Hertel	1837—1845
21. Niels Peter Henneberg	1845—1858
22. Carsten Mathias Schou	1858—1877
23. Christian Claus Lorentzen	1877—1887

Sognepræster alene til Nr. Tranders:

1. Peder Tommerup	1887—1903
2. Hans Ulrik Møller Barfoed	1904—1922
3. Holger Müller Husum	1924—1948
4. Halvor Storm Jensen	1948—

Ejerforhold.

Der kan vist ikke være tvivl om, at Nr. Tranders kirke har tilhørt kongen eller kronen lige fra den blev bygget til den dag, Christian den Femte »af sær kongelig nåde« forærede den til Sofia Amalia Lindenou på Lindenberg. Det skete ved brev af 26. februar 1684⁴⁵).

I dette lange tidsrum vides der ikke meget om kirken. I 1554 blev den sammen med Sdr. Tranders kirke annekserkirke til Vor Frue i Aalborg og samtidig flyttet fra Viborg stift til Vendelbo stift, hvortil Aalborg samtidig blev lagt, da den fremtidig skulle være hovedsæde for dette stift. Det betød dog ikke, at kronen gav slip på kirken. Kongernes andel i kirkens tiende blev ofte bortforpagtet til velhavende borgere i Aalborg eller andre, men kunne også anvendes på anden måde. Således fik færingen Mogens Heinesens enke Sofie Gyntersberg i 1591 kongens andel af tienden af Nr. og Sdr. Tranders kirker uden afgift⁴⁶). Dermed forholder det sig således: Heinesen havde i Bergen truffet Sofie Gyntersberg og søsteren Margrethe og forført dem begge. Han blev tvunget til at ægte Sofie. For at undgå videre tiltale forlagde han residensen til Aalborg. Senere blev han af andre årsager dømt til døden og henrettet i København. Det skete i 1589, men allerede året efter fik han æresoprejsning. Hans lig blev gravet op, og over Aalborg blev det ført til Ørslev kloster, hvor venen Hans Lindenou lod det begrave i kirken⁴⁷). Derefter fik Sofie Gyntersberg som en slags enkepension indtægterne af de to kirker.

*Sophia Amalia Lindenou.
Maleri på Gisselsfeld.*

(Frederiksborg Museet fot.)

Da Christian den Fjerdes barnebarn Sofia Amalia Lindenou i 1684 fik Nr. og Sdr. Tranders kirker foræret, var der visse betingelser knyttet til gaven. De skulle således altid være inkorporeret i friherreskabet Lindenberg, der efter hendes død skulle gå i arv til Christian den Femtes søn med Sofie Amalie Moth, Christian Gyldenløve og hans rette efterkommere, der fik titlen Grever af Danneskiold-Samsøe. Da Sofia Amalia Lindenou døde i Aalborg 1688, blev Christian Gyldenløve altså ejer af Nr. Tranders kirke, hvad han var til sin død 1703. Hans søn Christian Danneskiold-Samsøe var derefter ejer til 1728, da den efter hans død arvedes af sønnen Frederik Christian Danneskiold-Samsøe. Han fik i 1753 kongelig bevilling til at

*Johannes de Benzon
til Sohngaardsholm.
Maleri på Overgaard.
(Danmarks Adels Aarbog)*

sælge Lindenborg til greve Adam Gottlob Moltke til Bregentved, som samme år solgte Nr. og Sdr. Tranders kirker til Johannes Benzon på Sohngaardsholm.

I løbet af de 200 år fra 1554 til 1753 blev der så at sige intet gjort for kirken. Den blev nærmest betragtet som et forretningsobjekt, der skulle pines flest mulige penge ud af. Den tiende, der i 1100 tallet var grundlaget for at skabe mange af vore dejlige kirker, havde nær taget livet af dem i 1700 tallet. Men med Johannes Benzon fik Nr. Tranders kirke en ejer, der både kunne og ville gøre noget for den. Han istandsatte den og udstyrede den med et næsten nyt inventar. Denne interesse for kirken var udsprunget af en mærkelig blanding af pietistisk guds frygt og forfængelighed. Efter Benzons død i 1784 overgik kirken til sønnen Hans Benzon i sameje med svogrene Frederik von Arenstorff og Th. Adeler. Allerede året efter var Adeler enejer. Hans enestående interesse for bondesagen og oplysning gik

*Fredericia Sophia de With.
Maleri på Overgaard.*

(Danmarks Adels Aarbog)

frem for det kirkelige. I hans ejertid i 1801 bortsolgtes endogså blytaget af såvel Nr. som Sdr. Tranders kirker, men typisk for ham gik overskuddet til skolevæsenets forbedring i de to sogne. Det beløb sig til 743 rdl. 7 sk. dansk curant⁴⁸).

Da Th. Adeler afhændede Sohngaardsholm i 1804, fulgte kirkerne gården, og i al fald Nr. Tranders fik en omskiftelig tilværelse, indtil den blev overtaget af sognets bønder, der købte tienderetten sammen med deres gårde. I 1915 overgik den til selveje⁴⁹). Allerede i 1904 blev der bygget kirke i Vejgaard; men først i 1924 blev Vejgaard et selvstændigt sogn. Forhandlingerne herom var skyld i den lange vakance efter Barfoeds død. Under denne blev embedet i Nr. Tranders varetaget af sognekapellan Otto Holmgaard i Vejgaard. Han blev i 1914 sognepræst i det nye sogn.

I 1929—30 blev Rørdal kirke opført. Den er stadig annekskirke til moderkirken i Nr. Tranders.

Den 1. april 1950 blev hele Nr. Tranders kommune indlemmet i Aalborg, og efter den tid er der ofret mange penge på kirken. Menighedsrådet har forstået at værne om dens bygninger og inventar og har endogså givet den ny skønhed ved fremdragelsen af de gamle kalkmalerier.

Tilbage står ønsket om, at de myndigheder, der skal forestå de nye byanlæg omkring den gamle kirke, vil vise den samme ærbødighed og gå frem med samme pietet over for den.

Med dens dominerende placering skal den også i fremtiden virke midtsamlende. Fremtidens beboere skal her kunne fornemme samhørighed med de utallige slægtled, der har søgt stedet i sorg og glæde, så længe der har levet mennesker på Trandersholmen.

Noter:

- 1) To stensatte grave, undersøgt af Aalborg historiske Museum, er genopstillet i præstegårdens have.
- 2) Jydske Efterretninger for 24. juni 1804.
- 3) Svend Aakjær: Valdemar Sejrs jordebog.
- 4) Molbeck og Petersen: Danske diplomer og breve. København 1858.
Brev af 19. maj 1406, nr. 165, side 250.
Brev af 6. august 1406, nr. 172, side 264.
Brev af 6. september 1406, nr. 180, side 279.
- 5) Frederik den Tredjes matrikel 1664.
- 6) Aalborghus lens jordebog 1562.
- 7) Kirkens synsprotokol.
- 8) Lærer Bendix: Optegnelser i kirkens synsprotokol 1862.
- 9) M. Mackeprang: Jydske granitportaler, side 85.
- 10) Den største måler 205 cm × 41 cm × 25 cm.
- 11) J. B. Løffler hævder i sin bog: Udsigt over Danmarks kirkebygninger, side 138-139, at tårnet er samtidigt med kor og skib, medens M. Mackeprang i: Jydske granitportaler, side 86, mener, at tårnet er yngre end skib og kor.
- 12) Kirkens synsprotokol.
- 13) I Fleskum herred har 9 af 14 kirker våbenhus mod nord.
- 14) Redaktør E. Hørskjær i Trap: Danmark 5. udgave, bind VI₃, side 824.
- 15) V. Kock: Aarbøger for nordisk oldkyndighed og historie 1895, side 231.
- 16) »Den hellige Birgitta« oversat af Johanne Skovgaard, side 6 f.
- 17) Det gamle stenalter er helt borte.
- 18) Fra Himmerland og Kjær herred, bind XIX 1956, side 329 f. f., Leo Wad: En latinsk indskrift i Nr. Tranders kirke. Foruden den findes adskillige initialer.
- 19) Tilskueren. Oktober 1934, side 247 f. f.

- 20) S. Wiberg: Præstehistorie, bind I, side 32.
- 21) Afbilledet i M. Mackeprang: Danmarks middelalderlige døbefonte, side 199. Billedet er misvisende, da halvdelen af foden er skjult i gulvet.
- 22) Fra 1896 til 1929 hang krucifikset over pillen i skibets vestende.
- 23) V. Thorlacius-Ussing: Billedskæreren Claus Berg.
- 24) Fra 1930 til 1965 hang de ved våbenhusdøren.
- 25) Peder Paladii visitatsbog, side 10, 15.
- 26) Om orgelet og legatet. Hoffmanns foundationer. Bind III, side 551. Bind X appendiks, side 22, 24. Bind XI, side 602.
- 27) H. R. Hiort-Lorenzen og F. P. G. Salicata: Legater og milde stiftelser. Bind V, Aalborg amt, side 89.
- 28) Danske herregårde ved 1920. Alexander Rasmussen: Overgaard, side 379. Billedet nederst på siden. Godsejer M. Kjellerup Tage-Hansen, Osby i Skåne, der indtil 1912 var godsforvalter på Visborggaard, kender ikke skabet som hjemmehørende på Visborggaard.
- 29) Nr. Tranders kirkebog.
- 30) Brev fra organist H. Nyholm til formanden for Nr. Tranders sogns menighedsråd hr. Axel Larsen. Dateret 17. februar 1966.
- 31) C. Klitgaard: Nibe bys historie, side 129.
- 32) A. H. Nielsen: Embeds- og bestillingsmænd i Aalborg, side 190.
- 33) Hoffmanns foundationer. Bind III, side 556, og bind XI, side 604.
- 34) Danmarks Adels Aarbog 1937.
- 35) Kronens skøder. Bind II, side 689.
- 36) O. Nielsen: Abel Katrines stiftelse, side 7, noten.
- 37) Hoffmanns foundationer. Bind III, side 553.
- 38) Se note 27.
- 39) Hoffmanns foundationer. Bind III, side 556.
- 40) A. H. Nielsen: Embeds- og bestillingsmænd i Aalborg, side 130.
- 41) D. H. Wulff: Jens Bang, side 119.
- 42) Erslev: Fortegnelse over Danmarks breve fra middelalderen, bind II, nr. 2570 og nr. 2722.
- 43) Se note 4.
- 44) W. Christensen: Fortegnelse over Danmarks breve fra middelalderen 2, række III, nr. 6344.
- 45) Kronens skøder, bind II, side 537.
- 46) Troels-Lund: Mogens Heinesen, side 133.
- 47) I kirkens kor lod Hans Lindenou opsætte et epitafium med en meget pralende indskrift over Heinesen.
- 48) A. P. Meden: Sdr. Tranders sogns fattigvæsen 1815. Tillæg, side 37.
- 49) Approberet af kirkeministeriet 2. september 1915. Overdragelsen fandt sted 28. september 1916. Kirkens arkiv i præstegården.
- 50) Meddelt af hr. vekselerer Aage von Benzon, som er en direkte efterkommer af Johannes de Benzon.

Ung i Gedsted

Af Ellen Kristensen

Man er sårbar og nærtagende, når man er purung. Det var jeg også. Min »trekantede« stilling i samfundet gik rigtig op for mig en aften ved et bal i »Håndværkerforeningen« i Odder. Vanskeligheden lå i, at min far var værkfører. Havde han været arbejder, lå sagen klar nok, — så ville vi være gået til fest i hans fagforening og moret os med vore ligestillede. »Håndværkerforeningen« var for byens spidser, og de så os over hovedet. Nej, ikke far, — han var den fødte selskabsmand og velset i alle kredse, men jeg følte det meget stærkt. De selvstændige håndværkeres og de handlendes døtre og sønner dansede med hinanden indbyrdes, så der blev som sædvanlig ikke mange danse til mig.

Denne aften slog min beslutning fast. Jeg ville bort fra Odder, helst så langt væk som muligt. Jeg ved, at mor var klar over det, da jeg med et vistnok temmelig surt ansigt kom hen til hende og meddelte, at nu gik jeg hjem.

Jeg var så heldig, at jeg ikke havde nogen lærekontrakt. En sådan havde jeg aldrig fået, og jeg havde for resten heller ikke spekuleret over den, men nu kom det mig til hjælp. Jeg kunne sige op med en måneds varsel, og det var min faste beslutning at gøre det. Straks dagen efter begyndte jeg at studere »Jyllands-Posten«'s annoncer og lagde billet ind på de af dem, der så lovende ud. Der kom også flere tilbud, — blandt andet et fra København, men dér turde jeg ikke vove mig over. Dengang var det nemlig sådan, at en ekspeditrice skulle *kunne* noget, — have varekundskab, kunne kalkulere o. s. v., og den slags kunne man ikke lære i et »Flensborg Lager« som det,

hvor jeg arbejdede. Jeg vidste, at jeg var en dygtig og hurtig ekspedient, så jeg måtte hellere tage en plads på landet, hvor jeg måske kunne lære, hvad jeg manglede. Da der så kom et tilbud fra J. L. Studstrup i Gedsted, — et meget venligt og personligt brev — slog jeg til. Det var i hvert fald langt nok fra Odder, selv for min smag!

En søndag — den sidste september 1916 — rejste jeg derop. Det var en langsommelig tur på grund af krig og kulrestriktioner, og da jeg endelig nåede Ålestrup, anede jeg intet om, hvordan man kunne komme videre. Nå, det gav stationsforstanderen mig besked om. Jeg kunne bare sætte mig ned og vente en time, så kom der en rutebil.

Det gjorde der også, — og sikke en befordring! Gammel var den, rystende og rokkende, men til gengæld var chaufføren den flotteste mand, jeg nogen sinde har set. Høj, slank og bredskuldret, med stort, tvedelt skæg. Han lignede en russisk storfyrste, men havde heldigvis et herligt himmerlandsk humør.

Den korte efterårsdag gik til ende, før vi nåede Gedsted, og jeg var sulten og træt. Men sikke en modtagelse jeg fik! Hr. Studstrup kom og tog mod mig ved bilen, venlig og smilende, og i stuen bag butikken ventede den elskelige fru Studstrup mig med et godt måltid og venlige ord.

Så blev jeg vist op på mit værelse, der lå i en anden bygning. Der lugtede dejligt af tørverøg, for fruén havde sørget for, at der var fyret op. Jeg pakkede de nødvendige ting ud og kravlede i seng.

Morgenen efter viste hr. Studstrup mig til rette i butikken, — butikkerne, skulle jeg sige, for der var to store huse fulde af varer. Vi »førte« næsten alt: Cykler, symaskiner, musikinstrumenter, smykker, manufaktur, tricotage — og ligtøj og kunstige kranser!

Hr. Studstrup har nok kunnet se, at jeg var temmelig overvældet, for han smilede lunt og sagde: — Ja, alt dette her kommer De jo ikke ind i på én dag, — De skal jo faktisk først til at lære her. —

Det gav jeg ham fuldstændig ret i.

Men sproget var nu alligevel det sværeste at komme efter. Til min store sorg ville de ældre blandt vore kunder i den første tid overhovedet ikke ekspederes af mig, — »så'n en stök bypig'«. De ville ha' chefen eller fruén bag disken. Jeg var ene med de to de første 14 dage, til den ældre dame, frk. Petersen, kom tilbage fra en rejse.

Jeg glemmer aldrig en tidlig morgen, da jeg var alene på borgen, fordi chefen var nede ved fjorden at se til sine åluser. Der kom en kone ind. Hun havde en mægtig sæk med, og den smed hun på disken foran mig.

— A hå'r no' tow! — forkyndte hun. — Ta' å vej'en, — A ska' ha' nøj te en bisdyen! —

Jeg tog i sækken, — den var let trods sin størrelse. I det samme kom chefen ind, og han så straks min kvide.

— Gå ind og vej den, det er uld! — hviskede han. — Prisen kan De se på skiltet over vægten. —

Nå, »tow« var uld. Så blev man så klog. Jeg vejede sækken, hældte ulden ud på gulvet, vejede sækken og trak dens vægt fra, regnede prisen ud og skrev beløbet op på et stykke pap, og vendte så med bævende hjerte tilbage til butikken for at finde ud af, hvad en »bisdyen« kunne være. Heldigvis var chefen i livlig samtale med Mette Marie fra Ginnerup, og hun snakkede op om, at det var da »så møj en hvelle knæjt«, hun havde fået. Så gik der et lys op for mig, — »knæjten« skulle ha' en dyne, — det måtte være fjertæt bolster til sådan én, hun ville have. Det var det. Da hun var gået, fik jeg for resten en lille vals, fordi jeg havde ladet ulden ligge og flyde, — den skulle på lageret med det samme. Kom der flere med uld, skulle jeg først hente en sæk til at stoppe den i. Den uld, den blev mig en sand plage! Oftest var den snavset og fedtet, og så skulle prisen beregnes derefter. Der var forskel på »loduld« og »skuduld«, men jeg tilstår, at jeg aldrig rigtig fandt ud af den. Når alle fårene var klippede — og efter mængden af uld, som hobede sig op, må der have været myriader af får — skulle ulden efter kvalitet stoppes i sække. Disse blev pr. hestevogn kørt til Ålestrup for derfra at gå til aftageren. At stoppe uld var ikke noget behageligt arbejde. Dels blev man skrækkelig snavset af det, dels kunne der være *tæger* i ulden. En dag, efter at jeg havde stoppet uld, begyndte min ene arm at klø noget så væmmeligt, men der var travlt, og jeg lagde ikke mærke til det, men da der blev en pause, ville jeg alligevel se, hvad der var i vejen. Jeg blev frygtelig forskrækket, — der sad et dyr halvt gravet ind i min arm! Jeg fór ind til fru Studstrup, men hun lo bare ad mig. Så tog hun en tændstik, tændte den og holdt den under den ene ende af

dyret, der stak ud af min arm, og så faldt den død ned på det fejeblad, hun holdt under. Sådan skulle jeg altid fjerne tæger, sagde hun, — ikke forsøge at rykke dem ud, for så blev hovedet siddende, og det gav »en bullen stej«, — en byld altså.

Jo vist lærte jeg noget!

Vi havde en god kunde i byens skrædder. Han var meget dygtig, folk kom langvejs fra for at få ham til at sy deres tøj, men han havde en talefejl og var næsten ikke til at forstå. En dag kom han ind og forlangte noget, der i mine øren lød som »romnanke«. Jeg grundede vildt, men heldigvis kendte skrædderen selv butikken, så han gik om bag disken og halede en rulle svært, sribet bomuldstøj frem og forlangte en halv meter af det. Det var *lomme-nanking*. Og så var jeg det klogere.

Hans hus var eventyrlig beskiddt, — ja, det kan slet ikke nytte at bruge ordet snavset. Det eneste rene sted i huset var det store bord, hvorpå han sad og syede. Gulvet flød med alt muligt, og hønsene gik ud og ind og fjøede deres bidrag til svineriet. Men både skrædderen og hans kone var hjertensgode mennesker, og konens *blomster* var berømt i flere sogne. Som hendes pelargonier og fuchsiaer trivedes i alt skidtet! Og havde nogen »sølle maw« — hvad mange havde hver sommer, var skrædderkonens blåbørsyltetøj et langt bedre stoppe-middel end dem, lægen foreskrev.

Jeg var altid meget tidligt i butikken for i ro at kunne gå og lære varerne at kende. Det skete, når jeg gik og indprentede mig selv, hvor de forskellige ting lå, at chefen stak hovedet ind ad døren.

— Hør, De morgenstork, vil De ikke med en tur ned til fjorden? — spurgte han, og det var jeg straks rede til, for chefen var interessant at tale med. Han fortalte mig om de store gårde, — og de *var* store og rige, — om slægternes sammenhold og indgifte, om muntre og tragiske hændelser på den egn, han kendte og elskede. Og så fik vi set til ruserne, og var der godt med ål, strålede chefens øjne. Han var en kender og elsker af god mad. Og god mad fik vi, for fru Studstrup var en ren kunstner i sit fag og lavede næsten alt selv, — bagte og brasede, syltede og tørrede frugt, og havde det aldrig bedre, end når det store køkken flød af slagtemad.

Og sikke gilder, der blev holdt! Frøken Studstrup, som havde

været ansat i Skive, kom hjem for at hjælpe til i juletravlheden, og hun fejrede sin fødselsdag med chokoladebord både i stuerne og butikken. Vi var en mængde unge, og efter at bordene var ryddede, legede vi panteleg og andre selskabslege og morede os herlig. Det var sådan en smuk skik, at vi ekspeditricer altid var med, når chefens havde fremmede. Min ældre kollega, frk. Petersen, stammede fra Pandrup, så hun havde lettere ved at komme i kontakt med beboerne, men jeg faldt nu godt nok til, da jeg først havde vænnet mig til sproget.

Søndag eftermiddag kom der ofte kaffegæster. Når kaffen med alle de lækre hjemmebagte kager var drukket, gik herrerne tur, hvis vejret var til det, ellers gik de op på kontoret og snakkede. Så kom pigen, Gine, ind med store skåle med forskelligt syltetøj, en skål med flødeskum og en anden med lækre makroner. Så sad man og nippede, — spiste snart en syltet blomme, snart hindbær og snart kirsebær, syltet med et stænk cognac og hele nelliker, og med en top flødeskum på og en makron til var det ikke nogen ringe spise.

Var vi unge piger ene en aften, fik vi fat på grammofonen. Det var et udmærket værk, og jeg fik min indvielse i moderne musik den vinter. Husets ældste søn, Christian Studstrup, havde været hjemme sommeren før, — han var bosat i Amerika, — og han havde haft jazzplader med. Der var bl. a. »Alexanders Ragtime Band« og »Temptation Rag«, og hvor var jeg tosset efter de plader! Hos Studstrups kom en ung dame, som spillede klaver og spillede udmærket, men hun påstod, at *den* musik kunnet slet ikke lade sig spille, — den venstre hånd anede ikke, hvad den højre ville. Nå, hun kom vist efter det med tiden.

Da vi nærmede os julen, blev der gjort store forberedelser. Vi skulle da have *juleudstilling*. Vinduerne i manufakturbutikken var ikke mere end en god meter på hvert led; dem påtog frk. Petersen sig at pynte, men de store vinduer i konfektionsafdelingen tog frk. Studstrup sig selv af, og hun plyndrede huset for standerlamper, lysestager og planter, men så var resultatet også flot. Byens unger stod i skarer udenfor og trykkede deres små blåfrosne næser mod ruderne.

Der var ikke elektrisk lys i husene, og det var »yngstemandens« — altså mit — job at holde dem i orden. Hver morgen hentede jeg

alle husets lamper, pudsede glassene, trimmede vægerne og fyldte petroleum på. Og så gjaldt det om at huske at få dem rigtigt anbragt bagefter. Det værste, jeg vidste, var at gå ind i det lille baglokale, hvor vi havde ligtøjet og de kunstige kranser, for der var altid halv-mørkt, og så *raslede* de kranser så uhyggeligt ved den mindste træk. De hang i rad og række og pralede med stive, lakerede »palmeblade« og voksroser og kalaer og hvilke andre vækster, fabrikanten havde fundet på at pryde dem med. Og det var helt utænkeligt at skulle røre ved det stive, hvide ligtøj, der lå i det store glasskab. Heldigvis skete det også kun et par gange i min tid, at vi solgte af det, og da var det chefen selv, som ekspederede de sørgende efterladte.

Det var dengang højeste mode med kåber af sort silkeplyds. De var både varme og smukke, men så forfærdelig sarte, at blot trykket af en varm hånd satte mærker. De lukkedes ikke med knapper, men med flotte »husarbesætninger« af sorte silkelidser, der gik over en træknop, betrukket med de samme lidser. Og de besætninger måtte ikke syes fast, før kunden havde bestemt sig endeligt for frakken, — for de kunne ikke pilles af igen uden at ødelægge stadsen. Så stod man der og strittede med munden fuld af knappenåle, mens de store gårdmandskoner valgte og vragede, og fruene selv eller frk. Petersen ekspederede. Men den dag, vi solgte en af de kåber, var humøret højt, for de var dyre.

Når man havde tændt lamperne, skulle man altid vente en 5-10 minutter for at påse, at de brændte lige og ikke »trak sig op«, for så osede de. En aften i juletravlheden glemte jeg dette påbud, og resultatet var, at frk. Studstrups fine juleudstilling fik et noget mørkladent udseende. Jeg kunne have sparket mig selv i det nærmeste musehul, så flov var jeg.

Vi to ekspeditricer var fri mellem jul og nytår, og det var herligt at komme hjem som *gæst*. Jeg havde mange gode julegaver med til familien, for min løn — 25 kroner om måneden — slog godt til, da jeg fik gode procenter på varerne fra butikkerne — og i øvrigt ikke havde chancer for at bruge penge deroppe.

For resten var jeg nær ikke kommet hjem. Det sneede stærkt, da frk. Petersen og jeg kørte fra Gedsted om morgenen, og da vi skiltes i Hobro, var der slemme driver over sporene, og det nærmest væltede

ned. Det blev da også juleaften, inden vi nåede Århus, og da var situationen sådan, at der blev sagt, at vi godt kunne opgive at komme med »Oddergrisen«, — den kom aldrig igennem. Den gamle Århus banegård var jo ikke videre hyggelig; det trak og susede og føg ind med sne, fordi utålmodige passagerer ustandselig skulle ud og »tryne vejret«. Der blev drukket oceaner af kaffe og fortæret bjerge af æblekage. Den var fantastisk god. Og vildfremmede mennesker søgte sammen og fortalte hinanden snehistorier.

Langt ud på aftenen kom en fuldstændig tilsneet portør ind og forkyndte, at hvis der var nogen, der ville til Odder, så var det nu, det foregik. De ville forsøge med en sneplov. Vi var vel en halv snes mennesker, der entrede toget. Det gik med ryk og stød og stands — og så »endnu et bette nøk«, og vi sov og vågnede og frøs og sov igen, men et godt stykke tid efter midnat stred jeg mig gennem driverne på Banegårdspladsen i Odder og op ad Holsteinsgade til mit hjem, hvor min søvndrukne familie blev meget forundrede over at se mig. De havde opgivet håbet for den nat.

Julegen gik alt for hastigt, — men jeg var nu ikke ked af at komme tilbage til Gedsted. Vinteren 1916 blev usædvanlig hård. I februar var Gedsted helt afspærret fra omverdenen i tre dage. Der kom ikke et menneske i butikken, så min kollega og jeg gav os til at sy børneforklæder, som vi selv syntes var fiksere end dem, vi havde på lager.

Hver morgen måtte vi skovle os ud ad dørene. Havde det ikke sneet, så havde det føget, — resultatet var det samme. Jeg lånte hr. Studstrups lange støvler og en gammel jakke, og så skovlede jeg stier til »das«, hønsehus og brændehus, og Gine og jeg slæbte svingende kurve fulde af tørv ind. De varmede ganske vist dejligt, men de holdt ikke længe. Om aftenen hyggede vi os i stuen bag butikken. I rummet i den store kakkelovn lå en stabel mursten til varme, og når vi gik op at sove, tog vi hver sin sten, svøbte den ind i et uldent klæde og havde så noget at varme sengen op med.

Det var også i disse stille dage, jeg hjalp Gine med at vaske storvask. Det var noget nyt og sjovt og betydeligt mere spændende end at gå i butikken og ordne reoler om og om, mens man ventede på kunder.

For resten var egnen betagende smuk i sne. De vældige bakker ned mod Limfjorden blev så bløde i konturerne som dyner, fjordens is skinnede, og mågerne var hvide som silke mod de mørke buske.

En aften skulle frk. Studstrup til fødselsdag hos en veninde. Der var temmelig langt at gå, og hun brød sig ikke om at gå ene, så jeg gik med. Det var bidende koldt, klart måneskin, men det blev en drøj tur, — gennem snedriver og over tilfrosne enge, hvor vi stumlede og gled, men vi var godt klædt på og lo ad det hele. Hos veninden var der mange mennesker og drønende varmt, og da jeg ikke kendte nogen af de tilstedeværende, kunne jeg ikke rigtig »snakke med« og havde mit mas med ikke at falde i søvn. Men så blev jeg til gengæld lysvågen, da vi kom ud i kulden igen.

Jeg havde flere gange været til dans på kroen, men en aften var der også dans på »Afholdshotellet«, og det måtte man da ikke gå glip af. For at komme ud på toilettet måtte jeg igennem et værelse, hvor der sad nogle mænd og spillede kort. De spillede i tavshed og dødeligt alvor, deres ansigter var anspændte. Og bevar mig vel, hvilken stabel pengesedler, de havde på bordet! Jeg blev helt bange, — så mange penge havde jeg hidtil kun set i en bank. Jeg ville ikke igennem den stue en gang til, så jeg løb i min tynde kjole ud på gaden og ind ad fordøren. Da jeg næste morgen fortalte fru Studstrup det, blev hun helt »andereret«, som hun sagde. Hun kendte efter min beskrivelse et par af spillerne, og hun udtalte sig medlidende om deres koner, — for det blev jo nok dem, det kom til at gå ud over.

Den vinter fik jeg også — for første og eneste gang — en rigtig kanetur. Chefen havde skaffet et klaver til en kunde, og den dag, den store kasse kom, var det dejligt, friskt frostvejr med solskin, så chefen besluttede, at han ville have klaveret ud til modtageren, mens vejret var til det. Han fik lånt en kane og fik klaveret bakset op i den, — hvordan det gik til, så jeg ikke. Men da han skulle køre, blev hr. Studstrup klar over, at han ikke både kunne køre og holde på kassen, og så kaldte han på Gine og mig, at vi måtte tage med, og vi kom i tøjet i en fart. Det var en pragtfuld tur over gnistrende hvid sne, og vi var alle i strålende humør, også hesten, at dømme efter den måde, hvorpå den kastede med hovedet og vrinskede. Da vi kom ud til gården, hvis prydeklaveret skulle være, var der villige hænder nok

til at læsse af og pakke ud, og imens fik chefen og vi to piger kaffe og varme æbleskiver i køkkenet.

A propos køkkenen, — der var en slags køkken uden for mit værelse, for den etage havde før været rigtig beboelseslejlighed. Der sad en vandhane i dette køkken. Den var selvfølgelig frosset i vinterens løb, men jeg må have glemt at lukke den, da jeg en dag forsøgte at få vand af den. Da tøbrudet satte ind, kom der liv i vandhanen igen. Vi kom jo aldrig på værelserne om dagen, så da strålen fra hanen havde fyldt den spand, der stod under den, og vasken stadig var frosset, løb vandet ned på gulvet og derfra ned i kranselageret. Ih, hvor blev jeg hed om ørerne, da chefen kom og sagde det! Godt, at det var ham, der opdagede det. Han skældte kun lidt ud, men kaldte mig et lille fæ og satte mig til at tørre op.

Foråret kom så brat det år. Vejene blev næsten umulige at passere, det var jo ikke asfalterede veje som nu. De blev opkørt i dybe hjulspor. Men lærkerne sang, og viberne buldrede os om ørerne, når vi gik en tur over markerne, — der kunne man da for det meste gå tørskoet. Det er det skønneste forår, jeg kan mindes. Snart var grøfterne så tørre, at vi unge kunne sidde der om aftenen, og sikke et leben, der var! Vi sang »Tipperary« og »Bills øjne«, drillede hinanden og sloges på skrømt — og havde det dejligt. Tit var der én, der delte wienerbrød ud. Vor bager havde såmænd meget godt brød, det havde bare den ejendommelighed, at lige meget hvad han kaldte de forskellige stænger, smagte de uvægerligt af *pandekager*.

Snart var strandengene også så tørre, at madrasfabrikken kunne gå i gang med at høste tang. Der var rammet korte pæle ned på et stort stykke af forstranden, — der drev tangen ind ved højvande, og ved ebbe hentede folkene den og slæbte den op i bakkerne til tørring.

»Trav- og galopsmeden« så vi to gange om dagen, — formiddag og eftermiddag, i fuld fart mellem smedie og hjem og retur. Det gjaldt kaffen. Navnet havde han fået, fordi al gang hos ham foregik i løb.

Doktor Traustedt — somme tider med én af sine smukke døtre — kørte ud i praksis i en ren og nydelig vogn og vendte hjem aldeles overstænket.

Skolelæreren kom forbi, — med bøjet hoved og åben jakke. Han gik i svære giftermålstanker og fik sig da også en kone det forår.

Til påske gik vi på kirkegården og pyntede grave, — særlig husets yngste søns. Johannes Studstrup var død et årstid, før jeg kom til Gedsted, — efter billeder og omtale at dømme en herlig ung mand.

Kroen var — som det vist altid er tilfældet i små samfund — byens samlingssted. Der hørte både rejsestald og en kolonialbutik til, — en rigtig gammeldags høkerbod med duft af tjære, spegesild og god kaffe.

På kroen foregik der altid noget. Der blev også de store møder holdt, da bølgerne gik højt angående salget af de *vestindiske øer*. Vi diskuterede sagen ved middagsbordet. Lassen Studstrup, søn af huset, var hjemme på ferie, han sejlede ellers som maskinmester. Han hævdede, at vi lige så godt kunne sælge de øer, men så burde vi med det samme se at komme af med *Grønland*, for det havde vi ikke andet end udgifter og besvær af.

Fru Studstrup syntes, det var synd at sælge øerne, — hun var bange for, at indbyggerne ikke ville få det godt under amerikansk styre, hvortil Lassen bemærkede, at de tog såmænd ingen skade af at blive loppet op og komme til at bestille noget.

Der blev holdt et livligt møde på kroen om øsalget med flere kendte talere. Jeg begreb ærlig talt ikke meget af det, de sagde, — de øer lå så alt for langt borte. Som bekendt blev de solgt, og både fru Studstrup og Lassen fik forsåvidt ret: Befolkningen fik det ikke så godt, som de havde haft det, men de fik utvivlsomt lært at bestille noget.

Hver anden dag vinteren igennem og en gang om ugen om sommeren hentede jeg petroleum til mine lamper på kroen. Havde jeg den store dunk med (den rummede 20 liter og var tung i sig selv), skete det tit, at kroens altmuligmand, Niels Byrialsen, bar den hjem for mig. Niels var et dejligt menneske, mørk af hår og lød som en spanier, en prima dansepartner og altid tjenstvillig og fuld af sjov. Han var selvskrevet medlem af de unges kreds, skønt han vist allerede var om ved de 30.

Jeg blev egentlig brugt til en masse arbejde, som ikke hørte under min branche, men jeg gjorde det altid med glæde, — undtagen én

gang, da en af de store gårdmænd kom og skulle handle. Han havde en stor, flot sort hingst for vognen, og på hans råb kom jeg springende til døren.

— Hold li' hejsten, bette pig', han gør ett en ting! — sagde han, og så stak han mig tømmen i hånden og gik ind i butikken. Jeg stod der og skulle passe på det vældige dyr, og jeg var hundeangst. Hesten stod dog stille nok til at begynde med, — indtil en mand kom kørende op ad vejen med to kønne, brune hopper for sin vogn. Så skete der noget. Den kulsorte hingst slog med hovedet, stampede i jorden og var ved at rykke mine arme af led. Jeg råbte til den om at stå stille, men den vendte bare det hvide ud af øjnene og belavede sig på at gå hopperne i møde. Manden på vognen havde set, at det var ved at gå galt, og han råbte til mig, at jeg skulle »ta ham ved huedet«, men jeg turde ikke slippe tømmen. Heldigvis havde hingstens ejer hørt sin ganger stampe og kom farende ud og greb hingsten ved bidslet. Men selv han havde sin møje med at holde dyret, — den lettede ham flere gange op fra jorden. Imens piskede den anden kusk på sine hopper, og de fór skummende og dansende op ad vejen, mens »kavalleren« sendte en skringrende vrinsken efter dem. Så måtte jeg bringe en kollektion af sokker ud til gårdmanden, og vi afsluttede handelen på fortovet.

En aften var vi unge piger kørende i gig til »Studstrupgården« til andendags sølvbryllup. Chefens broder og svigerinde var sølvbrudeparret, og det var i den helt store stil med en masse unge til spisning, og bagefter dansede og legede vi ude i haven. Det havde regnet, og græsset var fugtigt, men hvad gjorde vi? Vi legede »To mand frem for en enke«, og alle de andre sang- og danselege og morede os, til det var tid at tage hjem, og så gik det i skridt gennem den yndige, stille forårsnat.

Jeg gik gerne lange ture alene og kom til at kende den skønne egn godt. Hvor mærkeligt landskabet skiftede udseende efter vejret! Var det klart solskin, kunne man fra fjordbakkerne se milevidt omkring, for der var ingen skov til at tage af for udsynet. De træer, der voksede i bakkerne, blev ikke ret høje, — blæsten var for hård. Når solen havde magt, blev der stegende varmt i slugterne, og så duftede der så overvældende af de mange fine blomster, der klamrede sig fast

dér. Regnede det, lukkede hele egnen sig til, bakkerne luded mørke og truende, og jeg forstod grunden til de mange sagn, der gik på egnen. De måtte være undfangne sådan en rusket regnvejsaften af folk, der gik hjem og skottede til hver hulvej og slugt, hvor der kunne fjæle sig røvere og skarnsfolk.

Overvældende dejlig var det at gå i bakkerne en måneskinsaften. Så lå der en bred bro af sølv over fjorden, og der var så stille, at man fo'r sammen af skræk, bare en fugl puslede sig til rede.

Fru Studstrup var dybt religiøs, — ikke af den påtrængende slags, men man følte, at hun var fast forankret i sin tro. Den slags gav chefen sig ikke af med, men han gjorde ikke nar ad det hos andre. Det gjorde han derimod af mig, fordi jeg slugte alt, hvad det lille bibliotek ejede og kunne skaffe om overtro og egnshistorie — og *økonomi*.

Det sidste begreb hr. Studstrup nu slet ikke. Jeg vidste heller ikke selv, hvad jeg ville med det, men når det interesserede mig, hvorfor så ikke læse? Chefen kaldte mig »en sær stork«. Hvorfor han altid brugte ordet stork om mig, ved jeg ikke, — jeg var ikke særlig langbenet.

Pinsedag 1917 tog hele familien med svulmende madkurve, kedel og kaffekande på udflugt. Den foregik pr. robåd. Vi roede ud til en lille ubeboet holm i Limfjorden, og der gjorde vi landgang — med bare ben, for båden kunne ikke komme helt ind. Der var aldeles yndigt på den lille plet. Vi tændte bål og lavede kaffe, vi fandt fuglereder og plukkede blomster og var kun kede af, at »dunnerwollerne« (dunhamrene) ikke kunne plukkes så tidligt på året. Vi spiste og hvilede os og tog solbad, men chefen kunne ikke tåle direkte sol på hovedet, så fruen riggede sit hvide sjal op over nogle grene, så han fik skygge. Det var en dejlig pinsedag. Desværre havde jeg fået for megen sol, mine arme var røde og sved nederdrægtigt, så om natten kunne jeg ikke sove. Så stod jeg op, klædte mig på og listede mig ned i haven. Natten var ganske lys, duftende og stille. Aldrig før eller siden har jeg følt mig så glad, — så ligesom i pagt med nattens skønhed. De første hvide roser lyste som silke, pæonerne duftede, og syrenen og guldrøggen stod i deres fuldeste flor. Et sildigt-blomstrende æbletræ var som en buket af lutter små lyserøde roser.

Jeg blev siddende, til »kokken« i nabogården gav sig til at gale, og de første bier fløj på arbejde i æbleblomsterne. Så var mine arme blevet så »skikkelige«, at jeg kunne tænke på søvn.

Kort efter pinse blev jeg syg. Først regnede jeg med, at det bare var »sølle maw«, som næsten alle havde af og til i den varme tid. Det var jo før køleskabenes tid, og hygiejnen var det så som så med — med alle de åbne møddinger og sværme af fluer. Til sidst måtte jeg dog ned til doktor Traustedt. Han skrev noget mikstur op til mig og foreskrev en diæt, men det hjalp ikke, jeg havde stadig smerter og blev tyndere og tyndere. Til sidst fik jeg klar besked: Det drejede sig om en irritation i blindtarmen, og jeg burde rejse hjem. Lægen mente ikke, en operation var tilrådelig, — mit hjerte var ikke så stærkt efter den børnelammelse, jeg havde haft som barn, — og så måtte jeg sige op.

Inderlig ked af det var jeg, for jeg anede, at *så* godt og frit, som jeg havde haft det i Gedsted, ville jeg aldrig mere få det.

Det kom også til at passe. Min tid i Gedsted var nok kort, men det havde været en dejlig grotid, hvor jeg fra en overset, skuffet og utilfreds pige havde udviklet mig til en fri og lykkelig.

Lidt fra Hindsted Herred

Ved Enevold Nielsen

Om herredsnavnet hedder det i Trap: Danmark, 5. udgave, side 1115:

»Hindsted herred (1231 Hethænsthæret) har navn af en nu forsvunden by af samme navn. Hertil hørte i ældre tid den østlige del af Ravnkilde sogn. Ved åbent brev af 21. januar 1675 blev Havnø og Dalsgård, som hidtil havde ligget under Visborg birk, lagt under Hindsted herred, og 26. november 1687 blev dette forenet med Hellum herred.«

I Kong Valdemars jordebog II 1926-43, side 41, står følgende om navnet:

»Hethænsthæret. Hindsted Herred har navn af en nu forsvunden by, Hindsted, ældre Hethænsthæ (samme navn som i sognebyen Hedensted i Hatting herred). På den vestlige del af Kjeldstrup mark i Ove sogn ligger Hindsted høje. Den mulighed skal antydes, at gårdnavnet Hjeds (ældre Heisze) i Valsgaard sogn kunne have udviklet sig af Hedensted, Heinsted (således udtales Hedensted i Hatting herred) (Heist(e) eller Hjest(e) (jfr. Skads af Skatsthæ) til Hjeds, Heiss. På Redsø mark, Valsgaard sogn, findes en tinghøj. I senere tid holdtes herredstinget dog i Rostrup sogn (ved Rostrup kirkegaard iflg. Viborg Stiftsbog 1678-81). Her nævnes Tinghøj på Monstrup mark, Galgebakke på Stenstrup mark.«

Hindsted

Adskillige gange har jeg været stillet over for spørgsmålet: Hvoraf kommer navnet Hindsted?

Navnet findes næppe noget andet sted i landet, og det er vanskeligt at udtyde, i alt fald når det skal gennem sagkundskabens lup.

Jeg vil dog ridse lidt op, som måske kan give anledning til eftertanke.

Kielstrup er nu i 1966 en ret pæn og ikke helt lille landsby. Men tænker vi os over 1000 år tilbage, var byen der sikkert ikke.

Nord for den nuværende landevej — som jo ikke var landevej før i 1858 — findes nord og øst for ruinen af Oplev kirke en enklave, et stykke godt muldjord, som ser ud til at have været dyrket i meget længere tid end den jord ved siden af, som både mod vest, nord og øst har karakter af senere opdyrket hedejord. Dette tyder på, at der i lavningen ret nord for kirkeruinen har været et »Ornum«, en høvdinggård. Endnu for ret kort tid siden var der spor af bebyggelse på dette sted, med husrester, kilde og lidt kålhøve. Huset, som vi husker, beboedes til sidst af en arbejdsmand, Niels Bøgh. Det er dog flere år siden; huset er helt nedbrudt, og nu står kun enkelte træer tilbage.

I ældre tid var bygningerne til en gård yderst små, og hvad man kaldte en gård var måske kun et eneste langt hus.

Som det også var tilfældet på andre bopladser, blev familien i en sådan gård (måske adelby) efterhånden så stor, at den ikke kunne rummes dér mer. Der skulle jo også være plads til trælle, og stormanden, som ejede gården, har set sig nødsaget til at lade nogle af dem flytte til et sted på udmarken og danne et samfund dér — i dette tilfælde til Kielstrup, hvor bosættelsen er sket omkring »Storevand«, bydammen, hvor der så er sket en opdyrkning.

Denne nye boplads er blevet kaldt Kjelds torp (Kjeldstrup). Det hedder om bynavne — torper —, at hvor navnet ender på sted, var det trællenes — arbejdernes byer. (I tiden fra 826 til 1047 blev trællene her i landet frigivet). Fornavnet på den nye by menes i mange tilfælde at have været navnet på den mand (høvding eller anden stormand), som skabte grundlaget for byen, og som måske ejede den.

Navnet Kjeld kendes ikke i denne forbindelse, med mindre det skulle være efter »Hellig Kjeld«, som var provst ved Frue Kirke i Aalborg 1140, senere domprovst i Viborg. Han døde 1151 og blev begravet for sig selv i et kapel i Viborg domkirke. Den 9. juni 1188 blev han kanoniseret, kåret som helgen. Han var af slægten Kande (Hvide); hans fader hed Oluff Kande og boede i Vinge ved Fussing.

Om denne Kjeld har noget med nævnte storgård at gøre vides ikke,

dog har der i sin tid her boet adel af slægten Hvide i Kielstrup, nævnt 1438 og 1451.

Rimeligvis er der i det 10. århundrede opført en mindre trækirke i tilknytning til nævnte gård. Denne kirke er så i slutningen af det 11. århundrede afløst af en ret stor stenkirke. Ved opmåling af kirkeruinen er skibet målt til 11,50 m i længden og 6,40 m i bredden. Koret ses ikke at have været opmålt. Denne kirke er opført før kirkerne i Ove og Valsgaard, og den er opført ved den hellige kilde, som var på den østlige side af kirkegården. Hindsted herreds tingsted blev også lagt nær ved kirken. Den gamle færdselsåre fra Hurup til Hobro førte ind over Tåstrup, gennem den store hulvej ved Hedegårde (denne er målt til en dybde af 14 m) — videre forbi Jynovnene — dysser — tæt forbi tingstedet ved Stubberupvejen, ind til Oplev kirke og videre gennem Kielstrup by, mod vest forbi stendyssen, Hunnis mose og Redsø dale til Valsgård. Vejstykket fra Hedegårde til Kielstrup blev i den ældre tid kaldt halvvejen.

Denne gamle færdselsåre krydsedes i flere hundrede år af færdselen fra Randers til Aalborg, som da gik over Mariager fjord ved Høllet, over Spangvad og videre mod nord.

På denne tid blev Hindsted herred skrevet for Hethænstat herred — stedet ved heden, og mon ikke Hindsted skal tydes således, Hiensted, det vil sige stedet ved heden. Man skal ikke blive forbavset, hvis bogstavering og skrivemåde fra den tid kan synes mærkelig; skrivekunsten var ikke meget udbredt, og det var sikkert tit folk, som ikke var særligt kyndige i denne kunst, som blev sat til det offentlige skriveri. I Hindsted herreds tingbog nævnes således en stokkemand som værende fra Hiegor — Hedegårde.

Navnet Hindsted kan altså være en sammentrukken form af Hethænstat — stedet ved heden.

Hvornår gården ude ved Oplev (levning) er blevet forladt, og måske rester af høvdingegården er flyttet op på bakken, vides ikke; måske har pesten 1348 til -51 helt ændret forholdene. Man ved heller ikke, om den fru Bolde, som nævnes i Kielstrup, stammer fra denne gård. Det ses kun, at hun 1453 har skænket gods til Ove kirke.

»Årene de rulle og skiftes om på jord«, mange navne glemmes, og slægt efter slægt sygner hen.

I de senere år er verdensbilledet totalt ændret på ondt og godt.

Gården ved heden er forlængst borte. Kirken ved samme blev, sammen med 5 andre kirker i herredet, lagt øde omkring år 1500. Det ses, at den 1555 kun fandtes som ruin.

Provst Vøldike, Vive, omtaler i sin beretning fra pastoratet i 1755, at den hellige kilde ved kirken falder efter, hvilket må beklages, da de få, som i »hidsige syge« lod hente vand ved kilden, har fundet læskelse.

Vandet i kilden smagte provsten rent og angenem — udmærket, noget sødere end roskildevand.

Herredstinget blev flyttet andet sted hen, ca. 1634. Heredsfogeder nævnes fra 1329 til 1919.

Kjelds torp er nu en anselig landsby midt i Hindsted herred.

Træk af Strandby sogns historie gennem tiderne

Sognet, hvor Kongen har sit private jagtdomæne

Af Sigvard C. Sigvardsen

Strandby sogn ligger i Aalborg amts sydvestlige hjørne. Dets grænser er mod øst Farsø sogn, syd af Foulum sogn, nord af Overlade sogn og mod vest af Limfjorden, nu efter 1825 et sund eller bælt.

Denne fjord er en af Nordens smukkeste vandveje med sine utallige bugter, næs, klinter, vige, bredninger, sunde, indfjorde og øer.

Kommunalt: Strandby-Farsø, Gislum herred, Viborg stift. I forne tider Himmersyssel. En overgang Mariager amt, indtil Aalborg amt opstod ved overgang fra len 1662.

I privat eje er der på én af sognets største høje, Storhøj, rejst et udkigstårn, hvorfra der er en milevid udsigt til alle sider, og sognet ligger under ens syn som set fra en flyvemaskine. Et stærkt kuperet landskab med meget skiftende jordbundsforhold, lige fra fin agerjord til let sandmuld, moser, strandenge og hede.

Den gamle hær- og tingvej Viborg—Løgstør snor sig bugtende op og ned gennem sognet; endnu to steder levn af gamle hjulspor, der ved slid og regnskyl har ædt sig ned i brinkerne for så igen at blive fornyet ved løftning til et højere liggende plateau.

Pragtfuld ligger den del af Vesthimmerland under os. Vi tager dets struktur og konturer ind i vort syn:

Storskoven i nord gående i øst over i kommunens og amtets store plantager, et samlet areal på over 1.000 ha. Det var den såkaldte »Fladhede«, nu beplantet, hvor der under krigen blev droppet meget krigsmateriale.

Veldyrkede marker ligger skærmet af mange km lange læbælter levende hegn. Ind imellem og spredt ligger byerne: Strandby, hvor halvdelen af sognets beboere lever. Ertebølle (Edbøl, Ettboele), Myrhøj (Muøre Høj, Myrhøf), Risgårde (Riisgardt), Grønnerup (-rop), Tandrup (Tamdrup, Tandorf), Sjørup (Sierop), Gunderup, en ny samling ejendomme, udstykket fra Gunderupgaard.

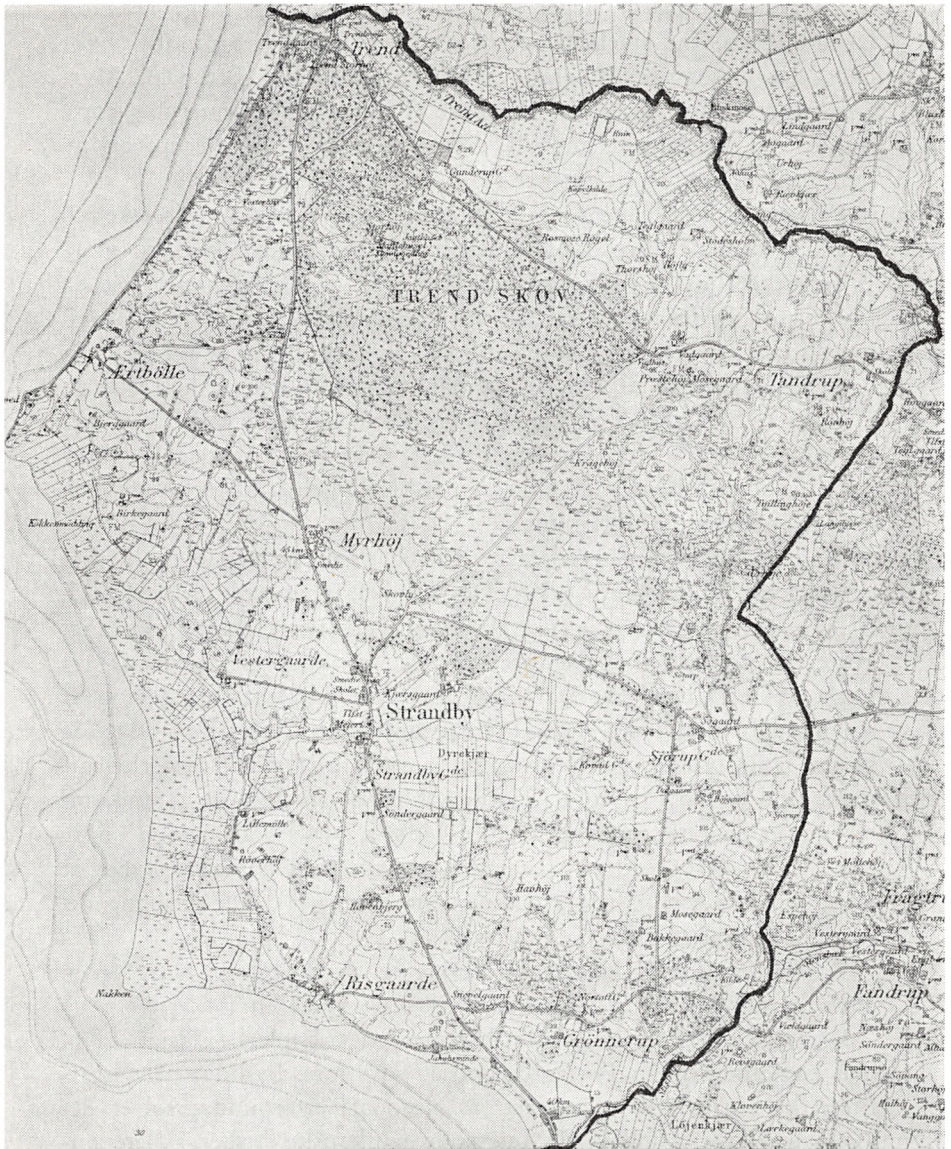
Vi tænker os tilbage før »landhævningen«. Nord for Storskoven Trend å med den brede ådal; den har sit udspring i Haubro sogn. Engang betaltes der bompunge ved Trend å. Dalen har været en fjordarm. Nu følger vi så den 13 km lange kystbræmme ud mod Livø bredning; retningen omtrent nordvest-sydøst. Lierne falder stejlt og lå dengang helt ud mod »Litorinahavet«, kun hist og her afbrudt af kløfter, Dalskuddet og Langdal fra erosionsperioden; de er dannet af tilbageløbende strømme fra istiden. Denne bræmme ender brat i det i geologisk henseende interessante Ertebøllebjerg eller -hoved, en ler og sand, stenrig molerklint.

Moleret, dannet af kiselalger, diatomer fra tertiærtiden. Bjerget er isprængt vulkanske askelag. Der har været justeret 140 udbrud. Efter askens grovkornede substanser har vulkanerne ikke ligget langt borte fra stedet. Klinten er presset op af mægtige gletchere, sikkert noget af det allerældste Danmark, da det kridtblegt løftedes op af sin havdåb mod lyset. Da så Tyborøn skabtes, blev bølgeslag og strøm langt voldsommere, bjerget synker, glider på molérlagene, presses ud og op i en fold i fjorden. Herlige forsteninger fremkommer: Forstenet sumpcypres i store blokke, aftryk af mange andre planter, insekter, fisk, en stor græshoppeart, hvis herkomst synes at være standset her, m. m. Det ligger alt sammen i de skifferlignende, forstenede molérplader.

I 1919 fortalte de ældste mennesker, at foran bjerget var der en græsrig »nakke«, hvor kreaturerne gik om sommeren.

Set fra klintens højeste punkt har man en vidunderlig udsigt, Livø, den kamelpuklede ø Fur, nordspidsen af Mors, Salling, hele kystlinien helt op til Rønbjerg. Set fra fjorden i eftermiddagssol er det af en malerisk skønhed. De bugtende, vulkanske striber i flere nuancer, de mellemliggende molérlag og de mangefarvede istidssløjfer.

Klinten ender i »Bjergnæsen«; her viger kysten tilbage, landskabet

Kort over Strandby sogn.

afflades, og her har stenalderhavet gået ind, dannet fjorde, indsøer, laguner, ja, ligefrem øer; Birkebækken danner afløb fra dette. 1 km fra »Bjerget« i sydøstlig retning ligger den i arkæologisk henseende verdensberømte skaldyng: Ertebølle køkkenmødding, den bedst undersøgte fra den ældre stenalder, 5.000 år f. Kr. Efter den navnet: Ertebøllekulturen; en stor sammenpresset blok findes på Nationalmuseet.

Lierne fortsætter nu, indtil de rejser sig i Ørnebjerg; her har i sin tid holdt ørne til. Der er to knuder, har været en dobbeltø; der er både rimmer og dobber; det første navn bruges endnu ligesom Doverholm. Mellem skaldyngen og Ørnebjerg har der været en stor sump, »Stendal«, nu kaldt: Skidden, der er antydning af denne.

Kystbræmmen afflades igen, løber ud i en lang sand- og grustange: Risgårde nakke med et rigt fugleliv. Atter viger kystlinien i sydøstlig retning, danner Risgårde bredning. Tæt ved »Nakken« udmunder Lillemøllebækken; her lå op til vor tid tre vandmøller. Bækken afvander den i nærheden af Strandby liggende store og rige tørvemose og Sjørup sø, et istidshul. Engang har det været en indfjord, der delte sognet i to dele. Øst for Risgårde rejser lierne sig igen i en smuk lerklint ud mod sidstnævnte bredning; det bagved liggende bakkedrag krones af fire herlige bronzealderhøje.

Sognets sydgrænse er nået, slutter ved Stistrup mølle og bæk. Ved denne lå en af Vesthimmerlands store vandmøller med udladningsplads bl. a. af svensk og finsk tømmer.

Den østlige del af sognet er særlig naturskøn i Tandrup. Det ene bakkedrag ved siden af det andet, et rent morænelandskab med dybe dalfurer fra istiden ned mod den brede Trend å-dal. Den midterste del af sognet er langtfra kedelig. Nævnte amtsvej æder sig kringlende derigennem; fra syd til nord er der otte bakker, fire gange ses fjorden, imellem dækkes den af landskabet.

Kun få steder kan opleves et skønnere himmelhvælv end her i årets og døgnets skiftende nuancer over Livø bredning, det være sig i storm eller stille, i lys eller skygge, i solopgang eller solnedgang.

På Risgårde marker er der et levn af de gamle egeskove. Ejerne havde skovskyld til Vitskøl Kloster. Et år oplystes, at der var olden til 40 skovsvin, yderligere måtte afgives 2¹/₂ td. olden.

Det er da sognet mellem de to åer: Trend og Stistrup; i den grå oldtid to halvøer, isprængt øer, søer og indløbende småfjorde. Her har stammerne levet gennem årtusinder; de har trængt dybere og dybere ind i landet og taget det i besiddelse. Det første større samlede bysamfund har sikkert været i den store jernalderboplads i Fragtrup ved sognets østgrænse. Gode og sjældne fund er gjort dér; undersøgelse fortsætter.

Strandby kirke.

Den anselige, højtliggende kirke består af romansk kor, skib, der er forlænget, samt tårn i vest og våbenhus i syd, dette fra middelalderens slutning. Kirken er sognebygget fra før 1200. De romanske bygningsdele, der er opført af veltilhugne granitkvadre, står på en dobbeltsokkel, hvis øverste led er profileret, dobbelt profil i koret, medens den nedre del af sokkelen er skråkant.

Af oprindelige enkeltheder er bevaret den høje og brede triumfbue, der har profilerede sokler og kragebånd. Korets nordlige og østlige tilmurede vinduer er begge med rundstavsprofil. To smukke vinduer i skibets nordside, åbnet i nutiden, er med enkle monolitoverligger. Skibets to portaler er begge prydet med en glat tympanon, tvedelt ved en lodret midtstav. Kvindedøren i nord er tilmuret. En romansk, profileret overligger med rund, ydre bueflade er opstillet på kirkegården.

Ved omlægning af korets tag 1904 fandtes øverst i langmurene 12 lydpotter af ler, seks i hver side, indmuret med mundingerne ind mod rummet. Ved forespørgsel blev svaret, at nogen mener, det var for akustikkens skyld, andre, at det er et gammelt levn for at holde alt ondt fra kirken.

I et lille skrift affattet på tysk, der er kommet mig i hænde, oplyses, at det har noget med klosterarkitektur at gøre.

På skibets nordre side ses fortanding til en vestlig forlængelse. Under en stor restaurering af kirken i 1954-55 fik jeg lov til at foretage undersøgelse. I $\frac{3}{4}$ meters dybde fremkom en 1,60 m bred syld; ind mod kirken skarpt tildannet, mod landsiden marksten. Den var muret i munkeforbandt. Denne sokkel skulle bevise følgende: Kirken

Strandby kirke.

har sikkert haft et romansk tårn; og da nævnte forlængelse er sket i slutningen af middelalderen, er materialet af tårn og vestgavl brugt til denne og til det nuværende tårn, hvis nederste del er granit, resten af dette er munkesten. Der findes i dette materiale to lange kvadre med rundstav, der antages at stamme fra en herskabsindgang i tårnets vestgavl; en tilmuring er synlig. Tårnet er i nyere tid skalmuret. På murankre findes tallet 1741 og P. G., hvilke er navne på Niels de Poulson og Gjertrud Hofmann, en restaurering.

Ved nævnte undersøgelse stødtes på flere skeletter både i midtergangen og under stoleraderne, ikke noget ualmindeligt.

Ved restaureringen blev de gamle, defekte jernvinduer erstattet med smukke blyindfattede romanske vinduer, ligesom der i tårnets sydside blev indmuret et vindue i samme stil. Adgang til øvre stokværk og klokken ad fritrappel på nordsiden af tårnet. Tårnrummet, der har bred gotisk bue, var fra begyndelsen indrettet til overhvælvning, hvilket nu er sket. I skibet er der brunmalet bræddeloft, i koret sengotisk hvælvning. Våbenhus af munkesten, er i vor tid forhøjet, da den smukke tympanon over døren var dækket af loftet.

Altertavle i højrenæssance fra 1600 tallet. I storfeltet nadverbillede, i hvilket der har været brand; det er engang erstattet med et nyt med samme motiv, men dårligt malet. I sidefelterne, malet på træ, korsfæstelses- og opstandelsesmotiver.

I topfeltet udskårne pietistiske symboler. Alterkalk, renæssance, fra 1634 af sølv, oblatæske og disk af sølv; der står på kalken:

Anno 1634 HAVER Christen Sørensen Och Therkel Ibsen
LADET GJØR DENNE KALK OCH DIESK TIL STRANDBY
KIERKE OCH WEIDE XXX LODT SØLF

I Foulum sogns ældste kirkebog fortæller sognepræsten til Ullits-Foulum (1660-1712) hr. Christen Christensen (Stistrup), senere provst i Aars-Gislum herreder, bekendt for sin store lærdom og sit stridbare sind, følgende om sine forældre: Hans far, Christen Sørensen fra Stistrup, Foulum sogn, hans mor: Johanne Therkelsdatter fra Strandbygaard, f. 1617. Hendes far: Therkel Ibsøn, Strandbygaard.

»Anno 1641 d. 14 trin., som var d. 26. sept., stod deres brøllup udi Strandbygaard, da var han 36 og hun 24 år gl.«

Giveren af oblatæske og disk er denne Therkel Ibsen. Provsten var deres 4. søn. Den anden nævnte giver kan være en svigersøn af Th. Ibsen.

Anno 1741 HAVER NIELS de POULSON TIL GUNDERUP-
GAARD LADET DENNE KALK FORBEDRE OG FORGYLDE
OG WEIER DEND NU TILLIGEMED BRECHEN
34 LD 3 Q. SØLF

På oblatæskens låg står:

N. P. og G. H.

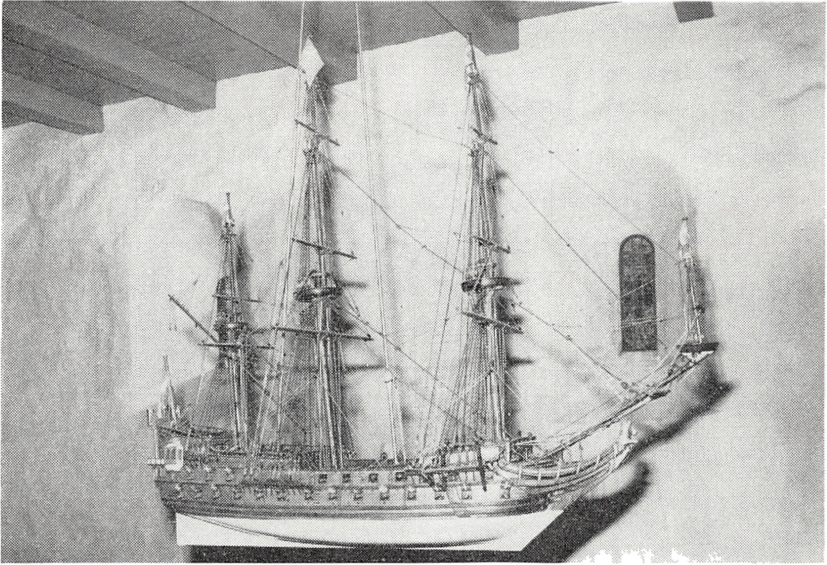
Poulsons våbenskjold:

I. H. S.

På bunden:

DENNE ESKE GAF WELBAARNE NIELS POULSON OG
WELBAARNE GIERTRUD HOFMAND BEGGE TIL
GUNDERUPGAARD DEN 10. FEBR. 1745

Disse to har givet mange rige gaver til kirken: Her nævnes de tre uvurderlige, dobbelte malmlysekroner (alm. i landsbykirker er kronerne af messing). Videre den smukke opgang med portal til prædikestolen, alterskranken fra 1741 med initialer og våbenskjold, dørføljen

Strandby kirkeskib.

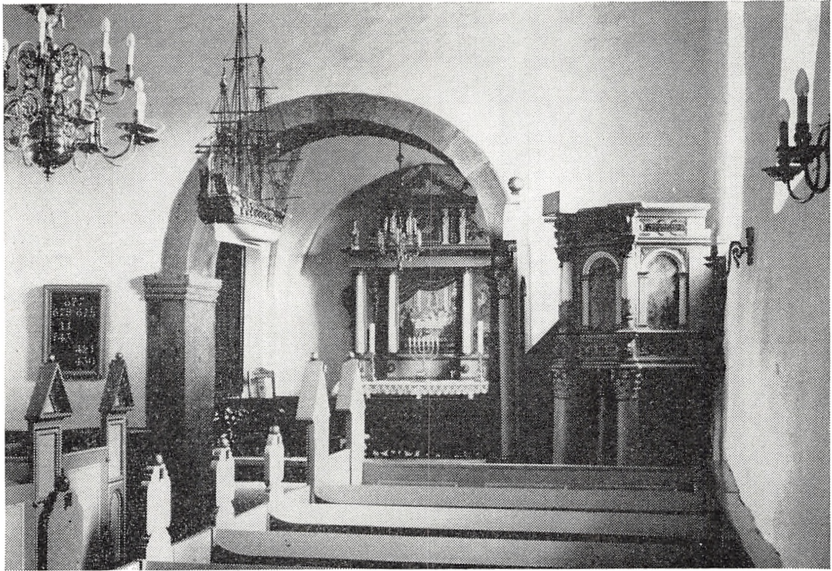
til våbenhus og indskrift fra samme år. Om deres videre godgørelse nævnes andetsteds.

På alteret står to svære barok-lysestager af malm, ligeledes i samme metal en syvarmet stage. I korets sydvestre hjørne en velbevaret skriftestol. Stor romansk granitdøbefont med glat kumme og bred mundingsprofil, hvis sokkel er en omvendt kapitæl.

Dåbsfad forarbejdet af Nurnberggørtlere fra 1500-1600 tallet med motiver af bebudelsen og hjorte efterfulgt af hunde i relief. Der har været en omskrift, men den er ved pudsning afslidt.

Prædikestolen, der har gamle malerier i arkadefelterne og indskrift fra 1. Johs. 3, 16, er sammen med dåbsfadet skænket af Axel Juul til Bjørnsholm. Fonthimmel henlagt på loftet. Der har over triumfbuen været ophængt to epitafier over slægten Hofmann; i øjeblikket henlagt på loftet ligesom to messingplader med oplysninger om Niels de Poulson og Gjertrud Hofmanns liv.

Herskabsstol fra 1600; kirkeejerne havde indtil århundredskiftet deres plads i et pulpitur. I kirken er der lukkede stole med enkle

Strandby kirke.

gavle. På væggene ophængte tavler, to i koret, én i skibet, med navnene på biskopper, provster og præster her siden reformationen, (se under disse). På væggen i den tilmurede kvindedør hænger en tavle med versificeret tekst til forevigelse af Niels de Poulsons gaver. Foroven på denne hans våbenskjold med sammenslyngede navnetræk:

Din gafmild Haand til fattige paa dette Sted udrete,
og viid din Sørgebaan igen dend Naadige Gud vil brete.
Dend Skierf du i Guds Kiste her af villig Hjierte give.
Dend evig til Velsignelse for dig og dine blive.

1741.

En tjenestekarl fra Strandby rejste som ung til USA, og ud af taknemlighed havde han i sit testamente indsat en sum, der skulle bruges til et eller andet i kirken. Menighedsrådet fik den fine gørtler H. P. Iversen, Hjørring, til at lave 13 toarmede væglampetter i malm og i samme stil som kronerne; når alt er tændt, er der et uforligneligt lys i kirken.

I kirken er ophængt to kirkeskibe. Det ene, en stor pragtfuld model af et af Christian d. Fjerdes orlogsskibe: Justitia, bygget af en officer i handelsflåden, A. D. Jensen, Glud. Han skænkede det til Hs. Majestæt Kong Frederik d. Niende, der ønskede det ophængt i Strandby kirke. Det andet, en model af skoleskibet Danmark, skænket af Tobias Hansen, Strandby.

1955 blev der ved en enestående husindsamling bekostet et nyt smukt orgel med 8 stemmer og pedalspil, bygget af Marcussen og Søn, Åbenrå. Det blev anbragt i tårnrummet. Facaden er malede panelstykker med våbenskjolde, der stammer fra nævnte pulpitur, herskabsstol fra 1741. Rummet var oprindeligt indrettet som gravkapel for slægten Niels de Poulson. Under kirkens ejere omtales, at Landmandsbanken havde Gunderupgaard i 30 år. Banken kostede en del på kirken, men havde nedkastet en stor mængde murbrokker m. m. i krypten under koret, der i sin tid var bekostet og indrettet som gravkapel til slægten Hofman. Under restaureringen blev dette undersøgt og rensat. Det viste sig, at der oprindeligt havde været syv kister, stablet oven på hverandre, nu kun tre tilbage i nogenlunde tilstand. Der fandtes bl. a. en guldciseleret kårde med kvast, en smuldet harnisk, muligt tilhørt den andet steds nævnte generalmajor Jens Poulson.

Kisterne i tårnrummet førtes herved. Der har til dette kapel været en rundbuet indgang fra midtergangen i skibet, den blev åbnet; herfra kan krypten beses.

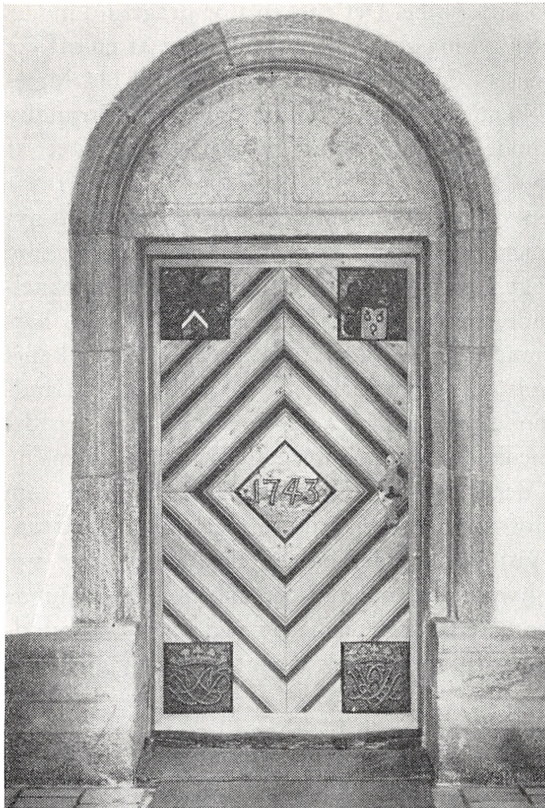
1954 skænkede De Smithske Jernstøberier ved direktør Egenfeldt en herlig ny kirkeklokke via kongen, der skulle bestemme dens indskrift:

De Smithske i Aalborg støbte mig Aar 1954 til Strandby kirke.

GUD ALENE ÆREN

Den gamle klokke fra 1500 tallet uden indskrift står i våbenhuset.

Nordvest for den gennem 306 år gamle præstegård, Vadgaard, skal der have været et kapel: Kapels kapel. Gårdens nuværende ejer, Vagn Kjær, har fortalt efter hans bedstefar og gamle mænd, der har arbejdet i grusbrinken, at de har fundet mange benrester og frønnede træstykker. For få år siden, da bækken fra Vadmosen blev udgrøftet,

*Strandby kirkes
portal.*

vældede der meget jernholdigt vand frem fra dybere liggende kilder. Efter overleveringer her tales der om: Hellige kilder. Stedet har været trafikalt øst-vest mod vadestedet ved Trend å. Tidsfæstes kan det ikke.

Strandby kirke går over til selveje.

»I Henhold til Skrivelse fra Viborg Stiftsøvrighed af 3. April d. Aar har undertegnede Provstesyn Dags Dato ved en extraordinær Synsforretning besigtiget Strandby Kirke overensstemmende med Kirkeministeriets Cirkulære af 4. April 1908 og 29. December 1909, idet Kirken, hvis Tiende er afløst fra 1. Januar d. Aar, skal gaa over til at være selvejende.

Ved Besigtigelsesforretningen var til Stede med Fuldmagt fra den hidtidige Kirketiendeejer (på dette Tidspunkt ejede Landmandsban-
ken Gunderupgaard) til på sammes Vegne at tiltræde Forretningen,
Justitsraad Ewald, Løgstør, samt endvidere det for Kirken i Henhold
til ovennævnte Cirkulære af 29. December 1909 Tilsyn, nemlig
Sognepræst for Strandby-Farsø Menigheder Axel Egeløv og Gaard-
ejerne Jens Peter Morten Nielsen og Karl Kristensen.

Mangler og Fejl, udsat ved sidste Syn, var afhjulpne, ligesom den
tidligere Tiendeejer ikke havde haft Udgifter, hvorfor Kirken faar
Renten for indeværende Aar af den til dens Vedligeholdelse og Drift
henlagte Kapital.

Da ingen af de tilstedeværende finder noget til den saaledes af-
holdte Forretning at erindre, afleveres Strandby Kirke og Kirkegaard
samt Kirkens Arkiv herved af Tiendeejeren til det for Kirken be-
skikkede Tilsyn.«

Provstesyndet for Aars-Gislum Herred, den 3. Juni 1912.

N. Rasmussen.

A. Mortensen.

P. Busk.

For Tiendeejeren:

I Tilsyn for Strandby Kirke:

Justitsraad *Ewald.*

Axel Egeløv. I. P. M. Nielsen.

Karl Kristensen.

Indsamling i Strandby kirke.

I Strandby ældste kirkebog, 1694-1750, har sognepræsten Iver
Enevoldsen ført nøje regnskab. 1. Med hvad der blev indsamlet og
2. Hvad eller hvem der indsamles til.

»Bøssen eller bekkenet var anbragt ved kirkedøren.

1711. Dend 3. søndag i Advent — den 13. December — blev der
gifuet i Bekkenet for en fattig Qvinde, hindis Mand blev fan-
gen under de Svenske.
1712. På Kyndelmissedag blev der gifuen i Bekkenet til en fattig
Mand, som var fangen i Tørcheriet (Tyrkiet) Penge 3 Mk.
2 Sk.
1714. På Skiærtorsdag, Bechen for Kirkedøren for dem, som blev
fangen i Tørcheriet. 4 Mk. 10 Sk.

1714. 26. Maj blev der gifuet i Bekkenet for en Mand i Kiøbenhafuen 2 Mk. 6 Sk.
Samme Aar 9. December til ovennævnte fattige Mand i Kiøbenhafuen 6 Sk.
1718. Bechen for Rings Kiøbings Borgere 2 Mw. 7 Sk. (Ildebrand).
1721. Givet i Bechenet for en Mand af Lolland 3 Sk.
Samme Aar 31. August blev der gifuen i Bechenet for end fattig Enke i Aalborg ved Naufn Marens Jensdatter, som har mistet sit Skib og Gods af de Svenske for Aar 1717. Bekom i Penge 2 Mk. 15 Sk.
1722. Dom p. Trin. Samme Dag var Bechenet udsat for Kirkedøren for de lutherske Skoler i Weingarten (i Wyrtenborg) og da var Collekten 6 Mk. 7 Sk., nok Andendagen 8 Sk.
1723. Bededagen var 1 Rdl. 10 Sk. til de fangne i Tørcheriet.
1725. Dom 16 p. Trin. var Bechen for Kirkedøren for Skive Indbyggere og da blev der gifuet 1 Rdl. 2 Mk. 3 Sk. (Ildebrand).
- NB. Der er ikke indført mere i kirkebogen, muligt har præsten brugt en anden regnskabsbog.

Et kirkesyn.

Aar 1864 den 16. Juni blev der afholdt Syn over Strandby Kirke og blev saa gjort følgende Udsættelse:

1. Bedeskammelen maa overtrækkes med det samme Stof som Alterbordet inden næste Syn.
2. Taget trænger til Istandsættelse baade paa Taarnet og Lavkirken (koret).
3. Taarnet saavel som Lavkirken trænger da til Udsættelse.
4. En ny Bjælke indlægges i Vaabehuset.
No. 2, 3, 4 inden 1. October.
5. I Vaabehuset maa en Stensætning borttages, den derværende og en Bænk anbringes paa begge Sider.

C. N. Smith.

Niels Sørensen.

Poul Bæch.

Kirketiende.

Den blev betalt in natura, rug, byg og havre, beregnet efter kapitel-takst. Kirkeejeren var i 1860:

Landvæsenskommissær, godsejer til Gunderupgaard Frederik Wilhelm Weinschenck, R. af Dbg.

Af sognets 80 tiendeydere svarer kun 22 over 1 td. rug, 2 1 td. byg og 1 1 td. havre.

I alt for sognet ydes der i tidende:

44 tdr. 5 skp. $1\frac{3}{4}$ fjerdingkar i rug,

18 tdr. 0 skp. $\frac{3}{4}$ fjerdingkar i byg,

6 tdr. 3 skp. $2\frac{3}{4}$ fjerdingkar i havre.

Disse tal beviser, at det dengang var mest rug, der avledes. Efter matrikelen ses, at Strandbygaard, der havde været en mindre herregård, på dette tidspunkt er delt i fem gårde. For Kjærsgaard gælder det samme; der er solgt flere parceller fra.

(Efter Strandby kirkes forhandlings- og indberetningsprotokol.)

Om den grundtvigske frimenighed i sognet.

Ikke så få familier tilknyttede sig denne, da de opstod rundt om i landet. Fra Strandby tog de helt til Klim, hvor den kendte S. Ancher Møller var præst. Han betjente store kredse, ikke alene i Hanherred, men også i Himmerland. Mange af de unge drenge og piger har gået de mange mil til Klim for at gå til konfirmationsforberedelse. Der var her i sognet en del familier, der sluttede sig sammen og fik bygget et lille forsamlingshus tæt ved Grønnerup skole. Frimenighedspræsten tog herover, forrettede gudstjeneste, barnedåb m. m. Huset er forlængst borte. Der blev bygget kirker i Løgstør, Søttrup v. Hornum st., ligesom der blev bygget i Farsø. Bygningen blev taget i brug af tyskerne, der ødelagde den fuldstændig; nu benyttes kirken i Farsø.

Før århundredskiftet var der i Vesthimmerland en stærk Indre Missions »Vækkelse«. Her i Sognet afstedkom det bl. a. det i vide landsdele berømte sommerstævne på Ertebøllebjerg. Tusinder af mennesker samles til disse møder. I sin tid kom de kørende og gående, nu i biler. Her har mange kendte personer talt, lige fra lægmænd til biskopper; det har stadig stor tilslutning.

Biskopper i Viborg stift siden reformationen.

1. Magister Jacobus Schönning	1537
2. Magister Christianus Juul	1557
3. Magister Petrus Theocari	1569
4. Magister Nicolas Artanger	1592
5. Magister Johannes Wandalinus	1615
6. Magister Wichmannus Hastbardus	1641
7. Magister Francicus Rosenberg	1642
8. Dr. theol. Johannes Bartscher	1659
9. Magister Petrus Slange	1661
10. Dr. theol. Severinus Glud	1673
11. Dr. theol. Gierner. Denne biskop blev for sit gode, danske sindelag og indsats under Svenskernes belejring af Kronborg sammen med kollega indsat i kassematterne. Kollegaen blev blind, Gierner fik som belønning bispestolen i Viborg	1693
12. Bartolomæus Deichman	1700
13. Dr. theol. Caparuswild Hagen	1713
14. Magister Severinus Lintrup. Endnu kendt slægt	1720
15. Johannes Trellund. Endnu kendt slægt	1725
16. Andreas Wøldike. Slægt: Tonekunstneren	1735
17. Ch. Michael Rottbøl. Slægt: Børglumkloster	1770
18. Peter Tetens	1781
19. Jens Bloch. Slægt: Den store historiemaler C. Bloch	1805
20. Esmark Ølgaard. Kendt slægt	1830
21. Otto Conrad Laub. Slægt: Den store tonekunstner Laub	1854
22. Dr. theol. Jørgen Svane. Ældre og ældste husker ham	1878
23. Dr. theol. Sveistrup Poulsen. Kendt af mange her fra visitatser	1901
24. Johannes Gøtzsche	1921
25. Axel Malmstrøm	1936
26. Chr. Baun Nuværende biskop	

NB. Navnene på biskopper, provster og præster findes på de andet steds nævnte ophængte tavler i Strandby kirke.

Provster i Aars-Rinds-Gislum herred siden reformationen.

1. Christian Nielsen, præst til Testrup-Gislum-Vognsild-Svingelbjerg og Farsø menigheder, provst efter reformationen.
2. Laurids Jensen, præst i samme menigheder, blev af Henrik Rantzau til Hald og biskop Jacobus Schønning indsat i Testrup og udnævnt til provst død 1544
3. Jensbrasen, præst til Louns-Alstrup og Ullits-Foulum.. til 1548
4. Jens Nielsen til Durup-Stenild-Grynderup-Rørbæk til 1577
5. Chr. Nielsen (se præster), Vadgaard, regn. 1595
6. Niels Jensen, Durup-Thorup 1607
7. Peder Pedersen Høg, Louns-Alstrup 1624
8. Christen Christensen, Rørbæk m. fl. 1641
9. Jens Jensen Gionteberg, Rørbæk m. fl. 1652
10. Søren Hansen Viborg i Thorup m. fl. 1663
11. Thomas Wiltesøn Fuhus i Louns m. fl. 1664
12. Jachub Hansøn Abel i Rørbæk m. fl. 1665
13. Jørgen Jensen, Durup 1666
14. Povel Christensen i Ullits 1670
15. Mathias Willumsen i Vadgaard; denne præst er en meget interessant skikkelse. Se præsterne 1686
16. Christen Stistrup, Ullits 1717
17. Peiter Jessen, Tisted 1738
18. Baltcer Jessen, Louns ?
19. Hans C. Sadolin, Vadgaard 1756
20. Kristoffer Heidenrech Frederiksen Busch, Vadgaard 1778
21. Søren Bregenholm, Vadgaard. Han beskrives som en virksom retfærdig, oplyst og nidkær embedsmand. Med megen opmærksomhed og sjælden orden opfyldte han sine pligter. Han var, hvad han i kreds burde være, en ustraffelig religionslærer, der vejledede lige så meget ved skyldfri vandel som ved sin lærdom 1809

22. Joachim Poulsen Bering, Barmer, der hører ind under Slet herred.

Provsterne havde helt op til vor tid pligt til at holde visitats i kirke og skole; og under en sådan her foreligger en interessant udtalelse indført i embedsbogen: 1727 den 3. november holdt sognepræsten, pastor Sadolin, ved min visitats i Strandby kirke en vel udarbejdet og på tidens tarv særdeles passende tale over 2. Petri, 1. kap., vers 19. Den mødte talrige confirmerte ungdom svarede med betænksomhed og fremviste tilfredsstillende prøver på den grundige vejledning under deres nidkære lærer Hopp til at forstå og anvende kristendommens sandheder. Og med den kirkevisitats fremstode de ældste confirmerte, som havde vel vedligeholdte deres kristendoms kundskab. Pastoratets skoleungdom var i sidste afvigte juli dette år på min skolevisitats prøvet af mig og derfor nu ikke var tilsagt at møde. Embedsbøgerne befandtes i god orden. Gud give velsignelse fremdeles til sin menigheds sande gavn og varige hæder. . . 1828

23. Thomas Lund, Kornum 1830
24. Gerhard Toldorp, Aars 1833
25. Frederik Spleth, Smorup 1863
26. Caspar Smith, Farsø 1868
27. Peder Klein, Aars 1870
28. M. Th. Wøldike, Skivum 1877
29. C. I. Stockholm, Ulstrup 1883
30. Krogh, Rørbæk 1886
31. N. M. Harboe, Ulstrup 1894
32. P. Rasmussen, Aars 1914
33. Axel Egeløv, præst i Strandby-Farsø, provst i Aars 1916
34. N. Chr. Nielsen, sognepræst i Aars, Haubro, nuværende provst, Aars-Gislum herred; bestrider med stor nidkærhed og dygtighed det store provsteembede. Da byen Aars er i en rivende udvikling, er der beskikket kaldskapellan fra 1916

Præsterne i Strandby sogn og tillige indtil 1817 i Bjørnsholm og Malle sogne siden reformationen.

Series pastorum.

Den første lutherske præst i disse sogne var Niels Pedersen, han levede o. 1544, havde bolig i Vitskøl Kloster.

1. Den første fastboende præst var Kristiern Nielsen, føjede senere Juel til navnet. Som tolvårig kom han til den højere skole i Viborg, senere til Aalborg, så til Vitskøl klosterschule, hvor de lærde rektorer virkede; de var samtidig sjælesørgere, kapellaner. Han var en overgang skriver i Sorø kloster, blev ordineret som præst dér. 1559 vender han tilbage og får præstegerning i de nævnte sogne (Strandby har været knyttet til Vitskøl fra o. 1200). En kort tid havde han bolig i et lille hus ved klostret, men følte sig forulempet både af folk og kreaturer. Der skulle da findes en passende præstebolig, og valget faldt på en af Strandby sogns største gårde, Vadgaard, liggende tæt ved Trend, fire km fra Strandby kirke. Samme vinter holdt Kristiern Nielsen Juel bryllup i den store klosterkirke med den dydige, kyske og hæderlige Agnete Vitudatter, hvis far var præst i Sebber. I ægteskabet var der 6 børn; 1573, samme år som Bjørn Andersen overtager Vitskøl Kloster, blev han udnævnt til provst.

To år senere døde hans hustru, men kort tid efter giftede han sig med Anne Svendsdatter, provstedatter fra Barmer, og som der står: Frugten heraf var ti børn. En søn, Vitus, blev præst i Blære-Ejdrup. Juel var en lærd og stor personlighed, en mand med levende lyst til at kende sin egn og sognebørn, var meget alsidig i sine optegnelser om sognets vé og vel, i glæder som i sorger. Han tog sin afsked 1595.

2. Anders Nielsen til 1602.

3. Kristoffer Kristensen eller Kristoffersen, præst i 34 år til 1636. Han som hans formænd og efterfølgere har drevet den store præstegårds jorder, moser, hede m. m.

Der må ikke bortforpagtes noget efter landemode 1560, hvor det hedder: Hvis det skete, kunne det hælde, at jorderne blev hævdevundne og skiltes ad fra gården; selvom præsten ikke magtede at tilså det hele, skulle han lade det ligge utilsået hen.

4. Laurids Lauridsen Lunde, præstesøn fra Fyn. I hans tid led

sognet hårdt under Svenskerne indtrængen 1644. De gravede sig huler ude i Ertebølle hede; underskrevne, der kom som lærer her i 1919, har set rester af disse. I de sandede lyngtilgroede flader fjernede de »lyngskjoldet«. En nordvest brandstorm rev store stykker op; efter overleveringer blev sandflugten så voldsom, at fygningen af sand stod ind i glamhullerne i Farsø kirke, 12 km borte. Samtidig har orkanen pløjet og skabt en langstrakt dal i heden, hvor nu kongen har sit private jagtdomæne. I folkemunde hedder det, at to mægtige tyre var kommet i slagsmål og rev hele heden op.

Selvom sognet var trykket af krigsskat, evnede det dog at bygge skolehus i 1646. Det blev bygget 5 favne fra kirkens fortov, muligt én af amtets ældste skoler. Lunde resignerede 1655.

5. Anders Hansen. Under nævnte forhold var sognet i den yderste fattigdom, hvilket kan belyses af følgende: Præstegården var i en sørgelig forfatning, flere steder var der tækket med lyng. 24 mænd af Strandby i overværelse af 8 fra Bjørnsholm bevidnede med oprakte fingre, og to tylvte svor på gårdens elendighed. En ansøgning blev indsendt til kongen om at få det forsømte oprettet, men der kom afslag. Kort efter døde Anders Hansen, 1662.

6. Den under provsterne nævnte berømte Mathias Willumsen blev næste præst. Han var født i Skram i Blekinge 1630. Slægten stammer fra den skotske adel: Forbus. Faderen var landsdommer. Mathias blev student og teolog, var en tid konstitueret i faderens embede efter dennes død. Han måtte forlade hjemstavnen på grund af deltagelse i opstande under krigen. Rejser til København og får akademisk borgerret. 1662 blev han kaldet til de tre embeder her. Om Willumsen skrives der meget: Han var en sjælden mand, lærd, duelig, beleven, virksom og formuende, agtet, æret og elsket. Han ombyggede så godt som det hele af Vadgaard; anlagde parklignende have med mange frugtræer, hvilket var et særsyn den gang; anlagde ligeledes ti fiskedamme, hvoraf der op til vor tid har været spor. Disse anlæg var hans stolthed, han kappedes med daværende ejer af Bjørnsholm, Niels Axelsen Juul, i at skabe noget smukt. 1677 blev han provst.

Under den skånske krig 1675-79 mærkede sognet igen store byrder. Der pålagdes således præsterne: 3 præster skulle levere 1 styk hest (artillerihest), udrede fra 30 til 50 rdl. til krigsudstyr, 8 tdr. korn af

Vadgaard præstegård.

hver slags, rug, havre og byg, 1 styk hest med kusk, dog skulle der være 6 præster om kusken, 2 præster skulle udmundere en dragon ellers 40 rdl. og til denne yderligere en hest; endelig kom fra regeringen ønsket om at låne penge, men dette måtte afgøres i Viborg.

Willumsen var gift med Kirstine Kristensdatter Bloch. I ægteskabet var der tre sønner og to døtre.

En søn, Vilhelm Mathiasen Wassard, død som lagmand i Stavanger, han stavede en overgang sit navn, Wilhelm Mathiæ Wargardus eller Wagaard; sådan stavedes præstegårdens navn dengang. Under et studieophold i Paris ændrede han navnet til: Wasard. Resten af børnene, på nær én, der tog navnet Arrøe, beholdt: Wagaard. Derimod næste og senere slægter: Wasard.

Den stadig eksisterende smukke gård har da givet navn til den endnu værende kendte Wasardslægt. Her kan nævnes slægtens hjemsteder: Testrupgaard, Holmgaard, Marienlyst ved Vordingborg, Hobro, København.

1696 afstod Willumsen embederne til sin svigersøn.

7. Iver Enevoldsen, gift med Marie Wasard; hun blev mor til seks børn, men døde forholdsvis tidligt. Hans anden hustru, Kristine

Jespersdatter blev også mor til seks børn, hvoraf flere blev præster og døtre gift med præster.

Mathias Willumsens flyttede til Malle, hvor han og hustruen ligger begravet i et af dem selv indrettet gravsted.

1727 blev Enevoldsen provst, døde 1739, enken flyttede til Hvanstrup (Farsø sogn). Denne gård ejedes af Mathias de Lasson til Bjørnsholm.

8. Hans Kristian Olesen Sadolin, præstesøn fra Viborg, var kapellan i Gråbrødre, blev af generalmajor Niels de Poulson til Gunderupgaard kaldet til de tre embeder; Poulson ejede jo kirkerne. Sadolin blev provst, døde 1756; enken Eleonora Hildebrandt fik i pension 40 rdl. og to lispund ost. De blev begravet på Strandby kirkegård, hvor en mod kirkemuren hensat mindesten står.

9. Kristoffer Heidenreich Busch, først præst ved Ørslev klosterkirke, kaldet til Strandby af de Lasson, samme år blev han provst. Han var gift tre gange. 1. Anne Elisabeth Brochner fra Mors. 2. Ingeborg Hes, præstedatter fra Hald-Borup. 3. Øllegaard Riis, datter af landstingsskriver Riis i Viborg. En datter blev gift med præsten Lillelund, Mors. Busch døde 1778.

10. Søren Bregnholm fra herregården Lerkenfeldt (kendt fra »Jørgen Lykke«); faderen var forpagter af denne. Han var først huslærer forskellige steder, blev så kapellan i Hjerik i Salling, kom som 40-årig til Ranum som hjælpepræst, derfra hertil, blev også provst. En virksom, retsindig, oplyst og nidkær præst. Han døde i Randers uden arvinger. Se under provster.

11. Hans Peter Sadolin, sønnesøn af den førnævnte Sadolin. Han blev den sidste præst i embederne: Strandby-Bjørnsholm-Malle.

Ved en ordning af 10. oktober 1805 blev det bestemt, at Farsø skulle knyttes til Strandby som anneks, dog ikke før sognepræsten i Farsø, Knud Bjerrum, tog afsked, som det hed: Bjerrum skal efter nådensårets udløb beholde på livstid fri bolig i våningshuset samt de øvrige ham allernådigst tilstedte emolumenter.

Der var udlagt præstegård i den store Torupgaard. Efter Kancelliskrivelse af 1. april 1817 angående omordningen af pastoraterne m. m. sker da forandringen. Sadolin forblev i Vadgaard trods det, nævnte gård var dobbelt så stor; Vadgaard havde: 6 tdr. O skp. 1 fdk.

hartkorn, Torupgaard: 13 tdr. 4 skp. 7 fdk., de to største præstegårde i herredet.

Sadolin døde 1836; hans enke Petrine Kjerulf, datter af Iver Kjerulf, døde 1857.

Strandby-Farsø pastorat.

Vadgaard blev så foreløbig ved at være præstegård, men da der mentes, det var upraktisk at have en så fjerntliggende præstegård, blev den stillet til auktion; den højstbydende blev gdm. Peder Kristensen Bertelsen af Bladsgaard i Vognsild sogn. Den solgte for 13.200 rdl. Han tiltrådte den 1. april 1870; den er endnu i slægtens eje efter at have været præstegård i 306 år.

En bondegård midt i Farsø by blev købt. Der byggedes præstegård og stalde og lader, da der hørte en del jord til. Den har været hærget af flere brande, sidst 1929; den nuværende embedsbolig blev da bygget.

12. Mathias Anchersen Kirkeby, f. 17. oktober 1795, søn af pastor Kirkeby, Vejlby. Kapellan 1825-28, derefter sognepræst i Rubjerg-Mårup, Aalborg stift. 1836 sognepræst i Strandby-Farsø. Fra 1849 til 1872 sognepræst til Gangsted-Søvind, Skanderborg amt.

13. Mathias Schwartzkoph Randrup kom fra Taagerup på Lolland, hvor faderen var præst; han var først præst i Ikast. 1849 blev han kaldet hertil. 1857 flyttede han til Tingsted, Falster; var der til sin død 1872.

14. Casper Nicolaj Smidt, f. 9. oktober 1816 i Saks København, hvor faderen var præst. Var som ung på et apotek i Norge, tog teologisk embedseksamen 1842, blev kapellan i Everdrup, sognepræst i Skads, Tønder amt. Kom til Strandby-Farsø 1857, blev provst for Aars-Gislum herreder i 1864, fire år senere flyttede han til Lunde på Fyn, derfra til Korup-Ubberup, samme stift.

Smidt var en alvorlig, forstandig og besindig mand, der arbejdede i sin menighed på at fremme kristeligt liv. De gamle vidste at fortælle om ham, at han var den sidste, der havde gået i »den sorte skole«.

15. Jens Michael Peter Kragh, født i Egedesminde, Nordgrønland 1820. Efter embedseksamen rejste han igen til Grønland, Upernivik,

virkede som missionær. 1859 blev han kaldet til Gislum-Vognsild. 1868 til Strandby-Farsø; hans hustru, Johanne Eleonora Lund, født på Næsbyholm, døde i Farsø præstegård. Under Kragh var det, at præstegården i Farsø blev taget i brug. Pastor Kragh døde 1901 på Støttrupgaard hos sin svigersøn, Peter Byrialsen. Han var en af de ledende mænd, der oprettede Farsø sparekasse, en myndig mand, der gjorde meget for sognene både på det kirkelige område som på andre.

16. Axel Henrik Egeløv, f. 1870 i Ø. Kippinge, Falster. 1894 blev han kapellan for Vognsild-Dalby menigheder, Ribe stift. 1896 sognepræst til Strandby-Farsø. 1914 provst for Aars-Gislum herreder, flyttedes til Aars og blev sognepræst for Aars-Haubro. Han tilsluttede sig I. M.

17. Julius Bennedikt Estrup, f. i Svenstrup skole ved Aalborg 1861. Da han var 18 år, ville forældrene, at han skulle læse til lærer, men han havde mest lyst til teologien. Medens faderen levede, fik han hjælp hjemmefra, men efter hans død måtte Estrup klare sig selv; for at kunne det gav han undervisning; det var hårde læseår. Han tog sin embedseksamen, og i 1891 blev han gift med Ingeborg Kirstine Elisabeth Amalie Larsen, datter af assistent i marinen Th. D. Larsen. 1896 kaldet til sognepræst Ljørslev-Ørding på Mors. Han kaldte sig den gang grundtvigianer, men kom ind i stærke brydninger, i voldsomme sjælekampe og brød fuldstændig med sin tidligere forkyndelse, tilsluttede sig Indre Mission.

Efter 15 år på Mors fik han embede i Ølby-Asp-Fousing. Senere sagde biskop Gøtzche, Viborg: Jeg er stolt af at have Danmarks bedste præst, hvad husbesøg angår, i mit stift. Vel har han dér et had, men han kan ikke undgå at have verdens agtelse.

1916 blev han kaldet til Strandby-Farsø menigheder. Han var en stærk prædikant, voldsom i sine udtalelser; det var, som dommen i hans prædikener overskyggede nåden. Der vakttes røre, en vækkelse gik over sognene, der helt løb ud i det sekteriske, hvilket resulterede i, at Estrup mildnedes noget. Der blev klaget over ham. Biskop Poulsen, Viborg, kom på visitats, forsøgte at mægle og forene i stridighederne, men det lykkedes ikke. To ting prægede pastor Estrup: Ydmyghed og styrke; den, der har siddet under hans prædikestol, vil aldrig glemme ham. Onsdag den 8. januar 1930 døde han, begravedes den

14. januar, hvor pastor Th. Willer talte ud fra salme 18, 35-36: Han vendte mine arme til striden. Han spændte min kobberbue. Uden for kirkedøren i Farsø ligger pastor Estrup begravet. En stor mindesten rejstes, hvorpå står: Han blev sin Herres Herlighed til Pris. Omvender eder, thi naar disse tie, skal Stenene raabe.

18. Laurs Hansen Laursen, f. 27. august 1879 som søn af gårdejer Jeppe Laursen og hustru Kristine Nielsen. Laursen blev gift med lærerinde frk. Marie Nielsen Uth; han var oplært ved landbruget, og efter giftermålet drev de i nogle år Skjoldrupgård, Djursland. Han gav sig nu til at studere til præst, blev kandidat 1920 og sognepræst i Vorgod, hvorfra han kaldedes til Strandby-Farsø. Pastor Laursen tilsluttede sig I. M., men var ikke en Estruptype. Besindighed og naturlighed var hans mærke. På en inderlig varm måde forkyndte han ordet, trygt kunne man tale med ham. For de gamle og syge virkede han utrættelig, altid en velbesøgt kirke. Han var dansk i sit dybeste sind. Da budskabet kom om de to gode modstandskæmpere Chr. Ulrik Hansens og Per Sonnes henrettelse, kaldte han begge gange, selv om budskabet kom sent, til en aftenminde-gudstjeneste illegal. Da han fyldte 70 år, tog han afsked, agtet og æret af hele menigheden. Kongen overrakte ham ridderkorset. Pastor Laursens rejste til Ribe-kanten, hvor en datter var lærerinde, en søn skovfoged; en anden datter virkede som lærerinde ved realskole.

19. Kristian Friis, f. 5. januar 1911 i Gram sogn i Haderslev stift som søn af indremissionær Sofus Martin Friis og hustru Bodil Marie, f. Prinds. Gift 12. februar 1939 med frk. Petra Thomsen, datter af skatterådsformand Th. Thomsen og hustru Sophie Dorthe, f. Friis. Pastor Friis blev student fra Viborg 1931, cand. theol. 1937, virkede en kort tid som manuduktør. 1938 konstitueret sognepræst i Røding, Sønderjylland.

1939 sognepræst i Flade-Bjergby, Mors. Fra 1949 sognepræst til disse menigheder. På Mors var han formand for I. M., nu formand for I. M. i Danmark; provstirepræsentant for Dansk Kirke i Udlandet, medlem af talrige andre foreningers bestyrelser, alt sammen i tilknytning til I. M. Der har været og er stadig stærkt bud efter pastor Friis, han er i besiddelse af stor arbejdskraft. Ind imellem har han haft tid til mange skriftlige arbejder, flere bøger og talrige ar-

tikler; redaktør af Børnebladet og Et Ord med på Vejen. Pastor Friis er en dygtig prædikant, og som formand for I. M. er han overalt en meget søgt prædikant og taler. Under pastor Friis skete den store omtalte restaurering af Strandby kirke, ligesom præstegården er bragt i fin stand.

Kong Federik den Niende overrakte ham personlig Ridderkorset.

Pastor Friis har haft flere hjælpepræster, i øjeblikket pastor Johs. M. Jensen. Efter sin embedseksamen var han en overgang præst i folkekirken, men gik over i lærergerning, har virket flere år ved real-skolen på Læsø, flyttede derfra til Gl. Sole skolevæsen, hvorfra han kom hertil. Pastor Jensens har i deres endnu korte tid vundet sig megen agtelse og mange venner. Ved sidste valg blev fru pastor Jensen indvalgt i kommunalbestyrelsen.

Strandby kirkes ejere gennem tiderne.

Som nævnt er kirken bygget før 1200, og den har efter gamle klostreskrifter været underlagt Vitskøl Kloster, idet der oplyses, at klostret ikke alene var ejer, men også, at munkene havde pligt til at holde skrifter og messe i Strandby kapel, som det den gang hed. Disse munke var, som det hedder, sjælesørgere eller kapellaner, kloster-skolens rektorer.

Da så Strandby har været knyttet til Vitskøl fra denne tid til 1817, vil det være næsten ugørligt at skrive dette afsnit uden i korte rids at trække klostrets historie op.

Efter »Danske Magasin«s optegnelser og Valdemars den Store's fundatsbrev:

En morgen i året 1148 kaldte abbeden, den hellige Sct. Bernhard i det forholdsvis nystiftede cistercienserkloster i Clairwauz i Frankrig, sine brødre sammen til spisning. Han standsede ved en høj, mørk munk, den øverste inden for munkene: Bror Heinrich, stat op, du har en lang rejse for. Ikke så længe efter kom der bud fra Sverige om at få munke fra denne orden for at bygge klostre. Det blev Heinrich, der sammen med flere munke rejste og byggede klostre i Varnheim og Alvastra. Dronning Kristine var dem ikke for god, de længtes hjem. Undervejs stoppede de op ved den kendte biskop Eskild, der

var hjerteven med Bernhard. Han ville gerne have bygget her i denne orden. Han tilkaldte da kong Valdemar. Hans fundatsbrev:

I den hellige og uadskillige Treenigheds Navn.

Jeg Valdemar af Guds Naade de Danskes Konge / gjør vitterligt for alle / saa vel nærværende som tilkommende / at nogle Utroe / som med mig aade det søde Brød og holdte venlige Samtaler / have be-
tragtet efter med dragne Sværd at omkomme mig ubevæbnet og intet
saadant befrygtende. Men Guds Miskundhed var til stede / som frel-
ste mig / da ingen kom mig tilhielp / og mægtigen udrev mig midt af
de bevæbnedes Hænder. Da Forrædderne saaledes i deres Anslag var
skuffede / og havde samlet alle slags menedige /oprørske og skielm-
ske folk / hvoraf der ere nok til / begyndte de atter aabenbar Feide
at de kunde skille mig ved lov og Rige / og Folket ved Fred. Men
Gud stred seilv for os / og de bleve slagne / tillige med Hovedmanden
for den onde Gierning. Derfor i Errindring af Guds Godhed og det
Løfte / som jeg paa Mode i Roskilde have gjort Heinrich og hans
Brødre og deres Efterkommere / som lever efter Cistercienser-Orde-
nens Regler haver jeg højtideligen og lovligen ved en hellig Gave
foræret en By af mit Arve-Gods / som kaldes Withscuele / med al sin
Tilliggende / til at oprette et Abbedi / nærværende hærderlig Ærke-
biskop og det Apostoliske Sædes Legat Æskil, som det samme haver
stadfæstet / tillige med seks Biskopper og mange Abbeder / og mange
Kleri og Folket. Men at denne Gave blive fast og uryggelig for Brød-
rene / som den er skienket / have vi med Kongelig Myndighed og
under vort Seigl stadfæstet den / med Paategning / hvis navne er.
(Disse nævnes.)

Munkene havnede da her ved den skønne Limfjord. Stedet var ideelt og rigt: Fjorden en vandrig å, istidens stensæd i granit, skove, lerbrinkene. I ydmyghed og lavhed byggede de til Guds Ære det berømte kloster: Withscuele*), Vitæ schola, Vitskøl Kloster = livets

*) Withscuele er det latinske navn på det gods, kong Valdemar den Store i 1158 skænkede cistercienserne til opførelse af klosteret. Navnet er altså ældre end klosteret, og det skal nok på latin gengive den stedlige udtale *Vedskevul* i betydningen *Skovskjul*, da godset den gang omfattede store skovstrækninger. Sammenlign landsbyen Vedskølle på Sjælland og herregården Vitskøvlø i Skåne. — Det er munkene, der latiniserer navnet til Vitæ schola, Livets skole. *Red.*

skole. Efter den svenske professor Courman: »I arkitektur katastrofalt, at det forfaldt«.

Gennem 600 år har der da været et stærkt sammenspil mellem Vitskøl og Strandby; i klostertiden både åndeligt og kulturelt, men også, at næsten hele sognet økonomisk blev afhængig.

1573 mageskiftede Frederik den Anden Vitskøl Kloster med rigsråd Bjørn Andersen (Bjørn) til Stenalt, Djursland, m. m.; han omdøber det til Bjørnsholm, han var således Strandby kirkes første ejer. Han afstod godset til sine døtre Sidsel og Margrethe. Sidsel ægtede Godslev Budde til Rødslet (Aalborg flyveplads), næste ejer. Nu overgår Bjørnsholm til Rigborg Arenfeldt, der ægtede den rige Axel Juul (havde flere store jordejendomme). Han bekostede som før nævnt prædikestol og dåbsfad til Strandby kirke. Sønnen, Niels Juul, overtager hele herligheden, men dog kun nominelt, thi i virkeligheden ejede han intet. Hans gods var pantsat, hans kreditorer fik gentagne gange kgl. bevilling på at lade ham arrestere, og i 1672 siges der, at han formedelst sin gæld skal være rømt af landet; der høres ikke mere om ham. 1668 havde hans svigerfader Axel Juul til Volstrup ladet sig indføre i hans hovedgaard, Gunderupgaard, med gods 104 tdr. hartkorn for en fordring på 11.125 rdl., det var, da enken Elisabeth Friis en kort tid var kirkeejer.

Bjørnsholm bliver solgt til assessor Peder Sørensen, Randers, 1687, denne sælger til kancelliassessor Peder Hjort, der afstår til Thøger Hofmann (enkelte steder har navnet været med ét n). Nu får vi da som kirkeejer at gøre med den berømte Hofmann-slægt.

Af de følgende slægter tages kun navne med, der er tilknyttet Strandby.

Jep(pe) Hofmann, borger i Randers, gift to gange: 1. Inger Jensdatter, gift 1552. 2. Anna Sørensdatte, gift 1556.

I sidste ægteskab er sønnen Søren Hofmann, borgmester i Randers, død 1596, gift to gange.

Børn i andet ægteskab med Maren Pedersdatter Lassen, der førte stor rigdom ind i slægten. Efter Hofmanns død gifter hun sig med Niels Jacobsen, der før havde været gift. I ægteskabet med Maren Lassen var der syv børn, her nævnes:

Søren Hofmann, dr. med., meget berømt, gift med Gjertrud Pedersdatter. I Sct. Mortenskirke i Randers er der et smukt epitafium over slægten, ligesom de har bekostet en pragtfuld privat kirkestol.

Niels Hofmann, ejer af Gunderupgaard, herregaard under Bjørns-holm.

Thøger Hofmann overtager Gunderupgaard; han blev gift med Karen de Hemmer.

Henrik Søeren, døde som lille barn, et unævnt barn, Gjertrud. De har under koret i kirken indrettet gravkapel, krypt, hvor deres kister står.

Nu kommer navnet Poulson ind i billedet, den er i slægtlinie med ovennævnte. Stamfader til den er: Povl Bertelsen, rådmand i Kolding, gift med Johanne Mortensdatter.

Jens Povlsen til Søbygaard (Friissensborg), Kgl. Majts. Assessor, f. 1635, gift med Mads Povlsens datter: Maren Madsdatter.

I ægteskabet var der seks børn, her nævnes: Niels de Poulson, adlet 1718, gift med Thøger Hofmanns datter Gjertrud Hofmann, med hvem han blev ejer af Gunderupgaard. 1733 købte han Lynderupgaard (Viborg amt), men sælger den til en svigersøn Johannes Juul, gift med datteren Maren Cathrine. 1743 nedbrændte Gunderupgaard totalt, skriftlige oplysninger er gået tabt. Niels de Poulson døde den 9. september 1745. Gjertrud Hofmann flyttede til Lynderupgaard, hvor hun døde 1750.

En søn, Jens Poulson, arvede Gunderupgaard, var gift med Charlotte Amalie Würfft, ejede en overgang Børglum Kloster. Deres søn, også kaldet Jens, overtog gården; han døde i Viborg 1809 uden at efterlade sig arvinger, dermed uddør slægten i mandslinien.

Et lille trip tilbage til Niels Jacobsen, der blev stamfader til Hofmann-slægten; stammer fra Simested, søn af en selvejerbonde. En adelig velynder holdt ham til »bogen«. Han avancerede hurtigt. 1581 foged hos Mandrup Parsberg på Høgsholm, skriver over Aarhusgaard. 1589 slotsskriver over Skanderborg og Bygholm len. Mange adelsmænd kom og rådførte sig med ham. Gift første gang med lensmand Utzens datter. Ved andet ægteskab med Hofmanns enke overtog han store rigdomme. Udlånte store pengesummer. Ejede en overgang $\frac{1}{3}$ af Randers. I deres flotte gård, Stengården, der står endnu,

er der i en bjælke indhugget hans initialer. Efter overleveringer skulle Niels Ebbesen have døbt »Den kullede greve« dér; en luge ind til værelset oppe under taget kan ikke være lukket.

Tilbage til den sidste Jens Poulson, der sælger Gunderupgaard til en Thomas Lund. Gården var da på 413 tdr. hartkorn. Lund sælger til statsråd Christoffer Rosenkrone, hvis søn Marcus Gert Greve Rosenkrone afstår den 1794 til Iver Kierulf (undertiden Kjærulf). På det tidspunkt er der solgt meget fra den: Stødesholm og tre andre gårde.

Iver Kierulf var gift første gang med jomfru Cecilie Sørensdatter Glerup fra den bekendte store Stistrup vandmølle. De blev gift 1792, og hun døde 1809; i de sytten år, ægteskabet varede, blev hun mor til 16 børn.

På Strandby kirkegård står en smuk obelisklignende mindesten, der beretter om dette (skrevet på nutids dansk):

Her gemmes støvet af en i livet elskede kone og 16 børns dyrebare moder madame Cicilie Kierulf. Født i Stistrup mølle 1770, gift med efterlevende ægtefælle den 16. maj 1792, død på Gunderupgaard 25. november 1809.

Menneske!

Hvis dig dyden er hellig, betragt dette sted med ærbødighed.

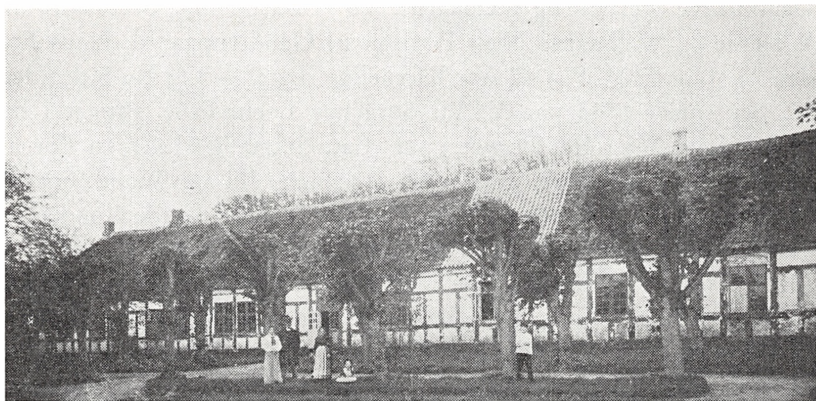
Hvis du har elsket, da fæld dette minde en tåre.

Her!

Tillige gemmens støvet af den i livet højtelskede og fader herr. Iver Kierulf, f. 1757, død på Gunderupgaard 1826. I denne bolig er der stille fred, ej banker det kolde hjerte mere af fryd, ej bæver det mere af smerte, bag gravens nat smiler evighedens morgen.

1828.

En datter, Inger Cecilie Kirstin Kierulf, blev gift med Frederik Wilhelm Weinschenk, hvis søn Iver Kierulf Weinschenk arvede Gunderupgaard, havde den til 1885. Han magtede den ikke, og Landmandsbanken overtager det hele og blev således også kirkeejer til 1912, da den overgår til selveje. Banken havde gården til 1907; den får nu skiftende ejere. 1920 udstykkes den; en hovedparcel på 25 ha bliver tilbage.

Gunderupgaard efter branden 1743.

Vi ser, at Strandby kirke gennem tiderne har haft mange ejere, dels adelsmænd fra Bjørnsholm, dels — og hovedparten — herremænd fra den store gård Gunderupgaard. I dennes eng tæt ved Trend å er der et fredet »Voldsted« Voldene, en rektangulær flade 150×75 m; der har været anlagt både volde og grave, men ingen murrester er fundet. Efter oplysninger fra 1740 skulle det være Godslev Budde (Rødslet), der havde tænkt at bygge dér, sikkert opgivet det, da bunden er tørveagtig. I folkemunde dette: Han kunne ikke bestemme sig til, hvor der skulle bygges; så sendte han ved nattetid to stude ud; hvor de lagde sig til at sove, skulle bygges, det blev ved åen.

Niels de Poulson slægten.

Indtil restaureringen af kirken 1954-55 henstod som nævnt i tårnrummet Niels de Poulson, hustru og tre børn. Der var i rummet henkastet murbrokker, affald m. m. Ved undersøgelse fandtes to messingplader med en indgraveret gravskrift, sjældne smukke bogstaver.

Der står:

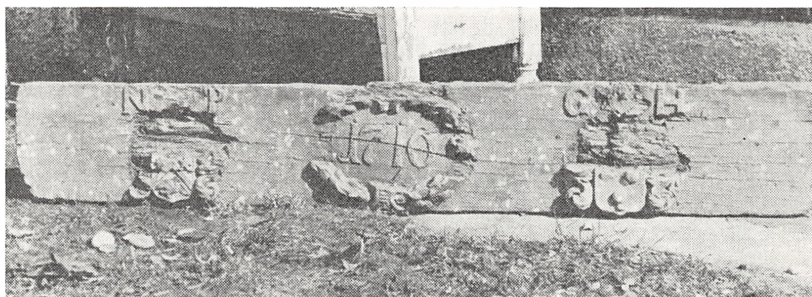
Efter at
Dend uddødelige Siel
War Aflagt Med Himmelen
Blev her
Dend Dødelige Deel
Af

Dend i Live Welædle og Welbaarne, Nu i Døden Salige Frue, Fordum Welædle og Welbaarne Niels Poulson til Gunderupgaard, Hans Fra den 28. Juni 1704. Paa 42 Aar Kierkelige Ægte. — Og Nu Siden den 10. September 1745 paa 5. Aar Sørgelige Enche-Frue. Prøvet i sin Ægte-Stand Wed Ild, Prøvet i sin Ægte-Stand Wed Graad For at ligne de Guds Hellige, Som Føris Igennem Ild og Wand For at Wederquege — Wed begge Prøvet Tillige. Da Gud Lagde Gunderupgaard i Aske d. 5. Maj 1715 Med saa got Som Alt det gode Den Hafde i Eie, Een Waade, som iche Kunde Skues uden Med Waade Øyne, Een Byrde, Som iche Kunde Bæres uden Wed Stærche Skuldre, Een Prøve, Som iche Kunde Taalles uden af Et Gud Hengiven Hierte, Taalmodighed, Guds Frygtighed, Forsynlighed, Aarvaagenhed, Wiendskichbelighed, Samlet Med Guds Rige og Runde, Kiendelige og synlige Welsignelse Har Oprettet Tabet.

Det er Overvunden Wed den Guds Aand, Der har Styrket Hende, Det er Forvunden Wed den Guds Haand, Der har Styrket Resten, Gunderupgaard Bragte hende d. 25. October 1675 til Liv og Lys, Gunderupgaard Gaf Gud Hende til Hiem og Huus. Af 5 Børn er Een Søn og to Døttre i Verden, to Sønner i Himlen, Der Finder Hun Dem Med Faderen I Faderens Huus, Da Hun wilde Beskikke sit Huus, Overlod Hun Sin Søn Gunderupgaard, Udvalgte sig Self Lynderupgaard, At Hun Der i Roelighed Kunde Ende Det Liv Med Saa Salig Een Død, Som Hun hafde Ført Her I Werden Med Saa Kvindelig Een Dyd, At her Ey Schrives Meere, Fordi Hun Self har haft Berømmelse, Scheer, Fordi Hun Self har haft Dette Levende, Et Rart Exempel og Et Klart Beviis, at Hun har Døed Daglig, og derfor og Saa døde Salig den 27. Juli Anno 1750.

Pladens indskrift over Niels de Poulson:

Udi Dette Huille Rum
 Hviler De
 Af Møye Trætte
 Af Dage Mætte
 Ærede Ben
 Af Fordum
 Welædle og Welbyrdige

Initialer: N. P. G. H.

Niels Poulson til Gunderupgaard
Som
Guds Naade Skiænkte Liv paa Søbyegaard
Den 24. Juni Anno 1677
af den
Welbekiendte og Welfortiente
Hr. Jens Poulson til Søbyegaard
Kgl. Majts. Sasesor
og Den
Mageløse Moder
Frue Maren Madsdatter
Begge
Længst Giemte i Himlen
Dog ey Glemte Paa Jorden
Se Frem!

Guds Forseun Beskar Ham Een Mage d. 28. Juni 1704
Een Rar og Dyrebar Jomfrue
GJERTRUD HOFMAND,
Nu Sorge-Fuld Enke-Frue.

Ægtsskabet Saaes i Welsignelse i 42 Aar
Frugten Der af var Fem Fold
2 Sønner ere aldt Hiemme i Himlen,
1 Søn og tvende Døttre Wandrer med Yngel paa Wein,
Af Dem Hand Opvartedes og Styrkedes

Til
Døden Afskar Hans Dage,
Som endtes Sødt og Salig
den 9. Septr. Anno 1745.

Nu huiller
Hans Siel i Gud
Hans Legem i Jorden,
Hans Navn i Minde
Hans Efterladte i Taare
Dennem
Guds Haand og Aand Aftørre.

Niels de Poulson og Gjertrud Hofman til Gunderupgaard har været gode givere til sognet.

Til kirken de tre uvurderlige, dobbelte malmlysekroner, den ældste fra 1725 (alm. i landsbykirker er kronerne af messing). Videre den smukke opgang, portal, til prædikestolen, alterskranken fra 1741 med initialer og våbenskjold, dørfløjen til våbenhuset fra 1743, udstyret på samme måde som skranken.

Niels de Poulson var meget interesseret i skolevæsenet; dette resulterede i en stor og vidtgående sag: Forretning ang. De Danske Skolers Oprettelse udi Gislum Herred forfattet. Den 27. Februar 1741. Ifølge af Hans Kgl. Majestæts allernaadigste Anordning Dat. d. 27. April 1740 art. 5 og 8 af Stiftamtmanden og Biskoppen eftersat og approberet.

De var samlet i degnehuset i Gislum lige fra de højeste myndigheder til degnene og udformer i enkeltheder hele skoleplanen for herredet. Som nr. ét på listen står:

Strandby skole.

Om denne hedder det: »Derudi findes ved Strandby Kirke et Degnebolig, som af nye er opbyggt af velædle Niels Poulson paa Gunderupgaard paa hans egen Bekostning, hvilket kuns fandtes vel indrettet til Skolehold, saa der intet behøves at bygges dertil. I samme Skole og Degnehus holder Degnen Nocolaj Bølle Holm forbemelte Sogns Børn og Ungdom Skole, og befinder i samme Degnehus Endeel

Bøger, som af Sognepræsten berettes at være givet til Ungdommens Undervisning af Herskabet.«

Her var en skole, der kunne stå som mønster, ikke blot for herredet, men for hele stiftet; bygget 1728.

Ved nævnte ordning blev det sådan, at hvert sogn skulle betale et beløb til en fælles skolekasse; dette vil Niels Poulson ikke gå med til, hvilket fremgår af hans skr. af 8. maj 1742. Den begynder med en lang redegørelse om sognets skoleforhold.

«. . . Jeg har ladet bygge et Hus ved Strandby Kirke Anno 1728 for deri at lade holde Skole for Bøndernes Børn her i Sognet, samme Hus er og saaledes af Bygning og Indretning, at ingen Skolehuses Bygning her i Viborg Stift skal gøre det til Skamme, hvilket Deres Højærværdighed (biskoppen) selv haver haft i Aasyn.«

NB. Om denne skole skriver biskop Wøldike i Viborg stifts visitatsbog: Den overgår alle andre skoler i Viborg stift og fortjener at være et mønster for dem, som herefter vorde opbyggt.

«. . . og som jeg, siden samme Hus blev bygt på egen Bekostning haver lønnet og kostet en Skoleholder for at undervise Ungdommen, eftersom Bøndernes Tilstand er desværre saa slet her i Sognet, og oplære. Det første, der bevægede mig til at bygge Skolehus var, at Degnen, som nu er en meget arbejdsom mand til at undervise Ungdommen, hvilket Vidnesbyrd Sognepræsten med Sandhed kan give hannem, og naar han ved Døden afgaar, har jeg / om jeg hannem overlever / eller mine Efterkommere, som jeg vil haabe skal blive lige saavel intentioneret, des bedre Adgang, at udvælge en god Skoleholder, lønner hannem, saa han kan arbejde med Løst . . . derfor formodes, at jeg nyder den Frihed, som den allernaadigste Forordning af 29. April 1740 i dens Post 5 tillader.« — Han skriver videre, at han har bekostet alle de bøger, der ønskes. Han forlanger intet af den fælles skoleklasse og haaber . . . »hans Ansøgning maa blive approberet, saa skal Skoleholdet altid være sat i den stand, at Guds Ære kan fremmes og Øvrigheden finder deres Fornøjelse overalt i dette fattige Sogn bestaaende af 217 Tdr. Hartkorn, Bøndergods«.

Nu foreligger der en skrivelse fra myndighederne med forespørgsel om, hvorledes det går med skolebyggeriet i Gislum herred. Svaret lyder: Det står slet til, og det kan de ene og alene takke Strandby

for; der er bygget, og nu vil sognet ikke yde til den fælles skolekasse.

1742 d. 10. august modtager Niels de Poulson svar fra stiftsøvrigheden; godsejeren høster megen ros og anerkendelse.

»Den omtalt og Indretning, som velædle og velbyrdige Niels Povelsen til Gunderupgaard, til Skolehold for Strandby Sogns unge Anno 1728 haver bygt og til denne Tid vedligeholdt, fortjener med ald Rette saa meget mere at roses, som han

1. endog mange Aar førend noget Kgl. Ordre eller Befaling om Skoles Indrettelse paa Landet blev givet, har han sørget for.
2. Paa et saa belejligt Sted og paa sin egen Bekostning opbyggt saadant et Skolehus som, saavidt os bekendt overgaar alle andre Skolehuse i Viborg Stift og meriterer at være alle andre et mønster, som herefter vorder opbyggt.
3. Af egne Midler lønnet Skoleholderen i mange Aar.
4. Forsynet Børnene med Skolebøger og endnu lover og forsikrer at anskaffe alt, hvad der ønskes . . .«

Videre fortsætter skrivelsen i samme rosende tone, og da han intet kræver af skolekassen som vederlag, tilstås hans ansøgning om, at Strandby sogn fritages for ydelser til denne kasse. Den slutter: »Haaber Skolevæsenet i Strandby Sogn i Fremtiden kommer til Fuldkommenhed, at det kan blive et Eksempel for mange og give overflødige Frugter til Guds Kundskabsudbredelse og Velsignelse for vedkommende i Tid og Evighed.

Underskreven

Gyldencrone. Wøldike.«

Nu rejser der sig voldsomme protester for den opnaaede fritagelse. Fra Lerche til Lerkenfeldt og Hessel, Londemann, Nøragergaard, Jørgen Mørch til Nørlund, Testrup og Vesterris og de Lassen til Hvanstrup, dateret d. 29. september 1742. Det kunne lige passe, at Strandby skulle have en mønsterskole gratis uden vederlag; men alt sammen uden virkning.

Niels de Poulson blev adlet i 1718, hans adelsvåben: Skioldet er deelt af en Sølf Sparre udi tvende ulige Deele, saa at udi den øverste Deel, som er blaalig og endes udi tvende Spitzer, glimrer tvende Guld Stierne, udi nederste Deel som er lig en Triangel og hvis Grund er

rød, staar en Guld-Ørn med aabent Næb og udstrakte Vinger. Oven paa Skioldet er sadt een aaben adelig Torneer Hielm beprydet med tvende opstaaende Strutz-Fier, hvoraf den midterste er Sølf, men den første er rød og den sidste blaa.

Slægten uddøde på mandslinien i juli 1809. Fra disse slægter stammer: Benzon, Lasson, Rosenørn, Ægidiussen.

Gjertrud Hofmanns legat. Det blev uddelt første gang 1756 den 17. marts (Sct. Gjertrudsdag) til Maren Thomasdatter og Kiersten Elsborg af Ertebølle og til Maren Christensdatter, Anne Lauritzdatter af Riisgårde; uddeles hvert år.

Fra Viidskiil Klosters Iordtboch.

AAR ETB-1552. Udpluk af denne jordbog med oplysninger om, hvad jordejere i Strandby sogn havde af skyld til klostret. Ejendommene nævnes i Bjørn Andersens skøde 1573. De er under »Aarsherrit, Aall Bierck«.

Der er her fra hver bydel kun medtaget ét navn.

Trendemøll (meget kendt). Nichell Perssen: 18 pd. mieldt mel = 36 tdr., $\frac{1}{2}$ td. salt, 2 suindt (svin) att fiede.

Vagardt (blev nævnte præstegård). Pouell Nielssen: $2\frac{1}{2}$ ørte rug, $2\frac{1}{2}$ ørte biug, $\frac{1}{2}$ skofsuindt, $\frac{1}{2}$ giesteri medt 4 heste.

Gunderupgaard. Las Perssen: $2\frac{1}{2}$ ørte rug; $2\frac{1}{2}$ ørte biug, $\frac{1}{2}$ skofsuindt, $\frac{1}{2}$ giesteri medt 4 heste.

Tamdrup (Tandrup): Niels oc Jens Friis: 1 ørte rug, 1 ørte biug, 1 ørte hafre, 1 pd. smør.

Etbølle (Ertebølle): Mattis Nielsen: 1 pd. smør, 18 skpr. biug, 1 skofsuindt, giesteri medt 8 heste.

Myrbøff: Christen Ibssen oc Christen Laurissen: L pd. rug, 1 pd. biug, 1 pd. smør, 1 skofsuindt, giesteri medt 8 heste, 1 faar, 1 gaas, 2 høns.

Strandbygardt: Jens Matissen oc Palli Seurensen: 1 læst hammelkuorn (rug og byg, brødkorn), 1 td. smør, 1 skofsuindt.

Item wedt Strandbygardt liggende en egilund, kallis Strandbyris, oc icke nogen mandt mindes, at hun haffuer Werit saa wel medt

olden, som hun waar, ther mandt schrif 1551, thaa hagde ieg paa closters wegn 40 suindt.

Kiersgaardt: Som Mythøff.

Risgaardt: Pouell Seuerenssen: 24 skpr. rug, 1 pd. buig, 1 pd. smør, 1 skofsuindt, giesteri med 8 heste.

Lyllesørup (Sjørup): Graues (Graves) Nielssen oc Terkel: 1 pd. rug, 1 pd. buig, 1 td. smør, 1 skofsuindt, giesteri medt 8 heste.

Ørnebjerg: Niels Seuerenssen: 1 pd. rug, 1 pd. buig, 1 pd. smør.

Grynderup. Seueren Nielssen oc Ellis Iensdatter: 18 skpr. biug, 1 pd. smør, 1 skofsuindt medt 8 heste.

NB. Forklaring til de forskellige mål, der gælder for *Himmerland*. Ørte eller ørtug er et kornmål. 1 ørte rug = 10 skp. 1 ørte byg = 21 skp. 1 ørte havre = 20 skp. Ligeledes var 1 pund rug eller byg = 2 tdr. eller 15 skp. 1 pd. havre = 4 tdr. eller 30 skp. 1 td. smør = 18 pund à 24 mark. 1 læst ru geller byg var her = 24 tdr. 1 læst havde = 48 tdr.

Forretning ang. De Danske Skolers Oprettelse udi Gislum Herred forfattet Dend 27. Februar 1741.

Ifølge af Hans kgl. Mast.s allernådigste Anordning Dat. d. 27. April 1740 art. 5 og 8 af Stiftamtmanden og Biskoppen efterset og approberet.

Cancelliet i København udsender under 19. december 1744 et »spørgeskema« til bisperne; man ønsker en »tabel« over skolerne med oplysninger om, hvordan det går med indretningen af skolevæsenet på landet.

1745 den 9. april er Gislum herredspræster m. fl. igen samlet i Gislum degnebolig for at udarbejde en redegørelse om skolevæsenets tilstand.

Af indberetningen fremgår med al ønskelig tydelighed, at det i de fleste sogne står dårligt til.

Men provsten, hr. Balzer Jessen, Louns-Alstrup, kan oplyse myndighederne om grunden til besværlighederne, den stammer fra Strandby! Provsten skriver: »... hvorfor skolerne ej overalt er i stand i herredet er, at da skolevæsenet her i herredet af samtlige proprietarier og præster a. 1741 d. 27. febr. blev indrettet og samme forretning af stiftamtmanden og biskoppen approberet, blev samme igen

ved en tilladelse for velbårne hr. Niels Povelsen til Gunderupgaard, at Strandby sogn ej skulle contribuere til skole-cassen noget forandret, og derved har vedkommende syntes ligesom skoleforretningen var kuldkastet«.

Så kommer det store lyspunkt midt i al elendigheden: »Hr. Hans Sadolin, Strandby, gav til kjende, at i Strandby sogn er skolen bygt tillige med degneboligen o. s. v.«

Videre efter det allerede oplyste.

Strandby sogns skoler og lærere.

Strandby skole. Trods det, at sognet var hårdt spændt for under Svenskerkrigene, evnedet det dog i 1646 at bygge skolehus, tilskyndet af sognepræsten Lunde. Klosterskolen i Vitskøl levede i erindringen.

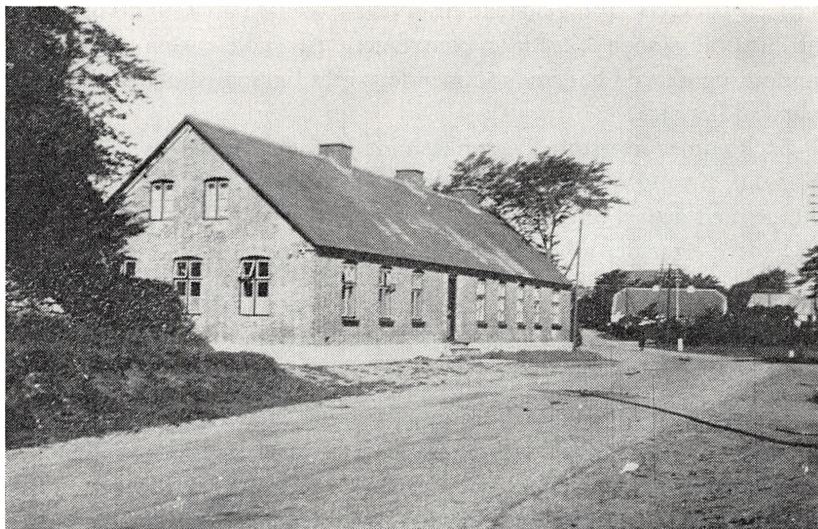
Skolen lå parallelt med og fem favne fra kirkegårdsdigets nordside. En lerklinet bygning, isprængt bindingsværk. En lille skolestue, delt med en lav lerbølge således, at drenge og piger var adskilte. Den blev ombygget 1728 af Niels de Poulson (se om denne skole under: Niels de Poulson). Den stod nu til 1885, da der opførtes en ny, som på den smukkeste måde stadig hævdede Strandby skoles ry som en mønsterskole: roses som før af viborgbispens. Den var bygget af brændte gule sten med skifertag, hvilket var noget uhørt. Skolen var 36 alen lang og 12 alen bred med en stor tilhørende udbygning, da der var en temmelig stor skolelod; den blev opført i modsat retning af den første. Den stod til 1962, da den nye, smukke, central-skole blev taget i brug; den er placeret omtrent midt i byen. Den gamle blev nedrevet, da amtet ved vejregulering ville rette et skarpt sving ud.

Lærere.

1. Fra 1646 og fremefter er embedet betjent af løbedegne, bl. a. peblinge fra Viborg latinskole, men der findes ingen navne optegnet før 1708.

2. Hans Kristian Høyer indtil 1762.

3. Erik Silkemann, var student. Fra en bispevisitats oplyses, at da han var en studeret mand, var børnene i Strandby meget dygtigt

Strandby gl. skole fra 1885.

undervist, langt bedre end i omegnens skoler, hvor der er skoleholdere; han var her i $6\frac{1}{2}$ år.

4. Peter Brøndlund, gift med Høyers enke, død 1811.

5. Hoppe, i kirkebogen: Hopp. Var oprindelig væver. Efter en visitats berømmes han af biskoppen som værende dygtig til undervisning. I embedsbogen står det triste, at han blev meget forfalden til drik, mødte ofte beruset i skolen. Lærer i 46 år, død 1847; enken og en halt datter fik et lille hus ved Strandbygaard, er sløjfet.

6. Niels Pedersen Holm fra Harboøre, hvor han var fisker, men uddannede sig til lærer. Han købte den sydligste gård i Myrhøj, flyttede den ud på marken, den fik og har navnet: Maverskank, navnet kommer af dårlig jord. Holm var en velbegavet og dygtig lærer, men hård. Det er betegnende, at samtidig med han var sognerådsformand, forsøgte der at få ham afskediget, hvilket mislykkedes. I sine sidste år havde han hjælpelærer: S. K. Madsen i to år, A. P. Lauritsen i fire; Holm var lærer til 1875.

7. A. P. Lauritsen blev hans efterfølger, stammer fra Louns, lærer fra 1875 til 1919, ca. i 44 år. Han var en sjældent dygtig mand, fik

mange tillidsposter. På hans tid var præst og degn de eneste i landsognene, der kunne »føre en pæn«; skulle skriftligt arbejde udføres, gik folk til dem. Lauritsen skrev: skøder, testamenter, købekontrakter o. s. v. Han var en af dem, der her i Vesthimmerland begyndte at holde aftenskole for ungdommen. En sammenligning mellem bevillinger dengang og nu: Han ansøgte om godtgørelse for lys og varme for afholdt aftenskole. Kommunalbestyrelsen svarede, ordret anført: »Den forønskede Vederlag for afholdt Aftenskole kunde ikke bevilges«. Hans grundløn var 675,00 kr. + accidenser 361,00 kr. + højtidsoffer 100,00 kr. + som kirkesanger og kirkebylærer 100,00 kr. I de første mange år drev han de 16 tdr. land skolelod. Efter afsked flyttede han til Farsø, hvor han døde.

8. Sigvard C. Sigvardsen, gårdmandssøn og født i Haubro; var lærer fra 1919 til 1958, i 39 år; deltager i mange kurser, fik flere tillidsposter. Han startede bl. a. Strandby sogns folke- og børnebibliotek, stadig i vækst, startede Strandby husflids- og sløjdscole m. m. Sammen med sin hustru Johanne, f. Regnar, drev han ungdoms-, sløjd- og aftenskole for unge og ældre, medens hans hustru havde syskole og husholdningskurser, begge i 30 vintre i træk. Han var meget søgt af foreninger med musik- og oplæsning. Hs. Majestæt Kong Frederik den Niende overrakte ham personligt ridderkorset. Sammen med sin lærergerning og efter afsked underviste han elever på Vitskøl Kloster. De byggede villa i Strandby, hvor de bor.

Mon ikke det er ret enestående, at der i ca. 160 år kun har været fire lærere ved samme skole.

9. Gunnar, Munk, Bornholmer, kom fra Måløv, kaldet til førstelærer og skoleleder i 1958, var til maj 1965, da han blev forflyttet til Stokkemærke. Han var så med til at forme den ny centralskole, og den fik ved Munk en fin start. Skolen har 9 klasser. Munk var en virkelig dygtig pædagog, der med stor interesse og energi gik op i arbejdet og de krævende opgaver.

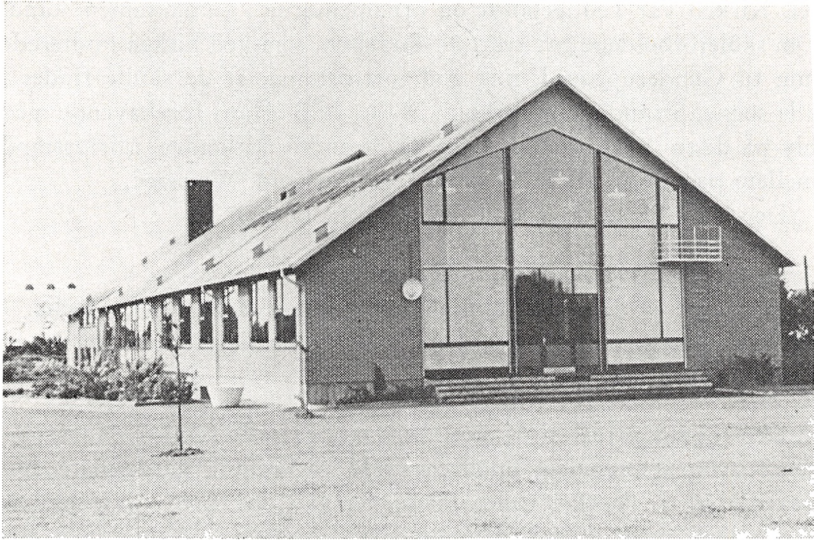
10. Første august samme år kaldedes førstelærer Kidmose i Vannerup, Farsø sogn, til skoleleder. Hvor han kom fra, har der lydt lovord om hans gerning både i skolens tjeneste og for distriktets beboere, dygtig lærer.

Strandby forskole. Omkring århundredskiftet blev børnetallet så stort, at en udvidelse var nødvendig. 1903 byggedes forskole, og skolen blev fireklasset. Lærerinder: Hansen, Ravn, K. Andersen, Dam, Vilstrup, Lindbæk, Stræde og fru Olesen, der virker endnu som en dygtig og meget afholdt lærerinde. Forskolen blev nedlagt og solgt.

Grønnerup skole. Skolen blev opført 1890. Lærere: C. Pedersen, der i nogen tid også underviste i Tandrup skole, var lærer til 1918, da V. Byrialsen, gårdmandssøn fra Foulum, blev kaldet til embedet. Han var en usædvanlig energisk og samvittighedsfuld lærer, der med liv og lyst gik op i skolens arbejde. Efter afsked flyttede Byrialsens til Farsø. Næste og sidste i Grønnerup blev A. Færk Thøgersen, kom fra Onsild. Da centralskolen blev taget i brug, nedlagdes både Grønnerup, Tandrup, Ertebølle og Gunderup skoler. Noget ejendommeligt i udviklingen. Fra 1646 til 1890 søgte alle sognets børn ind til Strandby. Mellem det årstal og til 1961 blev der fem skoler nedlagt, nu er alle børn igen samlet i Strandby. Lærer Thøgersen gik på ventepenge, flyttede til Farsø og byggede villa. Meget dygtig lærer. Han var og er stadig organist ved Strandby kirke og udfylder denne stilling med en dygtighed, der ligger langt ud over det almindelige. Hans selvkomponerede forspil til salmerne er det både en musikalsk oplevelse og nydelse at lytte til.

Tandrup skole. Skolen opført 1896. Dens første lærer var C. Pedersen, Grønnerup. Øvrige: Jensen, Bille, Andersen, Pedersen og en række vikarer.

Ertebølle skole. Omkring 1930 var børnetallet vokset meget stærkt i Strandby. Der fremkom da ønsker om at få bygget skole i Ertebølle, hvilket skete i 1931; den var først privat skole, men overgik senere til kommunen. Der har kun været én lærer: H. Jensen; foruden undervisningen af børnene har han med held gennem et spænd af år holdt aftenhøjskole. Hans store interesse er arkæologi, godkendt af og arbejder for Nationalmuseet. Utallige er de fund, han har gjort og draget frem, mange fine og sjældne, ligesom han er en dygtig keramikker i at samle de tit ødelagte fund. Selv ejer han en stor og uvurderlig samling af oldsager; han fortsætter stadig det arbejde, efter at han, da skolen blev nedlagt, flyttede ind til centralskolen.

Strandby centralskole.

Gunderup privatskole. Efter Gunderupgaards udstykning kom mange unge mennesker til de nybyggede ejendomme; der blev en flok børn, og en skole blev bygget. Kun én fastansat lærerinde.

Fra biskop Lintrups visitatsbog — Gislum herred.

Han var biskop i Viborg stift fra 1720 til 25. Berømt for sin store lærdom og for sin visitatsbog med sikre oplysninger om landsbykirkernes tilstande, ligesom han interesserede sig stærkt for ungdommens undervisning. En skrap visitorator!

Visitats i Gislum herred 1722.

Den 23. juni visiterede Lintrup i Louns-Alstrup og tog derfra til Strandby. Bispren skriver i visitatsbogen: Den 24. juni, som var Sct. Hanses dag, rejste jeg til Strandby kirke og visiterede der, hvor jeg fandt menigheden i hel god tilstand og unge vel underviste i deres Christendom efter visse dem af præsten foreskrevne spørgsmål. Såsom og degnen, en gammel studiosus, var skikkelig og havde to sønner, som han holdt til bogen. Ungdommen var ellers meget stor i tal-

let. Kirken var vedligeholdt og ornamenterne i fuldkommen stand. Om skoleforholdene gav segr. N. Povelsen, som ved kirken inviterede mig til Gunderupgaard, mig god fortrøstning, at de skulle findes i alle sogne, Strandby-Bjørnsholm-Malle. N.B. Hans forehavende med bly på de tu (to) kirken at ligge på Strandby kirketårn. Misforstand mellem patron og præst. Præsten Jens Enewold, Wagaard.

Den 25. i Farsø: Her stod det slet ikke så godt til.

Biskop Laubs skolevisitats i Gislum herred 1866.

Strandby, skolelærer Holm, 50 år, fra Snedsted 1845. Duelig. I skrivning, retskrivning og sang må mere kunne udrettes, for øvrigt er tilstanden ret god.

Den for sin stridslyst og store lærdom bekendte Christen Christensen Stistrup stammede på mødrenes side fra Strandbygårde; hans mor var datter af Therkel Ibsøn (ham, der gav den fine oblatæske) og Anne Jensdatter og hed Johanne Therkelsdatter. Johanne blev gift med gmd. Christen Sørensen i Stistrup. Deres fjerde søn Christen, f. 1651, blev magister, præst til Ullits-Foulum, hans fødesogn, provst i Aars-Gislum herred, kendt for mange trætter. Præsterne i Aars herred bad kongen om at blive befriet for »den krakilske provst«, hvilket skete.

Sogneforstanderskabet.

Anno 1841, den 12. November, vare undertegnede forsamlede i Vadgaard Præstegaard, for overensstemmende med Amtets Ordre af 30. October d. Aar at forfatte Fortegnelsen over alle de Beboere i Strandby og Farsø Sogne, der ifølge Anordningen om Communevæsenet af 13. August 1841, dens 7 Pgf. vare Valgbare og Valgberettigede til Udnævnelse af Sogneforstandere, og befandtes da i Listen affattedes med størst mulig Nøjagtighed. Antallet af de Valgbare og Valgberettigede i Farsø Sogn at udgøre 56 Personer og i Strandby Sogn 45, ialt 101.

Ved samme Møde bestemtes, at Fortegnelsen skulde, som Anordningens 7 Pgf. paalægges, være henlagt i 14 Dage til almindelig Eftersyn, tillige med Exempler af denne.

Datum ut supra.

I Valgbestyrelsen for Strandby-Farsø Sogne og Communeanliggender:

Kirkebye. Spliid. Jens Sørensen.

NB. Valgbar var kun de højtbeskattede, efter hartkorn.

Listerne blev nu henlagt i Farsø og Strandby skoler, og der indvarsledes til nyt møde om stemmeafgivningen.

Af 101 Vælgere mødte 84. 2 vare sygemeldte og 15 udebleve uden angiven Aarsag. De Beboere, der tilkendtes de fleste stemmer, vare:

Morten Pedersen i Fandrup, der erholdt	67	stemmer
Mads Nielsen i Fredbjerg	46	—
Hr. Propraitair Spliid, Hvanstrup	75	—
Niels Krogh i Støttrup	52	—
Anders Poulsen i Ebdrup	63	—
Lars Jensen i Strandbygaarde	44	—
Jens Knudsen i Tandrup	53	—

Seks blev valgt, men der søgtes underdanigst om Amtets Tilladelse til at faa syv valgt, denne blev givet, og Lars Jensen, Strandbygaarde, indgaar i Sogneforstanderskabet.

Sogneforstanderne, forløberne for de senere kommunalbestyrelser, havde meget at bestride: Fattigvæsenet, skolerne, vejevæsenet, tilsyn med vandløbene m. m. Formanden var tillige »skolepatron«. Der var også mange andre sager, de skulle tage sig af. Ofte kom der fra politimestrene opfordring til, at de skulle iagttage de omvandrede »bissekræmmere«, de senere uldhandlere, thi de både unddrog sig tolden og bedrog husfolk og tyende. Nøje skulle de overvåge »omløberne«, landevejens børn. Endvidere give tilladelse til, at der måtte holdes »legestuer«. Ældre som unge skulle have lov til at forlyste sig ved musik og dans; der skulle ansøges om det. Legestuerne blev holdt i bøndergårdenes storstuer kl. 4 eftermiddag til kl. 5 næste morgen.

Interessant er det kort at sammenligne den tids sociale forsorg med vor tids.

Uddrag af protokollen:

Jens Christensen skal mod en billig godtgørelse modtage gamle Else for en betaling af hendes tildelte korn, hvorfor han skal give husly, brød, øl, mel og gryn, alt efter hendes behov.

Fattiglem Hans Jensen har været syg, var nu rask og renlig. Hans ophold skal han have ved at gå på »omgang« i gårdene.

Fire fattiglemmer er døde: Kirsten Madsdatter, Hans Nielsen, Maren Møller og Bodil. Sidstnævntes og Marens kakkellovne lejes ud til Niels Testrup og Maren Nielsdatter for 3 mark pr. år. Der blev berammet auktion for deres øvrige efterladenskaber.

Jesper Pedersen ansøger om tøj til et par bukser; forstanderskabet skal undersøge, om der er trang for det.

Inger Gravesdatters hus har lidt stor skade under en brandstorm; hun ansøger om 2 sk. til udbedring. Der fandtes, det var en dårlig skik at komme ind på; huset var uden værdi, kunne ikke anbefales.

Da Jens Madsen er kommet i konflikt med lovene og skal i arrest, tages børnene fra hjemmet; de bliver bortakkorderet. Efter flere tilbud antog man det laveste.

Mads, 5½ år, kom til gmd. Chr Knudsen, Sjørup, mod et vederlag på: 9 skp. rug, 9 skp. byg årlig. En pige på 2½ år kom til gmd. Søren Jensen, også Sjørup. Betaling: Det samme, alt efter 15 rbd. pr. td. rug. Han finder imidlertid, det er for lidt, da der er en del pasning ved et så lille barn, der ingen nytte kan gøre, ansøger om en større tildeling, bevilges.

Til Sogneforstanderskabet!

Andragende fra Hr. Propraitair Wejenschenck om Anlæg af et Damp-Brændevinsbrænderi ved Gunderupgaard. Dette blev særdeles anbefalet, da det ville lette Egnens Afsætning af Korn og forhaabentligt vilde give Husmandstanden naadigt Arbejde.

Gamle folk har fortalt mig, hvordan folk lørdag eftermiddag strømmede til for at få dunkene fyldt op.

Samtidig med denne bevilling kom der strenge instrukser om med vidner at få undersøgt, hvor mange smugkroer der var i sognet, »da de var til stor Fordærv for Ungdommen, ligesom mange Mænd drak deres sparsomme Fortjeneste op.«

Ligeledes med vidner skulle forstanderskabet få klarlagt, hvor mange der drev hjemmebrænderi. Det viste sig, at der var ikke så få. De blev idømt bøde, der indgik i fattigkassen, samtidig måtte de til

toldkammeret i Hobro aflevere alt, hvad de havde af »grejer« til brænderi.

1853 var en koleraepidemi under opsejling. Den såkaldte »indiske«. Store foranstaltninger blev iværksat overalt i landet, også her. En sygekommision blev nedsat, bestående af forstanderskabet. Nogle enkelte skulle være vagter; hvis de fik oplyst eller mistanke om nogen, der var syge, måtte de undersøge; viste der sig syge, måtte de omgående sende bud til Løgstør efter læge.

Treårskrigen satte også spor her: Krigsskat, marchpenge, senere udstationerede rytteriheste. Se under: Præsterne, hvad de måtte yde under Svenskekrigene.

1852 blev efter ministeriets cirkulære proprietær Wejenschenck og gmd. Søren Ploug udnævnt til vurderingsmænd for at foretage jordboniteringer som grundlag for nye beregninger af hartkorn. Kun 35 beboere i Strandby sogn havde over 2 tdr. hartkorn: Gunderupgaard 27, Strandbygaard 9, Kjærsgaard 5 og Vadgaard 7, i alt for sognet 157 tdr. hartkorn. Denne skattereform gælder, til skatten lægges på indkomst, formue og ejendom, begyndende 1903.

Folketelling:

Den er dateret Vadgaard den 4. august 1787. Der var på det tidspunkt i Strandby sogn 173 mænd og 187 kvinder, i alt inkl. børn 360. Gunderupgaard havde i sin tjeneste foruden ejeren, Marcus Gerh. de Rosencrone, 20, lige fra forpagter, ladefoged, tilsynsførende med hovheden til hyrdedreng og hyrdepige. Den næststørste, Strandbygaard, 9 personer, Kjærsgaard 5 familier. I det nuværende Strandby by boede kun 5 familier, og fraregnes de to sidstnævnte gårde, var der kun én familie, skolehuset. 150 år efter havde sognet 1.300 indbyggere.

1843. Sogneforstanderskabet i Strandby sogn mener, at af vandløb, som bør komme under offentlig tilsyn, findes følgende:

1. Åen, der går fra Farsø sognegrænse til Trænde mølle.
2. Birkebæk, der løber over Myrhøj og Ertbølle ejendomme.
3. Bækken ved Kiersholm imellem Gunderupgaard og Trænde.

4. Bækken, der kommer fra Sjørup Søe, går over præstens sognevej fra Strandby til Farsø kirke forbi Strandbygaarde og til Limfjorden.

5. Sneudrende (Snebelrende) over Grønnerup ejendomme.

6. Fandrup bæk, som har løb mellem Fandrup og Grønnerup ejendomme.

7. Vandløbsrenden mellem begge Siørup Søer.

Bækken, som kommer fra Kongens Søe (blev udtørret og kaldes: Vadmosen) og imellem Gunderupgaards og Vadgaards jorder, løber til Trænde å.

Opsynsmænd: Gmd. Christen Jensen, udflytter fra Strandbygaarde, og Jacob Nielsen, Myrhøj.

Når syn skal holdes, skal hver lodsejer have sit stykke oprenset, er det ikke sket, idømmes vedkommende en dagmulkt på 2 mk. sølv til amtets fattigkasse, indtil arbejdet er udført. Lodsejeren skal møde ved synet og påvise sit stykke. Han kan stille stedfortræder. Overtrædelse: 2 mk. sølv i mulkt.

Anlæg af landevej gennem Strandby og brobygning.

I Kristian den Andens lov af 1521 hedder det:

Om alfare Veye.

I alle Herreder over al Danmarks Rige skulde Herritsmænd (mænd i herredet) og Sognemænd være forpligtede til at gøre gode alfare Weye igennem Skove og Mark og sammeledes gode Broer over alle Bække og Aaer. Kommer nogen til Skade paa Grund af Forsømmeligheder her, kan han kræve Erstatning af de Forsømmelige.

I Kristian d. Tredies reces 1547 føjes en hel del mere til: Om broer: »Kongens Fogder og Embedsmænd skal lade færdiggøre alle de Broere, som ligger i deres Len, med gode stærke Stolpere og Boelfielle, vel tilslagen eller tilnaufflet, og med gode stærke og færdige Rechere (Rækværk) paa bode Sider.«

Bønder fra hele Herredet kan tilsiges at møde med Heste og Vogne, at tilføre Sten og Grus til at udbedre slige Unde (onde) og dybe Weye med.

Først 300 år efter disse love sker der noget her i sognet. I en indberetning om vejvæsenet i Gislum herred fra 1816 læses: På et sted,

hvor vejen Løgstør—Viborg løber forbi møllen i Stistrup, er en broes opførelse over åen, som løber til møllen, særdeles nødvendigt, da stedet om sommeren er vanskelig og om vinteren umulig at befare.

Om forholdene ved Trend hedder det (indtil der nu kom bro, betaltes bompenge, bropenge):

»På det sted, hvor vejen endnu ender sit løb i Gislum herred, nemlig ved Trenn å, er en broes opførelse en sand nødvendighed, da rejssende kun med største vanskeligheder kan befare stedet om vinteren. De tilgrænsende beboere har forlængst gjort indstilling om en sådan. I øvrigt er vejen i temmelig god stand og hører til de meget befarne.

Broer.

En bro over Stistrup å, løbende på grænsen mellem Strandby og Foulum sogne:

3 fag, 4 bien (ben), hertil 16 egepæle. Overslag: 730 rbd.

En ditto over Trenn å i Strandby sogn: 10 fag, 11 bien, 44 egepæle, 6 alen lange. Overslag: 2.415 rbd.

Efter bekendtgørelse i Viborg Stifts Avis samt ved kirkestævne ved alle herredets kirker afholdes licitation 27. juni 1816 med herredsfoged Jansen, Hobro, som den ledende.

Tømmermand Christen Byrialsen i Alstrup fik overdraget at bygge broen over Stistrup å for 729 rbd.

Dagen efter holdtes licitation over Trend å; der indkom ingen tilbud, og beløbet blev forhøjet til 2.525 rbd. Tømmermand Jens Nielsen Troelstrup, Sjøstrup ved Aars, gav tilbud, men mente, det var for lidt, da der skulle tages i betragtning til transport af egetømmeret, der skulle hentes i fjerntliggende egeskove, hvilket medførte store udgifter.

Nu vidste alle, at før Kristian d. Andens lov havde bønderne uden vederlag pligt til at udføre dette arbejde. Man enedes da om, at Troelstrup skulle bygge broen for 1.716 rbd. med følgende tilføjelse:

«. . . da det saaes hensigtsmæssigt at tilstå entreprenøren 40 vogne, som Bjørnsholm og Strandby sogne bliver — med det høje amtsråds samtykke — pligtige at udrede til materialernes transport fra et i det højeste 6 mile fra Trend liggende sted.«

Broen over Trend å.

Vejarbejde i Strandby sogn — Løgstør—Viborg.

Vejinspektør oberst Hegermann, Gunderupgaard, har for året 1817 udarbejdet et program for vejarbejdet i herredet.

Vi følger ham gennem Strandby sogn:

»Ved Trendbro skal vejen i 50 alens længde belægges med godt stengrus.

I Mølsigen (lavningen, hvor den gamle Møllevej fra Ertebølle til Trend mølle udmunder) indgrøvtes vejen og belægges med grus, den skal på dette stykke forhøjes 2 alen. Længden er 75 alen. Over Ildrupsigen (ved byen, der udslettedes i pestens tid) anlægges vejen efter de afstukne linier, forsynes med grøvter og belægges med grus. I dalen forhøjes den med 2 alen. Her skal laves en stenkiste, findes endnu. Den øvrige vej over heden fra Trend bro henimod Myrhøj mark bliver blot udskåren indtil 10 alens bredde, og på de fleste steder kastes de løsskårne hedetørv til siden og så langt fra vejen som muligt, de må ikke opsættes som dige. Den udskårne vej må planeres så meget som muligt, så den kan blive glat, da den ellers vil blive fuld af huller og sløng. Ved Strandby udvides vejen efter de afstukne

linier og forsynes med grøvter i en længde af 200 alen, de øvrige 200 alen forsynes ikke med grøvter, vejen bliver blot udvidet. Ved Snabel (Snæbel, ved Stistrup bakke, en gård bærer navnet) opføres en ny stenkiste.

I 1844 har amtets vejbetjent passeret Strandby, han indberetter, at »skolens havedige er opført 4 alen ind på landevejen således, at vejens bredde mangler 1 alen.«

Sognefoged Jens Jensen, Kjærsgaard, svarer 22. august s. å., at »Bemeldte Havedige er bortd førdt — det tilstilles af mig.«

Jens Jensen.

Hvordan fik man de ret store vejarbejder udført?

Bønderne udførte det som pligtarbejde. Man vidste, hvor mange alen vej, der skulle anlægges eller istandsættes, og hvor mange tdr. hartkorn hvert sogn havde; derefter tildeltes hvert sogn sit stykke, og inden for sognet fik så hver bonde anvist sit stykke for sig selv i forhold til sit hartkorn, »thi på denne måde bliver i almindelighed arbejdet forrettet forsvarligt, og er desuden til megen lettelse for dem, som har opsyn med arbejdet.«

Husmændene forretter lige så mange gangdage som gårdmændene, men når disse forretter spanddage (kørsel), da er husmændene fri. Husmænd med hartkorn, som holder heste eller stude og vogne, erholder vejskifte efter deres hartkorn.

Grundforbedringer betales af amtet, hvis der er penge i kassen.

Skøde.

Gunderupgaard tilhører hr. Iver Kierulf efter skøde af 24. juni 1794, sålydende: Jeg Marius Gerhard Greve Rosenkrone, Ridder, Friherre til Baroniet Rosendahl, Herre til Børglum Kloster, Nøragergaard og Thestrupgaard samt Kgl. Majestæts Geheimeraad og Kammerherre, kendes og herved vitterliggiør at have solgt og afhændet Gunderupgaard til Hr. Kierulf, forrige Forvalter ved Nøragergaard. 300 Rdl. courant skal blive staaende som 1. Prioritet, som er Fru Hofmanns Gave til Sognets fattige, skal holde sig den derover oprettede Fundats efterrettelig samt at holde Hr. Oberst Poulsens Fædrene Begravelse vedlige i Strandby Kirke, uden at derudi maa indsættes andre Liig, eller derudi værende Liig at maa udflyttes.

Gjedstedbro og Brohus, som Strandby Sogn i Bropenge skal svare 1 Skp. Byg af hver Hartkornsbruger, følger også med i Købet. Broafgiften er sat til 36 Tdr. 1 Skp. Byg.

Hele Herligheden kostede 34.000 Rdl.

Saalænge Sælgeren og Grevinden ejer Børglum Kloster, skal Kierulf hvert Aar levere 51 Tdr. god, ren og sund Sæderug af Gunderupgaards Landgilderug. Priser: Viborg Kapitelstakst.

Skøde. — Aftægt.

Ved at jeg dags dato har solgt den mig tilhørende gård i Strandby, Strandbygaard, matr. nr. 3 d, 3 f, 3 g og 3 m til min søn Lars Sørensen, har jeg undertegnede Søren Christian Hansen som en del af købesummen betinget mig og hustru følgende:

1. En aftægtsbolig, som er opført og beliggende norden for stuehuset og som består af 5 fag, beholder jeg og hustru til fri og udelukkende beboelse i vor eller den længstlevendes levetid, til hvilken enten køberen (senere søn) eller gårdens ejer skal vedligeholde denne bygning, samtligen tag og fag, at den hver tid afgiver hyggelig og god beboelse.

Fri og uhindret adgang til og i gården og afbenyttelse af gårdens brønd forbeholdes også fri og uhindret adgang til at færdes over gårdens jorder og til enhver tid, hvor der ingen mark kan anvendes for sæd eller andet.

2. Så længe jeg og hustru lever, skal køberen eller gårdens ejer årlig tilstå os følgende naturalier med gode, sunde, forsvarlige varer, som leveres os i eller ved boligen, nemlig:

5 tdr. rug, er fem tønder (dette er gentaget for hver post, untlades her). 3 tdr. byg, 2 tdr. rød spisekartofler, således at de syge og små er pillet fra. 3 lispund kernet smør, 4 lps. frisk flæsk, som leveres således, at der tages fra forsiden af forboven og bagefter af svinets side fra ryggen til midten af bugen, 2 lsp. ost, 2 får eller beder og to lam i levende tilstand og med ulden på. Faarene leveres af de af ejeren bestemte slagtefår og lam således: Ejeren udtager først ét og jeg eller hustru det næste, derefter ejeren ét og jeg atter ét, og samme fremgangsmåde følger lammene. 4 pd. hvert forår og 5 pd. hvert efterår. To ol friske flynder, 1 lps. tør bergensfisk, 12 pd. hør, 6 pd.

En bondegård.

kaffe, 4 pd. cikorie, 6 pd. kandis, 6 pd. melis, 6 pd. hugget sukker, 1 pd. the, $\frac{1}{2}$ pd. tarme, 4 pd. sæbe, 4 pd. soda, 2 pd. svinefedt, $1\frac{1}{2}$ skp. salt, 12 pd. kardus til skrå, 6 pd. antagelig røgtobak, 20 potter brændevin (omtrent 32 kr.), 7.000 tørre skudtørv, hver 8 tommer lange, 4 tommer brede og 2 tomme høje, et godt læs lyng, hvilket ildebrændsel leveres i rette bjergningstid, veltørret og leveres stakket ved vor bolig efter forlangende. Daglig skal køberen eller gårdens ejer levere os i vor bopæl om sommeren eller fra 1. maj til 1. november 3 potter nymalket mælk og om vinteren eller fra november til maj 2 potter. Kartofflerne leveres os i eller ved vor bopæl i opgravningstiden. Flæsk inden 1. februar. Ost, hør og salt til efter oktober. Svinefedt, når svinet slagtes. Svin, får og lam om efteråret i slagtetiden. Flynder leveres i oktober og november måneder med 1 ol i januar. Alle de øvrige præstationer, som ikke selv købes, er nævnte at levere til en vis tid, skal leveres os 4 gange årlig, nemlig den første dag i hvert kvartal, naturligvis hver gang med $\frac{1}{4}$ af det hele.

Når jeg eller min hustru fornemmer at behøve tjenestepige, forbeholder vi os ret til at forlange en sådan, og gårdens ejer er da pligtig årlig at betale løn til pigen med 80 kr., hvorimod vi eller én af os længstlevende selv skal føde pigen.

Vort korn skal køber eller gårdens ejer føre frit til os fra møllen tilligemed sit eget.

På forlangende skal gårdens ejer køre os med anstændig befordring i 5 år én tur på 3 mil.

Skulle jeg eller min hustru blive belagt med sådan sygdomstilfælde, at vi søgte lægehjælp eller som den besørger, da er køber eller gårdens ejer forpligtig både at hente lægen til os og betale, hvad lægen fordrer, samt at betale alt, hvad lægen anordner. At gårdens ejer ligeledes beforder lægen hjem, er en selvfølge.

Derfor forbeholder jeg eller hustru afbenyttelse af et stykke jord, som er beliggende tæt norden for aftægtsboligen og har et indhold af 10 alen i længde og 10 alen i bredde, hvilket stykke jord køber eller gårdens ejer skal besørge gødet af sin egen gødning på anfordring.

Samtlige aftægter, præstationer leveres stedse forud for den løbende termin og tager aftægten sin begyndelse på anfordring.

4. Når vi ved døden afgår, skal køber eller gårdens ejer besørge og bekoste vores anstændige, festlige begravelse efter egnens skik og brug, hvorimod hvad den længstlevende måtte efterlade sig: Huset skal tilhøre gårdens ejer, dog med undtagelse af 1 sengs klæder og min kones kiste- og gangklæder, som skal tilfalde min datter Inger Marie Sørensen eller hendes arvinger.

5. Når jeg eller min hustru afgår ved døden, bortfalder $\frac{1}{3}$ af aftægtspræstationerne dog med undtagelse af ildebrændsel og mælk, mælk nedsættes 1 pot i sommermånederne. Dør min hustru først, slettes intet af tobak og brændevin, men dør jeg først, slettes både tobak og brændevin, dog undtagen 4 potter. Der bortfalder intet i pigens løn, hvis pige skal holdes.

6. Af det med grunden solgte jord forbeholder såvel jeg som min hustru os det til at udtage, hvad vi ønsker os til bekvemmelighed og for at kunne føre vor egen husholdning såvel nu som i fremtiden.

7. Til min datter Inger Marie Sørensen, Vognsild, eller hendes arvinger skal køber eller gårdens ejer i den termin, som er den tredje måned efter min og hustru eller den længstlevendes død betale 1000, er tusinde kroner inkl. renter 4 pct. p. a. Betalingen erlægges 11. juni og 11. december.

8. Til sikkerhed for alt foranstående og købers pålagte forpligtelser til og imod mig og hustru samt datter reserveres herved til en første prioritet panteret i den købers solgte gård, Strandbygaard med bygninger, jord matr. no. 3 d, 3 f, 3 g, 3 m, med sæd, avl, gødning og ildebrændsel, besætning af kreaturer, gårds- og avlsredskaber samt i ildsvådetilfælde, assurancesummen, til hvilken ende dette dokument bliver alene at lyse som pantebrev da skal påføres ejendommen og ejendelene, indtil dokumentet i sin helhed er opfyldt og efterkommet. I søgsmåltilfælde aftægten eller præstationerne betræffende.

9. Med hensyn til det stemplede papir til skødet bliver herved aftægten kapitaliseret således:

5 tdr. rug efter kapiteltakst à 13 kr. 14 øre	65,70 kr.
3 tdr. byg efter kapiteltakst à 12 kr. 45 øre	37,35 -
2 tdr. kartofler 6 kr., 3 lp. smør 35 kr., 4 lp. flæsk 22 kr.	63,00 -
2 lp. ost 6 kr., 2 får eller beder, 2 lam 52 kr.	58,00 -
2 pd. uld 9 kr., 2 ol flynder 4 kr., 1 lp. bergenfisk 2 kr. . .	15,00 -
12 pd. hør 8 kr., 6 pd. kaffe 5 kr., 6 pd. kandis 3 kr.,	
6 pd. melis 3 kr.	19,00 -
6 pd. sukker 3 kr., 1 pd. the 2 kr., 1/2 pd. tarme 1 kr. . .	6,00 -
4 pd. cikorie 2 kr., 4 pd. sæbe 2 kr., 4 pd. soda 2 kr. . . .	6,00 -
2 pd. sv.fedt 1 kr., 1 1/2 skp. salt 3 kr., 12 pd. kardus 4 kr.	8,00 -
6 pd. tobak 3 kr., 20 pottes brændevin, 7 kr. kontant . .	42,00 -
Brændsel 30 kr., mælk 56 kr., løn til pige 80 kr.	166,00 -
Lyng, gødning 30 kr., mølleren 2 kr.	32,00 -
Forskell. 3 kr. Bilæggerens vedligeholdelse 3 kr.	6,00 -
	<hr/>
Årligt	524,05 kr.
	<hr/>
For fem år bliver det	2620,25 kr.
Hertil lægges med omtalte billigelse:	
2 begravelser	200,00 kr.
Præstation til Inger Marie Sørensen.	1000,00 -
	<hr/>
	1200,00 kr.
Summa	<hr/> 3820,25 kr. <hr/>

Skriver tre tusinde otte hundrede og tyve 25 øre.

Hvorefter papirets tekst til skødet er rettet.

Underskrevne Lars Sørensen erkender herved at have indgået denne kontrakt, som jeg vedtager i hele dens indhold, ligesom jeg og til sikkerhed derfor måtte anvende panteretten som i dokumentet.

Til bekræftelse udstedes denne kontrakt under vore hænders vidnefast.

Strandbygaard, den 16. september 1875.

Til vitterlighed:

Jens Sørensen (m. f. p.) *Søren Chr. Hansen* (m. f. p.).

(Et ulæseligt navn, den, der har skrevet skødet.)

Papiromkostninger: 7 kr. 72 øre.

Efter Ane Marie Larsdatters død 1897 ophæves aftægten. En hård hæftelse, der varede i 22 år. Gården sælges til en Lars Larsen. Lars Sørensen flytter ind i aftægtshuset.

1797 døde en gårdmand Niels Jakobsens hustru; der blev da holdt »skifte«. Skifteforvalteren var Iver Kjerulff til Gunderupgaard med vidner. Gården var på 100 tdr. land. Interessant at se, hvad der var for 170 år siden af indbo, besætning m. m. og værdierne af det.

I dagligstuen:

1 fyr-bord med skuffe = 1 rigsdaler, 2 skamler og to bænke = 1 mark og 4 skilling. 1 lidet fyr-bord = 2 mark. 2 fyrskabe = 5 mark. 1 kakkelovn = 3 rdl. 4 messing lysestager = 4 mark. 8 Tintallerkener = 3 mark. 1 gammelt fyrskrin = 8 sk.

2 nagelfaste sengesteder: 1 gammel rødtribet olmerdug (overdyne) = 1 rdl. 2 olmerdugs hovedpuder = 1 mark. 1 blåtribet overdyne = 1 mark. 1 gammelt vår = 1 mark. 2 gråtribet hovedpuder = 12 sk. 1 rødtribet olmerdugs dyne = 12 sk. 1 af samme slags, men sorttribet = 4 mark. 1 træstå (sengehest) = 8 sk.

I bryggerstet:

1 gammel kobberkedel i grue = 2 rdl. 1 øltønde = 2 mark. 1 fyrkar = 1 mark 8 sk. 2 stripper = 12 sk. 1 gammel svinetønde = 4 sk. 1 ildkemme og brandfork = 12 sk. 1 egekar = 1 mark. 2 gamle fyrstønder = 10 sk. 2 gamle fjerdinge = 8 sk.

I gården:

1 beslagen vogn med behør = 10 rdl. 2 træpløve = 4 rdl. 2 lejder og skrav (tømret til høstvogne) = 1 rdl. 1 plov med behør = 1 rdl. 2 mark. 2 harver = 2 mark. 2 høleer med drag = 1 rdl. 2 lyngleer = 2 mark. 3 jerngrebe = 3 mark. 2 spader = 2 mark. 1 hakkelsekiste med kniv = 1 mark. 1 slivesten = 1 mark 2 sk. 4 kornsække = 4 mark.

Besætning:

1 sort hest, 17 år = 7 rdl. 1 hoppe = 8 rdl. 1 dito, 9 år = 15 rdl. 1 sort hest, 9 år = 13 rdl. 1 sort hoppe, 6 år = 20 rdl. 1 mårplag = 6 rdl. 1 hingstføl = 4 rdl. 1 sortbroget ko = 6 rdl. 1 gråhjelmet, 5 år = 9 rdl. 1 sortgrimet, 4 år = 6 rdl. 2 årings kalve = 7 rdl. 1 spæd kalv = 1 rdl. 4 mark. 24 får i mådelig stand, 1 so og 2 grise = 3 rdl.

Boet slutter med, at han måtte beholde det hele, imod han til overformynderen indbetalte 30 rdl. til to umyndige børn.

Sammenlignes før og nu: Der er fra denne gård solgt en del hedejord, men gården er helt nyopbygget. Besætningen er på 14 malkekøer plus lige så meget ungvæg, 100 fedesvin, 8 søer, 150 høns og andet fjerkræ, fuldt besat med moderne maskiner ude som inde.

1797 døde Niels Jacobsens hustru, Karen Pedersdatter, 40 år gammel, blev begravet den 2. juli. Skifte den 11. august. Ved skifteforretningen indfinder sig skifteforvalteren Iver Kjerulf, Gunderupgaard, Vitterligsmænd Niels Hansen, Peder Espersen, Ertbølle. Ved forretningen er nærværende: Enkemanden Niels Jacobsen og på de umyndige børns vegne deres farbroder Peder Jacobsen. Ved den afsluttende underskrivning af ovennævnte viser det sig, at Niels Jacobsen ikke kan skrive sit navn, men kun sætte bogstaverne N. J. J. Broderen Peder skriver »med påholden pen«. Ertbølle mændene skriver deres fulde navne, men ubehjælpomt.

En bondegårds indretning og glimt af det daglige liv i denne o. 1850.

(Efter mundtlig overlevering fra slægten, i hvis eje gården er endnu, men helt nyopbygget.)

Smukt, men ensomt ligger gården på de sydskrånende marker med

en pragtfuld udsigt ned over strandengene mod Limfjorden med Salting, Fur og nordspidsen af Mors i baggrunden. Kun ganske få skrutyggede træer med hældende hoveder mod øst; en digeskærmet kålgård pynter lidt. Gården er firlænget, et med udhusene sammenbygget stuehus med få og små vinduer, taget er dels strå, dels tang og lyng. Den er opført i lerklinede mure og kampesten. Noget særligt er et selvstændigt aftægtshus.

Et gårdsled og gyde fører ind til gårdspladsen, der har bropikning op mod »indhuset«. Kommer man ind ad bagdøren, er det første rum bryggerset med gruekedel, gulvet stenpikning; en dør fører ind til frammerset, lergulv, åben skorsten, ildsted samt bagerovn og husgeråd, indfyring til bilæggeren. Næste rum den daglige opholdsstue, langbord med bænke; på væggen en gammel klokke, et lille skab, hvori gemmes skøder, salmebog, huspostil m. m.

Endvidere to små rum, det ene sovekammer, det andet et lille værelse samt gangen (forstuen) med dør til landsiden. Alle lergulve er sandstrøet. På loftet står halvkister, der gemmer linned, lagener, gangtøj m. m. Gården var på 60 tdr. land, mark, strandenge, hede og tørvemose. De brugte som brændsel lyng og lyngkloder. Der holdtes 2 heste, 4 køer, 50 får, høns, ænder og gæs.

Der dyrkedes: Rug, havre lidt byg, boghvede, spergel og kartofler. Samtidig med, at der blev slået mark- og enghø, bjergedes der flere læs lyng. Den høje, gamle lyng brugtes til ildning af ovnen til bagning; den nye, korte lyng fik kreaturerne ud på vinteren, når de var blevet »vodsk« af halmen og trængte til noget syrligt.

Indtægterne var meget små, udgifterne derefter; de levede på det naturalistiske stade. Kornet gav brød, grød og vælling. De slagtede kun ét svin om året, det måtte godt komme op på 400 pd; det gav fedt, kogt, saltet og stegt flæsk. Det var lidt, de købte hos høkeren: Salt, kandis, lidt kaffe, sirup, petroleum; denne afløste tællepråsen, men det ligger op mod vort århundrede. Den største indtægt gav fårene (da en søn overtog nævnte gård og begyndte at sælge fårene, sagde den gamle kone: »Åh, Herre Jøsses, hvad skal de sølle minnesker så løw å?«). Fårene gav uld, lammene, særlig væddere og beder, solgte de på Hvalpsund og Vitskøl efterårsmarkeder, selv slagtede de mange.

Forår og sommer gik med såning, slåning af hø og selve høsten. Vinteren med pasning af kvæget og tærskning. Medens mandfolkene plejltærskede kornet på det lerstampede logulv, tog kvinderne deres tørn med malkning, madlavning, karten af uld, spinning, syning og strikning. På vaskebrættet blev hoserne valket, og de blev farvet i »lødgryden«, der gav dem en blålig kulør.

En festlig afveksling i de ensformige arbejdsdage kom ind under jul, når slagtning, plukning af ænder og gæs, bagning til 14 dage, ølbrygning, støbning af lys og tællepråse, vejer, fandt sted. Det var et liv i den næsten uforståelige fattigdom, nøjsomhed og tålmod, underkastet naturens gode og hårde sind.

Der er fortalt mig følgende: En dag mod terminen måtte manden sige, det var nødvendigt at sælge julegrisen. Konen græd meget, hvad så med føden. Hun gik til en bedrestillet nabo, det drejede sig ikke om 100 kr. Hun blev afvist med dette: »Hvordan kunne du tænke på at låne penge, I vil jo aldrig få dem betalt tilbage.« En god mand hjalp hende. Trods det hjalp de hverandre, mere med fødevarer, arbejde end med penge.

Deres nabo, arbejdsfolk; hun arbejdede på Gunderupgaard, han på Strandbygaard. Hun skulle nu have et barn, det hændte mange gange. Så kom tiden, en eftermiddag. Hun bad manden gå til høke-ren, købe lidt kaffe til madammen, jordemoderen, samtidig bede gårdmanden hente denne, det var hans pligt det år. Dog følte konen, det var ikke lige herover, hun kunne godt gå i heden efter god lyng, da der både skulle varmt vand og kaffe til. Da nu gårdmanden kom til Farsø, 15 km, var madammen i Hvanstrup, en herregård, fornemme folk, hun kunne ikke sådan tage af sted. Manden til Foulum, jordemoderen var i Gedsted; han kom tilbage til Hvanstrup, kom hjem kl. 3 om natten efter at have kørt 60 km. Alt der hjemme var forlængst ordnet, en stor dreng, moderen havde været oppe. Hun slutter sin beretning med de ord: Og så den pjalt madam, fire kroner uden at bestille noget!

Ja, livsfloden gled langsomt for disse slægter, den fik tid til at aflejre årenes begivenheder sådan, at de fik tid til at leve og sanke sig en vis livsvisdom. De tog »mærker« af alt, og de tog alt, som var det et held: Sådan skulle nu *det* være.

Kongens Jagthus i Trend Storskov.

Sognets stengrave og gravhøje.

Da landsdelen her har været beboet gennem oldtidens sten-, bronze- og jernalderperioder, er sognet rigt dækket med grave og høje. Der har til forskning og opsamling ligget en rig stensæd af redskaber, våben m. m., mangfoldig fra Ertebøllekulturen, stadig nye fund. Sandflugt har raset, hård før læbælterne kom, det medførte, at dels blev meget dækket, men også meget afdækket; det sidste førte bl. a. til, at periodernes forskellige gravskikke blev præsenteret og belyst; mangfoldige sjældne, fine fund er gjort.

På Risgårdes højtliggende marker ligger fire smukke bronzealderhøje, de tre har navne: Skelhøj, Grønhøj (fint opsat af Nationalmuseet), Ishøj. Lidt derfra: Hovenbjerg og Røverhøj. I Kongehusets jagtdomæne den flotte Storhøj; ved den gamle præstegård Vadgaard Præstehøj. Øst i sognet en del, af disse: Urhøj og Tvillingehøje. På bakkedraget ved Trend: En langdysse og en smuk høj. På Ertebøllebjerg lå for få år siden tre herlige høje, de er skredet ned sammen med bjerget. Ertebølle marker: Kjeldhøj og Breddehøj.

1938 blev for sognet et år med store overraskelser. I løbet af få dage blev der af lodsejere opkøbt over 200 ha hede, Fladheden, af godsejer Kiildsen over 200 ha af Storskoven. Hvad skulle ske? Det var til daværende Kronprins Frederik og Kronprinsesse Ingrid, der i anledning af bryllup havde fået en folkegave; pengene skulle anvendes til et jagtdomæne; valget faldt på Strandby sogn. Der blev bygget et jagthus, der ligger godt og smukt gemt inde i skoven; i nærheden opførtes en skovfogedbolig, ligesom et mindre landbrug indgik i købet. Intet under, at sognet er bæret og stolt over, at Kongen med familie tog bolig her. Hvis ikke andet indtræffer, er det en tradition med kongeligt besøg jul og påske, og det kan også ske på andre tider af året. Der er en vis charme, noget højtidsstemt over disse besøg, hvad enten de gælder forretninger eller de trofaste kirkebesøg i højtiderne. Smilende, fordringsløse og bramfrie færdes den kongelige familie blandt folket, visende stor interesse for egnens liv og trivsel. Kongehusets store godgørehed har også givet sig udslag på flere måder.

Et 10 km trådhegn blev sat op, da der efterhånden er vokset en temmelig stor bestand op af kron- og rådyr.

— — —

Noget andet er også sket i de sidste år. Kommunen har bl. a. købt til fredning det smukke Ertebøllebjerg og en bondegård, der er gjort byggemoden til sommerhuse; den vil have hånd i hanke med, hvordan der bygges.

Det meste af Ertebølles lette jorder med mange gamle lerklinede huse er opkøbt af pengemænd, der med stor bekostning sætter dem i en virkelig smuk skik og stil.

Hele den i forne tider stormhærgede del af sognet har fuldstændig skiftet karakter og ansigt. Nu de mange stråttækkede huse med plantning om, de levende hegn, de gamle op og ned, ud og ind, sandede veje bevares: Møllevejen, ad hvilken fragtedes korn til den berømte Trend vandmølle, Hovvejen, ad hvilken de hovbundne fra før sol stod op, til den gik i syk bag Fur, skrutryggede af slid slæbte sig til og fra Gunderupgaard.

Dette stærkt kuperede og naturskønne landskab er en rejse værd.

*Sagn, myter og overleveringer suser over sognet.**Natravnen.*

En natravn skal det være, der er manet ned i et trebundet skel, og som har gjort uret. Der er visse årer, der skrider, farenstid (før end) de kommer ud. Når de kommer ud, farer de omkring og skælder ud. En pige i Strandby var ude at malke til kvælds, så kom natravnen efter hende; hun skyndte sig at komme ind, fik lukket; men om morgenen var der meget blod på døren. — En anden en, der var røgter på Gunderupgaard, blev en aften slået omkuld mange gange, det var natravnen.

N. K. J.

Lindorme.

Den gang Furland var besat af rotter, kom der en nordmand, og han kunne nok fordrive dem, men de måtte love ham, at Lindormen ikke var på deres land; thi Lindormen var rotternes prokurator, så den og nordmanden var jo ikke venner. Så kaldte den her svend rotterne sammen. De kom i hjordetal (mange), der var sådan en hylen og skrigen af dem, da de skulle af sted. Den sidste rotte var en gammel, hvid fyr. Så var Lindormen der alligevel. Fire stærke karle skulle ro rotterne over til de små øer, der ligger tæt ved Hvalpsund (ejes af Eskjær). Lindormen tog livet af nordmanden. Øerne har siden båret navnet: Rotholmene, den sorte rotte.

P. J. S.

Basilisken.

Basilisken er en fugl, der har et hul i den højre vinge; hvis et menneske ser ind i det, dør det. Når en hane bliver ni år, lægger den et æg. Bliver det ruget ud, kommer en djævel ud af det, det er en Basiliske.

Nisser.

Der var en mand, Jens Fragtrup, han var 101 år, da Kong Frederik d. Sjette besøgte Strandby skole. Der var en dame på Bjørnsholm, der havde svoret méned, hun blev manet ned, gik igen. Hende ville Jens gerne se, men han havde altid en værre tummel med »gård-nissen«. Jens satte sig op på loftet, så kunne han se, når damen kom op ad

»grevningen«. Nis ville også se, lagde sig ved siden af. Så kom damen; Nis rakte sig langt ud for bedre at kunne se. Jens gav ham et skub, så han faldt ned i grevningen; siden kunne Jens aldrig være i fred for Nis. — To meget agtværdige mænd har fortalt mig, at de har mere end én gang set damen. — Gamle Jens Christensen og (Wollesen) har ligeledes fortalt, at han mange gange har set nisser lege bagved en brink i nærheden af nu Kongens skov (det har sikkert været legende ræveunger). S. C. S.

Wojens jæger.

Wojens jæger er en konge, der havde ønsket at være jæger, så længe jorden stod, så ville han godt give afkald på himmerige. En gammel mand har fortalt, at mellem Grønhøj og Ishøj (se under høje) sad han en aften; den gang vågede de over kreaturerne om natten. Så hører han Wojens jæger, det piber og fløjter og »gør i stand«. Han blev så meget bange og tænkte, det var galt, han var kommet til at sidde dér. Pludselig giver det et skartorn, spektakel, inde i højen, som var den ved at styrte sammen. Da han nu hører dette skartorn, blev han så forfar, at han rystede. I det samme kom der en hund ud af højen og nok en, de ville tisse på ham; men pludselig fór de op i luften. Nu blev han så rystet, at han lod klø hjemad; der mødte han konen i døren. Hun kunne se, at han var syg. Å ja, der havde været noget efter ham: Gå ind og kig ind i kakkelovnen, inden du går ind i lyset. Havde han ikke gjort det, var han slået med sot. (Der menes, det har været den todækkede bekkasin.) S. C. S.

Knarkvognen.

Blandt andre om denne fortalte Thomas Smed, at medens han var dreng, var det så gruelig galt med Knarkvognen. Nogle drenge var ude om aftenen efter deres kreaturer, så kom Knarkvognen. Der er en af dem, der siger: Vend dig om og gør i navet på vognen. Denne vender sig om, men da bliver der et frygteligt spektakel. Drengene lader klø hen til et lille hus, hvor der boede en kone, der kunne mere end sit Fadervor. De råbte til hende, om hun ikke ville vise Knarkvognen væk; det gjorde hun, men de måtte blive der om natten.

Varulve.

En Varulv har en stor lådden plet på brystet. Den ligner en stærk håret hund med et fladt hoved, store grønne, tindrende og rullende øjne. Hårene er lange og strittende. Den humper af sted på tre ben, det fjerde stikker bagud i stedet for hale. De søger ofte frugtsomme-lige kvinder, som de sønderriver for at få det ufødte barns hjerte; mange påstår, det kun skal være hjerter af drengebørn.

Der var en mand og kone i Borregaard; de skulle over i Ærtbølle hede for at hente et læs lyng. Da de havde læsset og ville køre hjem, siger manden: Nu kan du tage tømme og køre, der har du forken, kommer der noget til dig, skal du slå fra dig, men du må ikke stikke. En bitte tid efter, at manden var gået bort, kommer der en stor, for-færdelig mærkelig ulv; der var ulve dengang. Den søger hende og var uhyre grum over for hende; hun slår til, alt hvad hun kunne, des-mere hun slog, desværre blev den; den snapper i hendes tøj, river for-klædet af hende. Da slår hun af al sin kraft med forken, og den for-svinder. Kort efter kommer manden, er gruelig gnaven og skælder ud. Som nu konen ser på ham, opdager hun, at der sidder tråde af hendes forklæde i hans mund. Nu siger hun i angst, men i kærlighed: Det var godt, du sagde, a måtte ikke stikke; du er jo en varulv og en djævel ud af helvede; godt, a sagde det, nu er det åbenbart, og du er forløst, du kan aldrig blive det mere. Hvis konen i ondskab havde sagt det til sin mand, var hun blevet en varulv eller en mare.

Lys for bygninger og varsel derfor.

Om et hus i Sjørup har de fortalt, at folk havde set lys for dette. De havde hørt, at der blev hamret og tømret, længe før huset blev bygget. — På et stykke nyerhvervet jord, nabo til mit hjem, blev bygget en vinkelbygning, stuehus i samme længe som stalden. Mer end én gang har jeg som dreng set en dejlig, blå flamme op af jorden, modsat laden. Jeg fortalte det til far. »Der kommer til at ligge et hus«, sagde han. Få år efter magtede de at bygge stuehus. Da de gravede ud til kælder, fremkom den smukkeste jernaldergrav, jeg har set. Min arkæologiske sans vakttes. (Fosfordampe.) S. C. S.

Lygtemanden.

Om den vidste de gamle meget, ja, helt op til vor tid. Gamle Niels fortæller: En aften a kørte fra Svingelbjerg til en gård i Strandby, så vi Lygtemanden, lige så højt. A sagde, hvad vil han sådan lyse for os i aften? Manden, der kørte med, tyssede på mig og slog kors for sig. Det betyder ikke noget, sagde a, og a skal nok sætte ham væk. A tog min vante, vendte den avet, svingede den tre gange over mit hoved; så gav det et forfærdeligt glimt, og væk var han, det strålede langt hen.

Et kort stykke fra mit hjem har jeg mere end én forårmorgen set Lygtemanden hoppende op over en brink, flot syn. Far sagde: Du må ikke se ind i den, du kan blive blind (overtroen). Aalborg—Aars banen blev forlænget til Hvalpsund. Banen gik over vores jord; Lygtemanden forsvandt; fosforåren i jorden blev skåret over. Jeg har set meget kraftige Lygtemænd mellem Grønhøj og Ishøj. Jorden blev dyrket, de er borte.

S. C. S.

Lys for druknede.

En gammel mand fortæller: Min far har fortalt mig, at han engang så tre kraftige lys ude ved Risgårds nakke. En tid efter kom et voldsomt stormvejr. En skipper fra Skive kom sejlen, måtte ankre op ved Eskjær i Salling. Han havde med sig en kvinde og en dreng. Hun ville i land, de var fra Løgstør, men drengen blev tilbage. Da de nu roede tilbage i jollen, tabte de den ene åre, drev for orkanen ned mod Risgårds Nakke, kom ind i brændingen, kæntrede. Både skipperen, matrosen og drengen druknede. Da stormen havde lagt sig, gik sognefogden ud langs stranden, hvor de fandt en silkehat; lidt efter fandt han liget af skipperen, hatten passede til det. Senere på dagen fandt han matrosen og drengen.

M. J.

Ved Stødesholm, en aflægsgård fra Gunderupgaard, stod en sommerdag to karle og gravede skudtørv. Pludselig ser de nede ved Trend åens overgang en myldrende mængde mennesker; året efter udbrød Svenskekrigen, troppemasser kom her op til Vesthimmerland ad Viborg—Løgstør amtsvej.

M. J.

Stenkast af troldkarle og troldkvinder mod kirker og gårde.

Det hedder fra ældgamle tider: Ø nærmer sig land, et land nærmer sig ikke ø. Landet er det maskuline, ø det fminine. — På Livø boede en mægtig troldkælling; hun fik attrå til kæmpen i Ertebølle bjerg. Så tager hun jord i sit forklæde, bærer det ud i fjorden, men malen springer, jorden synker i vandet, hun bliver ved og ved, stadig det samme; derfor vender Livø tap lige mod Ertebølle. Danmarkskortet viser eksempler på dette: Navne som Knud og Else optræder tit ved to mod hinanden vendende pynter med et smalt farvand imellem.

Kristendommen kommer til Danmark.

Der bygges kirker, men de er en torn i øjet på troldfolket. Hvis det er en kvinde, der slynger sten, tager hun sit hosebånd og binder om stenen og slynger den mod kirken, den vil aldrig ramme; thi kristendommen sejrede over hedenskabet. Vi ved nu, at skuren i stenen af hosebånd er istidsskurer. Er det en troldkarl, der slynger, findes fordybninger af hans fingre i stenen: skåltegn. Kirker, der er slynget sten over, vil aldrig få tårn. Livøkællingen slyngede mod Strandby, men den gik over Foulum kirke: tårnløs. Aars over Skarpsalling: tårnløs. En af Danmarks rigeste skåltegnsten stammer fra Fur; på disse øer var der mægtige troldkarle.

Himmerlændere fortæller om Fur.

På Furlands marker er to mærkelige ting: En tæt torn, en såkaldt hellig tjørn; alle ærer den, ingen må bryde denne kvist, det er ugudeligt. Den anden ejendommelighed er en stor 300 alen lang hule, der kaldes dragens hule. I den er der et dybt hul; fires et reb ned og trækkes op, er det svedent. På stenens overflade står der altid vand, sommer som vinter. Af denne sten er gulvet under alteret i Viborg domkirke lavet.

Der var tre karle, der gik hen til Rødstenen for at undersøge den. En af dem krøb ind i den (helt op til vor tid har man kunnet gå dybt ind i hulen). Karlen aftalte, at hvis han ikke kunne finde ud igen, skulle han råbe. Han gik og gik, time efter time, helt vild og forstumlet. Pludselig hørte han hammerslag. Han vendte sit hoved mod

Aalborg Gråbrødrekloster

Ved Peter Holm-Rasmussen

Fig. 1

*Aalborg Gråbrødreklosters segl, benyttet af
guardian Jacobus Johannes i 1445.*

I seglet ses en seksvinget Seraph og guardianen knælende forneden.

Fransiskanerordenen blev stiftet i det trettende århundrede af Frans af Assisi. Han var søn af en rig købmand i Assisi og deltog som ung i overklasseungdommens glade lag, men fandt dog senere, under en krig mellem Assisi og Perugia, ud af, at noget højere kaldte ham. Under en svær sygdom blev han grebet af tanken om livets forkrænkelighed og isolerede sig et stykke tid fra verden, men førtes senere, gennem evangelieforkyndelse, til aktivt barmhjertighedsarbejde i absolut efterfølgelse af Kristi bud om fattigdom. Han samlede en kreds af ligesindede, og disse mænd blev senere grundstammen i Fransiskanerordenen. Hovedårsagen til denne såvel som til de andre

katolske klostर्सamfunds dannelse var egentlig et åbent oprør mod pavekirken, dog mere et angreb på dens indre liv end på dens forkyndelse. At kirken — trods de mange stærke kætterske oprørsbevægelser — alligevel vedblev at bestå så længe, skyldes udelukkende, at den så at sige gjorde de modstandere, den ikke kunne knuse, ukampdygtige ved at indlemme dem i sig. Denne fremgangsmåde blev dog til sidst årsag til romerkirkens forfald; den sprængtes på sine indre modsætninger. I 1223 fik Frans' orden stadfæstelse under navn af Fransiskanerordenen. Munkene af denne orden var tiggermunke. De måtte ikke eje gods eller andet materielt, de måtte kun tage mod almisser i form af føde. Sko måtte de kun bære, hvis nødvendigheden tvang dem til det, og det vil sige, at de gik barfodede det meste af året, også her i Norden. Halvdelen af året var fastetid, og desuden fastedes hver fredag. De skulle gå klædt i simpelt, askefarvet stof med en snor om livet, deraf det navn, de fik her i Norden, gråbrødre.

Klostर्सamfundene var opbygget på så stramme grundregler, at de nødvendigvis måtte komme i vanskeligheder, og det var på forhånd givet, at kun de færreste formåede at leve under sådanne forhold. Særlig forbudet mod at røre penge var i længden temmelig umuligt at overholde, ligeledes forbudet mod at eje bygninger, og det var også på disse områder, problemerne snart meldte sig.

Da det så helt umuligt ud, prøvede man at bortforklare bestemmelserne ved, at en tro mand uden for ordenen stod som mellemmand imellem klostret og giveren. Han skulle være en slags kasseimester, og de penge, han modtog, blev betragtet som giverens ejendom. Senere blev det ændret af Innocens den Fjerde; han bestemte, at kirken skulle være ejer af alt gods, som blev skænket de små brødre (gråbrødre eller minoriter).

Gråbrødrene kom ret tidligt her til landet. De blev modtaget med begejstring af folket på grund af deres fattigdom og askese.

Aalborg fik et Gråbrødre kloster ret tidligt, for allerede 1268 omtales det i Fru Gros testamente, hvori det hedder: »Fru Gro, Esbern Vognsens Enke, gav i sit Testamente af 18. november 1268 Klostret 2 Mark Penninge.« Det første gråbrødre kloster her i landet blev oprettet 1232, så Aalborg Gråbrødre kloster må altså være oprettet mellem 1232 og 1268.

ovret, loftet, og presser sig, og da står han i en smeds have langt nede i Salling.

For øvrigt kunne furboerne og himmerlænderne ikke tåle hinanden. For ikke så mange år tilbage holdtes det berømmelige Vitskøl-Kloster-marked. Furboerne kom med får og lam, sallingbønderne med stude. Ældre mænd har fortalt mig: når handelen var forbi, gik de til Trend kro; ikke få kaffepunser blev indtaget; det endte altid med de voldsomste bråvalleslag.

Det smukke historiske sagn om kong Valdemar og slaven knyttes også til Rødstensgubben på Fur.

Mangfoldige «overleveringer» er der her fra Strandby. De har gået fra slægt til slægt. I gamle dage blev der tid til at fortælle.

For udarbejdelse af denne artikel er jeg mange tak skyldig: Hs. Majestæt Kong Frederik den Niende, pens. lærer L. Sigv. Jensen, Viborg, redaktør lærer Henrik Møller, Aalborg, bibliotekar Just Sørensen og skoleinspektør Tom Christensen, Farsø.

Kildeangivelser:

- Landsarkivet i Viborg, hvorfra meget stof er hentet.
- Danske Magasin 1-11.
- Bispens kopibog 1693-95.
- Lintrups visitatsbog.
- Vitskøls klosterskrifter.
- Abbed Anders jordbog 1552.
- Gamle generalskabskort og stednavne.
- Becher i sin dagbog 1813.
- A. Tuxen: Danmarks kultur 1900.
- Victor Madsen: Indsynkninger i Ertebølle hoved.
- Sofus Møller: Affaldsdynger.
- Skifteforretninger.
- Jyske samlinger og kirkehistoriske samlinger.
- Hofmanns fundatsbog.
- P. Sprechelsen: Randers købstads historie.
- Trap: Danmark V (Strandby sogn).

Strandby-Farsø: Sogneforstanderprotokol.

Strandby kirkes protokol.

Strandby sogns Liber daticus, 1654 til 1750-1814.

Wiberg: Præstehistorie.

Pontoppidan: Danske atlas, Gislum-Mariager amt, B. 480 o. s. v.

Rinds-Gislums hrd. vejvæsen samt tilsyn med vandløb i hrd. B 48 C. nr. 250.

Om skoler: Forretning ang. De Danske Skolers Oprettelse udi Gislum Herred,
forfattet Dend 27. Februar 1741.

Gamle skøder, aftægtskontrakter m. m.

A. C. Nielsen, Kongerslev.

Evald Tang Kristensen.

Statsbiblioteket i Århus.

I spidsen for ethvert Gråbrødrekloster stod en guardian, der som forstander styrede klosteret. Guardianen stod under provinsialministeren, som igen stod under ordensgeneralen i Rom. Provinsialministeren kaldte ofte sine undergivne guardianer sammen til ordensmøder (kapitler), hvor man drøftede forskellige ting vedrørende klostrene. I Aalborg Gråbrødrekloster blev holdt kapitler 1281, 1313, 1398 og 1451.

Lidt efter lidt slækkedes klostertugten, og man fjernede sig fra Frans' strenge ordensregler, og det var ikke nogen sjældenhed at se munkene spise i fastetiden. Også i anden forstand nød de livets glæder; om det vidner et fund af en munk, som var stærkt angrebet af syfilis. Flere af brødrene var medlem af Guds Legems Laug, hvor selskabeligheden dyrkedes i rigt mål, og hvor navnlig det tyske øl spillede en betydelig rolle ved de store sammenkomster. Der var dog også et stænk af religiøsitet med i selskabeligheden; det vides nemlig, at to brødre har været kapellaner for gildet. De fik »fri drik« for at holde ugentlige messer for både levende og døde laugsbrødre og deres sjæles frelse. Det hedder således i laugsprotokollen:

»Anno Domini 1455 in carnispruiuo (d. e. 16.-22. februar) item Broder Sommer i Graabrødrekloster var Broder her i Lavet med saa Skel, at han skal holde en hel Messe en Tid hver Uge, saa længe han lever og gider (*kan*) for dette Lavs Brødre, levendes og døde, deres Bestandelse; derimod skal han være fri her i Lavet i alle Lavdrikke (*det vil sige, at han ikke skal betale for laugsdrikkene*). Item Broder Laurids Askersen skal og vil deslige gøre og holde en Messe en Tid om Ugen, saa længe han lever, for disse Brødres Sjæles Bestandelse som afgangne er eller afgangnedes vorder og dermed være fri i alle Lavdrikke.«

I 1518 blev klosteret bragt til observans, det vil sige, at det blev reformeret, og herefter blev ingen Gråbrødre mere indmeldt i Guds Legems Laug, for nu blev de ført tilbage til den gamle klostertugt igen. Kun få navne kender vi på brødre og guardianer i Gråbrødreklosteret, dog kan følgende nævnes:

Guardian Truid (1320). Guardian Jacobus Johannes (1445). Guardian Mikkel Gundersen (1456). Guardian Thomas. Guardian Jep. Guardian Johannes Christiersen (1530). Lektor Jens Knapp. Lektor

Jens Deghen. Broder Sommer (1455). Broder Laurids Askersen (1455). Anders Timmermann, han boede på klosteret, men benævnes dog ikke broder.

Lensmanden på Aalborghus fik 1530 kongelig tilladelse til at jage Gråbrødrene fra deres kloster. Lensmanden Axel Gjõe, søn af rigshovmester Mogens Gjõe, nærede fra ungdommen et brændende had mod katolicismen, og da han fik denne tilladelse, gik han straks med stor nidkærhed i gang med at jage brødrene fra deres kloster.

I »*Krønike om Gråbrødrenes Udjagelse af Danmark*« hedder det:

»I det Herrens Aar 1530 forfulgte en vis fræk Kætter, Søn af Hr. Mogens Gjõe, nemlig Herren til Aalborghus, ved Navn Axel Gjõe, de små Brødre i Klosteret sammesteds, idet han paa forskellige Maader gav sig til at besnære Brødrene. Først bad han nemlig Faderen, Guardianen, Broder Johannes Christiensen, om at give ham Lov at lægge Korn i et af Loftskamrene i vort Kloster. Og siden begyndte han lidt efter lidt at bemægtige sig andre af Klosterets Bygninger og med Magt at fratage dem Levnetsmidler. Da saaledes engang Brødrene havde kogt en betydelig Portion Drik (Øl) og vilde til at holde Gudstjeneste i Kapellet, saa bortførte hans Tjenere den nylig kogte eller tilberedte Drik til hans Kælder, ja, til sidst bragte han atter og atter Brødrene i en saadan Nød, at de knapt havde en Krog i Klosteret til at søge Hvile i, og Dag for Dag hjemsøgte han dem med større Pinagtighed. Endelig borttog han Knevelen fra deres Klokke, for at der ikke skulde kunne ringes med den for at kalde Folk sammen, og han gik med sine Tjenere rundt om deres Kirkegård med opløftet Processionsfane. Omsider efter utallige Plagerier og Forhaanelser fordrev han med Vold alle Brødrene fra Klosteret.«

Omkring påske 1530 blev Gråbrødreklosteret atter taget i brug, for munkene og nonnerne samt patienterne på Helligåndsklosteret var nemlig også blevet jaget ud, og patienterne og de fattige i dette kloster blev så indkvarteret her. 3 år efter blev Helligåndsklosteret dog atter taget i brug, og beboerne flyttedes tilbage til deres gamle kloster. På et vist tidspunkt overvejede man at få Gråbrødreklosteret indrettet til slot, da det gamle Aalborghus, som lå omtrent hvor nu socialkontoret ligger, var meget forfaldent; det blev dog ikke til

noget, og klosteret må da være blevet nedrevet og dets arealer afhændet til private.

Hermed er vi så nået slutningen af Gråbrødrenes saga i Aalborg og vil derfor gå over til at behandle klosterbygningernes beliggenhed og klosterarealets størrelse og afgrænsning ved hjælp af de sidste års udgravninger i Store Nygade-tomten og nordøsthjørnet af Algade—Møllegade, hvis resultater sammenstilles med de tidligere af Stenholm og Jørgensen beskrevne udgravningers. Desuden skal her gennemgås en del af de fund, der er fremkommet på det gamle klosterareal.

Jordfundne rester af Gråbrødreklosteret.

De fleste lokalhistorikere er enige om, at Gråbrødreklosterets areal i øst gik til Møllegade, og at det mod syd og vest fulgte den dengang værende å. Nordsiden har man været betydelig mere uenig om; nogle mener nemlig, at Algade var den nordligste grænse, og andre, at klosterets arealer strakte sig på begge sider af Algade.

I 1963 blev baghuset i Møllegade til Algade 15 nedrevet; grunden skulle bruges til udvidelse af forretningen i Algade.

Nu fik man en chance til at undersøge, om Møllegadeteorien holdt stik. Omkring 1. december begyndte man at grave grunden ud. Der blev ikke fundet noget af betydning de første 3 uger, og vort håb om at finde noget af det gamle kloster var næsten forsvundet; men den 22. dukkede der en del røde munkesten op. Disse sten var af den gamle type. Mellem stenene kom der en del knogler, som efter nøjere undersøgelse viste sig at stamme fra et menneske. I 1963 havde vi kun meget lidt frost, og derfor var det muligt at gå i gang med undersøgelserne den næste dag, 23. december. Allerede om eftermiddagen gik vi ved hjælp af skrabning med skovle 1,55 m ned, og hen under aften stødte vi på munkesten; det var imidlertid blevet mørkt, og vi måtte gå hjem, spændte på næste dags resultater. Næste morgen gik vi straks i gang med at afdække stenene, som efter et par timers arbejde viste sig at være det spidse låg til en kiste opbygget af munkesten. Sidst på eftermiddagen lå der foran os en stor kiste, og den næste stak et stykke op af jorden. De tidligere teorier holdt ikke, beviset havde vi her; der var ikke tvivl om, at det var resterne af Grå-

Lårben 45 cm

Skinneben 35 cm

Overarm 32 cm

Underarm 25 cm

Rygrad 55 cm

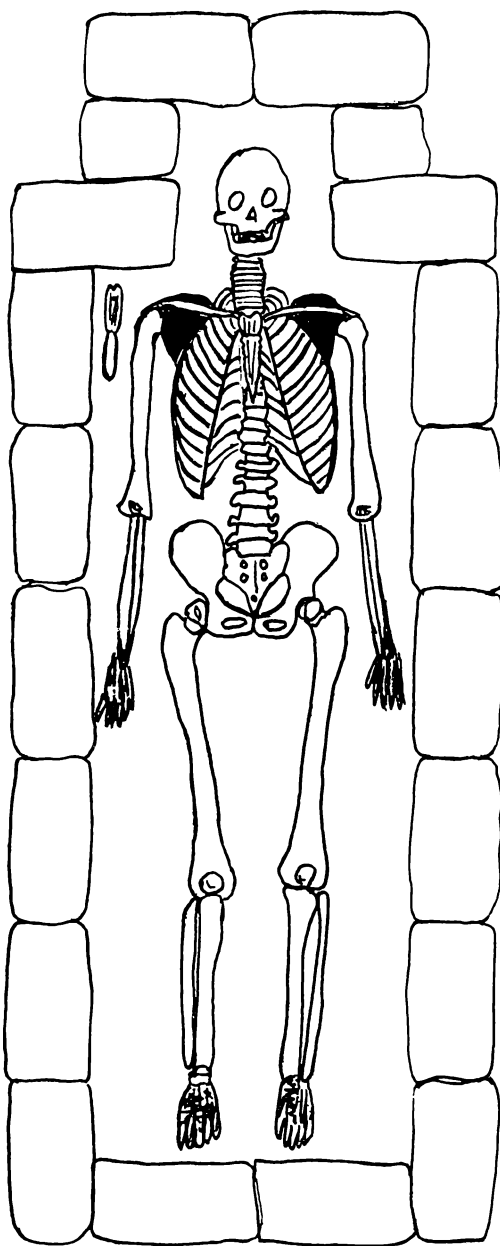
Hoved 25 cm

Fødder 21 cm

Hofteparti 20 cm

Den i graven fundne

kniv 21 cm

Hjørnet af Algade
og Møllegade.

Aalborg Gråbrodrekløster.

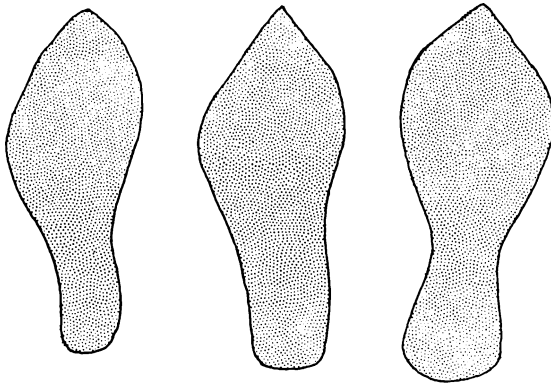
Grav 21.

Udgravet den ²⁷/₁₂ 1963.

Fig. 2
Målestok 1:10

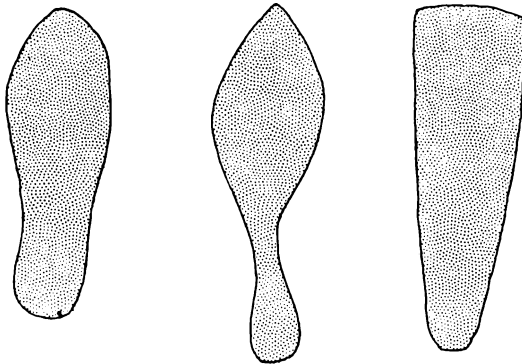
brødrenes kirkegård, vi her havde fundet. De næste dage fortsattes undersøgelserne, og 3. juledag åbnede vi den 21. kiste, den eneste vi med sikkerhed kunne påvise gravgods i; der blev nemlig fundet en kniv af jern med dobbelt benskæft, som lå ved ligets højre skulder. Kisten var, som de fleste andre, opbygget af røde munkesten. (Fig. 2 og 4.) Skeletdelene i kisten var af en mand, ung, spinkel af bygning og ca. 1,65 m høj. Gravene 12, 17 og 19 var børnegrave, kisterne af fyrretræ, som for øvrigt også mange af de voksnes (gravene 3, 7, 8, 9, 14 og 29), og de er normalt temmelig svære at tidsfæste. Med disse 3 børn var vi dog så heldigt stillet, at de alle var blevet lagt i graven med sko på. Sko er et udmærket dateringsmateriale, da moden også dengang skiftede. Skoene (Fig 3) er vist i samme rækkefølge som gravene, og de daterer sig fra tidsrummet 1300-1400. Alle grave vendte i retningen øst—vest, og de lå i to helt bevarede nord—syd gående rækker. Hvor langt har nu denne del af kirkegården strakt sig? Første nytårsdag fik vi svaret. Mod sydøst stødte vi på en kampestensmur, som var ca. 0,80 m bred. Vi afdækkede næsten 4 m af den østlige del; så kom der et hjørne, og vi kunne nu følge muren mod vest i den sydligste halvdel af udgravningen helt nede ved Hjelmerstald. Da murens tykkelse kun var ca. 0,80 m, var de for spinkle til at bære en bygning, og der var derfor kun den mulighed, at det måtte være en kirkegårdsmur, hvilket vi også senere fik betydelige beviser for.

Ved sydsiden af muren med hovedet helt oppe ad østmuren kom den 29. begravelse, en simpel fyrretræskiste med søm. Kisten indeholdt liget af en midaldrende mand, som efter nærmere patologiske undersøgelser viste sig at være hårdt angrebet af syfilis. I nakken havde han en stor indhuling, som ikke stammede fra et kirurgisk indgreb. Angrebet var så vidt fremskredet, at han døde af det, rimeligvis som sindssyg. Har vi måske her forklaringen på, at manden kun var lagt i en fyrretræskiste på den ringeste plads af kirkegården? Grav 3 var den ældste grav, som blev fundet på kirkegården. Den lå i en dybde af 2,04 m. Oven over den første begravelse var to yngre med munkestenskister. Kiste 3 kan dateres til før 1300 og er altså fra klostrets første tid, for der er i et i nyere tid urørt låg over graven fundet et par randskår, som man har mage til fra et fyrfad,

Forskellige former af børnesko. 13-1400.

Målestok 1:2

Forskellige skoformer for voksne. 12-1500.

Fig. 3

Målestok 1:4

der blev fundet i et gørtlerværksted, som ved Aalborgs brand i 1247, anstiftet af hertug Abel, også brændte. Kartyperne har holdt sig uændret gennem flere årtier, men denne type findes ingen steder efter 1300; derfor må grav 3 være fra før 1300 og grav 2 fra omkring 1300, medens kisteopbygningen i grav 1 er lidt anderledes end grav 2, og denne grav må derfor være fra omkring 1375.

Ingen af gravene kunne med sikkerhed siges at være kvindegrave. Der er dog en, som muligvis er det, men ligets bækkenparti var så

dårligt bevaret, at en antropologisk undersøgelse ikke lod sig foretage; men der er en grund til, at man tør formode, at der kan være tale om en kvinde. I samme grav lå skelettet af et ca. $\frac{1}{2}$ år gammelt barn. Barnet var tydeligvis begravet senere end moderen, for hendes skelet var for at skaffe plads skubbet over i den ene side og lå i en mærkelig sammenkrøben stilling, ganske ulig de andre fundne skeletters. Drejer det sig om et uægte barn, da det kun var begravet i en fyrretræskiste? Det er et spørgsmål, som må stå ubesvaret hen; men én ting er i hvert tilfælde sikker: de seks gravkister, som kun var af fyrretræ, var mere eller mindre usædvanlige, hvad deres indhold angik. I en af disse grave var der oven i købet et hedensk beskyttet symbol, et tåled af en okse, hvorigennem var slået et søm. I Store Nygade-tomten blev der fundet en del af disse amuletter, men hvad havde de at gøre på en klosterkirkegård, hvor man dog ikke skulle have brug for hedenske hjælpemidler? Dog var det ikke ualmindeligt at se hedenskab og kristendom trives side om side i det trettende århundrede. Den yngste grav, som blev fundet på selve kirkegården, var nummer 30, som var anbragt halvt ind over nummer 29. Graven indeholdt rester af brunligt klæde med en lys strimmel indvævet foroven ved halsen; det var meget groft og må have været yderst ubehageligt at gå med. Foruden dette stof blev der fundet en yderst velbevaret sko, en såkaldt »komule«, samt rester af en anden. »Komulerne« kom frem herhjemme omkring 1500 og gik af brug omkring 1550. På Kronborg hænger en gobelin af Hans Kneiper, vævet 1581-84; her ses stående Christian den Anden og Frederik den Første, de bærer begge »komuler«. Christian døde i 1559, og selv om gobelinen er vævet efter hans død, er det yderst sandsynligt, at man har afbildet ham i den mode, som var samtidig med ham.

Da nu alle grave var færdigbehandlede, gik vi i gang med at afgrave terrænet mod syd uden for kirkegårds-muren. Her stødte vi på en mængde spredte knogler, som stammede fra mennesker; vi stod ganske uforstående over for dette virvar af ben og kranier; men da vi havde afdækket et stykke på 6×5 m, holdt det pludselig op, og det normale fasttrykkede møddinglag, som dækker hele Aalborgs undergrund, dukkede igen frem. Da vi fortsatte udgravningen af det afgrænsede areal, opdagede vi, at ligene lå i op til 8 lag, og det var

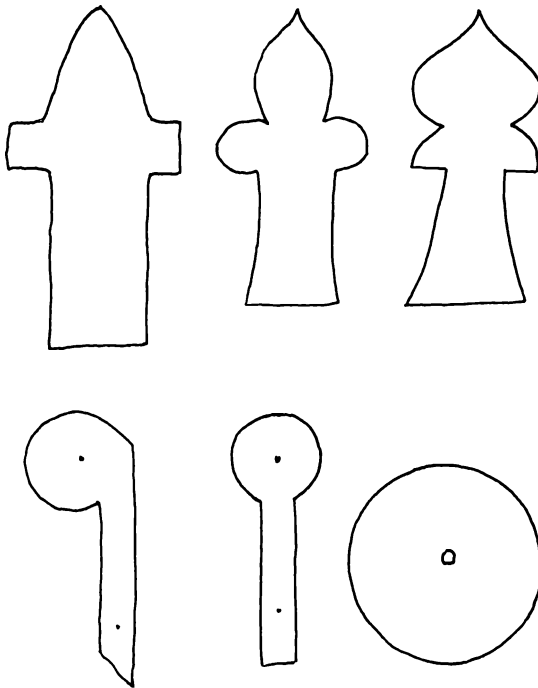

Fig. 4

*Forskellige former for hvælvingsribbesten.
Nordøstre og nordvestre bjørne af Møllegade.*

nu overvejende sandsynligt, at de måtte stamme fra Klemensfejden 1534, da Skipper Klemen forsvarede Aalborg mod Johan Rantzaus lejetropper. Rantzau vandt, plyndrede og brændte byen af. Disse faldne krigere var blevet begravet uden for kirkegården på uindviet jord, selv om der sandsynligvis var plads nok til begravelse på kirkegården. Munkene havde, som omtalt i indledningen, forladt klostret i 1530, og de midlertidigt hjemløse fra Helligåndsklostret var i 1533 atter flyttet tilbage til deres tidligere bolig. Hvorfor blev så ikke disse mænd begravet dér, som de gjorde på Sct. Petri kirkegård. Kunne det være, at byens borgere muligvis ikke ville lade Rantzaus mænd begrave på kirkegården? Vi ved det ikke, og det får vi nok heller aldrig at vide. I graven var der 51 lig, og de var alle plyndrede

inden nedkulingen. Kun ét lig havde rester af beklædning og våben på sig. Til gengæld var et af beklædningsstykkerne så godt bevaret, at det lod sig konservere. Det var en hat, fremstillet af filt, fortil med en 5 cm opadbøjet kant og bagtil en over skuldrene liggende forlængelse af hatten. Denne hattetype kom til landet omkring 1350 og holdt sig i brug ca. 200 år.

Nu kender vi syd- og østgrænsen af kirkegården, hvor går så nordgrænsen? Denne er også kendt, for da grunden var færdigudgravet, gik man i gang med at rive kældrene ned under det hus, som lå på grunden, for at pilotere og støbe nye fundamenter. Ved dette arbejde fremkom der nogle uhyre tykke kampestensmure med rester af krydshvælv. Dette hus har H. Beck, som arbejdede med en bog om Aalborgs historie omkring 1850, beskrevet. I hans manuskript hedder det, at huset i hans barndom havde takkede gavle og dybe overhvælvede kældre med løngange. Nu finder vi så disse kældre og får bekræftet, at der virkelig har stået et gammelt gotisk hus her for enden af kirkegården. Der var fundament af et hus med i alt 3 rum, hvoraf det ene gik 5 m ind under nuværende Algade. De 2 af rummene stod i 12 skifter munkeforbandt, medens det 3., som vendte ned mod kirkegården, stod i fuld murhøjde og med rester af hvælvinger. Dette rum var tydeligvis ældre end resten af huset, for det var opbygget af store utilhugne granitsten; det havde stenpikket gulv, de to andre rum gule teglstensfliser. Mod syd ud til kirkegården var en dør, hvoraf også overkanten var bevaret. Fra døren gik en gruset sti ned gennem de to rækker af grave. Også mod vest var der en dør; den førte ind i en lang gang, som var bevaret i en længde af 6 m, hvoraf de 2 gik ind under Møllegade, løbende parallelt med Algade.

På det modsatte hjørne, Algade 17, blev der i 1912-13 fundet middelalderlige fundamenter, som efter nøjere undersøgelse viste sig at være nogle yderst velbevarede murrester med granitdørtrin og jernstabel til døren. Murene var på visse steder op til 2 m tykke. Gulvet var belagt med store kampesten, og under det fandtes to gamle grave, hvis mål var $2 \times 1,1$ m og $1,65 \times 1,1$ m. Gravene lå ca. 75 cm under gulvet og 2,35 m under nuværende gadeniveau. Rummet var 7 m langt og 5 m bredt. Bygningen fulgte ikke Møllegade, men lå ca. 1 m tilbage trukket fra denne. Nordmuren gik mod vest, næsten

1 m ind under Algade. Den føromtalte lange gang, som blev fundet under Algade 15, løb lige over i murresterne under Algade 17 ved en forlængelse af det tidligere fundne stykke og må ganske givet have stået i forbindelse med Algade 17. Er det denne løngang, H. Beck beskriver? Det er ikke umuligt, at den kunne have eksisteret omkring 1800, i hvert fald en rest af den. Som omtalt fandt man under Algade 17 en del rester af et stort fundament, som strakte sig ind under naboejendommen; det var 8 m langt og havde en tykkelse af 2 m. Dette fundament må have båret en ganske anselig bygning, men desværre vidste man dengang ikke, hvor langt fundamentet gik, og det var også kun den sydvendte side, man kendte. Løsningen på dette problem dukkede først op i 1964, da den store udgravning i Store Nygade-tomten til »Salling« stod på sit højdepunkt. Et stykke af Brødregyde blev gravet op, og da man var nået ca. 2 m ned, stødte man på store fundamenter; de blev straks opmålt, og de var netop 2 m brede, fuldkommen som de fundamenter, man fandt i 1913 under Algade 17.

Ved at føre de fundne fundamenter mod syd, opdagede vi, at de ramte de tidligere på den anden side af gaden fundne. Der var nu ingen tvivl om, at klostret havde haft bygninger på begge sider af Algade; svaret var ganske enkelt: Algade har ligget nordligere i middelalderen, end den gør i dag. Et bevis for dette fik vi, da vi senere i Store Nygade-tomten, helt op ad Løveapotekets nordmur, fandt en stor brolægning ca. 2 m under nuværende gårdplateau, løbende i retningen øst—vest i hele Store Nygade-tomtens længde. I apotekets gård fandtes i samme dybde som fundamenterne i 1965 et gult flisegulv, som var lagt oven på en stenpikning. Ved optagelsen af dette gulv fremkom der 2 grave i ca. 50 cm dybde under dette. Dette gulv hører utvivlsomt til det 2 m brede fundament, som er fundet lige i nærheden, og det er muligvis klostrets kirke. Ved at se på de forskellige fremkomne rester bliver resultatet det, at kirken har ligget næsten øst—vest med våbenhuset på nordsiden ud til den gamle Algade.

De 2 bygningskomplekser, der er fundet syd for kirken, kan være kapeller og sovesale. Mest sandsynligt er det, at den øst for kirken liggende bygning indeholder sove- og spisesale, medens den med

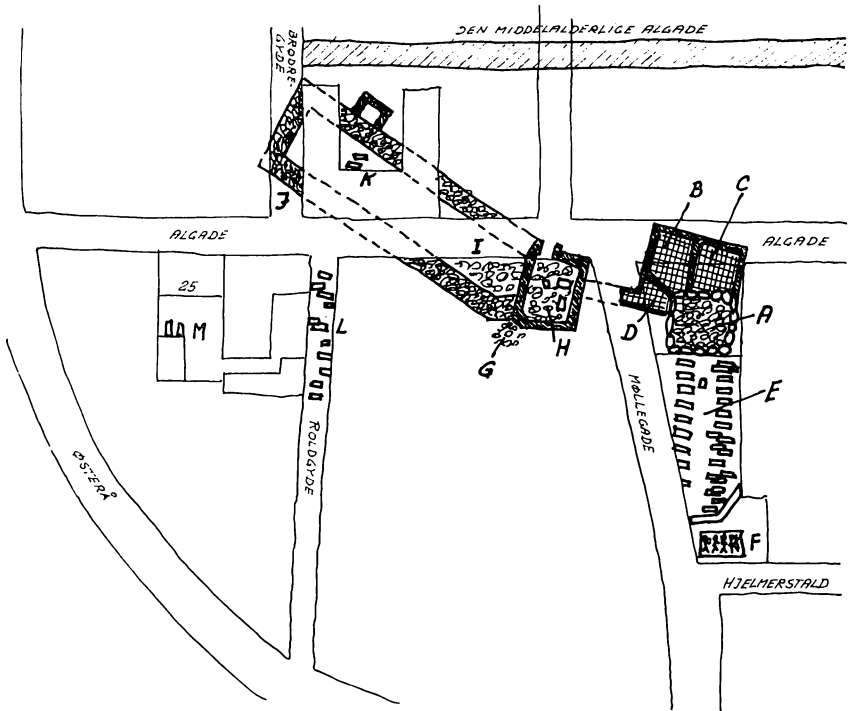

Fig. 5

- A, B og C: De tre rum, som fandtes under Algade 15.
 D: Den omtalte gang til kapellet.
 E: Kirkegården.
 F: Fællesgraven for faldne krigere under Klemensfejden 1534.
 G: Brønd.
 H: Kapellet.
 I og J: Rester af kirken.
 K: To begravelser under kirkegulvet, rester af flisegulv ovenover.
 L: Begravelser i Roldgyde.
 M: To nord—sydvendende lig, fundet i gården til Algade 25.

kirken sammenbyggede bygning er et kapel, man skulle igennem for at komme til kirken ad gangen over Møllegade.

På hjørnet af Boulevarden og Algade mod syd er der også tidligere fundet bygningsrester, blandt andet går der historier om dobbelte kældre med luger ud til Østerå; om det er rigtigt, ved vi ikke, kun,

at der er en kælder pågældende sted; men der er ikke fundet spor af dobbelte kældre. Vi kender nu med nogenlunde sikkerhed klostrets areal, og det er mod syd og vest Østerå; mod nord afgrænses det af den ældre og nordligere liggende Algade, og mod øst er det den bevarede kirkegårdsmur. Nu er der kun én ting, som står os i vejen, det er den lille, kun 3 meter brede Roldgyde. Man mener, at den skulle have ført ned til det gamle slot. Navnet skulle derfor stamme fra rulle, altså vinde, nemlig den gade, som førte ned til vindebroen på slottet. Det kan imidlertid ikke være rigtigt, for i 1962 stødte man ved gravning i gaden på mængder af skeletter, som lå begravede i både træ- og stenkister. Roldgyde kan altså først være anlagt efter klostrets nedlæggelse i 1530-50, og da var slottet så forfaldent, at man næppe har anlagt en ny vej dertil, hvorved navnet taber sin betydning som rullegade.

I gården til Algade 25 er det blevet mig oplyst af husets ejer frk. Margrete Hansen, at hendes far i begyndelsen af dette århundrede ved udgravning til et baghus stødte på to skeletter, som modsat alle de andre fundne vendte syd—nord. Det giver os et indtryk af, hvordan arealet har været brugt. Ved at indtegne de fra århundredskiftet til i dag fundne fundamenter og begravelser kan man rekonstruere et nogenlunde, men kun midlertidigt billede, for måske kommer der i løbet af de næste år andre ting frem, som kuldkaster de her fremsatte teorier.

Kildefortegnelse.

- Samlinger til Aalborgs beskrivelse og historie. Ny Kongl. Saml. 747 a-b.
 J. P. Stenholm: Aalborg klosterhistorie. 1904.
 Chr. Jørgensen: Det underjordiske Aalborg. (»Fra Himmerland og Kjær Herred« 1934 og 1936.)
 Kr. Værnfelt: En vandring i fortidens Aalborg. 1957.

Aalborg historiske Museum i 1965—66

Arkæologisk har året været rigt. Moderne landbrugsmetoder røber fund, mere simple redskaber ikke kom ned til, og entreprenørarbejder afdækker andre fund. Museet har grund til at takke både for anmeldelser og hjælp. Opgaverne er så mange, at vi ikke altid kan overkomme alle, men må tage kyndige amatører med i arbejdet.

Hos gdr. Per Lange, Skovmarken ved Tylstrup, Ajstrup sogn, Kjær herred, har museet i samarbejde med universitetslektor Olfert Voss og Forhistorisk Museum, Århus, foretaget undersøgelse af jernalderhustomt og jernudvindings- eller smedeovne af hidtil ukendt type.

Hos gdr. P. Nielsen, »Byriisgaard«, Hvorup sogn, Kjær herred er i samarbejde med amatørarkæologer undersøgt rester af førromersk hustomt samt 3 jordfæstegrave og 8 brandgrave fra germansk jernalder.

Hos gdr. Chr. S. Christensen, Dall hede, Dall sogn, Fleskum herred, er undersøgt en stenlægning med brandgrav fra ældre bronzealder. I stenlægningen var desuden en stor sten med 18 skåltegn. Ejeren ønsker anlægget fredet og har ladet det indhegne.

I Flegum, Torslev sogn, Ø. Han herred har museet for Nationalmuseets I. afd. undersøgt en C-høj. Den indeholdt 5 plankekiste-grave fra ældre bronzealder, hvori bronzedolk og spiralringe. Desuden en urnegrav fra keltisk jernalder med jernsværd, spyd, kniv og ragekniv af jern, samt jordfæstegrav fra ældre romersk jernalder med tre lerkar.

Hos gdr. Hans Byrialsen, Alstrup sogn, Gislum herred, har tandtekniker Bent Jensen, Løgstør, for museet undersøgt en overpløjet høj. Den indeholdt en egekiste-grav, hvori opløste bronzerester, endvidere en grav med bælteplade af bronze.

Hos gdr. Karl Thomsen, St. Restrup, Sønderholm sogn, Hornum herred, har amatørarkæologer under ledelse af ingeniør Villiam Christensen, Aalborg, for museet undersøgt partielle dele af jernalderhustomter med brolægning. Her fandtes foruden lerkarskår, mange fragmenter af skubbekværne, et stort antal knusesten samt en bronzefibula.

Hos gdr. Th. Pedersen, Hæsumsminde, Ellidshøj sogn, Hornum herred, har lærer P. Jørgensen, Svenstrup, for museet undersøgt en stensat jordfæstegrav fra yngre romersk jernalder. Heri var 6 lerkar, hvoraf det ene har ørevulst formet som et menneskeansigt, 1 ravring, 1 spinkel sølvring samt bronzefibula. — Desuden har lærer P. Jørgensen for museet undersøgt en hustomtrest fra ældre romersk jernalder, på areal som Svenstrup kommune har ladet bygge-modne.

Fru Thea Christensen, Halvrimmen, har skænket museet et fint lille fedtstensbæger fra vikingetid. Fruen fandt det for 55 år siden i en have i Østerby på Øland.

Danefæ er en sølv mønt fra dronning Margrethes tid, fundet ved borgtomten Egholm i Skørping sogn. Det var skolepigen Hanne Frederiksen, der fandt mønten lige øst for borgens vold, den svarer præcis til borgens tid.

En ring af træ, til stramning af reb ved høbjærgning i våd eng, fundet i Korup mølledam, er indsendt af gdr. Niels Leth i Korup.

Fra frk. K. M. Knudsen, Gravensgade 6, er modtaget som gave et taffelformet klaver af fabrikat Gade omkring 1840 med taburet.

Fra afdøde landinspektør Gleerup Christensen, Viborg, er modtaget 2 norske glas, såkaldte perlekelchen, med Chr. VII's monogram indgraveret. Glassene stammer fra slægten Gleerup på Vang hovedgård, de er gjort på Nøstetangen eller Hurdal omkring 1770 — 80. Erik Vogler, Hasseris, har skænket 2 gavepokaler af glas fra henholdsvis 1880 og 1910. Købmand Danielsen, V. Hassing, har overtaget købmand P. Blochs forretning, drevet siden 1906. Museet fik lov at rydde op i glaslageret og hjemførte lampeglas, lytteglas og patteflasker af længst udgåede arter. Og fru G. Bower har forøget samlingen af danske glas med et par tidligere vinglas fra Conradsminde og Holmegaard.

Som testamentarisk gave fra frk. Elsiné Nielsen, Nørresundby, er gennem købmand S. A. Haack modtaget »Dukke Ingeborg«, en fuldt påklædt dukke fra 1889. Er der læsere, som ejer slige dukker, vil museet meget gerne have lov at se dem.

Af årets køb skal nævnes en øreskål af sølv, stemplet af Hans Hansen Holm, mester i Aalborg 1615—1670. Det er første gang, denne berømte mester repræsenteres i vort museum.

En rød dragkiste fra 1837, oprindeligt fra Kongerslev, med usædvanlig godt oplyst historie frem til denne dag, er indkøbt i Tylstrup.

En olielampe fra Mylenberg Glasværk, til at sætte i lysestage, er købt i antikvitethandelen.

Til billedsamlingen er indgået som depositum fra Bangsbomuseet en gouache af Budolfi kirke, dateret 1833 og mærkelig ved at vise kirken hvidkalket. Fotografier fra 1880 viser den grå og ukalket. I øvrigt er indgået en del fotografier, men ikke på langt nær så mange som de foregående år. Er bunden ved at være nået?

På museumsannekset Haraldslund er fortsat med vandredustillinger fra de fire nordjyske landsdelsmuseer. Udstillingen »Smeden«, arrangeret af museumsinspektør Palle Friis, Hjørring, blev suppleret med en forhammer fra 1898, skænket af smedemester P. Grann, Skørping. »Smeden« var museets juleudstilling, den blev fulgt af en udstilling af byfund, arrangeret af Jysk Arkæologisk Selskab, Aalborg-kredsen. I ferie- og turistsæsonen vistest udstillingen »Brændevin«, arrangeret af Aalborg historiske Museum i samarbejde med De Danske Spritfabrikker. Billedbogen »Brændevin« er snart udsolgt fra museet, derimod er billedbogen »Smeden« stadig at få.

Til en udstilling af sine værker hos Heal & Son, Ltd., London, lånte tegneren Per Lütken, Holmegaard, en række gamle danske glas af museet.

Kulturministeriets konservatorudvalg har holdt møde i Aalborg med de nordjyske museumsledere. Vort museum udbygger fortsat sin konserveringsanstalt og vil klare de fleste opgaver selv, men problemet er presserende for de fleste museer.

Direktør Riismøller har deltaget i et møde for middelalderarkæologer i Rotterdam i marts og i museumsforeningens årsmøde i Tønder i august.

Et stort tab har vort museum lidt ved arkivar Knud Dynesens afgang på grund af uhelbredelig sygdom. Dynesen har i løbet af de syv år siden 1959 oparbejdet museets enestående store og vel oplyste fotografisamling. Det bliver meget vanskeligt at erstatte denne lokalhistoriker, personalhistoriker og organisator.

Peter Riismøller.

Vesthimmerlands Museum 1965—66

For museet har 1965-66 været et stille år m. h. t. udgravninger, men enkelte interessante opgaver har der dog været.

Den stærke vækst af byen har givet anledning til, at store mængder overjord er blevet afgravet til gade- og vejanlæg såvel som til nybygninger, og det har naturligvis været fulgt med opmærksomhed, og som i tidligere år er der dukket en del ildsteder frem, men kun et par stykker har indeholdt materiale til tidsfæstning — keltisk jernalder. Der kendes nu en halv snes stykker, men endnu venter vi på hustomterne.

Under forårsarbejdet hos husmand Knud Back Frederiksen, Oustrup, Aars sogn, stødte man på en stensætning. Museet forestod en nærmere undersøgelse, og det viste sig at være en særdeles nydelig stensat grav af ringe størrelse. Gravrummet var 60 cm i længden og 50 cm i bredden. Desværre var det ikke muligt at konstatere noget gravgods, og en datering er derfor meget usikker, men anlægget gav indtryk af at være stenalder.

Hos gdr. Aage Mark, St. Binderup, løb ploven i eftersommeren på en sten, og da der samtidig blev revet nogle »potteskår« op i pløjelaget, blev museet underrettet. Den påfølgende undersøgelse afslørede en grav fra tidlig romersk jernalder. Der var kun en enkelt større sten i nordsiden, men der synes at være fjernet et par stykker i vestenden, ligesom en del hovedstore sten synes at have dannet nordvestre hjørne. Selve graven var en rektangulær nedgravning i gult sand, 110 cm lang og 70 cm bred. Graven gav indtryk af at være stærkt forstyrret. Den for egnen normale meget kraftige og solide stensætning manglede. Gravindholdet var tre kar, der alle var meget defekte og anbragt i nordsiden. Herudover har den arkæologiske side af museets arbejde ikke budt på videre.

Derimod har museet nydt godt af mange forskelligartede gaver. Billedsamlingen er blevet forøget med enkelte portrætter, ligesom forhandlingsprotokoller o. lign. er blevet afleveret eller deponeret af forskellige foreninger. En del dokumenter af egshistorisk interesse såsom skøder, aftægtskontrakter m. v. er indgået.

Mange forskellige redskaber og værktøj er ligeledes i årets løb skænket til samlingen, bl. a. en del forskellige profilhøvle og andet snedkerværktøj, samt forskellige markredskaber og husholdningsgenstande, f. eks. brødmaskiner, håndlygter, garnvinder m. v. Tekstiler af forskellig art har vi også modtaget, bl. a. hjemmevævet under-skørter, kyser, en brudevest m. v. Fra fru Martha Andersen, Haubro, der tidligere har betænkt museet med gaver, har vi også i år modtaget mange dejlige ting, bl. a. en del messingtøj, f. eks. kaffemaskine, temaskine, et varmebækken og en smuk petroleumslampe.

Det er rart, at egnens folk så villigt lader museet overtage disse ting, der ellers kunne være vanskelig at erhverve eller rettere opspore.

Desværre synes publikumsbesøget ikke at stige væsentligt. Skulle der være læsere, som ikke har aflagt museet et besøg, da vil jeg hermed opfordre Dem dertil. Der er adgang næsten når som helst på dagen ved henvendelse til kustoden. Opslag herom ved museet.

V. B. Qvist.

Litteratur om Aalborg og Aalborg amt 1965—66:

Redaktøren i samarbejde med Det nordjyske Landsbibliotek.

Aktieselskabet Banken for Løgstør og Omegn: Jubilæumsskrift (75 år). 1966.

Bebyggelsesplan i Aalborg Kommune. Konkurrencen om vej- og bebyggelsesplan for et areal ved Nørre Tranders by i Aalborg kommune. (I: Arkitekten, årg. 67, side 247-60, 1965).

Brændevin. En billedbog om brændevin gennem tiderne. Tekst: Henning Kirkeby og Peter Riismøller. Udgivet i samarbejde mellem de fire nordjyske landsdelsmuseer og De Danske Spritfabrikker i Aalborg. 1966. 24 sider, illustreret. I anledning af vandrestillingen: Brændevin. — Handler specielt om nordjyske ting, forhold og personer.

En by og dens sparekasse gennem 100 år. 1865 - 25. maj - 1965. Udarbejdet af N. H. Lindhard og Svend E. Jensen. 1965. 35 sider, illustreret. Udsendt i anledning af Løgstør Bys og Omegns Sparekasses 100 års jubilæum.

Anders Christensen: Træet. 1966. 126 sider.

Chr. Petresch Christensen: Hammer Bakker i gamle dage. Indledning af Johannes Evald Tang Kristensen. Udgivet af Historisk Samfund for Aalborg Amt. 56 sider, illustreret.

Peder Christensen: Skørping Andelsmejeri 1900-1965. 1966. 23 sider, illustreret.

Gudmund Boesen: Danish museums. 1966. 247 sider, illustreret. Heri også om nordjyske museer.

Farsø kirke. Samlet af Tom Christensen. 1965. 94 sider, illustreret. [Stencileret].

Oluf Friis: Johannes V. Jensen. (I: Scandinavica, bd. 1, 1962, side 114-23).

Rudolf Grosse: Sølvkarret fra Gundestrup — en gåde fra den keltiske kunst. 1966. 94 sider, illustreret.

Kristian Hald: De nordjyske dialekters stilling i den ældre middelalder. (I: Danske Folkemaal, årg. 19, tillæg, side 209-19, 1965).

Hasseris kommune: Byplanvedtægt nr. 4 for Hasseris kommune. 1965. 6 sider + 2 bilag. Dækker området Gl. Hasseris Landsby.

Historien om Aalborg FDF. Redaktion: Flemming Wedel, Preben Friis-Nielsen og Eyvind Christiansen. Udgivet af Frivilligt Dreng-Forbund, Aalborg Distrikt. 1965. 60 sider, illustreret. Udsendt i anledning af 50-års jubilæet.

Husmænd i samvirke gennem 25 år. (Omslagstitel: gennem 50 år). Aalborg amts sammensluttede husmandsforeninger. 1915-1965. Red. af Thomas Christensen. 1965. 79 sider, illustreret.

Indstilling fra Planlægningsrådet for de Højere Uddannelser til undervisningsministeren om den geografiske placering af nye centre for højere uddannelser (universitetscentre). 1965. Forskellig paginering. Heri omtale af et kommende universitet i Aalborg.

Industriens beliggenhedsvag i Nordjylland. Interviewundersøgelse af 108 industrielle virksomheder i Hjørring, Thisted og Aalborg amter. Udg. af Landsplanudvalgets sekretariat. 1966. 36 sider, illustreret.

J. Jeppesen Jensen: 75 år. Andelssvineslagteriet for Aalborg Amt, Nørresundby. 1891 - 20. Januar - 1966. 1966. 136 sider, illustreret.

J. Jeppesen Jensen: Peder P. Hedegaard, Aktieselskab, Nørresundby. 1916 - 1. Juli - 1966. 1966. 128 sider, illustreret.

Jørgen Jensen: Trængstrup frimenighed i anledning af dens 75 aars jubilæum. (I: Aalborg Stiftsbog. 1963, side 46-50).

J. K.: Det kunne lade sig gøre. [Karen Marie Løwert]. (I: Harlekin, årg. 1, no. 1, side 31-32, 1965).

Henning Knudsen: Fra Stiftsøvrighedens arbejdsmark. [Helligåndsklosteret i Aalborg]. (I: Aalborg Stiftsbog, 1963, side 32-45).

Chr. Kollerup: Vesthimmerlandske sognehistorier. Et bidrag til oplysning om sognene. 1964. 302 sider, illustreret. Vilsted sogn. Vindblæs sogn. Oudrup sogn.

Johannes E. Tang Kristensen: Et nyt afdelingsbibliotek i Lindholm ved Nørresundby. (I: Bogens verden, årg. 48, nr. 4, side 273-274, 1966).

Johannes E. Tang Kristensen: Nørresundby og Sundby-Hvorups kommuners nye hovedbibliotek. (I: Bogens verden, årg. 48, nr. 4, side 268-272, 1966).

Købstadkommunernes fremtidige grænser. Udgivet af Den danske Købstadforening. Udarbejdet af O. Ingvarsen. 1965. Bd. 1-2, illustreret. Af indholdet: Bd. 2: Beskrivelse af den ventede byudvikling i Aalborg. Brønderslev. Frederikshavn. Hjørring. Løgstør. Nibe. Nørresundby.

Erik Jensen: Tyge [Tyge Lassen]. 9.12.1899 - 7.12.1964. 12 sider. Biskop Erik Jensens tale ved redaktør Tyge Lassens bisættelse 11.12. 1964.

Herman Madsen: Aage Sørensen og hans kunst. (I: Kunst, 1966, no. 1, side 8-9).

J. P. Mecklenburg: Limfjordstunnelens forhold til Aalborgs trafik og gadenet. (I: Stads- og Havneingeniøren, årg. 56, side 42-47, 1965).

Per Milner: Trafikanlæggene ved Lillebælt og Limfjorden. (I: Ingeniør- og Bygningsvæsen, årg. 60, side 599-602, 1965).

Nørresundby i nutid og fremtid. Redigeret af Robert Christiansen, Jens M. Nielsen og Erik Thorn. Udgivet af Nørresundby Kommune. 1965. 19 sider, illustreret. Udsendt i tilslutning til debatten om sammenlægning af Nørresundby og Sundby-Hvorup kommuner.

A. E. Olesen: Storaalborg — et industrielt center. (I: Ingeniør- og Bygningsvæsen, årg. 60, side 29-33, 1965).

- Knud Pedersen*: Churchill-Klubben. *Ny udgave*. 1965. 128 sider, illustreret.
- Hans Poulsen*: De fjorten forgjorte dage. [Juleminder fra Grydsted skole]. 8 sider. 1965. (Privattryk).
- Pædagogik og fag*. Tidsskrift udgivet af Aalborg Seminarium. Årg. 1, 1965.
- Stigurd Rambusch*: Slægten Rambusch. 1965. 137 sider, illustreret.
- Godrun Riismøller*: Da farfar var dreng. 1966. [Børnebog]. Illustreret af Svend Otto S.
- Carl Raaschou*: Præstegaarden og sognet. Folkekulturhistoriske rids fra Himmerland og Kjær Herred. 1966. 205 sider.
- Gunnar Sandfeld*: Den stumme scene. Dansk biografteater indtil lydfilmens gennembrud. 1966. 559 sider, illustreret, register. Heri også om Aalborg-biografer.
- Poul Erik Skriver*: Aalborg Seminarium. Arkitekter: Nils Andersen og Salli Besiakow. (I: Arkitektur, årg. 9, side 239-48. 1965).
- Smeden*. Tekst: Palle Friis og Peter Riismøller. 1965. 32 sider, illustreret. Genstande fra Vendsyssels Historiske Museum og Aalborg historiske Museum. Udg. i anledning af de nordjyske landsdelsmuseers vandrestilling.
- Statistisk Årbog for Aalborg*. 1965. 8. årg. 135 sider.
- B. Steenstrup*: Skovrider N. S. Lybye, Hjedebæk 5.4. 1912 - 27.7. 1965. (I: Hedeselskabets Tidsskrift, årg. 86, side 273, 1965).
- Laurits Stigsen*: Mit barndomshjem. [Himmerland]. (I: Hedeselskabets Tidsskrift, årg. 86, side 140-46, 1965).
- Vodskov-Østervrå Banen*, Af B. Wilcke og P. Thomassen. Udgivet af Dansk Jernbane Klub. 1965. 58 sider, illustreret.
- Aalborg i Billeder*. Aalborg in pictures. Aalborg in Bildern. *Ny udg.* 1964. 40 sider, illustreret.
- Aalborg Seminarium*. Udsendt til Aalborg Seminariums indvielse den 28. oktober 1965. 1965. 20 sider, illustreret.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1964: Henrik Thrane: Om fund af celtskaft i Borremose, side 72, ill.

Skalk, nr. 2, 1965: Erik Molkte: Runeår. Om stenmester Gote på kvader i Volsted kirke, side 16, ill.

Skalk, nr. 5, 1965: Elise Thorvildsen: Kunst i arkiv. Tegninger af jættestue på Oudrup hede og Mallehøje syd for Løgstør, side 28-29, ill.

Skalk, nr. 1, 1966: Peter Riismøller: Høgerede i Himmerland. Borgtomter, side 12-20, ill.

Skalk, nr. 2, 1966: Oscar Marseen: 12 kg trækul for 1 kg jern. Kulsvierplads fra jernalderen i St. Vildmose, side 25-28, ill.

Skalk, nr. 4, 1966: Johannes Brøndsted: En oldtidsforfatter under arkæologisk kontrol. Her himmerlandske bægerpar, side 21, ill., mandskappe fra Borremose, side 25, ill., hedestykke ved Østerbølle, side 27, ill.

Kirkens Verden, nr. 4, 1966: Sv. Zachariasen: Kirken den er et gammelt hus: Stenmester Gøti på kvader i Gøl kirke, side 112, ill.

Ole Højrup: Magdalene Frendrup, Lundgård, Farstrup sogn: Bagning, hvor der er børn; omkring år 1900. (I: Dansk Folkemuseum & Frilandsmuseum. History & Activities. Festskrift til professor dr. phil. Axel Steensberg's 60 års dag, 1. juni 1966, side 138, illustreret).

Svend Nielsen: Village Archaeology. Mark fra 11. årh. ved Lindholm Høje. (I: Dansk Folkemuseum & Frilandsmuseum. History & Activities. Festskrift til professor dr. phil. Axel Steensberg's 60 års dag, 1. juni 1966, side 180-81, illustreret).

Aalborg tryk:

Henning Knudsen: Buket af barokke ballader. 1965. 49 sider, illustreret. Digte med illustrationer af forfatteren. (Aksel Schøllins Bogtrykkeri).

Henry Lauritzen: Mark Twain's humor. 1965. 67 sider, illustreret.

Carlo Wognsen: Aalborg - set indefra ... 1965. 21 sider, illustreret. (Wilh. Burmester's bogtrykkeri).

Pengegrisen af H. C. Andersen med tegninger af Mogens Brix-Pedersen. 1965. 20 sider. (Aksel Schøllins Bogtrykkeri).

Meddelelser fra styrelse og redaktion

Vore to udflugter

Det glæder os, at vore medlemmer slutter så talrigt op, når vi indbyder til historiske udflugter, og traditionen tro holder vi fast ved to om året, en heldags- og en eftermiddagstur. Hver havde de over 200 deltagere.

Heldagsturen søndag den 12. juni formede sig som en rundtur i Vendsyssel i det mest strålende vejr, vi kunne ønske os. I 4 busser og en række private biler startedes som vanligt fra Aalborg med vestkysten som første mål. — Her mødte dagens leder og tilrettelægger museumsinspektør Palle Friis, Hjørring, der i en lille velkomsttale betroede os, at det var hans hensigt at vise os mangfoldigheden i det vendsysselske landskab og dvæle lidt ved de mindere steder undervejs og på den måde give deltagerne lyst til at komme igen og nærmere gå emnerne i dybden. — Kun tre steder blev der gjort ophold under hele turen, og første sted var den tilsandede gamle kirkegård ved Rubjerg, hvor Palle Friis fortalte om, hvorledes sandflugten i 1600-tallet drev befolkningen fra hus og hjem. Også kirken er borte med undtagelse af en rest af vestmuren. Næste stoppested var middelalder-voldstedet Asdal. Vi parkerede i og ved herregården Asdal og spadserede ned til det imponerende Asdal Voldsted, en 11 m høj borgbanke omgivet af grave, der endnu til dels er vandfyldte. Ved dæmninger kunne den omgivende eng sættes under vand fra Kjul-åen. Kun stumper af murværk tilbage af den middelalderlige borg. Alt levende skildret af Palle Friis.

Generalforsamlingen

holdtes i Bindslev Afholdshotel, efter at vi havde spist vor medbragte frokost. Den lededes af kantor H. Støvring-Nielsen. Næstformanden, rektor Kaj Løber, kunne i beretningen blandt andet meddele, at årbogens artikel om Hammer Bakker var solgt i et stort antal særtryk. Kassereren, konsulent J. Jeppesen Jensen, gjorde rede for regnskabet, der i sammendraget form er trykt her i årbogen. Da det viste et underskud på 1483 kr., blandt andet på grund af større årbog og forhøjede priser, vedtoges det at forhøje kontingentet fra 13 til 16 kr. Og det blev henstillet til medlemmerne at bidrage til forhøjet medlemstal, som er for lille, navnlig i forhold til Hjørring amts historiske samfund, der trods mindre befolkningstal har ca. 500 flere medlemmer. — Til styret genvalgte lærer Henrik Møller, skorstensfejermester Th. Møller, Hostrup, og gårdejer Regnar Pedersen, Nysum. Forretningsudvalget konstituerede sig som sidste år. —

Videre gik turen mod øst over Tolne, Katsig bakker og Vrangbæk til Bangsbo Museum, hvor museumsleder Peter Laursen viste rundt. Gården ejes nu af Frederikshavn kommune, og i dens bygninger er der købstadsmuseum, almuemuseum, søfartsmuseum og museum for minder fra frihedskampen.

Vi sluttede turen med kaffebord på Sæby Søbad, og her takkede rektor Kaj Løber de to museumsmand for deres medvirken til dagens vellykkede gennemførelse.

Egne af Øst-Himmerland var målet for den lille udflugt lørdag den 3. september. Også til den var der over 200 deltagere, mindst 75 flere, end der havde meldt sig. Det var temmelig ubehageligt for styret ved kaffebordet på Kongerslev Hotel, og det gav en kedelig forsinkelse. — Første stop var ved Komdrup kirke, der ikke kunne rumme deltagerne. Her fortalte byens lærer, K. Andersen, om kirkens historie. Den er fra tiden omkring 1200, men der har muligvis været en trækirke forud. Den sengotiske altertavle er en udskåret fløjtavle, der minder om den berømte Claus Bergs arbejde og er muligvis skåret af hans nordjyske svend i tiden lige før reformationen 1536. Kirken har aldrig haft tårn. — Videre gik turen til Kongerslev, hvor der som nævnt blev drukket kaffe. Derfra til Kongstedlund, hvor vi blev modtaget af godsejer Axel Horsens, som fra hovedtrappen fortalte om gården og godset gennem tiderne. Nu havde han foretaget en nødvendig gennemgribende restaurering; men godsejeren advarede mod at købe et gammelt hus og sætte det i stand. For det første er det frygteligt dyrt; men når det er i orden, kommer skattevæsenet og femdobbler lejen, fordi lejligheden er blevet meget bedre! — Ad gårdens private vildmosevej kørtes til Vildmosegården, hvor ejeren proprietær J. P. Rasmussen fortalte om udtørringen af mosens søer før opførelsen af gården for ca. 200 år siden af grev H. C. Schimmelman, Lindenberg. Jordlovsudvalget købte gården sammen med vildmosen til udstykning, men hovedparcellen er den nuværende gård, som proprietær Rasmussen købte 1956, men få år efter solgte han halvdelen. Såvel her som på Kongstedlund og i Romdrup kirke takkede formanden overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen for godt ordførerskab. — Hjemturen gik over Ø. Hurup, Ravnang og Bælum.

— — —

Takket være kontingentforhøjelsen og god tilgang af nye medlemmer vover vi også i år at udsende en virkelig fyldig årbog med alsidigt stof. Den udgør bind XXVII med indholdsfortegnelse og register.

Desværre er vi nødt til igen at minde vore medlemmer om rettidig betaling af årbogen, som af hensyn til billigste forsendelse og betaling bliver udsendt som tryksag vedlagt giro-kort. Men husk: Dersom kassereren ikke har modtaget betalingen *inden en måned*, kommer der opkrævning på beløbet plus den ny porto, 1,55 kr. Kassereren måtte igen sidste år sende adskillige sådanne opkrævninger. Spar ham og Dem selv for dette!

Vi kan tilbyde vore medlemmer følgende endnu ikke udsolgte årbøger til favørpriser: 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1929, 1931, 1933, 1938 à 1 kr. pr. stk. 1946 til 1952, 1954 til 1959 à 3 kr. pr. stk., 1964 à 5 kr. og 1965 à 7 kr. Den store og dyre jubilæumsbog 1962 10 kr. pr. stk. (Den kostede 23 kr. at fremstille). — Vi har en rest af Seidelins fortegnelse over litteratur i Aalborg amt i tiden 1656-1935 (ca. 1500 titler). Send 40 øre i frimærker til porto, og den kommer gratis. — *Alt* ved henvendelse til kassereren, konsulent J. Jeppesen Jensen, Læsøgade 15, Aalborg.

Om udsolgte årbøger kan der rettes henvendelse til redaktøren, der har forbindelse med antikvariater.

— — —

Vi gør igen opmærksom på følgende favør-tilbud til vore medlemmer:

»Fortid og Nutid«, det historiske medlemsskrift, kan der abonneres på for 15 kr. pr. år (bogladepris 25 kr.), stort format, kommer to gange om året.

E. Kroman: »Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden«. 10 kr. (Bogladepris 18 kr.)

Holger Hjelholt: »Skriftprøver«. 6,80 kr. (8,50 kr.)

Helge Søgaard: »Litteraturvejledning for kulturhistoriske Provinsmuseer«. 5 kr. (8,50 kr.)

»Nationalmuseet og den lokale forskning«. 2 kr.

Register til »Fortid og Nutid«, bind I-XVII. 2 kr.

Knud Prange: »Heraldisk Nøgle til Nyt Dansk Adelslexikon«. 16 kr. (27 kr.)

»Dansk Navneskik«. 5 kr.

H. Hansen: »Om Opbevaring og Ordning af Købstadsarkiver«. 2 kr.

S. Nygaard: »Anvisning til at drive historisk-topografiske Studier«. 2 kr.

Bauer: »Calender for Aarene indtil 2200 e. Kr.« (fototeknisk optryk). 12 kr. (20 kr.) — Forannævnte skrifter fås ved henvendelse til Landsarkivet, Viborg.

»Arv og Eje«, Dansk museumsforenings fine årsskrift, kan der tegnes abonnement på til favørpris 10,75 kr. pr. årgang (bogladepris 15 kr.) ved henvendelse til museumskonsulent P. Halkjær Kristensen, Nationalmuseet, København K.

Vi gør igen opmærksom på, at størsteparten af vort lands forskellige historiske samfunds årbøger findes på Det nordjyske Landsbibliotek, og at disse skrifter og for øvrigt alle historiske skrifter kan lånes på biblioteket eller det lokale bibliotek, der gratis skaffer de ønskede bøger.

Vi beder igen vore medlemmer lægge mærke til følgende: Ifølge fredningsloven af 1937 er *alle* fortidsminder fredede. Der kan idømmes pligt til restaurering og store bøder, dersom man beskadiger eller ødelægger oldtidsgrave eller andre fortidsminder. I 1961 kom et tillæg til loven, og her hedder det, at der inden for en omkreds af 100 m fra jordfaste fortidsminder ikke uden tilladelse fra fredningsnævnet må opføres bygninger, skure, master og lignende eller foretages beplantninger, ændringer i terrænet eller andet, der i væsentlig grad kan virke skæmmende eller ødelæggende på disse minder. — I øvrigt henviser vi til andre vigtige bestemmelser i 1937-loven, gengivet i årbog 1962, side 226.

Historisk Samfunds ledelse:

Overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby, formand.
Rektor Kaj Løber, Aalborg, næstformand og sekretær.
Konsulent J. Jeppesen Jensen, Aalborg, kasserer.
Lærer Henrik Møller, Aalborg, redaktør.
Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg.
Lektor Leo Wad, Aalborg.
Rentier Thomas B. Thomsen, Ulsted.
Skorstensfejermester Thomas Møller, Sulsted.
Godsejer Axel Horsens, Kongstedlund.
Gårdejer Regnar Pedersen, Nysom.

Forretningsudvalgets adresser:

Johs. E. Tang Kristensen, A. C. Jacobsensvej 16, Nørresundby, tlf. 12 80 27.
Kaj Løber, Katedralskolen, Aalborg, tlf. 12 28 36.
Konsulent J. Jeppesen Jensen, Læsøgade 15, Aalborg, tlf. 13 80 22.
Henrik Møller, Teglvænget 17, tlf. 12 66 60.

Redaktionsudvalget:

Lærer Henrik Møller (redaktør).
Skoleinspektør Kr. Værnfelt.
Overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen.
Rektor Kaj Løber.

Artikler og andet vedrørende årbogen bedes sendt til Henrik Møller under ovenstående adresse.

Sammendraget driftsregnskab

for året 1. april 1965 — 31. marts 1966

UDGIFTER	Kr.	Øre	INDTÆGTER	Kr.	Øre
<i>Årbogen — Tryksager:</i>			<i>Tilskud:</i>		
Trykkeriudgifter, klichéer m. m.	21.852,00		fra staten	2.050,00	
Forfatterhonorar	2.150,00		- amt og kommuner	1.820,00	
Redaktørhonorar	700,00		- banker og sparekasser	1.225,00	
Trykning af »Hammer Bakker«	3.796,10		- institutioner og firmaer	850,00	
		28.498 10			5.945 00
Adressografplader	1.512	65	Medlemskontingent	18.330	00
Kontorartikler, porto m. m.	820	00	Salg af ældre årbøger	485	50
Udsendelse af årbogen	1.260	00	Salg af »Hammer Bakker«	6.157	72
Møder, udflugter m. v.	949	70	Refunderet forsendelsesudgifter	998	30
Kontingent til Dansk hist. Fællesforening	402	00	Refunderet papirafgift	240	60
Diverse udgifter	716	94	Renter af sparekasse- og girokonto	304	22
Henlagt til udgivervirksomhed	3.000	00			
		37.159 39		32.461	34
Saldo at overføre til 1966-67	9.149	98	Overført fra 1965-66	13.848	03
		46.309 37		46.309	37

Meddelelser fra styrelse og redaktion

Undertegnede revisorer har i dag revideret regnskabet for året $\frac{1}{4}$ 1965 — $\frac{31}{3}$ 1966 og gennemgået hoslagte bilag for indtægter og udgifter og har konstateret, at formuen kr. 12.149,98 er tilstede.

Als Østj., den 10. juni 1966.

A. B. Holm J. Gregersen

Aalborg, den 25. maj 1966.

J. Jeppesen Jensen

NYE MEDLEMMER 1965 — 66

- Installatør Knud Andersen, Holtet, Gandrup.
- Købmand K. H. Andersen, Skovhuset, Østerbakken, Vodskov.
- Distriktsmontør L. P. Andersen, Drøvten 22, Vodskov.
- P. B. Andersen, Klostermarken 3², Aalborg.
- Revisor P. Chr. Andersen, M. Turisgade 1, Aalborg.
- Fru Ruth Andersen, Højbovängen 25, Skalborg.
- Repræsentant Aage Andersen, Gl. Vodskov, Vodskov.
- Lærerinde frk. Solveig Ringholm Andreasen, Hals.
- Fru Louise Andreassen, c/o Fru Skindbjerg, Prinsensgade 8, Aalborg.
- Havearkitekt T. W. Arnroth, Horsensgade 3, Århus C.
- Pastor Sv. Axelsen, Næsborg, Løgstør. Seminarieadjunkt cand. mag. A. Billing, Rughaven 6, Aalborg.
- Sygeplejerske Tove Birk, Sæbyvej 5, Vodskov.
- Fru Bertha Bjerre, Ågade 16, Åbybro.
- Gdr. Ejli Bjerregaard, Dommergaard, Fandrup.
- Overlærer frk. Emma Borup, Møllevej, Gistrup.
- Frk. Bodil Breitenbauck, Degnelodden 19, Aalborg.
- Lektor N. Chr. Bro Bystrup, Blenstrup.
- Landmand Andy Christensen, Vindblæs, Løgstør.
- Repræsentant Børge Christensen, Lindholmsvej 73 A, Nørresundby.
- Henning Christensen, St. Restrup, Nibe.
- Jens Erik Christensen, Skovgårdsvej 10, Aalborg.
- Sygeplejerske frk. Lilly Christensen, Vesterbro 85, Aalborg.
- Per Handrup Christensen, Væverensvej 28, Aalborg.
- V. Christensen, c/o ingeniør William Christensen, Solvängen 19, Gug.
- Adjunkt Aage Christensen, Fræer Purker, Skørping.
- Fru Anna Dalstrup, Åbybro.
- Adjunkt Jørgen Ebbesen, Gistrup.
- Fru Ane Elkjær, Vonsyldsgade 12, Aalborg.
- Prokurist Sv. Ellekilde, Fr. Obelsvej 26, Aalborg.
- Landpost Engelbretsen, Sdr. Kongerslev.
- Lærerstuderende frk. Else Marie Eriksen, Skovstrup, Gistrup.
- Bådbygger Folmer Eriksen og frue, Dragdalsvej 5, Løgstør.
- Gdr. Kr. Eriksen, Højvanggård, Rantum.
- Gdr. H. Fisker, Brøndumgård, Løgstør.
- Karetmager Anton Fjeldgaard, Hjallerup.
- Frk. Annette Flyvbjerg, Finlands-gade 7, Brønderslev.
- Gdr. P. Frandsen, Kornum, Løgstør.

- Jens Fruensgaard, Fyrrebacken 36, Aalborg.
- Portør Kurt Gudmundsen, Spurvevej 5, Nørresundby.
- Lærer A. Gundersen, Sdr. Trandersvej, Gug.
- Pastor Holger Hald, Overlade.
- Fru Astrid Hansen, Østre Havnegade 8, Aalborg.
- Lærerinde frk. Ella Hansen, Kong Frederiksvej 8, Aalborg.
- Lærer Jensen Hansen, Ullits.
- Boghandlermedhjælper Poul Erik Hansen, Granlien 45, Aalborg.
- Gdr. Svend Trøst Hansen, Foulum, Ullits.
- Kommunelærer Tage Hansen, Hjørringvej 9¹, Nørresundby.
- Lærer Torben Müller Hansen, Eg-holmsgade 1, Aalborg.
- Murer Emil Henriksen, Saltholmsgade 6, Aalborg.
- Skoleinspektør O. Hjortnæs, Gudumholm.
- Grosserer Frode Hovaldt, Wibroesvej 19, Aalborg.
- Blikkenslager Knud Hovaldt, Signalvej 7, Aalborg.
- Lektor Robert Hvolby, Rønneallé 4, Nørresundby.
- Kommunelærer Høgsted-Jensen, Kirkevej 55, Vodskov.
- Inspektør Niels Erik Højen, Gl. Kærvej 14, Aalborg.
- Flyvemekaniker G. J. Ib, Hvorupvej 22, Nørresundby.
- Fru Frida Jacobsen, Vandværksvej, Hadsund.
- Fru Ellen Jensen, Enggårdsgade 3, Kærby, Aalborg.
- Provisor Elna Jensen, Præstevang B, Løgstør.
- Malermester Ernst Jensen, Markedsgade, Hadsund.
- Fru Katrine Jensen, Danmarksgade 2, Fjerritslev.
- Pastor Storm Jensen, Nr. Tranders, Aalborg.
- Frk. Mary-Ann Johansen, Granlien 65, Aalborg.
- Pastor Juul-Kristiansen, Salling, Løgstør.
- Gdr. Chr. Justesen, Gl. Ullits, Ullits.
- Murerfaglærer Vagn Justesen, Ranum.
- Lærerinde fru E. Jørgensen, Solbakkevej 7, Ranum.
- Frk. Inga Jørgensen, »Havens Minde«, V. Hassing.
- Minemekaniker Knud Jørgensen, Råholtvej 50, Frederikshavn.
- Advokat J. Kalstrup, Søndergade 1, Nørresundby.
- Peter A. Kappel, V. Fjordvej 34, Aalborg.
- Ingeniør Palle Kier, Ibstrupvænget 5, Gentofte.
- Rektor Niels Kjelds, Mylius Erichsensvej 136, Aalborg.
- Postmester N. K. Klausen, Hals.
- Gdr. Mogens Knarreborg, Ranumgård, Ranum.
- Frk. Ria Korsholm, Kastetvej 70, Aalborg.
- Lektor Børge Kristensen, Hvorup, Nørresundby.
- Amtsfuldmægtig Verner Krogager, Corfitsvej 5, Aalborg.
- Peter Kryger, c/o S. Lundbo, Lektorvej 7, Aalborg.
- Frk. Birgit Kønig, V. Fjordvej 42, Aalborg.
- Frk. Anne Larsen, Højbovängen 3, Skalborg.
- Gdr. Erik Larsen, Munkholm, Sebbersund.

- Fru Ingeborg Larsen, Helligkorsvej 24, Roskilde.
- Overassistent L. Albert Larsen, Hagevej 14, Søborg.
- Lektor cand. mag. Asger Lauridsen, M. Erichsensvej 131, Aalborg.
- Civilingeniør K. Lauridsen, Byageren 12, Lindholm, Nørresundby.
- Godsejer Axel Laursen, Lundgård, Aars.
- Dekorator L. Lemmicke, Dalgasgade 12, Aalborg.
- Adjunkt Jørgen Lund, Sdr. Tranders, Gistrup.
- Fru E. Lykke, Kløvermarken 1, Vodskov.
- Mejeribestyrer Vagn Lykke, Farsø.
- Gdr. Svend Lykkegaard, Foulum, Ul-lits.
- Frk. Anna Madsen, Tværgade, Hals.
- Fru Signe Madsen, Bygade 63, Gl. Has-seris, Aalborg.
- Musikpædagog Asbjørn Meyer, Davids Allé 5, Aalborg.
- Pastor Niels Erik Mikkelsen, Borger-gade 6, Nørresundby.
- Konstruktør Bent Møller, Amdrups-vej 14, Aalborg.
- Bogholder Børge Nellemann, Østre Allé 50, Aalborg.
- Gdr. Aksel Nielsen, Nyrup, Nibe.
- Frk. Annette Nielsen, c/o B. Jørgen-sen, Parma, Gudumholm.
- Lærerinde frk. Nielsen, Hals.
- Bødker Harry Nielsen, Suldrup.
- Lærer Kurt Nielsen, Forbindelses-vejen 67, Nørresundby.
- Fru Metha Nielsen, Møllerup, Silke-borg.
- Havnefoged Niels Nielsen, Hals.
- Konsulent Peter Nielsen, Kirkevej 2, Nørresundby.
- Kommunelærer Poul Egede Nielsen, Bundgårdsvej 41, Hasseris, Aalborg.
- Sundhedsplejerske frk. Maja Olesen, Lindegården 20, Nørresundby.
- Gdr. Chr. Holm Pedersen, Janum-gård, Vilsted, Løgstør.
- Egon Vestergaard Pedersen, Ejdrup friskole, Vegger.
- Elektroinstallatør Henning Pedersen, Vestermarksvej 2, Nørresundby.
- Disponent Henning Sølvér Pedersen, Snerlevej 9, Aalborg.
- Lektor Herluf Pedersen, Wergelands Allé 37, Søborg.
- Tømrer Ingvar Pedersen, Skibsvej 42, Hobro.
- Frk. Mariane K. Pedersen, Signalvej 9, Aalborg.
- Gdr. P. M. Pedersen, V. Søgård, Voer-bjerg, Nørresundby.
- Elektriker Poul Pedersen, Saursevej 13B, Aalborg.
- Slagtermester Sv. Aa. Pedersen, Rug-haven 51, Aalborg.
- Murerformand Th. Pedersen, Schleppe-grellsgade 6, Aalborg.
- Lærer Søren Grøn Persson, Rømers Have 6, Nørresundby.
- Praktikleder G. Rigø, H. Hagensvej 5, Aalborg.
- Fru Kamma Rosendal, Korsgade 26, Aalborg.
- Adjunkt M. Sand, Rughaven 15, Aal-borg.
- Sundhedsplejerske Ruth Sand, Linde-gården 19, Nørresundby.
- Tom Skjoldborg, Rebild Skovhuse, Skørping.
- Tegner John Sleckner, Bjørnøgade 1, Aalborg.
- Lærerinde frk. Herdis Sloth, A. Vif-fertsvej, Hals.

- Advokat Wm. Lunding Smith, Østerbakken, Vodskov.
- Fru S. G. Stenild, Bøge Allé 1, Hasseris, Aalborg.
- Fru Krista Støttrup, Løkkegade 12, Aalborg.
- Lærerinde frk. Gudrun Sørensen, Aggersund.
- Konstruktør Henning Sørensen, Th. V. Gardesvej 24, Aalborg.
- Bogholder Henry Sørensen, K. Georgsvej 9, Aalborg.
- Ivan Sørensen, Falstersgade 34, Aalborg.
- Fru Kristine Sørensen, Hals.
- Preben Pallesgaard Sørensen, Roald Amundsensvej 61, Aalborg.
- Sognepræst Im. Thisted, Ullits.
- Gdr. Hagbart Thomsen, Aale, Ranum.
- Lektor N. Thorsen, Landlystvej 27, Gug.
- Lærer Erling Trads, Svinget 6, Skagen.
- Per Uhrenholt, Sejlflod, Storvorde.
- Kommunelærer Hans Vedel, Skovlykke 31, Gug.
- M. Weggerby, Nr. Allé 47, Kalundborg.
- Poul Winther, Gistrup.
- Aalborg Seminariums bibliotek, Mylius Erichsensvej 132, Aalborg.

Register til XXVII bind

- Adeler, Th., godsejer, 15, 16 ff., 139 f.
Algade og Møllegade, 231 ff.
Altona, hus, 16, 22, 16, 52.
Anders Dickn (Dyækn), degn i Nørre
Tranders, 25.
Andersen, K., lærer i Komdrup, 252.
Arentstorff, Frederik von, til Overgaard,
124, 139.
Aspach, Sixtus Adamsen, stiftsprovst, 23,
28.
- Bakkegaarden, 8, 50, 52, 53.
Barfoed, H. U. Møller, præst, 21, 24.
Barfoed, Thyra, pastorinde, 125.
Beck, H., om Aalborgs historie, 237.
Bendix, A. P., lærer, 5, 32.
Bendix, J. Chr., lærer, sognerådsformand,
30 f.
Berg, Claus, billedskærer, 121.
Benzon, Albertine, 124.
Benzon, Frederikke Ferdinandine, g. m.
Th. Adeler, 18.
Benzon, Johannes, til Sohngaardsholm,
101, 116, 118, 124, 125, 127, 129, 130 ff.,
139 f.
Birgitta, den hellige, 108.
Biskop Lintrups visitatsbog, 201.
Biskopper i Viborg stift, 174.
Blegkilde, 6, 7, 56.
Bondegårds indretning, 215 ff.
Boetius, abbed i Vitskøl, 103.
Bokkenheuser, P. C., major, 55.
Braém, Caspara Hermine født With, 124,
130, 135.
Braém, Chr. de, landsdommer, 130.
Brixgaarden, 53.
- Danneskiold-Samsøe, Christian, 138.
Danneskiold-Samsøe, Frederik Christian,
138.
Dronning Margrethe, 94, 95.
Dybdal, 5, 7.
- En by bliver til (Vejgaards historie),
35 ff.
Etlar, Carit, forfatter, 64, 73.
- Fogedengen, 15, 54.
Ferdinandinesdal, gård (Rørdal), 18, 53.
Filsted by og gård, 6 f.
Filsted Hede (»Heden«), 6, 9, 17, 56.
Folketælling i Strandby, 205 ff.
- Frans af Assisi, 227 f.
Friis, Palle, museumsinspektør, 243, 251.
Frydendal, 7, 9, 35, 40, 54.
- Gjoe, Axel, lensmand på Aalborghus, 230.
Grave, Iver, gendarm, politibetjent, 46 f.
Grundtvigsk frimenighed, 173.
Guardianer, forstander for klostre, 229 f.
Gug, 6, 8 f.
Guldharald, 94.
Gummerumsdal, 56.
Gyldenløve, Christian, 138.
Gyntersberg, Sofie, 137.
- Hald, P. T., stiftsprovst, 24.
Hass, K. P., skræddermester, 125.
Haubroe, Søren, proprietær, 40 ff.
Heilskov, Søren, ejer af Petersborg, 48,
60.
Heinesen, Mogens, 137.
Helligkilde, 94 f.
Hellig kilde ved Vive kirke, 159.
»Hellig Kjeld«, provst ved Frue kirke i
Aalborg, 157.
Helligåndsklosteret, Aalborg, 230, 236.
Hellvik, Olaf, konservator, 105.
Hindsted herred (gamle navne), 156 f.
Hofmann, Gjertrud, Hofmann slægten,
165, 186 f.
Holm, Hans, direktør, 45.
Horsens, Axel, godsejer, Kongstedlund,
252.
Hulvejshuset, 43, 56.
Hunnis mose, 158.
Husum, præst, 24, 29, 72.
Hærvejen Viborg-Løgstør, 160.
Haagensen, Amandus, smed, gårdejer,
41 ff.
- Jensen, Johannes, sognefoged, 119.
Jensen, J. E., skoleinspektør, 50, 59.
Jermin, Thomas Just, degn, 30.
Johan Rantzau og Aalborg, 236 f.
Johannestorp, 9, 54, 56.
Jordfund fra Gråbrødre klosteret, 231 f.
Justesen, Lauritz i Ø. Utrup, 135.
- Kasperstorp, 9, 54, 56.
Kieldsen Sommerfeldt, Jens, guldsmed,
117 f.
Kielstrup, Kjelds torp, 157 f.
Kierkegaard, biskop i Aalborg, 80.

- Kirker lagt øde i Hinsted herred, 159.
 Kirkesyn, 172.
 Kirketiende, 173.
 Kjærsholm, 36 ff.
 Kjærsholm Mølle, 36, 57.
 Klemen, skipper, 13.
 Klemens-fejden 1534, 236 f.
 Komdrup kirke, 252.
 »Komulere«, sko fra omkring år 1500, 235.
 Kongens private jagtdomæne, 219.
 Kongstedlund, 252.
 Kristensen, Bertel, skoledirektør, sogne-
 rådsformand, 21, 33 ff.
- Lassen, Thøger, til Rødslet, 16, 27.
 Lassen, W. Chr., proprietær, 38 ff.
 Laursen, Peter, museumsinspektør, 252.
 Leibjerg, gård, 37, 57.
 Lilleengstedet, 19, 58, 59.
 Lindenov, Hans til Ørslevkloster, 137, 142.
 Lindenov, Sofie Amalie til Lindenberg,
 134, 137 f.
 Lomborg, gartner, 8, 14, 42.
 Lundsgaard, Peter Christensen, 21, 41 ff.
 Lykkeseje, gård (se Skjøngård, Nymark),
 17, 59, 62.
- Magnus Pedersen, væver, husmand, 36,
 43.
 Margrethe Sprænghest, 94.
 Mariendal, gård, 59.
 Mathiasen Lemmick, Børge, guldsmed,
 118.
 Mjel, en sandbanke, 59.
 Moltke, Adam Gottlob til Bregentved,
 139.
 Muhle, Anna, 134.
 Møller, Christen, biskop i Aalborg, 74 ff,
 92.
 Møller, Henrik, provst, Sulsted, 74 ff.
- Nielsen, Just, rådmand, 135.
 Nostra, villa (nu børnehjem), 40, 60, 64.
 Ny Vejgaard, 41, 64, 73.
 Nørre Tranders, 5 ff., 93 ff.
 Nørre Tranders, kirker og præster, 20 ff.
 Nørre Tranders, skoler og degne, 25 ff.
- Ogilvie, George, 37, 43, 44.
 Oplev hovdingegård, 158.
 Oplev kirke, 157 f.
 »Ornum«, hovdingegård, 157.
 Ove kirke, 158 f.
- Pescha eller Peslahuset, 54, 60.
 Petersborg, gård, 48, 60.
 Petrus, biskop i Viborg, 103.
 Plougmand, Chr., tømrermester, 49, 50.
 Porsgrund, gård, 61.
 Provster i Aars-Rinds-Gislum herred,
 173 f.
 Præsterne i Strandby, Bjørnsholm og
 Malle, 177-184 ff.
- Rasmussen, J. P., proprietær, Vildmose-
 gården, 252.
 Rebstrup, Søren, lærer, 10, 32.
 Redsø, 158.
 Riishøj, E. C., sognerådsformand, 22, 69,
 70.
 Roldgyde, 140.
 Romerdal, J. P., prokurator, 37, 72.
 Rørdal, 7 ff.
 Rørdal kirke, 140.
- Sandvad, gendarm, 46, 73.
 Schou, Christian, auditor, gårdejer, sog-
 nerådsformand, 66.
 Sct. Hans Kilde, 62, 73.
 Sct. Jørgen, 111, 113.
 Sct. Katarina, 108 f.
 Sct. Laurentius, 110.
 Sct. Nicolaus, 109 f, 114.
 Signalbakken, 5, 7, 8, 62.
 Skakspilleren, 88 f.
 Sko-former fra klostertid, 233 f.
 Skøder og aftægt, 209 ff.
 Slothuset, 62.
 Smedens Hjørne (Vejgaard Torv), 50, 62.
 Snedkerhuset, 62.
 Sogneforstanderskabet, 202 ff.
 Sohn, Johan til Sohngaardsholm, 13, 20,
 134.
 Sohngaardsholm, 6 ff.
 Solgård i Nr. Tranders, 15, 96.
 Spangvad, 158.
 Stednavne, gamle, i Strandby sogn, 161.
 Steenstrup, Japetus, professor, 7.
 Strandby, fortidsminder, 218.
 Strandby kirke, 160-73.
 Strandby kirke, indsamling, 171.
 Strandby kirke til selveje, 170.
 Strandby kirkes ejere, 184 ff.
 Strandby sogn geologisk-topografisk,
 160-64.
 Strandby sogns skoler og lærere, 197 ff.
 Strandby veje, 206 ff.
 Strandby-Farsø pastorat, 181.
 Strøm, familien, 21, 49 f.
 Studstrup, J. L., købmand i Gedsted,
 144 ff.
 Stæhr, J. P., skoleinspektør, 21, 32 f.
 Sulsted præstegård, 74 ff.
 Sundmoen (Sundmund), 18, 61, 63.
 Sølyst, gård, by, 35, 42, 63, 73.
 Sønder Tranders, 22 ff.
 Sørensen, lærer i Aistrup, 74 ff.
 Sørensen, Søren Anton, oberstløjtnant,
 74 ff.
- Thomsen, Thyge, amtsforvalter, 21, 28,
 125, 127 ff.
 »Tordenkalven«, 136.
 Tornhøj, 63.
 Tornstedet, gård, 37, 63, 73.

- Thrane, Mogens Chr., maler, 116.
 Tranholmhuset, 64.
 Tranten (Tranders øen), 5 f.
 Traustedt, læge i Gedsted, 151, 153.
- Udskiftningen af Nørre Tranders sogn,
 17 ff.
 Ulvsighus, 37, 41, 65.
- Valdemar den Store, 96.
 Vejgaard, gård og by, 5, 19 ff.
 Vejgaard Afholdshjem, 46 f.
 Vejgaard kirke, 104.
 Vestindiske øer, 152.
 Viidskiil Klosters Iordtboch, 195.
 Vor Frue kirke, 6, 22 f.
 Vor Frue kloster, 6.
 Væverhuset, 36, 43, 58, 64.
 Vøldike, provst i Vive, 159.
- Williamsgaarden (Smedegaarden), 18.
 Willumsen, Mathias, præst, stamfader til
 Wassard slægten, 178.
 With, Frederica Sophia, 118, 124, 129 f.,
 140.
 With, Johan Albert, stiftsbefalingsmand,
 130.
 Withscuele, Vedskyvl, Vitskøl, 185.
 Wognsen, Carlo, maler, 136.
- Zangenberg, Augusta, frk., arkæolog, 7.
- Øster Sundby, 7 ff.
- Aalborg Hospital (Helligåndsklosteret),
 15, 16.
 Aalborghus, 230 f.
 Aarslev, Henrik, bager, proprietær, 37 ff.,
 72.

INDHOLD

<i>Af Nørre Tranders Historie.</i> Af skoleinspektør Kr. Værnfeldt, Aalborg	5
<i>Minder fra Sulsted Præstegaard.</i> Af biskop Christen Møller, Aalborg..	74
<i>Nr. Tranders kirke.</i> Af overlærer Svend B. Olesen, Aalborg	93
<i>Ung i Gedsted.</i> Af fru Ellen Kristensen, Århus	143
<i>Lidt fra Hindsted Herred.</i> Ved rentier Enevold Nielsen, Redsø	156
<i>Træk af Strandby sogns historie gennem tiderne.</i> Af førstelærer Sigvard C. Sigvardsen, Strandby	160
<i>Aalborg Gråbrødrekloster.</i> Ved skoleelev Peter Holm-Rasmussen, Aal- borg	227
<i>Aalborg historiske Museum i 1965-66.</i> Ved museumsdirektør Peter Riis- møller, Aalborg	241
<i>Vesthimmerlands Museum 1965-66.</i> Ved overlærer V. B. Qvist, Aars..	245
<i>Lokalhistorisk litteratur</i>	247
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion</i>	251
<i>Sammendraget driftsregnskab for året 1. april 1965—31. marts 1966..</i>	255
<i>Nye medlemmer 1965-66</i>	256
<i>Register til XXVII bind</i>	260